

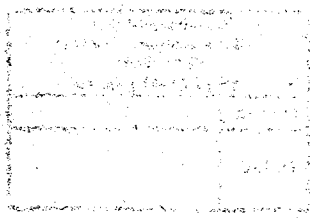
MANAKIB-I
HACI BEKTÂŞ-I VELÎ
«VİLÂYET - NÂME»

Hazırlayan

Abdûlbaki GÖLPINARLI

İNKILÂP KİTABEVİ

NURGÖK MATBAASI
İstanbul — 1958

ÖN-SÖZ

I

VİLÂYET - NÂME NASIL BİR ESERDİR ?

Yayınladığımız «Manâkub-ı Hacı Bektâş-ı Velî», yahut öbür adıyla «Vilâyet - Nâme-i Hacı Bektâş-ı Velî», dine dayanan Türk edebiyatındaki zincirin âdeta bir halkasıdır. Bu zincir, «Kitâb-ı Dede Korkut» la başlar. Hamza - Nâme, Kitâb-ı Ebâ - Müslim, Battâl Gazi ve Dânişmend Gazi destanları, Saltuk - Nâme adlı kitaplarla yürür, «Otman Baba Vilâyet - Nâmesi» nden (Vilâyet - Nâme-i Şâhî) sonra Hacı Bektâş-ı Velî Vilâyet - Nâme'sini verir; bu eserden sonra da Hacı Sultan, Abdal Mûsa, Seyyid Ali Sultan, Demir Baba Vilâyet - Nâme'leri gibi küçük eserlerle tamamlanır.

Adlarını sıraladığımız kitapların bazılarında ayrı özellikler yok değildir. Meselâ Dede Korkut hikâyelerinde dîni, aslı unsur sayamayız. Kitaptaki hikâyeler, daha ziyade hayatîdir, beşerîdir. Hamza - Nâme, Ebâ Müslim, Battâl Gazi, Dânişmend Gazi destanları, tamamiyle dîni olmakla beraber bunlardaki aslı unsur, kahramanlıktır. Otman Baba Vilâyet - Nâmesi, bizzat Otman Baba'ya ulaşan, onunla birçok yerleri gezen dervişlerinden Küçük Abdal tarafından yazıldığı için daha ziyade görgüye dayanır ve çağında, bilhassa Rumeli'deki yaşayışı âdeta canlandırır. Fakat bu özellikler, söylediğimiz kitapları aynı seriden ayırmaya, aynı zincirden koparmaya sebep olacak kadar kuvvetli değildir. Çünkü Otman Baba Vilâyet - Nâmesi'nde de, Saltuk - Nâme'de de kahramanlık unsuruna büyük bir önem verilmiştir. Meselâ Saltuk - Nâme'ye göre Saltuk, Seyyid Battâl Gazi soyundandır, onun İşkur adlı atını bir mağarada bulmuştur (bakınız, Abdülbâki Gölpınarlı: Yunus Emre - Hayatı, İst. İkbal Kitabevi - 1936, s. 257). Battâl - Nâme'ye göreyse bu at, Hamza-i ba safâ'nın atıdır. Seyyid Battâl Gazi'nin babası Husayn Gazi, bu atla beraber Hamza'nın gürzünü, İshak Peygamber'in çukalını, Davud'un zırhını; gördüğü bir rüya üzerine; henüz doğmamış olan oğluna vermek için bir mağarada bulmuş, oğlu doğunca da bu emanetler, sahibine malolmuştur (Battâl - Nâme, İst. Üniv. K. Türkçe yazmalar, No. 6353, 3. b - 4. a). Saltuk Baba da Seyyid Gazi gibi savaşlarda bulunur, düşmanları kırar, keşiş kılığına girer, kâfirleri aldatır, arada bir âşık olur (Yunus Emre - Hayatı, s. 253 - 266). Saltuk - Nâme, doğrudan doğruya, Dânişmend - Nâme gibi Battâl - Nâme'nin bir zeylidir.

IV

Hacı Bektâş-ı Velî Vilâyet - Nâmesi'ne göre de Hacı Bektâş, Seyyid Gazî'yi ziyaret etmiş, hattâ mezarı o vaktedek şüpheliyken onun ziyaretiyle gerçekleşmiş, bu mezar hakkında kimsenin gönlünde bir şüphe kalmamıştır (metin, 163. a ve devamı). Seyyid Gazî'ye, «Esselâmü aleyküm suyun başı» diye selâm veren Hacı Bektâş, ondan, «Aleykümüsselâm ilüm şehrim» diye cevap almıştır (165. a). Gene bir ziyaretinde Seyyid Gazî'nin bâtını, yâni maneviyeti, Hacı Bektâş-ı sığın şeklinde karşılamıştır (194. a).

Vilâyet - Nâme'de Hacı Bektâş'ın Kutbüddin Haydar'ı tutsaklıktan kurtarışı, Bedahşan ilini zapteddiği kahramanlık unsurunun da ihmal edilmediğini gösterir. Hâsılı Hacı Bektâş Vilâyet - Nâmesi, Hamza - Nâme, Müslim - Nâme, Battâl Gazi, Dânişmend Gazi destanları ve Saltuk - Nâme gibi epik edebiyatımızda din tesiri altında meydana gelmiş eserlerden biridir.

Bu hükme vardıktan sonra bu eserlerdeki müsterek esasları tesbit edebiliriz :

1) Bu kitaplar, Otman Baba Vilâyet - Nâmesi müstesna, dilden dile düşen, ağızdan kulağa ve hâfızaya giren, çoğu olağanüstü olayların, kahramanın ölümünden bir hayli zaman sonra birisi tarafından kaleme alınmasıyla meydana gelmiştir.

2) Otman Baba Vilâyet - Nâmesi de dahil, bu kitaplardaki dil, devirlerinin halk dilidir. Arapça, Farsça kelimeler, hele terkipler, pek azdır; bunlar da ancak kışışleşmiş, halk diline girmiş kelime ve terkiplerdir.

3) Tahkiye tarzı tamamiyle halk hikâyecilerinin, halk masalcılarının tahkiye tarzıdır.

4) Olaylarda masal unsuru hâkimdir. <Kahramanın bir bağırsığıyla yüzlerce, binlerce kişi ölebilir. Eren, denize seccadesini, yahut postunu serip üstüne oturur, karşıya geçer. Geçince de seccadesini, postunu, bir ucundan tutup silker, omuzuna atar, yürür gider. Sırası gelince doğan, şahin, güvercin donuna girer, icap edince silkinir, insan olur. Bir anda, birçok yerlerde görünür. Vakit namazını Kâ'be'de kılar, göz yumup açmıyacak bulunduğu ile döner. Ateşe girer, yanmaz. Suda kaynar, ölmez. Taşa basar, ayakları gömülür, iz olur. Gerekirse taşı hıyar gibi keser, dağı saman çöpü gibi nefesiyle uçurur. Kayayı hamur gibi yoğurur, oturduğu yerde başını hırkasının içine çeker, denizdeki gemiyi kurtarır; yenlerini silker, diri bahıklar düşer, şüphe edenler donakalırlar. Taşlar kerametine tanıklık eder, hayvanlar keremiyle dile gelir, kayalar yürür. Yırtıcı hayvanlar, onun bir bakışıyla ya râmolar, ya taş kesilir. İradesi, tabiat kanunlarının üstündedir. Dileğiyle olmayacak şeyler olur. Zaman içinde zaman, mekân içinde mekân yaratır. Ona göre yok, yoktur, olmaz, olmaz. Onun doğuşu bile bir kerametın sonucudur, ölümüyse âdete uymaktan ibarettir.>

5) Bütün bu olağanüstü olaylar, müsbet düşünemeyen insanın dileyip yapamadığı şeylerdir. Bu bakımdan bir erene atfedilen keramet, bir başkasına, diğer bir erene, bir başka veliye de atfedilebilir. Olay, ya aynıdır, yahut pek az

değişir. Yalnız yer ve şahsiyetler aynı değildir; aradaki fark bu kadardır. Bu aynıyette mezhebin, hattâ dinin hiçbir ilgisi yoktur. Hristiyan azizi de ejderha öldürür, Müslüman azizi de, Budist azizi de. Hristiyan azizi de su veya bu hayvanın donuna girer, Müslüman azizi de, Budist azizi de. Hepsisi denizden geçer, havada uçar. Bu olağanüstü olayları ören, din, mezhep değildir. İptidai düşüncedir, metafizik inançtır, refah ve huzur dileğidir, çocukça istektir. Bu hususlarda da kişiöglü, kim olursa olsun, nerede ve hangi dinden bulunursa bulunsun, iptidai devirlerde aynı düşünceye sahiptir, aynı inanca bağlıdır, aynı şeyleri ister.>

6) Otman Baba Vilâyet - Nâmesi müstesna, bütün bu kitaplarda zaman ve mekân kaydı yoktur. Çeşitli zamanlarda yaşayan, birbirlerini görmelerine imkân bulunmayan kişiler, aynı zamanda, aynı mekânda haşır neşir olurlar. Bu, bizim erenlerde böyle olduğu gibi Hristiyan, yahut Budist azizlerinde de böyledir. Çünkü dediğimiz gibi düşünce müsbet değildir, inanç fizik üstüdür, dilek çocukcadır; elbette sonuç aynı olacaktır.>

Altı maddeyle hulâsa ettiğimiz iç ve dış örgü, adlarını sıraladığımız kitapların hepsinde aynıdır; ancak işaret ettiğimiz gibi Otman Baba Vilâyet - Nâmesi, kendi dervîşi Küçük Abdal tarafından yazıldığı için bu kitapta gene olağanüstü olaylar bulunmakla beraber tarihî bakımdan o derece aşırı hatalar, ayrı yerlerde ve ayrı yüzyıllarda yaşayan erenlerin aynı yerde ve aynı zamanda haşır neşir oluşu gibi akla sığmaz şeyler yoktur.

Bütün bu sözlerden sonra şu soruyu sorabiliriz :

Bu kitaplarda doğru bir şey yok mu? Tarih bakımından bu kitaplardan faydalanamaz mıyız?

Bu soruya şöyle cevap verebiliriz :

Bu kitaplardaki olayların bir çoğu, olmayacak şeylerdir. Çocukça, safça düşüncenin mahsulüdür. Meselâ, Battâl - Nâme'de, Muhammed Peygamber'in alemîdârı Abdülvehhab Gazi, birgün Peygamber'in tükürüğünü yutuyor. Fakat tükürük boğazında âdetâ bezişiyor, yutamıyor, orada kalıyor. Aynı zamanda Peygamber, ona bir de mektup veriyor. Benim soyumdan Seyyid Battâl'a bu emanetleri teslim et diyor. Abdülvehhab, Hamza'nın atını, güzünü, İshak Peygamber'in çukalını, Davud'un zırlarını da alıyor (Battâl Gazi Destanı, Üniv. nüs, 2. a - 4. b). Uzun yıllardan sonra bunları ve Peygamber'in ağzıyârini, yâni tükürüğünü Seyyid Battâl'a teslim ediyor (aynı, 19. a - b). Aynı menkabe, gûya gene eshaptan olan Arslan Baba'yla Ahmed Yesevî arasında geçer. Peygamber, cennetten gelen hürmalardan birini Arslan Baba'nın ağzına verir, ağzının yârini de sunar, bunları Hâce Ahmed-i Yesevî'ye ulaştırmasını tenbih eder, onu nasıl bulacağını da bildirir. Vakti gelince Arslan Baba, bu emanetleri Hâce Ahmed-i Yesevî'ye ulaştırır (M. Fuat Köprülü: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 32 - 33).

«Olağanüstü olaylar, ayrı çağlarda, ayrı yerlerde yaşamış erenlerin buluşup görüşmeleri, tarihe uymasına imkân bulunmayan şeyler, bu kitaplarda en çok rastlanan şeylerdir.» Fakat yaşayan, devrinde tanınan, sevilen, sayılan bir erenin adına örülen bu epik eserlerin bir târihi yönü de vardır. Hem de bu tarih, meselâ eski Hind - İran'da, göğün gözü, oğlu, bazı kere özü olan Yem'in, mitolojik İran tarihinde Cem - Cemşid olarak meydana çıkışı gibi tarihten önceki çağlara ait değildir; o eren, yaşadığı çağ, ilgili olduğu erenler ve olaylar, tarihin çerçevesi içindedir. Bu bakımdan bu eserler, tarihe de faydalı olabilir ve bunlardan faydalanmak imkânı vardır. Ancak şunu bilhassa söyleyelim ki bu çeşit epik eserler ne gibi bir bilgi verirlerse versinler, önce inanmamak, sonra bu bilgiyi, o devrin, yahut o devre yakın devirlerin târihi kaynaklarıyla karşılaştırmak, çok sıkı bir eleştirmeye tâbi tutmak gerektir. Hattâ yalnız bu kitapları değil, artık epik eserlerin tarihe malolduğu, fakat müsbet düşüncenin ve eleştirmenin henüz benimsenmediği târihi devirlerde meydana gelen menkabe kitaplarının verdiği bilgilerde bile bu metoda riayet edilmese varılacak sonuçlar yanlış, verilecek hükümler indî ve saçma olur. Eflâkî Ahmed Dede'nin «Manâkıb-al-Ârifin» i bile çeşitli kaynaklarla, hele Mevlânâ'nın oğlu Sultân Veled tarafından yazılmış olan «İbtidâ - Nâme» yle Mevlânâ'nın babası Sultân-al-Ulemâ'nın «Maârif» iyle, Şems'in «Makaalât» iyle, o çağlarda yazılmış tarihlerle karşılaştırmadıkça, sıkı bir târihi eleştirmeye tâbi tutmadıkça lâyük olduğu değeri kazanamıyor. Çünkü Sultân-al-Ulemâ'nın «Maârif» de anlattığı bir ruya, Sipehsâlâr'la bu kitapta yüzlerce vefâinın aynı gecede Peygamber'i görüp ondan, Muhammed Bahâeddin, Sultân-al-Ulemâ'dır sözünü duyduğu, sabahleyin hepsinin de bunu bildirmek için Sultân-al-Ulemâ'nın huzurunda buluştuğu, ruyalarını, onlardan önce Sultân-al-Ulemâ'nın haber verdiği şekline girmiştir (Abdûlbâkî Gölpınarlı: Mevlânâ Celâleddin, II. basım, s. 34 - 35).

Eflâkî, Mevlânâ'yı görenlerin rivayetlerine dayanıyor; bu doğru. Fakat şu da doğru ki rivayet inanca dayanmada, inanç rivayeti doğurmada, süslemeye; böylece inanç da rivayete dayanmada ve ortaya kasdı olarak meydana gelmeyen bir fâsîd daire çıkımda. Meşhurdur, «Şeyhefendî demişler, uçuyormuşsunuz. Şeyh, vallâhi demiş, biz uçmayız, dervişler uçurup» (Manâkıb-al-Ârifin'in ilmi bir gözle, müsbet bir görüşle nasıl ince elenip sık dokunarak tarihle karşılaştırıldığını anlamak için Tahsin Yazıcı'nın tercemesindeki «Önsöz» e bakınız, s. V - CXIV).

Uzağa gitmeye ne hacet? 1735 de ölen Sâkıp Mustafa Dede bile «Sefine-i Nefise-i Mevleviyân» da, her duyduğu rivayete inanma yüzünden bilmeyerek öylesine hatalara düşmüştür ki «Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik» adlı eserimizi yazarken onun, kendinden öncekilere inandığı gibi biz de ona inansaydık yanıştık (Mevlânâ Celâleddin, II. basım, Sefine'yi tenkid, s. 111 - 114).

Peki, yazılı olan, yahut ağızdan nakledilen rivayetlere dayanan, hattâ gör-güyü temel tutan eserlerde bile inancın tesiri, insanı yanılmaya götürüp dururken

yüzyıllar boyunca olağanüstü olaylara, olağanüstü olaylar eklene eklene meydana gelen bu eserlerde gerçek hissesi de var demek. Şüphesiz olmasın aziz okuyucu, her masalda halkın bir dileği, bir görüşü, bir duyusu, hele bir anlayışı ve anlatışı, o masalın dayandığı bir gerçek vardır. Bu yüzden değil midir ki eskiler, kıssadan hisse almak gerek demişler. Sırası gelince hepimiz biliriz, gerçek masallaşır da dile gelir ancak.

Örnek mi gerek? Bu örneklerle dair şimdiden birkaç söz edelim :

Hünkâr'ın bıyıkları ve tırnakları uzundur. Nûreddin Caca (Vilâyet - Nâme'ye göre Nûreddin Hoca) bunu kınıyor. Molla Sadeddin, hani sonradan Hünkâr'a kul köle olan, güzelim şiirlerle onu ve Hâcım Sultân'ı öven Said Emre, evet, o da tırnaklarıyla bıyıklarına itiraz ediyor. Şiirleri meydanda Said Emre'nin; tam bir Bâtınî neş'e taşımakta. Said Emre, Hünkâr'ın «Makaalât» ını da mensûr olarak türkçeye çeviriyor. Sonradan 812 Hicrîde (1409 - 1410) Hatiboğlu tarafından nazmen türkçeye çevrilmiş olan bu kitapta da yer yer Bâtınî inançlar var. Bu hacımı küçük, fakat inançları belirtme bakımından değeri büyük kitapta Hünkâr, hiç de Sünnî - Senevî değil. Demek ki menkabe de bir gerçek hissesi var. Bu gerçek hissesini, Molla Sadeddin'in, cemaati terkedene selâm verilmez demesi, bir kat daha kuvvetlendirmede. Hacı Bektâş'ın, kendi adamlarıyla namaz kıldığı, fakat cemaate uymadığı anlatılırken aynı şey bir kere daha kuvvetleniyor.

Hacı Bektâş'ın; Osmançık'la, bütün Selçuk padişahlarının adı olan Aliyyüddin, yahut Alâeddin'le, Osmançık'ın babası Erdoğdu, yahut Ertuğrul Alp'la, Sultân-al-Ulemâ'nın Konya'ya gelişinden önce vefat eden Fakih Ahmed'le, yahut da kendisinden sonra yaşayan Barak Baba'yla, Karaca Ahmed'le çağdaş gösterilmesini bir yana bırakalım; Vilâyet - Nâme'de Mevlânâ ve Saru Sahtuk'la çağdaştır. Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî ile görüşmüştür, Mevlânâ'ya Sarı İsmail'i göndermiştir, Nûreddin Caca'yla aralarında bir olaydır geçer. Bu son, adları geçenlerin hepsi de XIII. yüzyılda yaşamıştır, hepsi de çağdaştır. Manâkıb-al-Ârifin'de de Hacı Bektâş, Mevlânâ'nın çağdaşıdır ve ona İshak adlı bir dervişini yollar (Tahsin Yazıcı tercemesi, I, s. 411 - 414), Hacı Bektâş'ın şeriate uymadığı söylenir (I, s. 411), Nûreddin Caca, Hacı Bektâş'ın, şeriat buyruklarına uymadığını Mevlânâ'ya anlatır (s. 539 - 540). Âşık Paşazade de Hacı Bektâş'ın Osmanlıları ile görüşmediğini, Selçuk devrinde yaşadığını belirtir, Babalılardan olduğunu açıklar, Eflâkî'nin rivayetini perçinleştirir (İst. basması, s. 204 - 206), elimizdeki tarihî kayıtlarsa bütün bu rivayetleri gerçekleştirebilir. Şu halde elimizde, hem Vilâyet - Nâme'ye, hem Eflâkî'ye, hem tarihe, hem tarihî kayıtlara göre kesin bir hüküm esası var; artık Hacı Bektâş'ın zamanı, apaçık meydandadır; şu halde o zamana uymayan şahıslarla Hacı Bektâş'ı ve olayları ayırabiliriz.

Vilâyet - Nâme, Hacı Bektâş'ı Horasan erenlerinden gösterir, Horasan'dan getirir. Eflâkî de aynı bilgiyi verir, Âşık Paşazade de öyle der, hayıtlarla kitâbe-lerde de Hünkâr, «Horasanî» dir.

Görülüyor ki tarihe dayanan epik eserlerle menkabelerden, sıkı bir eleştirme sonucunda pekâlâ faydalanabiliyoruz. Kaldı ki bu eserlerin, devirlerindeki dinî inancı, gelenekleri, görenekleri, töreleri, hattâ yaşayış tarzlarını göstermesi bakımından ayrıca değerleri vardır.

Vilâyet - Nâme'nin dili.

Dede Korkut, Hamza - Nâme, Müslim - Nâme, Battâl - Nâme, Dânişmend - Nâme, Saltuk - Nâme, nasıl devirlerinin halk Türkçesiyle yazılmışsa, daha doğrusu halk tarafından söylenegelen, halk hikâyecileri tarafından nakledileduran rivayetler, nasıl söylendiği, nakledildiği gibi zaptolunmuşsa aynı özellik, Hacı Bektâş Vilâyet - Nâmesi'nde de vardır. Dil, hemen hemen katıksız, öz bir Türkçedir. Tahkiye tarzı, halk tahkiye tarzıdır. Mecazlar, halkın kullandığı mecazlardır. Meselâ şu parçalara bakınız :

«Çünkü Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî Rûm'a yakın geldi, ma'nâ âleminde Rûm erenlerine selâm verdi, esselâmü aleyküm Rûm'daki erenler ve kardaşlar didi. Hünkâr ululuğu selâm virdüğü vakit Rûm'da elliye bin Rûm erenleri sohbetde meclisde idiler. Rûm'un gözcisi Karaca Ahmed idi. Hünkâr uluğu selâm virdüğü Fâtıma Bacı'ya ma'lûm oldu ki Sivrihisar diyârında Seyyid Nûreddin kızıdır, henüz bîkrî idi, ol meclisdeki erenlerin taamları kaydın iderleridi ve Kara Ahmed Seyyid Nûreddin mürididir, pes Fâtıma Bacı ayak üstüne kalkup Hünkâr uluğundan yana teveccüh idüp el göğüse kodı, üç kere aleykümüsselâm didi, girü oturdı. Çün ol meclisdeki erenler Fâtıma Bacı'nın ol meclisde ol vechile selâm alup girü oturduğun gördiler, kimün selâmın alursın diyi Fâtıma Bacı'ya suâl itdiler. Fâtıma Bacı ayıtdı: Rûm'a bir er geliyörür, siz erenlere selâm virdi, anın selâmın aluruz didi. Ol erenler gine ayıtdı: Didüğünüz erün kendüsi nirden ve gelişi ne yirdendür didiler. Fâtıma Bacı ayıtdı: Kendüsi Horasân erenlerindendir, ammâ gelişi şimdi Beyt - Allah tarafındandır didi. Andan ol erenler, fil cümle ol meclisde olanlar ayıtdılar: Ne tedbîr itmek gerek, tâ ol er Rûm'a girmeye; eğer Rûm'a girecek olursâ Rûm mülkin ol er alup ve halkın kendüye muhibbider, ayruk Rûm'da bize oyun kalmaz didiler; ne tedbîr idelüm ki anı Rûm'a girmeye komayavuz didiler. Ba'zısı ayıtdılar: Tedbîr budur ki kanat kanada çatalum (41. a - b), pâ-yi arşa değin sed bağlayalım, geçüp Rûm'a girmesün didiler. Pes cümle bu tedbîri ma'kul gördiler, hem eyle itdiler, vilâyet kanatların birbirine çatdılar, ma'nâ âleminde Rûm tarafının yolun bağladılar tâ arşa dek. Andan Sultân Hacı Bektâş-ı Velî, ma'nâ âleminde çünkü bâtnları serhadd-i Rûm'a yetişdi, nazar saldı, gördi kim yolun bağlamışlar; Bismillâhi ve billâhi didi, vilâyet ile sıçradı, arş-ı azîmün sakafına yetişdi. Melekler nûrından kubbe-i elifiyle Hünkâr ululuğun istikbâl itdiler, merhabâ, safâ geldün ya - bne evlâd (-ı Alî), Hacı Vektâş-ı Velî bir taş üstüne kondı; şöyle ki mübârek ayakları hamıra gömülür gibi gömüldi, iz eyledi. Andan Rûm erenleri üzerlerine bir azîm heybet düşdi; andan bildiler ki elbette ol er Rûm'a geldi, yohn bağlayamadık

didiler ve dahı Karaca Ahmed Rûm'ın gözcüsiydi; didiler ki: Rûm gözcüsisin, bir gör ki ol er Rûm'a dâhil oldu didiler. Andan Karaca Ahmed dahı bir dem murâkabaya çekildi, başın kaldırdı, ayıtdı: Rûm'ı külliyyen göz urdım, nazar saldım, gördüm, anun gibi kimse yok; her mahlûk cinsli cinsiyile ve çiftli çiftiyile durur, ammâ Sulucakaraöyük'ün bir güğercin şeklinde bir yalnızgüz kim-esne oturur, göz urup nazar salıcak üzerime bir heybet düşdi, varısa oldur didi, andan gayrı değüldür didi. Rûm erenler ayıtdılar: Bir kimse ola kim doğan şeklin urına, vara, anı oturduğı yerde sayd getüre didiler. Ortalarında Hacı Doğrul dirler bir er vardı, Bâyezîd Sultân'un ulu halifelerinden idi, Rûm'a Irak'dan gelmişidi; ayak üzere durugeldi, ayıtdı: Havâletiniz ile ben varayım, doğan şeklin urunup anı sayd getüreyin didi, andan Rûm'a (42. a - b) erenleri, kuvvetün olsun didiler. Hacı Doğrul heman saat doğan şeklin urunup hevâya pervâz urdı, nazar saldı, hevâ yüzinden gördi kim Sulucakaraöyük üzerinde güğercin donunda bir kimse var, zamîri heman oldur didi. Dahı hevâ yüzinden pençesin açup kıcılâyup Hünkâr ululuğmun üzerine indi. Ol pençesiyle çalacak mahalle geldikleyin Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâs-i Veli kaddes - Allahu sürûhu-l-aziz girü âdem donma girdi, fil hâl Hacı Doğrul kıcıldâyup iner iken kapdı, eyle muhkem sıkı kim Hacı Doğrul'm aklı gitdi. Hazret-i Hünkâr elinden bırakdı, biraz yatdı, tâ kim aklı başına geldi, kalkdı, gördi kim Hünkâr ululuğı nazarında oturur; fil hâl kalcup peymançeye geçüp dervîş-i dervîşân, kem bizden, eksiklik itdük, siz erenlerden kerem diyüp ilerü geldi, Hazret-i Hünkârın elin öpdi, ayağına düşdi, miskinlik eyledi, nazarında kisvetün kodı, dahı girü çekildi, el kavuşurup peymançe yirine geçüp durdı. Andan Hazret-i Hünkâr ayıtdı: Yâ Hacı Doğrul, er ere beyle gelmez, eyle kim siz bize zâlim donnda geldiniz, biz size mazlum donnda geldük; eğer güğercinden dahı mazlûm don bulsavuz ol donla gelüridük didi.» (43. a).

«Bir vakt Hazret-i Hünkâr ululuğı bir bölük cemâat uydurdi, Develi vilâyetin seyrâna vardılar. Meğer ol vilâyetde Akça Koca Sultân nâm bir sâhib - vilâyet aziz varıdı. Hünkâr ululuğı seyrânda anlara yakın vardılar, hânelerin piş-rev gönderdiler, tâ kim bir gice mihmân olalar, ol aziz ile sohbet ideler. Meğer Akça Koca'nun bir bed - hüy, bed - haslet avretü varıdı. Çün piş-rev irişdi, erenlerin selâmın yetişdüirdi; erenler bir gice mihmân ve dîzâr müşâhede itmek dilerler didi. Ol bed - hüy avret ayıtdı: Bu ne bî huzârıkdur ki idersiz ve siz tâifenün elinden nice tışğımız gitdi, râhatımız uçdı. Murâd Akça Koca'yı görmek ise (79. b) uşde yolunuz üzere burçak yolar, varun görün, dahı yolunuza gidün didi; erenlerin piş-revine ta'zîm itmedi. Piş-rev dahı dönüp mâcerâyı erenlere haberi virdi. Ol avretün bu asl bed fi'linde erenlerin dahı hâtrı melûl oldu. Dönüp bir yana dahı ayıtdılar: Bizüm maksûdumuz ol er ile buluşup mülakat olmakdur, yogısa ol nâkısât-al-akl bed - hüy avretün kelâmından bize ne didi. Dahı Akça Koca pâdşahdan yana teveccüh itdiler, geldiler. Gördiler kim Akça Koca, iki büküm burçak yolar. Erenler, iki bükülüp burçak yoldığına esirgediler. Akça

Koca dahi erenleri görüp bildi, karşı geldi, erenler ile görüşti, hayr makdem erenler şâhı, biz buna değmezidük, lütf itdünüz, gelün, bende - hâneye varalum, mübârek kademinüz bassun, dizârmuzla müşerref olalım didi. Dervişler ayıtdılar: Piş-rev vardı, evinüz âdemisi rızâ virmemişler ve kondurmamışlar didiler. Akça Koca ayıtdı: Erenler şâhı, ben kırk yıldır ol kancığın cevrin çekerim; siz dahi bir gicelik bizim hâtırmuz için cevrine tâkat getirün, kerem ve lütf idüp girü bende - hâneye varalum, maksûd olan dizârı görelüm didi. Andan Hünkâr uluhğı ayıtdı: Siz bir kişisüz, burçağı iki bükülüp zahmet çekince bir nefes ile bir yire gelün din, gelsün didi. Akça Koca, mürüvvet idesüz didi. Erenler bir nefes ile ayıtdı: Burçaklar, bir yire gelün didi. Ol yirdeki burçaklar, mecmûsı bir yire çıkup cem' oldılar. Anda Akça Koca pâdşah ayıtdı: Erenler şâhı, lütf itdünüz, mürüvvet itdünüz, bizi zahmetden kurtardınız; ol, bize şefekatınızdanur amımâ sizden temennâ iderüz kim burçaklar girü yirli yirine, biz emek olup kisb-i destimlizden ekl idevüz. Andan Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Horasânî kaddes - Allâhu sirruhu-l-azîz ayıtdı: İy burçaklar, nice geldünüz ise yine yirinüze varunuz didi. Hazret-i Hünkâr emritdüğü gibi cümleten yerlerine vardı, tâ evvelki gibi oldı.» (80. a - b)

«Yolda gelürken nâgâh bir otlu, sazlu araya geldiler. Gördiler kim bir bölük kara canavarcuklar yatur. Ansuzın bunların birisi varup kara canavar çocuğun birisin dutdı, bunu görüp ol kalan kara canavarcuklar ürküp kaçdılar. Meğer bunların birisinde bir çan varmış. Diledi ki bu dutduğu kara canavar çocuğun boynuna taka, salıvire. Bir kere bunu eyle görüp kadılığmdan dönen derviş bunlara ayıtdı: Gelün, eyle itmen, epsem olun, erenler ziyâretine ve dahi erenlerin safâ - nazarın, himmetin olmağa gideyörürüz (115. b); nola kara canavarıysa; şimdi bu çocuğa dakasız, çanun âvâzın ol giden canavarlar işidürler ise kendü kendülerin seğırtmekten helâk iderler, eyle revâ-değüldür didi. Sözin eslemediler, ol tutdukları çocuğun boğazına ol kendülerde olan çanı takdılar, salıvirdiler. Çün kim ol kara canavarlar, bu çocuğa takdukları çanun âvâzın işidüler, ürküp yazıya yabana perâkende olup kaçdılar. Çocuk dahi arılarına düşüp seğırtti. Bunlar dahi bunu görüp güleşdiler, andan revân oldılar, tâ kim Kırşehir'ne geldiler. Meğer ol vakt Hünkâr uluhğı Karaöyük'e gelüp girü Kırşehir'ne varmışlardı. Ahî Evren pâdşahı Gölpinar nâm pınarda sohbet iderler idi. Ohdı, bunlar dahi erenlerin orada sâhğın alup Gölpinar'a geldiler. Elin ve ayağın öpdiler. Hünkâr uluhğı bunlara bakup ayıtdı: Size nitdi ol kara canavarcuklar, tâ kim çocuğun dutup boynuna çan takup salıvirirsüz, ol kara canavarcuklar, ol çanun âvâzın işidüp öne kaçâ kimisi helâk ola ve kimisi helâk mertebesine berâber ola; Hakk'a giden Hak uğrum hakkıyçün hiç bir yirde alnumuz derlemedi, illâ ol çocuğun ardından yetişüp boynundan ol takduğunuz çanı alınca alnumuz derledi, uşde hâ ol çocuğa takduğunuz çan diyüp çıkarup gösterdi.... Kadılıktan dönen dervişe, senden ol mahalde dahi dervişân haberi geldi, der-

vişlik kokusu gelür senden didi. Derviş olan kimesne hiç yaradılmışa ezâ idici ve müzi olmak gerekmez didi.» (116. a - 117. a)

Cümleler ne kadar kısa, anlatış ne kadar tatlı, mecazlar ne kadar kuvvetli, dil ne kadar öz, ne kadar canlı, hitap ediş ne kadar sade, fakat ne kadar şirin. Anlayışta da, duyuşta da, anlatışta da tam bir benimseyiş, rahat bir konuşup görüşme, görüşüp derleşme, duyup rivayet etme havası esiyor. Hattâ bir kısmı devrik olan bu cümleler, burcu burcu halk kokmada. Burada ne yazanın «mün-şiyâne» edası var, ne söyleyenin «şâirâne» tekellüfii. Zaten yazan, «tabiat-ı şâirâne» nesinden», yahut «karihasından» yazmıyor. O, halk rivayetlerini, fakat halkın diliyle, fakat halkın söyleyişiyle tesbit ediyor, zaten o da halktan, o da bir halk hikâyecisi. Dede Korkut'da halk hikâyeciliğinin doyum olmaz örneklerini veren bu nesir, Saltuk - Nâme'de de, Otman Baba Vilâyet - Nâmesi'nde de, Hâcım Sultân Vilâyet - Nâmesi'nde de, öbür küçük Vilâyet - Nâmelerde de böyledir; halktan şaşmaz, halk dilinden ayrılmaz. Sûfilerin mensûr risalelerinde, hele mektuplarında, son zamanlara kadar aynı dili bulmaktayız. XIV. yüzyıl mahsullelerinden olan Burgaazî'nin «Fütüvvet - Nâme» si (şimdilik ilk Türkçe Fütüvvet - Nâme vasfını taşıyan bu kitap, bir önsözle, açılama ve sözlükle tarafımızdan basılmıştır, İst. Üniv. İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt: 15, sayı 1 - 4). XV. yüzyılın kudretli şairi ve Bektâşî edebiyatının kurucusu Kaygusuz Abdal'ın nesirleri, XIX. yüzyılın önemli sûfisi Kuşadalı İbrahim'in mektupları, hep bu güzelim diledir. Söylemeye bile hacet yoktur ki asıl Türk nesri, yüzyıllar boyunca bu kitaplarda gizlenmiş. Münşeât sahiplerinin, Veysilerin, Nerkisilerin, o tekellüflü, o boğuntulu, o kılçıklı katıklı, o ağdalı, o halkı aşağı gören, başları eğilmediği için yeryüzünü göremeyen cümleleri, bu cümlelerin yanında ne kadar yabancı, ne kadar yapmacık, ne kadar sönük, ne kadar cansız. Asıl Türk nesri, Türk edebiyatının güzelim, cânun nesri bunlar. Edebiyat kitaplarını bezemesi, gence örnek olarak sunulması gereken nesirler, bunlar.

Vilâyet - Nâme, nesir örgüsü, cümle kuruluşundaki özellik bakımından bu kadar önemli; fakat önemi bununla kalmıyor. Terim ve kelime bakımından da değer biçilmez bir hazine. Ayrıca XV. yüzyıl Türkçesinin bütün özellikleri bu kitapta var. >

Vilâyet - Nâme'deki dil özellikleri.

Önce şunu söyleyelim ki bu kitaptaki özellikler, kitaba değil, yazıldığı çağa aittir. Çok kısa da olsa bu özelliklerden söz açmayı faydalı saydık. Tertiplediğimiz terim ve kelecî sözlüğünüye metnin sonuna ekledik.

§ Vilâyet - Nâme'de, bugün «sevine sevine çıkmak», yahut «sevinerek çıkmak», «kutlamaya gelmek», «erişip», yahut «erişerek varmak», «bakıp görmek» gibi fiiller şu şekildedir :

«Sevinçikmak, kutlayugelmek, erişivarmak, bakagörmek.»

§ Mazi ekinde pek fark yoktur. Yalnız son heceler, «didüm, kaldım» tarzında hareketlenmektedir. Fiillerin hikâye şekillerinde, hecenin ince ve kalın oluşuna göre «ıdı, idi» lerin hakkı tam verilmede, kelimenin son harfi sesli olursa «ı» ve «i» ler, «y» ye dönmededir. «kılmakıydı, idesiyidi» gibi.

§ Müzariin ilk halinde, bugün «ım» olarak kullandığımız şahıs gösteren zamir, çok defa «ın» dir, iltizamıde de böyle. «İderin, kılaysın, varırın, yıkdırayın» gibi. Cem'-i muhataptaki «sınız, siniz.....» eki, «suz, siz» şeklindedir. «Olursuz, çekesiz» gibi. Müzariin menfisindeki ilk sığa «gütmezem, bilmezem», cem'-i mütekelüm sığası da «kılmazuz, bilmeziz» tarzındadır.

§ Bugün «varalım, görelim» şeklinde söylediğimiz iltizamı sığası «varalım, görelüm» şeklindedir. «Ederiz», bâzı kere de «kılalım, edelim» şeklinde söylediğimiz müzari' ve iltizamı sığası, «kılavuz, idevüz» şeklinde söylenmektedir.

§ «Varırsak» tarzındaki şart «varsavuz» şeklindedir.

§ Hal sığasının müsbet üçüncü hali, müsbet olsun, menfi olsun, «sar» ve «ser» le yapılıyor. «Kılısar, idiser, kılmayısar, gütmeysar» gibi.

§ Bu şeklin sonuna, «idiserdür» de olduğu gibi bir «dir, dur» gelirse anlamda kesinlik ifadesi vardır.

§ Emir ve nehiye bugünkü «y» ler yoktur. «Din, söylen, dîmen, söylemen» gibi.

§ Bugün «rak, rek» le yapılan atf sığası, «ban, ben» le yapılıyor. «Tutuban, gelüben» gibi.

§ Bugün «ınca, ince, unca, ünçe» gibi ahenge göre değişiklik gösteren eklerle yapılan zaman sığası, «ıcak, ıcek» le yapılıyor. «Kalcak, göricek» gibi.

§ Aynı zaman sığasıyla «olduğu vakit, kaldığı zaman» tarzında kullandığımız zaman sığası «olduğlayın, oturdıklayın, istedikleyin, geldükleyin» şeklindedir. Bu şeklin «kalkdığınlayın» tarzında bir mutavaat şekline de rastlıyoruz.

§ «Rak, rek» le yapılan atf sığası da var, fakat «sokramurak» şeklinde bir özellik göstermede.

§ «İnca, ünçe» ekleriyle yapılan zaman sığası, tâcil anlamını veriyor. Kalkar kalkmaz yerine «kalkınca» deniyor.

§ «Okunsun, yapılsın, gelsin, gitsin» şeklinde kullandığımız emir, «okuna, yapıla, gele, gide» şeklinde.

§ Emirlerin sonuna eklenen «gıl, gib» ekleri, anlama kesinlik vermektedir: «Olgıl, yapmagıl, itmegil» gibi.

§ «Bırakmak» gibi «k» harfi bulunan masdarlardaki «k», fiil halinde, çok defa «g» oluyor. «Bıragurıdı» gibi.

§ «Taştığı, aktığı» gibi kalın heceli sale sığası, «taşduğı, akduğı» şekline giriyor.

§ Bugün «bozarmaktadır, olmaktadır» şeklinde kullandığımız ve anlamında istimrar kasdettiğimiz fiil, «bozarupdurur, olupdurur» şeklinde kullanılmaktadır.

§ Bugün «hele bak, hele bir gör» şeklinde kullandığımız fiil, kısaca «baka, göre» şeklinde kullanılıyor.

§ Bugün, kalın da olsa «ki» ekiyle biten, meselâ «yanındaki, karşısındaki» sözleri, ahenge uyularak «yanındağ, karşusundağ» şeklinde söylenmektedir.

§ «İm, ız, im, ız, nız, nız» gibi ekler, «um, uz, üm, uz, nuz, nüz» şeklinde. «Kulağum, kardaşum, ulağumsuz, ikimüz, ikinüz» gibi.

§ Meful «ı, i» leri hemen daima yok. «Kangısın, kendüsin» gibi.

§ «Eline, ayağına» gibi «e, a» ile meydana gelen mefulde de bu ek yok. «Elin, ayağın düşelüm» gibi.

§ «Dizini çöktü» yerine de aynı şekilde «dizin çökdü» deniyor.

§ Buna karşı «bağdaş kurmak» yerine «bağdaşın kurmuş», «alt yanı» yerine «altı yanı» şekillerini görüyoruz.

§ «Sokak sokak» yerine de Farsça bir ekle «sokak ber sokak» şekline rastlamaktayız.

§ «Ondan izin almadan» yerine «desturınsız» sözünü görüyoruz ki buradaki «n» gaibi ifadelendiriyor; sözü kısaltması bakımından da pek güzel.

§ Bugün «suya girdiler» diye kullanageldiğimiz söz, mutavaat şekliyle «suya girindiler» diye kullanılmakta.

§ Vilâyet - Nâme'de, «urudurmak, düşölmek, padişah dikmek, destur dilemek, destur virmek, taâm ve sofrâ çekmek» gibi bir kısmı, terimlere dayanan birçok mürekkep masdarlardan yapılmâ fiiller var.

Vilâyet - Nâme'deki masal unsurları.

Önceden de söyledığımız gibi iptidai inanca dayanan Vilâyet - Nâme'de, bu çeşit kitapların, hattâ daha ziyade tarihe dayanan menkabe kitaplarının hepsinde olduğu gibi masal unsuru, aslî unsurlardan biridir. Meselâ, Hacı Bektâş'ın babası İbrâhîm-i Sâni'nin doğumunu şöyle olmuştur :

«Karısı Zeynep Hatun, çocuğu olmadığı için sarayının penceresinde oturup üzgün üzgün etrafı seyrederken İmâm Aliyy-al-Rızâ geliyor. Atından inip çeşmede abdest alıyor. Onun pek güzel, nurlu yüzlü bir zat olduğunu gören Zeynep Hatun, kocasına söyler, o da İmâm'ı evine çağırır. İmâm, kendisine sunulan şerbeti, atası İmâm Husayn'ın susuz şehit edildiğini hatırlayıp içmez, hattâ ağzına aldığı yudumu gene tasa boşaltır. Aliyy-al-Rızâ'nın duasıyle ve Zeynep Hatunun, bu şerbeti içmesiyle İbrâhîm-i Sâni dünyaya gelir.»

«Çelebiler de böyle bir keramet sonucunda doğmuşlardır. Hacı Bektâş'm, abdest alırken burnu kanar. Kadıncık Ana'ya tası verip bunu der, ayak değmez bir yere dök. Kadıncık, ayak değmez yer bulamaz. Her vakit abdest suyunu zaten içirmiş, bunu da içeyim der, içer. Bunu anlayan Hacı Bektâş, yurdunun bekçilerinin ondan geleceğini muştular. Gerçekten de o zamana kadar çocuğu olmayan Kadıncık Ana'nın birbiri ardınca üç çocuğu olur.»

Battâl - Nâme'de de Battâl Gazi, Seyyid Husayn kızı Zeynep adlı bir kıza âşık olur, onu alır, soyu ondan gelir (Meclis-i dâvum, 28. b - 30. a).

Gene Vilâyet - Nâme'de İbrâhîm-i Sâni, avlanırken pınar başındaki kızlardan birine âşık olur, zârı zârı ağlamaya başlar. Nihayet Şeyh Ahmed adlı birinin kızı olan bu hanımı alır, Hacı Bektaş ondan doğar.

Masallarımızda da yiğitler hep böyle pınar başında gördükleri, yahut bir derişin verdiği resimde seyrettikleri kızlara âşık olurlar. Çocuğu olmayanlara deriş, ya bir su verir, ya bir elma. Elmanın yarısını padişah, yahut şehzade yer, yarısını sultan. Kabuklarını da kısrağa verirler. Sultandan bir şehzade doğar, kısraktan bir tay.

Hacı Bektaş'ın, Ahmed Yesevî'nin, kâfirler elinde tutsak olan oğlunu kurtarmak üzere şahin şekline girip gitmesi, silkinip insan donuna girmesi, Bedahşan ilini alması, halkı imana getirmesi, bulunduğu mağarayı bir ejderhanın koruması, bütün bunlar, masal unsurudur. Bu savaşta, önceki savaş destanlarının tesiri olduğu meydandadır, fakat şahin, doğan, güvercin olmak, sonra silkinip insan donuna girmek, masallarımızda daima rastladığımız şeylerdir. Ejderha tarafından korunmak, yahut yedi başlı ejderhayı öldürmek de öyle. Keloğlan bile ejderhayı bir vuruşta yaralar da ejderha, yiğitsen bir daha vur der. Fakat Keloğlan bilir, bir daha vurursa ejderhal ölmeyecektir, dirilecektir. Onun için beni anam bir kere doğurdu der, bırakır gider.

Arslanları taş etmek, yahut râmetmek, avucunda, alında yeşil ben göstermek, zaman içinde zaman, mekân içinde mekân belirtmek, binmele yağ, bal küpünü doldürmek da böyledir. Hattâ bu sonuncusunu, çoğu defa boz atlı Hızır yapar.

Deniz dibinde Kara Abdal'ın, bezenmiş, büyük bir köşk görmesi de böyle. Birçok masallarda buna rastlarız. Hele deniz malikesine gönül verenler, mutlaka bu köşkü görürler, içine girerler.

Güvenc Abdal destanı adını verdiğimiz hikâye de tam ve gerçekten de güzel bir masaldır.

Hâsılı Hacı Bektaş Vilâyet - Nâmesi, o güzelim halk tahkiyesiyle bunları o kadar canlı bir hale getirir ki meydana gelen eser, tam edebî, noksansız güzel bir eser olur.

Vilâyet - Nâme'de insânî unsur.

Vilâyet - Nâme'deki olağanüstü olaylarda bâzı kere o kadar içli bir insan nabızı atar, o kadar özli bir beşerilik duyulur ki.

Hacı Bektaş, Rûm ülkesine güvercin donunda gelir. Hacı Doğrul adındaki eren, onun üstüne doğan şeklinde gider. Hacı Bektaş silkinir, insan olur, onu

boğazından yakalar, sikar. Bir zaman aklı başından giden Doğrul, kendine gelince özür diler. Hünkâr, biz size mazlum donunda geldik, siz bizi zalim donunda karşıladınız; er eri böyle karşılamaz; güvercinden daha mazlum bir hayvan bulsaydık onun donunu urunur da öyle gelirdik der.

«Hacı Bektaş'a buğday, mercimek vermezler. O da taş olsun der. Hepsî taş olur. Hacı Bektaş'a, yazık değil mi derler, insana nasip olacak tanelerin hepsî taş oldu. Hacı Bektaş'ın, daha doğrusu bu menkabeyi de diğerleri gibi icad eden halkın gönlü buna kayıl olmamıştır. Hacı Bektaş'a, o da işe yarar, bizi sevenlere armağanınız olsun; oğlu olmayan kadınlar üç gün oruç tutsunlar, cuma gecesi dışlerine değirmeden bu tanelerden birini yutsunlar, o gece helâlleriyle buluşsunlar, Tanrı onlara bir oğlan verir; mercimek yufarsa kızı olur; kesesinde taşıyanın akçesi eksik olmaz dedirtir.»

«Hacı Bektaş, Rûm ülkesine gelirken erenlere selâm verir. Toplu bir halde bulunan erenlere, Fâtûma Bacı hizmet edermiş. Yalnız o duyar, kalkıp selâm alır. Sorarlar, Ülkemize bir er geldi der. O güçlü er yurda girerse bize oyun kalmaz, kanat kanada çatalım tâ arşa dek, yol bulup giremesin derler. Vilâyet kanatlarını çatıp yolunu keserler. Fakat Hacı Bektaş, bunu görünce sıçrar, arşın damından Rûm ülkesine girer.»

Bu menkabede iki önemli temel var bizce. Biri, Rûm erenlerinin, güçlü eri yurda sokmamaya çalışmaları. Menkabe, insan zaafını o kadar güzel anlatıyor ki. Demek ki erende bile kıskançlık ve bencilik var, ondan kurtulmak pek güç bir şey. İkinci temel, kadına verilen hak. Uyanık Fâtûma Bacı, bütün erenlerin duymadığını duyuyor. O vakit kız, öyle olduğu halde erenler meclisinde, onların yemeklerini pişirmede. Erenler meydanına ve muhabbetine kadını da erlerle beraber alan Bektaş'lıktaki ileri görüşün, fikir hürriyetinin nüvesini taşıyor bu menkabe. İnsan, bu hikâyeyi okuyunca süflilerin dediği gibi kadın vardır rical mertebesinde, er vardır nakışlık payesinde» diyor.

Hacı Bektaş, oturduğu yurda pek bağlıdır. Fakat orası da fazla soğuktur. Kışın karı, buzu çoktur, yelleri şemli esmededir. Şikâyet ederler; bir alçacık, bir deniz kıyısı yere gitsek de abdallar, çıplaklar, garipler rahata kavuşsa derler. Hünkâr incinir; buradan daha soğuk, daha yüksek bir yer olsaydı der, oraya gider, orada yerleşirdim. Odum kaydında olanların gönlünü de hoş eder, hırkasını yakar, külünü savurtur, Hırka Dağındaki orman yeşerir.»

«Hacı Bektaş, Akça Koca'nın, kocalık halinde iki büküm burçak yolmasına acır, onu esirger; taneler der, bir araya gelin. Hepsî bir araya gelir, çeç olur. Akça Koca, kerem ettiniz, fakat biz, elimizin emeğini yemek isteriz, emredin, gene yerli yerlerine gitsinler der. Hünkâr emreder, taneler dağırlar, eski hallerini alırlar.» Kendi elinin emeğiyle, alının teriyle ekmeğini hak etmenin ne güzel bir örneğidir bu.

«Yurt bağlılığını, aynı zamanda insanın ululuğunu Mevlânâ Celâleddin, nasıl Hacca gidenleri, «ey Hacca giden topluluk, neredesiniz, nerde? Sevgili yurda, gelin gelin. Yüz kere bu evden kalkınız, o eve gittiniz, bir kerecik de o evden kalkın da bu eve gelin, noolur» diye belirtiyorsa Hacı Bektaş da köyün yanbaşındaki dağa Arafat, dağın eteğindeki çeşmeye Zemzem adını vermekle uzağı yakınlaştırmış, kibleyi yurda almış, kendisinden sonra adına kurulan Bektâşîlik yolunun mensuplarına yurt için Haccetme inkânını sağlamıştır.»

Horasân'a bağlılır da şu menkabe de belirmede :

«Karadonlu Can Baba, korkunç bir sınamaya girişiyor. İçi kaynar suyla dolu, altında harıl harıl odun yanan bir kazana girmiştir. Hünkâr Sulucakaraöyük'de bir tepenin eteğinde otururken ak pınarım, ak pınarım, ak pınarım der. Üçüncü deyişinde bir tatlı, bir berrak su, yerden fışkırmaya başlar. Avuç avuç su alır, bir kayaya serper, serpikçe de kayadan buram buram buğu çıkar. Hikmetini soran Sarı İsmail'e, bu pınar der, Horasân'dan geldi; orada bizimle yürürdü, ne vakit ihtiyacımız olsa hizmetimize gelirdi. Can Baba'yı kazanda kaynatıyorlar, terlemesin diye su serpiyorum.»

Vilâyet - Nâme'deki en beşerî, en içli menkabe şu :

Kalecük kadısı, Kırşehri'ni teftişe gelmiş, Ahî Evren tekkesine konuk olmuştur. Hünkâr da oradadır. Hünkâr'ın elini öpüp gösterilen yere oturur. Niçin geldiği sorulunca, bu şehirde, bir olayı teftişe memurum der. Hünkâr, bari adamakıllı teftiş edebilecek misin? diye sorar. Kadı, adamakıllı teftiş edemesem beni yollarlar mıydı? deyince, Hünkâr, biz de bunca zamandır şu âlemi teftiş etmeye çalıştık, bu düşünceyi güttük, fakat sonucu şaşırarak kaldık, hiçbir şeyin künhüne eremedik» der. Bu söz kadıya tesir eder, Hünkâr'a teslim olur.

Kırşehri'nde işini bitirip Kalecük'e dönen kadı, orada birçok kişiyi Hünkâr'a mürid eder. Onların önüne düşer, Hünkâr'ı ziyaret için yola çıkarlar. Yol da otlı, sulu, sazlı bir yere gelirler. Bir de bakarlar ki orada bir sürü domuz yatıyor. İçlerinden biri üstlerine gider. Domuzlar korkup kaçarlar. Birisi bir domuz yavrusunu tutar, birinde bir çan varmış, boynuna takıp salıvermek ister. Kadı, etmeyin der, eylemeyin, erenlerin ziyaretine gidiyoruz; yaptığımız doğru bir iş değil. Bu yavru da, öbürleri de çan sesini duyunca ürkerler, helâk olurlar. Der ammâ sözünü dinletemez. Yavrunun boynuna çanı takarlar, salıverirler. Yavru, bir yandan sestən ürker, bir yandan öbürlerine yetişmek ister, onlar sestən ürüp dağılırlar, can hevlîyle kaçırlar, bu iş edenler de güle güle katılırlar.

Kırşehri'ne vardıkları vakit Hünkâr, Ahî Evren'le sohbet etmektedir. Elini öpüp otururlar. Hünkâr, onlara bakıp o hayvancıklar size ne yaptı da der, o yavrucağı tutunuz, boynuna çan takıp bıraktınız? Hakk'a giden Hak uğrum hakkı için hiçbir yerde alınız terlemedi, ancak o yavrucağın ardından yetişip boyundan o çanı alıncayadek alınız terledi; işte o yavruya taktığınız çan»

Hünkâr, çanı çıkarıp gösterince şaşırırlar, eline ayağına düşüp özür dilerler. Erenler, suçlarını bağışlar. Derviş olan kadiya da döner, o zaman da der, sende dervişlik kokusu geliyordu. Derviş olanın hiçbir yaratığa eziyet etmemesi, eziyetçi biri olmaması gerektir.

Müslümanlıkta pis sayılan domuzlara bile bu esirgemeyi göstermek, şüphe yok ki sözden değil, özden gelen bir temizliktir.

◀Kalecik civarında Çırak adlı biri, bir yük elma ahr, Hünkâr'a armağan götürmek, himmetini almak için yola düşer. Yolda bir yandan çürümeden sunları bir götürebilsem diye düşünür, bir yandan yol alırken uykusu gelir, bir yere yatar uyur. Uyanınca ne görsün? Elmalar yüküyle yok olmuş. Dertlenir, tasalanır, âkat uykı ağır basar, gene uyur. Rüyada Hünkâr'ı görür, Çırak der Hünkâr, gam yeme. sana zahmet olmasın diye elmaları biz aldık.▶

Uyanınca hayrola der, yola düşer, sonucu ulaşır. Bakar ki elmalar, yüküyle Hünkâr'ın önünde.

Masal bir yana, kendisine armağan giden yükü bile götürene zahmet olmasın diye yüklenmenin üstünde duralım biz.

Haraminin biri yıllarca yol kesip bel basmakla ömür geçirmiş. Birçok kişilerin kanına girmiş, canını yakmış, malını almış. Sonucu tövbekâr olmuş, Hacı Bektaş'a, tövbemin kabul edilip edilmediğini nasıl anlayayım, nice bileyim demiş. Hünkâr, haramiye bir kuru değnek vermiş; var demiş, bir bostan al, ek biç; geleni gideni konukla, doyur; şu değneği de bostana dik, bu yeşerdi, dal budak verdi mi bil ki tövben kabul oldu. Adamcağz, Hünkâr'ın dediğini yapmış. Yıllar yılı herkesi konuklamış, doyurmuş, yollamış. Her konuktan sonra gider, kuru değneğe bakarmış. Ne mümkün? Bir türlü yeşermezmiş kuru değnek. Günün birinde koşa koşa giden bir adam görmüş. Tez seğirdip adamın yolunu kesmiş. Dön demiş, gel, konuğum ol, Tanrı ne verdiyse bir şeyler yiyelim de öyle git. Olmaz demiş adam, acele işim var, tez gitmem gerek. Etme demiş, olmamış, evleme demiş, olmamış. Yalvarmış, korkutmuş; hayır, çare yok; adam direndikçe direnmiş. Sonucu baklayı ağzından çıkarmış; birisini bu ilin beyine gammazlamaya gidiyorum, inkâm yok, duramam demiş. Zaten bostancı kızmış, bu sözü de duyunca eski damarı tepreşmiş, gözleri kançanağına dönmüş. Oldu olacak demiş içinden, tövbemin kabul edileceği yok; bari şu kötü kişiyi de geberteyim de bağı bostanı bozup gene haramiliğe başlayayım. Hemen herifin üstüne atılmış, bir vuruşta leşini yere sermiş. Bağı bostanı bozmaya giderken aklına değnek gelmiş, dur demiş, gidip bir bakayım da öyle. Gitmiş, bir de ne görsün? Değnek yeşermiş, dal budak vermiş, yemyeşil yapraklarla bezenmiş, üstünde putrak putrak tomurcuklar.

Şaşırmış, şükretmiş, gözleri yaşarmış. Bağı bostanı bozmuş, mahsulü yok-

sullara dağıtmış, doğruca Hünkâr'a gitmiş. Hünkâr ona halifelik vermiş, memleketine yollamış.

Gambamazlığın kötülüğüne ait bu kadar canlı bir masal, bilmem var mıdır; varsa bile bu kadar canlı mıdır?

«Hünkâr bir kıtlık yılı, dervişin biriyle bir kilisedeki keşişe buğday yollar. Yolda, buğday ahçıları dervişe o kadar fazla para verirler ki dayanamaz, birazını satar, çuvalın üstünü samanla, tozla doldurur. Sora sora varır, kiliseyi bulur, buğdayı keşişe sunar. Keşiş dervişe bir nice gün ağular, izzet eder, ikram eder ona. Derviş, keşişin iyiliğini görür de ah der içinden, nolurdu bu keşiş müslüman olaydı. Keşiş, dervişin içinden geçeni anlar da müslüman olurum amma der, korkuyorum senin gibi müslüman olurum da erenlerin gönderdiği buğdayın bir kısmını satarım, yerine toz doldururum, saman basarım.»

«Molla Sadeddin türlü maceralardan sonra Hünkâr'a derviş olur. Hünkâr onu su dolu bir kazana sokar, kazanın kapağını kapatır, altına odun yığdırıp yaktırır, kırk gün kaynatır. Kırk birinci günü kapağı açtırır. Said erimiş, yok olmuştur. Kapağı kapatır, kazanın altına odun atın der. Kırk gün daha kaynatır. Kırk birinci günü emreder, kapağı açarlar. Görürler ki kazanda küçük bir Molla Sadeddin var. Örtün kapağını, odun vurun altına der. Kırk gün daha kaynatır, kırk birinci günü kapağı açtırır. Kazandan eskisi gibi bir Molla Sadeddin çıkar.

Bir adamın, terbiyeyle varlığını tamamiyle değiştirmesi, bundan daha güzel temsil edilemez. Fakat halk, gerçeğin masalı olan bu masala şunu da ekleyerek taassubun ne beter bir belâ, ne onulmaz bir illet olduğunu dile getirmiş:

«Hünkâr, Sadeddin'i kazandan çıkarıyor, başından sarığını alıp kulağından tutuyor, tepesinden kokluyor da Said diyor, hâlâ softa kokuyorsun.»

«(Sadeddin bir gün Hünkâr'la otururken bir eşek, dişi bir eşiğe aşıyor. Hünkâr, lâtife ediyor, Said diyor, altındaki misin, üstündeki mi? Sadeddin, üstündekiyim deyince Hünkâr, tohumun kurusun Said diyor, hâlâ softalık damarın kurumamış; altındakiyim deseydin de vericilerden olsaydın ne olurdu.)»

Büyük Mevlânâ, «benim beytüm beyit değildir, ülkedir. Benim şakam şaka değildir, bir şey öğretmedir» der. Bu fıkracık da bize benlikten, bencilikten geçmenin, kendi zevki için değil, bütün yaratılmışların zevki için yaşamamın, hayrın, iyiliğin, âleme yayılmanın yüceliğini belirten bir âlem âdeta.

«Aksaray'a yakın Dindirek köyünden biri, Hünkâr'a teslim olmuştu. Hünkâr'ı görmeyi arzulayınca halis buğday unundan çörekler yaptırır, onları getirir, armağan sunar, oturur, sohbet eder, sonra köyüne dönerdi. Bir eyyam kıtlık oldu. Bu erin de eli daraldı, ziyarete varamadı. Derken eline biraz dünyalık geçti, onunla buğday unu aldı, çörek yaptırdı, ziyarete gitti. Hünkâr, az çok ne bulursan alıp gelsen ne olurdu dedi, meğer dostu dosttan ayıran ancak çörekmiş.

Sevgiliyi ziyarette tekellüfün yeri olmadığına ne güzel örnek.>

Güvenc Abdal hikâyesinde de sözünün eri olmanın, gerçek sevginin, er terbiyesinin canlı örneklerini buluyoruz.

Görülüyor ki Vilâyet - Nâme'de dil özellikleriyle, masal unsurlarıyla beraber insânî unsurlar da var ve bunlar, hiç de mühimsenmeyecek şeyler değil.

II

VİLÂYET - NÂME NE VAKİT VE KİMİN TARAFINDAN YAZILMIŞTIR ?

Vilâyet - Nâme'nin en eski nüshası, Hacı Bektaş tekkesinden gelen ve bugün Ankara Kütüphanesinde bulunan nüshadır. > Tıpkıbasımını verdiğimiz bu nüsha, 1034 yılı Rebiülevvelinde (13.XI - 12.XII.1624) istinsah edilmiştir. Hacı Bektaş'ın, 1273 te vefat eden Mevlânâ ile çağdaş olduğunu hem «Manâkıb-al-Ârifin», hem «Vilâyet - Nâme» söylüyor. Manâkıb-al-Ârifin'e göre Hacı Bektaş, Selçuk İmparatorluğu aleyhine bir isyan tertipleyen, 1240 ta idâm edilen ve kendisine uyanlar tarafından Baba Rasûl - Allâh diye anılan Baba İshak'ın en ileri gelen bir halifesidir (Tahsin Yazıcı terc, I, s. 411 - 412).

Aşık Paşazade de onun Babahılar'dan olduğunu, doğu illerinden geldiğini, Osmanogullarından hiçbirisiyle görüşmediğini belirterek bu bilgiyi kuvvetlendiriyor (İstanbul basımı, s. 204 - 206). 695 teki (1295 - 1296) (bir vakfiyede Hacı Bektaş'tan «Merhum» diye bahsedilmekte) (Ali Emiri: Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Kasım 20, s. 670, not. 2, John Kingsley Birge: The Bektashi order of Dervishes; London - 1937, s. 41), 697 tarihli (1297 - 1298) (başka bir vakfiyede) Hacıbektaş nahiyesi dolayısıyla adı anılırken «kuddisa sırrahu» denmektedir (Birge'nin aynı eseri, s. 41).

Ankara Kütüphanesinde Hacıbektaş'tan gelen kitaplar arasında 132. A. I. No. da kayıtlı Kaygusuz Abdal'ın hurufa ait küçük bir risalesiyle Abdal Mâsâ- nın «Pend ve Nasihat - Nâme» adını taşıyan kısacık bir risalesini ihtiva eden ve ilk risalenin sonundaki kayda göre 1291 Ramazanının on ikisinde (1874), Si- vas'ta istinsah edilen mecmuanın baş tarafında, «Hazîne-i celîleden şeref - vürûd eden tûmâr-ı kebirde muharrer olduğu üzere târîh-i vilâdet-i şerifleri 606 (1209 - 1210) olarak müddet-i ömr-i şerifleri 63 olamagıla 669 senesi (1270 - 1271) ve- fat-ı şerifleri muharrer olduğundan işbu mahalle tahrîr olundu» kaydıyla Hacı Bektaş'ın ölüm yılı bildiriliyor (29. a). Demek ki Hacı Bektaş, Mevlânâ'dan aşağı yukarı üç yıl önce ölmüştür. Aynı kütüphanede O. 1251 No. da kayıtlı ve 1179 Recebinin yirmi ikinci günü (4.I.1765) meşhur «Uyûn-al-Hidâya» müellifi

Giritli Derviş Ali (Resmî Ali Baba) tarafından istinsah edilen Vilâyet - Nâme'nin ilk yaprağı üstünde şu satırları okuyoruz :

«Vilâdet-i şerifleri

Sene

606

Müddet-i ömürleri

Sene

63

Rahlet-i nakileri

Sene

669

Silsile - Nâme'de muharrer olduğu»

«Büyük bir emekle 1291 de (1874 - 1875) bütün tarikatlerin silsilelerini toplayıp bir «Silsile - Nâme» meydana getirerek 1334 de (1915 - 1916) Üsküdar'da, Hüdâyî dergâhına vakfeden Derviş Mehmed Şükrî de Bektaşî silsilesini gösterirken Hacı Bektaş'ın adının altına «Bektâşîyye» sözünü ve bu sözün tutarı olan 738 tarihini koymakla beraber bu 669 tarihini de, herhalde bir kaynaktan bularak, eklemiştir (Selimağa Kütüphanesi, Hüdâyî Kitapları, 122, s. 39). Her üç yerde de rastladığımız bu kayıt, tarihi kaynakların verdikleri bilgiye de uyduğundan Hacı Bektaş'ın ölümünü 1270 - 1271 olarak kabul etmemiz gerekir.

Vilâyet - Nâme, Hacı Bektaş hakkında doğru, yanlış, fakat hemen hepsi olağanüstü olayları ihtiva ettiğinden, bu eser, hiç şüphe yok ki kendisinden bir hayli sonra ve menkabevî hayatı, kendisini görenlerden duyanların daha sonrakilere eklenitlerle bildirerek, onlar tarafından da eklenitlerle nakledilerek mayalamı yogurulduktan, Bektaşî geleneği adanakkullı meydana gelip dal budak saldıktan sonra yazılmıştır.

O. 340 No.da, Ankara Kütüphanesinde kayıtlı bulunan en eski nüshada, bütün nüshalardaki gibi, Hacı Bektaş türbesinin, Fatih'in oğlu II. Bâyezîd tarafından kurşunla örtüldüğü anlatıldıktan sonra şu satırlar var:

«Ömr (-i «yahut» -ü) bahtın eylesün Allâh ziyâd
Tâ kıyâmet devlet ile bâkî bâd

Hakk'a minnet âhır oldu bu kitâb
İşbu sözden var ümidüm bâsıl ola sevâb

Çün erenler sözidür işbu kelâm
Var ümidüm bihad günâhum Âlî kulu'na cem'i ümmet-i Muhammed kardaşıyla rahmet ide rabb-al-anâm

Evliyâ-i kuth-ı âlem Hacı Bektaş hazreti
İsterüz ki cümlemüze hâzır ola himmeti

Sevene rahmet ide rabb-al-anâm
Bu Vilâyet - Nâme de oldu tamâm

Kaadir olduğumuz kadar yazup tahrir eyledük, siz erenlerden recâ ideriz ki Ali Çelebi bendenize Hak Taâlâ âkibet hayrılığı rûzî kalup cümle mü'min kardeşile imân müyesser ide diyüp duâ-i hayrıla yâd ide; Fâtiha, Muhammed'e salâvat. Allâhumma salî alâ sayyidînâ Muhammedin va âlih-al-tayyibîn-al-tâhirîn va-l-hamdu lillâhi rabb-al-âlamîn tahrîran mâh-ı rabb'al-avval, sene 1034. Bâki bâd bi rabb-al-ibâd.» (217. a)

Görülüyor ki yazan, şiire âşina değil, epeyce de bilgisiz. Manzum kısımlara ilâveler yapmaktan çekinmiyor. Bu araya kendi adını da karıştırıyor. Ali Çelebi'nin, Vilâyet - Nâme müellifi değil, müstensihî olduğu meydanda. Bu, kitabı vakfettiğini bildiren şu satırlardan da belli :

«Azizüm Sultân Hacı Bektâş-ı Velî hazretlerinin türbe-i şeriflerine bu kitâbı vakfeyledüm; Allâh'un lâneti üzerine olsun her kim kaldırup zâyî iderise ve Hazret-i Rasûl-i Ekremün şefâatinden mahrum olsun. Tâlib olan âşıklar okıyup duâdan ferâmûş itmeyeler.» (Aynı yaprak)

Zaten Millet Kütüphanesinde, Emîrî kitaplarının Şer'iyye kısmında 1035. de yazılan nüsha,

«Hakk'a minnet âhır oldu bu kitâb
Var ümidüm âkibet ola savâb

Bu Vilâyet - Nâme çün oldu tamâm
Vir Rasûl'ün rûhuna yüzbin selâm»

beyitleriyle bitiyor (149. a).

«Bay Fahri Bilge'ye ait olup ileride de bahsedeceğimiz gibi XV. yüzyılda, nihayet XVI. yüzyılın başlarında yazıldığı anlaşılan manzum nüshada maalesef baş taraftan beş yaprak yok.» Bu beş yapraklık yer, mensûr Vilâyet - Nâme'den yazılmış. 126. yapraktan sonraki üç yaprak da düşmüş ve başka bir nüshadan, mensûr nüshadaki son manzum kısmın nihayetleri aynen yazılarak tamamlanmış. Hattâ bâzı nüshalarda bulunan,

Rasûl'ün hicreti dörtyüz kırk dörtde
İrışmişdi meşâmum işbu verde

Yazup nakleyledi bu yadgârı
Cihanda kala bizden sonra bârî

Okuyanlar hayr ile yâd eylesün
Hak anı korkudan âzâd eylesün

beyitleri de eklenerek bu yeni kısmın istinsah tarihi olan 1178 yılı kaydedilmiş (v. 129). Böylece bu en eski manzum nüshadan da müellifi anlamaya imkân yok.

Bizde bulunan ve 1226 zilhiccesinin yedinci günü (1811) Resmo'da, İbrahim adlı birisi tarafından yazılmış olan nüshada, baştaki hamd ve salâvattan sonra şu satırlar var :

«Ammâ ba'd — bu zâif-i nahîf-i fakıyr-ı bakıyr ezell-i ibâd - Allâh Mûsa - bni Ali ki beyn-al fukarâ-i — Bektâsiyye Süffî Dervîş demekle meşhûrdur, ol vakt ki Emîr-al-Mu'minin va İmâm-al-Muttakıyn Asad-Allâh-al-gaalib Aliyy ibni Abî - Tâlib a. m hizmetlerinde — iken bir gün hâtıruından hutûr ideni hazretlerine ilâm idüp izn — ü havalet taleb eyledüm; öyle olsa keremlerinden bu fakıyre izn ü havâlet — verdiler, fakıyr dahu himmet ve istîânet taleb idüp âbeste ve peyveste (2. a) bendeler katında makbûl olan vilâyetleri bi kaderi vüs'-al-tâka cem' — İtdük tâ ki bu celil-al-kadr manâkub-ı şerîf mestûr kalmaya ve dahu ol — kutb-al-aktâb ve ol mesned-i ülü-l-albâb sultân-al-avliyâ ve burhân-al-atkıyâ.....» (2. b)

Yalnız bizdeki nüshada gördüğümüz bu satırlar, elbette bir başka nüshadan istinsah edilmiş. Gene hiç şüphe yok ki buradaki Abû - Tâlib oğlu Ali, Muhammed Peygamber'in damadı, kardeşliği ve amcasının oğlu Ali değil; herhalde mürsidini Ali mazharî gördüğünden böyle söylüyor. Fakat eski bir nüshada bu satırları görmedikçe müellifin Ali oğlu Mûsa olduğunu kabul etmek, sanırım ki pek sâfça bir şey olur.

«Basma bir nüshasını da gördüğümüzü sandığımız Nihânî'nin, 1296 da (1878 - 1879) yazdığı diğer manzum Vilâyet - Nâme'deyse» «Der beyân-ı sebeb-i nazm-ı kitâb» bölümünde şu beyitleri okuyoruz :

Ki ya'nî Hâcî Bektâş-ı Veli'nin
Kerâmâtından ol sır-ı Ali'nin

Veli nesr idi ol kim söylemişdi
Heman Firdevsi bir nazm eylemişdi

Hurûfun vakt ile âlûde idi
Dahu evrâkı key fersûde idi

Silinmiş ba'zı yerde lâfz u harfî
Çü mazrûfı yeter olmaya zarfı (Prof. Ahmet Ateş nü. s. 3)

Hiç şüphe yok ki Nihânî, bu Firdevsî'yi kendi karîhasından uydurmamış, faydalandığı manzum «Vilâyet - Nâme» de görmüş, ona dayanarak adını almıştır. Böylece, bir nüshası, Bay Fahri Bilge'de bulunan ve mensûr Vilâyet - Nâmenin, ileride de söyleyeceğimiz gibi aynı olan manzum Vilâyet - Nâme, Firdevsî-nindir.

Şuarâ tezkirelerinin Firdevsî-i Râmî ve Uzun Firdevsî diye andıkları Bur-

salı Firdevsî, Hasan Çelebi'ye göre tarih ve muhazaratta bilgi sahibidir. Şiiri, ancak vezinlidir, kafiyeledir, o kadar. II. Bâyezîd adına yazdığı üçyüz seksen cilt Süleyman - Nâme'nin seksen cildi beğenilmiş, öbür ciltler, padişahın emriyle yakılmıştır. Bundan müteessir olan Firdevsî, Padişahın aleyhine heceviyeler yazmış, bu yüzden Osmanlıları ülkesinde tutunamayacağını anlayıp İran'a kaçmış, orada ölmüştür (İst. Üniv. Türk. yaz. 1737, 239. b). Beyan'de verilen bilgi de aynıdır. Lâtîfî, bu zatın tarihte ihatası olduğunu söyler, yalnız (Süleyman - Nâme'nin üçyüz altmış cilt bulunduğunu, seksen cildinin seçilip öbürlerinin yakıldığını, bu yüzden İran'a kaçtığını bildirir) (basma nüsha, s. 261 - 262). (Osmanlı Müellifleri, birçok kitapları bulunan Firdevsî'nin, farsçadan terceme olan, ahlâk ve tasavvufî bahsedilen Hayât ü Memât adlı bir eserini de haber vermek suretiyle tasavvufa olan meyil ve nisbetini de açıklamış oluyor) (ikinci cildin ikinci kısmı, s. 358). Aynı zamanda hattat da olan Firdevsî, yazdığı bir Gülîstân'ın sonuna, imzâsını «İlyâs ibni Hızr-al-mutahallas bi-l-Firdevsî» diye atarak kendisinin ve babasının adını haber vermiştir (Aynı sayfa). (Ankara Maarif Kütüphanesinde I. A. 14/17 No. da kayıtlı bulunan ve Hacı Bektaş dergâhından gelen Türkçe bir «Şerh-i Kelimât-ı Şeyh Barak» var). Hicri 890 Saferinde (1485) Muhammed-i Bostânî tarafından istinsâh edilen ve Barak Baba'nın Şathiye vâdisindeki sözlerinin şerhinden meydana gelen bu risalenin, kütüb-al-Alevî'nin Farsça şerhinin tercemesi olduğunu anlıyoruz. Tercüme eden, eserin terceme olduğunu açıklamıyor, Barak Baba'nın sözlerini şerhedip İbn-al-Kaadi Şeyh Cemâleddin Çelebi'ye sunduğunu söylüyor, kendisinin adını da İlyâs ibni Hızr diye amıyor (bu şerhi, Yunus Emre - Hayatı adlı eserimizde yayınladık, s. 208 - 232. Hızr oğlu İlyâs'ın adı 208. sayfadadır). Risale, 1485 de kopya edildiğine göre bu tarihten önce şerhedilmiştir. Bahsedilen Cemâleddin Çelebi, 1494 de hac yolunda ölen ve Çelebi Halife diye de anılan Cemâleddin-i Halvetî, yahut 1517 de İstanbul'da ölen ve Cemâl Halife diye anılan Karamanlı Cemâleddin İshak'tır (Yunus Emre - Hayatı, s. 209 not); İlyâs ibni Hızr da, Uzun Firdevsî'dir. Çünkü II. Bâyezîd devrinde yaşayan ve Firdevsî mahlasını kullanan, tarih ve muhazarata, daha doğrusu, olağanüstü olaylara düşkün bulunan, hele babasının adı Hızr, kendisinin adı İlyâs olan bir başka adam yoktur ve iki ayrı adam, bu kadar birleşemez. Görülüyor ki Firdevsî, Barak Baba gibi Bâtınî bir şeyhin eseriyle de meşgul olmuştur. Bütün bunlarla beraber Firdevsî'nin üslûbiyle Vilâyet - Nâme'nin üslûbunu da inceledik ve tam bir birlik gösterdiğini gördük. Bu bakımdan manzum Vilâyet - Nâme'nin, Süleyman - Nâme'nin ve daha birçok kitapların yazarı olan, Firdevsî-i Rûmî tarafından yazıldığına kanaat getirdik. Fakat mensûr Vilâyet - Nâme kimin? Üslûp, Süleyman - Nâme üslûbuna pek benziyor. Sonra mensûr Vilâyet - Nâme'deki manzum kısımlar, aynen manzum Vilâyet - Nâme'de var. Belki Firdevsî, önce mensûr Vilâyet - Nâme'yi yazdı, devrin âdetince bazı yerlerini manzum olarak bezedi, sonradan şunu baştanbaşa manzum yazayım dedi, manzum Vilâyet - Nâme'yi meydana getirdi; belki manzum Vilâyet - Nâme'yi yazdı, bir başkası onu nesre çevirdi, çevirirken de manzum Vilâyet - Nâme'deki bazı

parçaları aynen aldı; belki de bu işi yapan, gene Firdevsî'dir; (bu hususta kesin bir söz söylememize, şimdilik imkân yok.)

Vilâyet - Nâme'nin yazıldığı zamana gelince; bunu şu bakımlardan inceleyip bir sonuca varabiliriz :

1) Vilâyet - Nâme'deki bütün olaylar, açıkça gösteriyor ki eser yazılırken, daha doğrusu önceden de söylediğimiz gibi şifahî rivayetler, bir sağlam, bir kalemine hâkim adam tarafından tesbit edilirken Bektâşî geleneği tamamiyle kurulmuş, gelişmiş, zenginleşmiş, kökleşmiştir. Şunu da kaydedelim ki Bektâşî geleneği, mahallî olarak bünyeleşen bir gelenektir; kökü yerdedir.

İşte köyün bir yanından görülen Hırkadağı, işte Hünkâr'ın çilehanesinin bulunduğu Arafat tepesi, işte eteğindeki Zemzem pınarı. İşte köyün öte yanındaki öyüğe karşı akıp duran buz gibi Akpınar. İşte Hünkâr'ın dibinde oturduğu, içinde gizlendiği Ardıç. İşte Mucur yolundaki Beş Taş, işte Hamurkaya, işte Tekkekaya. İşte Horasan erenlerinin attıkları dut ağacı, işte türbe önünde, parmaklığın dışındaki kubbe mimarı Yanko Madyan, işte türbeye girilirken sağda Hıyarkaya, solda Sadeddin'in attığı loğ taşı. İşte Kara Abdal, işte türbenin yanındaki Kızılca halvet. İşte Kırklar Meydanının solunda, yüksecik bir yerde, ayrı kapıyla örtülü, bir gerdek odası kadar şirin küçücük bir odada Dünya güzeliyle koyun koyuna yatan Güvenc Abdal, yahut söylenegeldiği gibi Genc Abdal.

Bektâşî geleneği, bütün bu yerli maddelere dayanarak gelişmiş; yahut bütün bunlar, o geleneği beslemiş, geliştirmiş. Bu nişan taşlarını Vilâyet - Nâme'den, Vilâyet - Nâme'yi bunlardan ayırmaya imkân yok. Fakat bu gelişme, herhalde Hacı Bektaş'tan çok sonra meydana gelmiştir.

Törelerden bahsedilirken de şunu görüyoruz :

Hacı Bektaş'a intisap eden, Kalenderilikte olduğu gibi traş ediliyor. Traş, Kalenderilikten Mevlevîliğe de geçmiştir (Bakınız: Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik, s. 185 - 195, 394).

Hacı Bektaş'a atfedilen bir şiirde,

Pâ - burehne kazak abdâl ü fenâ fahr-i mezîd
Fakr ile fahr idenün dâim ola fahrî mezîd

Çâr - darb ile bakaa milkinge sultan geçinür
Genc-i tecride miyan - bend ile palheng kilîd,

1038 den 1060 a kadar (1628-29 - 1650) Hacı Bektaş tekkesinde dedebabalıkta bulunan Halil Vahdetî Baba'nın tercüinde,

Çâr - darb ile anımdur elif ü tiyg u trâş
Ser ü riş ile bürât oldı dilâ hem dahı kaş

dendiğine göre (bizdeki bir cönk. Halil Vahdetî'nin terci'i pek meşhurdur. Birçok Vilâyet - Nâme nüshalarının sonunda vardır) İhtinalı Hacı Bektaş da kendisine intisap edenleri çâr - darb ettirmede, yâni saçlarını, kaşlarını, bıyıklarını, sakallarını ustura ile traş ettirmedeydi. Traştan sonra müridin başında ne varsa ve nerede olursa olsun, orada, başındakini çıkarıp tekrar giydirerek mezdiliyor, yâni tekbir ediyor. Bütün tören bundan ibaret. Halifelik verdiği kimselereyse sofrâ, çerağ, âlem ve seccâde veriyor. Nasip verme töreninin herhangi bir özelliğine, mücerredliğine hiç rastlamıyoruz. Şu halde Bektâşîlik erkânı, tam olarak henüz kurulmamıştır. Hacı Bektaş'ı, ser - çeşme tanıyan bir zümre var; fakat o zümrenin diğer Bâtınî zümrelerden tam bir ayrılığı yok.

2) Vilâyet - Nâme, tekkenin Hacı Bektaş zamanında kurulduğunu, ondan sonra yerine, nefes oğlu Hızır Lâle Cüvân'ın geçtiğini, eli yıl seccâde - nişân olduğunu, yerine Mürsel Dede'nin geçtiğini, onun kırk sekiz yıl hüküm sürdüğünü, ondan sonra yerine geçen Yûsuf Balı'nın da otuz yıl seccâde - nişânlık hizmetinde bulunduğunu söylüyor. Demek ki rivayetlerin tesbiti Yûsuf Balı'dan da sonra.

Hacı Bektaş, 669 da (1720 - 1721) öldüğüne göre Yûsuf Balı'nın ölümü, verilen yıl sayılarının tutarı hesaplanırsa 797 olur (1394 - 1395). Fakat Vilâyet - Nâme'nin yazılışı bu tarihten de çok sonra. Çünkü Vilâyet - Nâme'ye nazaran türbeyi II. Murad yaptırmış, onun yerine Mehmed, yâni Fâtih padişah olmuş, onun yerine geçen oğlu II. Bâyezîd de kubbeyi kurşunla örttürmüştür. II. Bâyezîd, 886 da (1481) Padişah olmuş, 918 de (1512) tahttan indirilmiş ve ölmüştür. Vilâyet - Nâme'de, Bâyezîd'e,

Ömr ü bahtın eylesün Allâh ziyâd
Tâ kıyâmet devlet ile bâki bâd

dendiğine göre eser yazılırken, yâni rivayetler, yazar tarafından tesbit olunurken II. Bâyezîd henüz padişaktır.

3) Vilâyet - Nâme'de Balım Sultan'ın adı hiç geçmiyor. Sağ olsaydı, yahut şöretini yapıp zamanını sürerek ölmüş bulunsaydı adının anılmamasına imkân yoktu. Balım Sultan diye tanınan Hızır Balı, rivayete göre 907 de (1501 - 1502) post'a geçmiş, 922 de (1516 - 1517) ölmüştür. Türbesinin kapısındaki kitâbe, 925 (1519) tarihini taşımaktadır.

Bu üç karîneyle Vilâyet - Nâme'nin, Balım Sultan'ın doğumundan, hiç olmazsa post'a geçişinden önce, şu halde 1481 le 1501 arasında yazıldığı kesin olarak söylenebilir.

«VİLÂYET - NÂME» Yİ NASIL HAZIRLADIK?

Tıpkı basımını sunduğumuz «Vilâyet - Nâme», evvelce de söyledığımız gibi Ali Çelebi adlı birisi tarafından 1034 Rebiülevvelinde (1624 - 1625) ve şüphe yok ki daha eski bir nüshadan kopya edilmiş ve kopya eden tarafından da Hacı Bektaş tekkesine vakfollunmuştur.

28 × 20 eb'adında, miklâplı âdi, düz meşin ciltle ciltlenmiş olan bu nüshanın yazı kısmı 19 × 14 eb'adındadır. 3. yapraktan sonraki yaprağa gene aynı numara konmuş, bu suretle yapraklar bir numara farketmiştir. Biz doğru numarayı koyduk. Bütün kitap 217 yapraktır. Sonlarda 196. yaprak (doğru olarak bizde 198) 197., 197. yaprak (bizde 199), 198. yaprak (bizde 197), 199. yparaktır. Ciltlenirken bu yapraklar yer değiştirmiş. 202. yaprak da (bizde 204) 203. yaprak olacak. Bunları düzelttik. Her sayfada on bir satır var. Başlıklar kırmızıyla yazılmıştır. Bâzi yerler, bilhassa şiirler harekelidir. Yazı okunaklı nesih'tir. Ancak belki de Bektâşî Çelebilerinden olan bu Ali Çelebi'nin pek bilgili bir adam olmadığını imlâsından anlıyoruz. Meselâ «lâzım» kelimesinde «z» den sonra bir «y» koyuyor; «esnâsında» sözündeki ilk «s» yi «sin» le yazıyor. «İşâret» in ilk «i» sini elif ve yeyle, «hareket» i, heyle yazmış. «İcâzet» ve «çile» kelimelerinin ilk hecelerine birer «y» eklemiş, «karye» kelimesinin ilk hecesine bir elif, «ırhlet» kelimesinde «r» den sonra bir «y» ilâve etmiş. «İhtimal» kelimesini heyle, «tahassür» kelimesini vavla, «tüürâb» kelimesini tyyla yazıyor. «Sünnet» te «s» den sonra bir vav, «müezzîn» de zâlden sonra bir ye var. Muzayaka Ali Çelebi'nin imlâsınca «z» yledir. Şiirlerde de bozukluklar, vezin düşüklükleri pek çok. Bütün bunlarla beraber gene de en eski, en doğru, en tam nüsha, bu.

Kitabın ilk yaprağında kötü bir yazıyla «Vakf-ı Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli — kuddisa sırruhu-l-âliyyi va-l-celiyy efendimiz — hazretleri — fi 31 zâ» kaydı, altında iki satırlık saçma bir yazı, onun altında da 1321 târihi var. Karşı sayfada bâzi beyitler, Arap alfabesine ait harfler, bu sayfanın aşağı kısmında da siyakate benzer bir yazıyla «Al-dâiiy Şayh Alvân an avlâdi — Hacı Bektaş-ı Veli» yazısı var ki bu yazılardan kitabın, 1142 de (1730 - 1731) ölen Bektâşî çelebilerinden Alvân Çelebi zamanına kadar dergâhta kaldığını anlıyoruz. Bu Alvân Çelebi,

Hâtif-al-gayb fevtine târihini kılmış tamâm
Sene binyüz kırkdokuzda eyledi azm-i güzâr

beyitinden anlaşıldığına göre 1149 da (1736 - 1737) ölen Azbî Mustafa Baba'nın mürsididir (İst. Üniv. K. türkçe yaz. 2822, 70. a. 56. a ya da bakınız).

Asıl kitap, 2. a da, «Hâzâ Kitâb-ı Vilâyet - Nâme-i Hünkâr Hacı Bektâs-ı Veli» başlığundan sonra «Hâzâ Vilâyet-i Hünkâr Hacı Bektâs-ı Veli nesl-i Muhammed Mustafâ A M evlâd-ı Ali — salâvât-Allâhu aleyhim acmain, güneşde zerresinden, deryâda katresinden ba'zı — Bismillâhîr rahmânîr rahîm, bu kerâmetleri zikrolunur — Şükr ü sipâs-ı lâ nihâye — ve senâ-i bî gaaye ol vâhid-i yektâyâ ve raûf-ı azîm-i bî hemtâ âferidegâr-ı âlemiyan — ol pâdşâha olsun kim....» diye başlıyor. Asıl kitabın, «Şükr ü sipâs....» sözleriyle başladığı, ondan önceki sözlerin ekleme olduğu meydanda.

Kitap, Ali Emîrî nüshasıyla karşılaştırılırsa 216. b de,

Bu Vilâyet - Nâme çün oldu tamâm
Vir Rasûl'ün rûhma yüzbin selâm

beytiyle bitmekte. Fakat bu beyit, bu nüshada yanlış. Birinci mısırda «çün» yok, ikinci mısra,

Hû diyüp er müzdine virgil selâm

şeklinde. 217. a daki sözler, müstensih Ali Çelebi'nin sözleri; vakfiye kaydı da öyle ve kendi yazısıyla. 217. b deyse şu sözleri okuyoruz:

«Bu Vilâyet - Nâme, Hazret-i Pîr efendimize vakfimiş. Lâkin bir müddet-den sonra — Yezîd alayhi-l-lânenin biri dergâhdan ref'idüp Mısır-ı Kahire'ye — götürüp anda bir çok vakitler kalmış. Sonra Harput sancağında — Palula Mısır tüccârlarından al-Hâcî Memiş Ağa ve memlûkû Muhammed Sâzî — Mısır'dan, her nereden bulmuşlarısa ahzidüp gene Hazret-i — Pîr efendimize gönderüp anlar dahu vakfın sebebi olup — gene dergâha gönderdikleriyçün anları dahu okudukça — hayr duâ ile yâd eylemek için bu resme tahrîr olunmuştur — sene 1263.»

Bu kaydı okuduktan sonra kitabın, Alvân Efendî'den sonra, yahut onun zamanında ve ölümünden önce/dergâhtan alındığı, yahut da hediye olarak birisine verildiği anlaşıyor. Biz bu alana, çalana, yahut verene minnettarız; çünkü bugün en eski mensûr nüsha olan bu nüsha da dergâhta kalsaydı, XII. Mahmud'un Yeniceriliği kaldırmasından sonra Bektâşiliği ilgası sıralarında ya ele geçmesin diye gömülecekti, yakılacaktı, yahut o kargaşalık sırasında ele geçecek, muzır ve yalan bir kitap diye yok edilecekti. >

Tipkî basımını verdiğimiz bu nüshadan sonra faydalandığımız nüshalar şunlardır :

§ 1035 tarihinde (1625 - 1626) Bursa'da, Emîrbuhârî civarında oturan Bur-salı Derviş Selman tarafından yazılan nüsha.

20 × 14 eb'adında, meşin âdi ciltle ciltlenmiş olan ve yazı kısmı 15 × 8,2 eb'adında bulunan bu nüsha, Millet Kütüphanesinin Emîri Efendi kitapları arasında, Şer'îye kısmında 1076 No. da kayıtlıdır. Başlıksız sayfalarda on yedişer satır vardır. Başlıklar ve bâzı söz başları surûla yazılmıştır. İlk yaprak yenidir. Başa sonradan bir fibrîst eklenmiştir.

«Bismillâhir rahmanir rahîm. Manâkib-ı şerif-i kutb-al-ârifin Hazret-i Hüna-kâr Hacı Bektâş-ı — Velî kaddas-Allâhu sırruhu-l-azîz-al-Horasânî. Şükr ü sipâs-ı lâ nihâye ve senâ-yı bî bakaa (gaaye olacak) ol vâhid-i ahad ferd-i yektâ ve raûf-ı azîm-i bî hemtâ âferide — gâr-ı âlemiyan....» diye başlar, 149. a da,

Hakk'a minnet âhur oldu bu kitâb
Var ümidüm âkıbet ola savâb

Bu Vilâyet - Nâme çün oldu tamâm
Vir Rasûl'ün rûhına yüzbin selâm

diye biter. Ketebesi şudur :

«Hayra yazsun serrini anun kirâmen kâtibin
Kim ki hayrıla anarsa işbu hattın kâtibin

Nakala min-al-muhibb-al-hakıyr-al-fakıyr izâ gaabahû lem yuzkar — va izâ badara lem yuraf garîb-al-zamân — Dervîş Selmân-ı Brûsavi — akrab-ı Seyyid Muhammed-i Buhârî — alayh-al-rahmat-al-Bârî — fi târîhi — Sene — 1035 — min hicrat-al-Nabaviyya hamsa ve salâsûna va alf.»

Okunaklı bir ta'likle yazılmış olan bu nüshanın da imlâsı bozuktur. Meselâ «mûzî», zî'yla, «imam», ye'yle yazılmıştır. Bizim nüshanızla hemen hemen hiçbir farkı yok. Ancak olayların tertibinde fark var. Bu farkları burada göstereyim :

I. Bizde, susam yaprağı üstünde namaz kılması anlatıldıktan sonra Kutbüddin Haydar'ın Bedahşân'a, savaşa gitmesi, tutsaklığı, Hacı Bektâş'ın gidip onu kurtarması, Bedahşân ilini alması anlatılıyor. Bu manzum kısım, 15. b - 31. a yapraklarını tutmada. Ondan sonra Ahmed-i Yesevî'nin manâkıbı geliyor (31. a 35. a).

Bu nüshadaysa bu kısım başta (10. b - 15. a), manzum kısım bundan sonra gelmede (15. b - 26. a).

II. Bizim nüshada Sulucakaraöyük'e gelişi ve Kadıncık Ana'ya gösterdiği keramet anlatıldıktan sonra Nûreddin Caca'yla olan maceraya geçilmede (60. b - 64. b). Ali Emîrî nüshasında Sulucakaraöyük'e geldikten sonra halvet-hânedâ, yumruğuyla pencere açması anlatılmada (43. b - 44. a), ondan sonra buzağılara emişmesinler dediği, onların da emişmedikleri hikâye edilmededir ki bizde de Sulucakaraöyük'e gelişinden sonra ilk hikâye edilen kerameti budur. Ali Emîrî-

de Nûreddin Caca macerası, bu menkabeden sonradır (45. a - 48. a). Çile-hânede yumrukla pencere açmasıysa Akça Koca'yla görüşmesini takip eden menkabedir (81. a).

III. Henmesiyle taş olan buğday ve mercimeğin, yutulunca erkek ve kız evlât olacağına inanmayan bir erkeğin yutup çocuk doğurması anlatıldıktan sonra bizim nüshada bir avuç hamura nazar etmesi, hırkasını yakıp Hırkadağ'ındaki ormanın meydana gelmesi, Kızılcahalvetin yapılması, Akça Koca'yla buluşması bölümleri, bu bölümlerden sonra da bir avuç hamura safa - nazar edişi var (55. a - 57. a), hırkasını yakmasıysa bu bahisten üç bölüm sonra (61. a - 62. a).

IV. Nüshamızda bundan sonra 2. paragrafta belirttiğimiz gibi Çile-hâneye pencere açılması anlatılmada, sonra da sırasıyle Necmeddin-i Kübrâ'nın kitap telif edişi, Sara Salîk'un gönderilmesi, Yunus'un Tapduk'a, Sarı İsmail'in Mevlânâ'ya yollanması var (81. b - 104. b). Bu menkabeler, Ali Emîri nüshasında sırasıyle 107. b - 109. a, 75. a - 79. b, 81. b - 83. b ve 71. a - b yapraklarında.

V. Nüshamızda bu menkabeyi, sırasıyle Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî'nin arslana binip gelmesine, Ahî Evren'le buluşmasına, tekrar aynı erenle görüşmesine, birisinin bir yük ehna getirmesine, Seyyid Salîh'le mülâkatına ait menkabeler takip etmede (106. a - 120. a). Ali Emîri nüshasında bu menkabeler, sırasıyle 72. a - 73. a, 83. b - 88. b, 91. a - 92. b ve 92. b - 93. a yapraklarındadır.

VI. Nüshamızda bu bahislerden sonra harâmî'nin tövbesi, keşişe buğday göndermesi ve Molla Sadeddin menkabeleri var (120. a - 141. b). Ali Emîri'de bu menkabeler şu yapraklardadır :

80. b - 81. b, 79. b - 80. b, 94. a - 107. b.

VII. Bundan sonra nüshamızda Kadıncık'a gösterilen keramet, Kadıncık'ın çocuğu olması, Hırkadağ'ında gayb erenleriyle buluşması, bir çobanı Frengistan'a atması geliyor (143. b - 151. b). Ali Emîri'de de aynı sıra takip edilmede (57. a - 64. b), ancak araya Hızır'la buluşması da girmede (60. a - b), halbuki bu menkabe bizde, 174. a - 175. b de.

VIII. Ali Emîri'de bundan sonra Güvenc Abdal destanı geliyor (64. b - 68. a). Halbuki nüshamızda bu destan, halifelerden önceki destandır ve bu bakımdan kitabın, Hacı Bektaş'a ait son menkabesi sayılabilir (178. a - 182. a).

IX. Nüshamız, sırasıyle Hacı Bektaş'ın bir çocuğu diriltmesi, Kayseri Beyi'nin öldürülmesi, bir gemiyi kurtarması, gene bir gemiyi halâs etmesi, Seyyid Gazî'yi ziyaret etmesi menkabelerini veriyor (151. b - 165. b). Ali Emîri nüshasında bunlar, 119. a - b, 116. a - 118. b, 68. a - 69. b, 69. b - 71. a ve 73. a - 74. a yapraklarındadır.

X. Nüshamız, bundan sonra Hünkâr'ın Osmancık'a nazar etmesi, Hızır'la ve Emir Cem'le buluşması, Aksaray yakınındaki bir köyde bulunan bir muhibbin

Hünkâr'a çörek getirmesi menkabelerini sıralamada (165. b - 174. a, 175. a - 177. b). Ali Emîrî'de bu menkabeler, 119. b - 126. a, 71. b - 72. a ve 93. a - 94. a yapraklarındadır. Ali Emîrî nüshasında, bir kadıyı derviş etmesi de Âhî Evren menkabesinin bir bölümüdür (88. b - 91. a). Ali Emîrî'deki Kara donlu Can Baba'ya himmeti, Akpınar'ı akıtması, Huy Ata'yı Tatar Beylerine yollaması menkabeleriyse (109. a - 115. b), Emîrî'de olduğu gibi bizde de, Necmeddin'e ait menkabeye dahildir, fakat başlıkları yoktur; bu kısımda ancak Huy Ata'ya ait menkabe başlık taşımaktadır (93. b - 95. b); bundan sonra da Emîrî'deki gibi gene Can Baba menkabesi devam etmektedir.

XI. Bu bölümlerden sonra bizim nüshada Hacı Bektaş'ın, Ahmed-i Yesevî havaletiyle Rûm'a geldiğine dair bir başlık var ki yanlış. Çünkü bu bölümde halifelerden bahsedilmeye (182. b - 203. b). Bu bölüm, Ali Emîrî'de, doğru başlıkla kayıtlı ve 126. a - 141. a yapraklarında. Sonra aynen Emîrî'de olduğu gibi Hacı Bektaş'ın vasiyeti, ölümü, ölümünden sonra gösterdiği keramet, türbe kubbesinin kurşunlanması anlatılmada ve bu kısım, manzum (204. a - 216. b); Emîrî nüshasında bu manzum kısım 141. a - 149. a da. Bundan sonra bizim nüshada, 216. b - 217. a da kitabı istinsah eden Ali Çelebi'nin sözleri var ki bunlar, Emîrî nüshasında yok. Bizim nüshada bu son manzum kısımların başlıkları da yok, Emîrî'de var.

§ Ankara Maarif Kütüphanesindeki O. 1251 No. da kayıtlı nüsha.

23 X 22 eb'adında, ortası senseli, miklâplı, âdi meşin ciltle ciltlidir. Yazısı nesihîdir. Sayfa kenarları kırmızı cetvellidir. Başlıklar kırmızıyla yazılmıştır. Her sayfada on beş satır vardır. Kitap 211 yapraklıdır. Asıl Vilâyet - Nâme 208. yaprakta biter. Ondan sonraki yapraklarda Halil Vahdetî Dedebaba'nın, Kanberî, Mevâfî, Nasîbî ve Mîâdî'nin, Hacı Bektaş'ı öven terci, murabba ve müessedesleri vardır. Ketebe şudur :

«Tammat-al-kitâb bi avn-Allâh-al-malik-al-mannân — Kâtib-al-hurûf Resmî Dervîş Aliyy-i Girdî min bende-i Seyyid Ali Sultân — Tammat-al-kitâb fî şahrî racab-al-muraccab fî yavm-al-sânî va-l-ısrîn — li sanati tis'ata va sab'ûna va miata va alf — va bihî nastâîn.»

Bu ketebeye nazaran nüsha, «Uyân-al-Hidâya» adlı mensûr risalenin müellî olan Resmî Ali Baba'nın, henüz dervişken yazmış olduğu bir nüshadır ve 1766 yılının ilk günlerinde yazılmıştır.

Bu nüshanın üstünde, önceden de söylediğimiz gibi Hacı Bektaş'ın doğum, ölüm ve yaşayış yılları kayıtlıdır. Nüshanın sonunda,

Rasûlün hicreti dörtyüz kırk dördde
İrîşmişdi meşâmum işbu derde (verde)

Haleb şehrinde Sultan Baba Bayram
Ravzasında bu kitab oldu tamâm

beyitleri var (207. b - 208. a). Bu Baba Bayram, XVI. yüzyılda Divâne Mehmed Çelebi'yle Horasân'a giden ve dönüşte Haleb'de kalan Bektâşî Baba Bayram'dır (Bakınız: Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik, s. 110).

§ Bu nüshadan sonra tarih bakımından bizdeki yazma geliyor. Mukavva ciltle ciltlenmiş olan nüsha 21×15 eb'adındadır. Yazı kısmının eb'adı $16,5 \times 10$ dur. Okunaklı bir nesihle yazılmıştır. İlk ve son sayfalar müstesna, her sayfada onbeş satır vardır. Kitap 167 varaktır. Başlıklar surhla yazılmıştır. 2. a da, Mûsa - bni Ali tarafından telif edildiği kayıtlıysa da bu kayda güvenmenin, evvelce de söylediğimiz gibi, pek imkânı yoktur.

Türbesinin üstünü kurşunlayan
Şâh Sultan Bâyezîd'dür sen inan

Ömr ü bahtın eylesün Allâh ziyâd
Tâ kıyâmet rahmet ile ola yâd

Hakk'a minnet âhur oldu bu kitâb
Var ümidüm âkîbet ola savâb

beyitlerinden sonra

Hicretin bil dörtyüz kırkdörtde
İrışmişdi meşânum işbu verde

Yazup nakleyedük bu yâdgârı
Cihanda kala bizden yâdgârı

Okuyanlar hayr ile yâd eylesün
Hak anı korkudan âzâd eylesün

Resmo'da tahrîr olup bu kitâb oldu tamâm
Evliyânın hürmetiyeçün eyle noksânım tamâm

beyitleri var ki bunlar eklemidir (167. a). Bunlardan sonra şu ketebe var :

«Tammat-al-kitâb bi avn-Allâh-al-malik-al-mustaân-al-musıyy (böyle) — Katabah-al-fakıyr-al-hakıyr İbrâhîm bende-i Emin Baba — hâk-i pâ-yi Âl-i Abâ hem çâker-i Rüstem Baba — Çok emek zahmet çeküp gördüm elem — İşte tammat diyüben sildüm kalem — Tammat tamam — M — 1226 — Sene — fi 7 zil-hicce.»

Bu ketebeye nazaran 1811 yılı sonlarında Girid'de Resmo'da yazılmıştır.

§ Millet Kütüphanesinde, Ali Emîrî kitaplarının Şer'iye kısmında, 987 No. da kayıtlı ve 1264 cümâdelülâsımın onbirinci günü (1848) yazılmış nüsha. Yazamı belli değil.

§ Aynı kütüphanede, aynı kısımda 1132 No. da kayıtlı ve 27 şaban 1284 senesi salı günü (1867) Hâfız Süleyman Kâşifi talebesinden Mehmed Hilmi tarafından yazılmış nüsha.

§ İst. Üniv. K. türk. yaz. 2471 No. da kayıtlı ve 1289 da (1872 - 1873) Ali Rıza tarafından yazılmış nüsha.

§ Aynı kütüphanede t. y. 4820 No. da kayıtlı ve Derviş Mustafa tarafından 1309 recebinde (1892), Leskovik'te Hayderiye Dergâhında yazılmış nüsha. Bu nüshada, Ahî Evren menkabeleri arasında, «Hazret-i Hümkâr'un işaret için Hazret-i Mevlânâ'ya gönderdiği» başlığıyla uydurma bir Şems menkabeti var (Açıklama'nın son kısmına bakınız).

§ Millet K. Emiri, Şer'iye, 1075 No. da kayıtlı ve Hacı Mehmed Dede dervîşi Eğinli Derviş İbrahim tarafından 1310 zilkadesinin üçüncü günü (1893) yazılmış nüsha. Bu nüshada da uydurma Şems menkabeti, «Hazret'in işaret için (bu işaret «irşâd» olacak) Hazret-i Mevlânâ'ya gönderdiği dervîş» başlığı altında var.

§ Bay Fahri Bilge nüshası.

Bu nüsha, baştan sona kadar manzumdur. Miklâplı yeni bir ciltle ciltlenmiştir. 20 × 16,5 eb'adındadır. Yazı kısmı 17,5 × 11 dir. Her sayfada on yedi satır vardır. Her satır, bir beyittir. Bütün kitap 129 yapraktır. Sonradan ortaya eklenen kısımlara yaprak numarası konmamıştır. Yazı okunaklı nesihthir ve harekelidir. Bölüm başları ayrılmadığı gibi başlıklar da yoktur. Bölümler, bitiş ve başlayış beyitlerinden anlaşılmaktadır. Kâğıdı fligranlı ve aharlı Venedik kâğıdıdır. Kâğıt, imlâ, yazı bakımından bu nüshanın XV. yüzyıl sonlarına, nihayet nihayet XVI. yüzyılın başlarına ait olduğunda şüphe yoktur. Maalesef baş tarafı düşmüş, sonradan 5. b nin sonuna kadar mensûr Vilâyet - Nâme'den yazılıp eklenmiştir. 6. a da manzum kısım başlıyor. 21. b den sonra gene 18 yaprak eksik. Sonradan bir başka nüshasından yazılıp bu kısımları tamamlanmış. 71. b den sonra gene eksik var ve 71. a nın üstüne kurgun kalemle «beş yaprak eksiktir» kaydı düşülmüş. Hacı Bektaş'ın bir keşişe buğday göndermesi bölümünden Said Emre menkabetine atlanıyor. 73. b den sonra dört yaprak, bir başka nüshadan yazılıp eklenmiş. 93. b den sonra gene eksiklik var. 126. yapraktan sonra gene üç yaprak eksik. Bu üç yaprak yeni bir yazıyla yazılmış ve

Hakk'a minnet âhır oldu bu kitâb
Var ümidüm âkıbet ola savâb

Rasûlün hicreti dörtyüz kurkdörtde
İrişmişdi meşâmum işbu derde (verde)

Yazup nakleyledük bu yâdgârı
Cihanda kala bizden sonra bârî

Okuyanlar hayr ile yâd eylesün
Hak anı korkudan âzâd eylesün

beyitleriyle biten kitaba, eksik yerlerin tamamlandığı nüshanın tarihi olan 1178 tarihi atılmış (1764 - 1765).

Mensûr Vilâyet - Nâme'deki manzum kısımlar, bu manzum Vilâyet - Nâme-de aynı, ancak bâzı nüshalarda, bu nüshaya göre değişiklikler, yanlışlar var. Bay Fahri Bilge, Vilâyet - Nâme'nin evvelce manzum olarak yazıldığı, sonradan nâzımı, yahut başka bir tarafından, bâzı manzum yerleri aynen alınmak suretiyle bir daha yazıldığı kanaatinde. Nihânî'nin manzum Vilâyet - Nâme'si, bu kitabın Firdvesi-i Râmî tarafından telif ve tanzim edildiğini bildiriyor. Nazmı ve dili hakkında bir fikir edinilmesiyçün bâzı yerlerini sunuyoruz :

Böyüyüp çün ta'lîme kabil olur
Bir kemâl ehline şah buyruk kılur

*

Oğluma dîr eyle ta'lîm-i kemâl
Kim kemâldür erde ziyetle cemâl

.....

*

Emceğin ağzına virdi emmedi
Emmeğe hem meyli dahı kılmadı

*

Dâyeler geldi anı emzüreler
Hem gıdâsiyçün ana süd vireler (8. a)

*

Başma kızıl amâmesin sarar
Bir gereği dahı eğnine geyer (24. b)

*

Çünkü Çepni boy Oğuz'dan ayrılır
Doğruluban Rûm milkine gelür

*

Çepni boydan meğer kim bir azîz
Ehl-i takvîyidi hem ehl-i temîz

*

Yûnus-ı Mukrîyidi anın adı
Çepninün şeyhiyidi her (hem) mürşidi

*

Kara'yük kurbında Kayı nam yire
Gelüben anda karâr itdi göre (23. a)

Bu nüshanın, tıpkı basım olarak bastırılması, dil ve edebiyat bakımından büyük bir kazanç olacaktır. Bu hizmeti, Sayın Fahri Bilge'den beklemek de sanırım, hakkımızdır.

§ Nihâni'nin manzum Vilâyet - Nâme'si.

◀ Prof. Bay Ahmed Ateş'e ait nüshadan faydalandık. Âdi mukavva ciltlidir. Kitap 30,5 × 13, yazı kısmı 17 × 9 eb'adındadır. 330 sayfadır. Başlıklar kırmızıyla yazılmıştır. Sayfa kenarlarında kırmızı cetvel vardır. Her sayfada on dokuz satır, her satırda bir beyit var. Erzincanlı Mehmed Tevfik Baba tarafından yazılmış ve istinsahı 1313 şabanın on birinci günü bitmiştir (1896).>

Nihâni,

Nihâni hatmine târîh dilersen
Dile ikdâm-ı Feyzullâh Efendi

Tarihinin gösterdiği 1296 da (1878 - 1879) kitabını tamamlamıştır. Hem tarihten, he mde «Der beyân-ı sebeb-i nazm-ı kitâb» bölümündeki,

Dedi bir zat ki ensâb-ı Velî'den
Ziyâ-bahşâyış-ı nûr-ı celîden

Ki ismi Şeyh Feyzullâh Efendi
Melek-manzar u kerrûbî - pesendi

O Sultan Bâlm'ın nakd-i sahîhi
Bu ben kuluna emritdi sarîhi

beyitlerinden (s. 3 - 4) anlaşıldığı gibi Feyzullah Çelebi'nin emriyle bu işe girişmiş, fakat Feyzullah Efendi 1288 de (1871 - 1872) ölünce,

Be nâm-ı nâm-ı Feyzullâh Efendi
Yem-i feyzinden akıtdı bu bendi

Anın emriyle ettim nazmı tahmîl
Hayâtında vefî olmadı tekâmîl

Erışmiş idi nısta bu vedîat
Çü kıldı ırcû emrine sür'at

beyitlerinde de söylediği gibi (s. 328) hayatından sonra bitirmiştir. Bu kitabın, öyle dile alınacak bir özelliği yok; fakat manzum Vilâyet - Nâme'nin nâzımını haber vermesi bakımından bu kitaptan edindiğimiz fayda, bizce dünyalara değer.

Başta birkaç sözden, sonra, bilhassa birkaç beyitten ibaret bulunan eklentilerle bahislerin sıralanması müstesna, bütün Vilâyet - Nâme nüshaları, birbirinin aynıdır. Nüsha farkları, muahhar zamanlarda yazılanlarda, bâzı kelimelerin devre göre değiştirilmesinden ibarettir. Bundan dolayı nüsha farklarıyla bir metin hazırlamaya hiç lüzum yoktur, hele şimdilik en eski nüsha elimizdeyken bu lüzumsuzluk, büsbütün âşikârdır. Şu halde o metni olduğu gibi sunmak, metinde geçen kelimelere ait bir sözlük tertiplemek, terimlerin izahını yapmak, nihayet bu kitabı, diğer kaynaklardan faydalanarak tahlil ve tenkid etmek, yapılacak işlerin en doğrusudur. Biz de bunu yaptık. İlim ve tetkik erbabına, bu nüshanın tıpkı basımını sunmaktayız. Onlar, bu tıpkı basımı, belki bizim terimlere ait izahlarımıza, kelimelere ait sözlüğümüze ve Vilâyet - Nâme'yi inceleyip eleştirerek değerlendiren açılamanıza başvurarak okuyacaklar, böylece faydalanmış olacaklardır. Yeni nesil için, gençlik için, gelecekte yetişenler için bu metni bir de yeni harflerle vermek icap etmez miydi? Bu soruyu soracaklar da çıkacaktır sanırım. Onlar sormadan ben bu soruyu cevaplandırayım: İcap etmezdi, çünkü genç, bu dili anlayamaz, sıkılır, okuyamaz. Dil mi güzel değil, tahkiye mi ağır, olaylar mı çekmiyor insanı, eda mı tekellüflü? Hayır hayır; daha önce bu kitabın güzelim dilinden, şekerim edasından, sevilesi tahkiyesinden uzun uzun bahsetmişim. Güzel mi güzel, şeker mi şeker, sevilesi mi sevilesi, öpülesi mi öpülesi; fakat bir edebiyat kitabında, bir bahsini örnek olarak verip incelemek, incelemek şartıyla. Fakat Edebiyat Fakültesinde okumak, okutmak şartıyla. Biz, edebiyat kitabı yazmıyoruz, Fakülte talebesiye tıpkı basımdan faydalanır. Şu halde? Şu halde yeni nesle bu kitabı, bugünün diliyle verirken onlara faydalı oluruz; başka çıkar yol yok. İşte biz bunu yaptık; Vilâyet - Nâme'yi, hiçbir olayı atlama, hiçbir özelliğini kaybetmeden, sözüne söz, düşüncesine düşüncü, anlatışına bir aykırı anlayış, bir aykırı anlatış katmadan, hattâ halk tahkiye üslûbuna uymaya çalışarak bugünkü dile, öz ve sade halk türkçesiyle yeniden yazdık. Tabii yazarken bölümlere böldük, başlıklar verdik.

Bütün bunları, büyük bir aşkla, içten gelen bir sevinçle yaparken de Vilâyet - Nâme'ye, Velâyet - Nâme demek, neşemizi «neşve» sözüyle ifâdelerdirmeye kalkışmak, yahut doğrusu «nakl» olan sözü «nukl» okunayana eseflenmek gibi «tasallüflere» düşmedik. Bizce halkın sözü, halkın özü kadar doğrudur, güzeldir, yerindedir.

XXXVI

Dileriz ki «Vilâyet - Nâme, bir serinin ilk eseri olsun, bu eseri, benzerleri beslesin; halk diliyle meydana gelmiş olan bu güzelim eserler, bir yandan dilimize, bir yandan dinî - tasavvufî tarihimize maddeler hazırlasın, zaman zaman, çağ çağ düşüncelerimizi, görüşlerimizi, duyuslarımızı, yaprak yaprak, kitap kitap berlitsin.

Abdülbâki GÖLPINARLI

MANÂKIB-I HACI BEKTÂŞ-I VELÎ

(Vilâyet - Nâme)

Tanrıya hamd ü senâ, Muhammed Peygamber'le soyuna salât ü selâmdan sonra bilinmelidir ki bu kitap, Hacı Bektâş-al-Horasânî'nin menkabelerini, kerametlerini bildiren bir «Vilâyet - Nâme» dir. Güneşten zerre, denizden katre mesabesince erenlere dost olan gerçeklerin okumaları, can kulaklarıyla dinlemeleri için meydana getirildi.

I

Tanrı azîz sırrını kutılasın ve onu yarığılasın,
Sultan Hacı Bektâş-ı Velî'nin soyu

Hacı Bektâş-ı Velî, İbrâhîm-al-sânî diye anılan Seyyid Muhammed'in oğludur. Seyyid Muhammed, Mûsâ-l-Sânî oğludur. Mûsâ, İbrâhîm Mükerrrem-al-Mucâb oğludur. Bu zat, Sultân-ı Horasan Aliyy-ibn-i Mûsâ-l-Rızâ'nın, ana, baba bir küçük kardeşidir. Aliyy-al-Rızâ, İbrâhîm-al-Mucâb, Abbâs, Kasım, Hamza; altısı, bir anadandır. Analarının adı, Necmet-al-Nesêviyye' dir. İmâm Mûsâ-l-Kâzım'ın otuzdokuz oğlu vardı. Onaltısı lâkaplıydı, öbürlerinin lâkapları yoktu. Ondokuz kızı vardı; yedisinin lâkâbı vardı. İmâm Aliyy-al-Rızâ'nın kardeşi olan İbrâhîm-al-Mucâb, İmâm Mûsâ-l-Kâzım'ın oğludur. Mûsâ-l-Kâzım İmâm Ca'fer-i Sâdık oğludur. İmâm Ca'fer-i Sâdık, İmâm Muhammed-i Bâkır oğludur. İmâm Muhammed-i Bâkır, İmâm Zeyn-al-Âbidîn oğludur. İmâm Zeyn-al-Âbidîn, İmâm Huseyn oğludur. İmâm Huseyn, Aliyy-al-Murtazâ oğludur, anası, Muhammed Peygamber'in kızı, Fâtîmat-al-Zehrâ'dır, dedesi, Muhammed Mustafâ'dır; böylece Hacı Bektâş-ı Velî, şüphesiz seyyiddir.

Şöyle rivayet ederler ki İmâm Mûsâ-l-Kâzım'ı, Bağdad'da, Hârûn-al-Reşîd'in emriyle şehîd ettiler, evlâdı, civara dağıldı. Aliyy-al-Rızâ, Mekke'ye gitti. İbrâhîm-al-Mucâb, İmâm Rızâ'dan sonra, Horasan'ın, Nişabur şehrine geldi, oraya yerleşti. Hârûn-al-Reşîd'in oğlu Me'mûn, Tûs şehrini merkez yaptı, gel, sana bîat edelim diye Aliyy-al-Rızâ'yı, Mekke'den Horasan'a dâvet etti, yanına getirdi. Bir müddet sonra Me'mûn, İmâm

Rızâ'ya zehir verip şehid etti. Hârûn'un ölümünden sonra Me'mûn, Bağdad'a gidip halife oldu, Horasan halkı, İbrâhîm-al-Mucâb'ı padişah yaptılar. İbrâhîm'in on oğlu oldu: Mûsâ-l-Sânî, İshak, Davud, Yahya, Hârûn, İbrâhîm-al-Rızâ, Tayyâr, Ca'fer, Ali, Hasan.

İbrâhîm'e, Türkistan'dan birisi isyan etti, üstüne saldırdı. O da savaşın onu altetti, ülkesini aldı. Nihayet eceli geldi, öldü, Türkistan'da Tukan şehrine gömdüler.

Horasan halkı, büyük oğlu Mûsâ-l-Sânî'yi Padişâh yapıp tahta geçirdiler. Bu zat, adaletle hüküm sürdü, oranın ulularından birinin, Zeyneb adlı kızını aldı. Fakat nice zaman geçtiği halde ne bir oğlu oldu, ne bir kızı. Bu yüzden, Padişâhın canı pek sıkılıyordu.

Zeyneb Hatun, bir gün, üzgün bir halde sarayında oturmadaydı. Saray karşısında güzelim bir pınar vardı. Kenarında lâtif ağaçlar yetişmişti, çevresi, çayırılık, çimenlikti. Bu manzaraya dalmış, otururken bir de baktı ki pınar başına pek güzel bir genç gelmiş. Genç, atını bir ağaca bağlayıp abdest aldı. Zeyneb Hatun, gamlara dalmışken bu yiğidi görünce gönlü gözü açıldı, böyle bir er, boş değildir deyip hizmetçilerinden birini, bu zatın, kim olduğunu anlaması için yolladı. Hizmetçi gidip, kimsin, nereden geliyorsun diye sorunca yiğit, adım dedi, Aliyy-al-Rızâ'dır, aslım, Muhammed soyundan, Medine'den geliyorum. Hizmetçi, gelip bu haberi Zeyneb Hatun'a söyleyince Zeyneb, hemen kocasına bir adam yolladı, amcanızın oğlu geldi, buyurun dedi.

Mûsâ-l-Sânî, karısının yanına gelince Zeyneb Hatun, saray penceresinden Aliyy-al-Rızâ'yı gösterdi. Mûsâ-l-Sânî Aliyy-al-Rızâ'nın yanına gitti. Tanıştılar, sarayına dâvet etti. Sofra yaydırdı, çeşit çeşit nimetler hazırlattı. İmâm, oruçluyum dediyse de Mûsâ-l-Sânî'nin ısrarına dayanamadı, orucunu bozdu, birkaç lokma aldı. Zeyneb Hatun da şeker şerbeti ezdi, bir sürahiye koyup gönderdi. İmâm, şerbeti görünce ah etti, gözlerinden yaşlar akması başladı. Ceddimiz Huseyn dedi, Kerbelâ'da susuz şehid oldu, biz şeker şerbeti içelim, reva mı bu? Ağzına aldığı şerbeti, tekrar kaba boşalttı, içmedi. Sultan Mûsâ-l-Sânî bunu görünce kendi de içmedi, kadehi önüne koydu, ağlamaya başladı. İmâm, amcamın oğlu dedi, siz ne diye ağlıyorsunuz? Mûsâ-l-Sânî, ya İmâm dedi, ömründen nice zaman geçti, bir oğul yüzü görmedim, ne oğlum oldu, ne kızım; duanız kabul olur, İmâmet döşeginde oturuyorsunuz; Ulu Tanrı, bu kuluna bir oğul ihsan etsin. İmâm, hemen el kaldırıp Tanrıya dua etti, elini yüzüne sürdü. Tanrı, duasını kabul etti. İmâm, Mûsâ-l-Sânî'den, gitmiye izin istedi; saraydan çıkıp atına bindi, yürüyüp gitti.

Sultan Mûsâ-l-Sânî, şerbeti götürdü, Zeyneb Hatun'un yanına vardı.

Zeyneb Hatun, şerbeti içmediklerini görünce sebebini sordu. Mûsâ-l-Sânî, hali anlattı. Zeyneb Hatun, bunu duyunca, İmâm'ın, ağzına aldığı bir yudum şerbeti, tekrar boşalttığı kabı aldı, içindeki şerbeti içti. O gece eriyle buluştu. Zeyneb Hatun, gebe kaldı. Vakti gelince bir oğlan doğdu. Yüzü, ayın ondördüne benziyordu bu çocuğun. Sultan Mûsâ-l-Sânî, çocuğu görünce pek sevindi, fakir fukaraya sadakalar verdi, ihsanlarda bulundu. Yediler, içtiler, dualar ettiler. Bazıları, adını Sevinç koyalım dedi, bazıları, Güvenç. Nihayet Muhammed adını koydular. Atası, İbrâhîm-al-Mucâb'a benzediği için İbrâhîm-al-Sânî dediler.

Çocuğa, dadılar, hizmetçiler tayin ettiler, biraz büyüyünce bir hoca tuttular, okuttular. Ondört yaşına girince güzellikte, yiğitlikte, cömertlikte, olgunlukta, huyda eşsiz bir delikanlı oldu. Bu sırada Tanrı emri geldi, Sultan Mûsâ öldü. Memleketin büyükleri toplandılar, kutlu bir demde, Sultan İbrâhîm-al-Sânî'yi, devletle tahta geçirdiler, Horasan ülkesine padişah yaptılar. İbrâhîm-al-Sânî, Horasan ülkesini adaletle bezedi.

Günün birinde İbrâhîm-al-Sânî, avlanmak için yazıya çıktı. Dönüp gelirken yolu, bir pınara uğradı. Meğerse o pınar başına kızlar, gelinler toplanmışlar, çamaşır yıkıyorlardı. Bunların arasında güzellikte eşsiz, bedelsiz güzel bir kız vardı. Sultan İbrâhîm'in gözü, bu kıza düşer düşmez, cân ü gönülünden âşık oldu, sabrı, kararı kalmadı. Sarayına gelince anası Zeyneb Hatun'un yanına girdi, zârı zârı ağlamaya başladı. İbrâhîm-al-Sânî'nin, zârı zârı ağladığını, yüreciğini dağladığını gören Zeyneb Hatun'un içi yandı, ciğeriminin köşesi dedi, ne diye ağlıyorsun? Sultan İbrâhîm, ava gittiğini, gelirken bir pınara uğradığını, gördüğü bir kıza âşık olduğunu bir bir haber verdi.

Zeyneb Hatun, bir hizmetçi gönderdi, kızın kim olduğunu sordu, soruşturdu. Hizmetçi, gidip geldi, kızın, Nişabur şehrinde Şeyh Ahmed denen bilgin birisinin kızı olup adının Hâtem olduğunu haber verdi. Zeyneb Hatun, Şeyh Ahmed'e haber gönderdi, kızı istedi. Şeyh Ahmed, pek sevindi, toylar etti, Hâtem'i Sultan İbrâhîm'e nikâh edip verdiler.

Sultan İbrâhîm'le Hâtem, yirmidört yıl evli kaldılar, fakat ne bir kızları oldu, ne bir oğulları. Bu sırada Zeyneb Hatun öldü. Günler, aylar geçti, İbrâhîm-al-Sânî, günün birinde, memleketinin ulularını, beylerini bir yere topladı, bunca yıldır dedi, oğlum, kızım olmadı; ne yapalım? Ulular, beyler, bu şehirde ne kadar bilgin, hâfız, derviş, yoksul varsa bir yere toplayalım, büyük bir meclis olsun; hâfızlar Kur'an okusunlar; dervişler, yoksullar, dua etsinler; umarız ki Tanrı, dualarını kabul eder, bir oğlan verir dediler. Sultan İbrâhîm, bu sözü kabul etti. Her tarafa adamlar gönderdi. Ne kadar hâfız, yoksul, bilgin varsa toplandı. Bir hafta Kur'an okudular, dua ettiler. Sultan İbrâhîm, bunlara, hadde, hisaba sığmaz

nimetler çıkardı, altınlar, gümüşler verdi, ihsanlarda bulundu. Sonunda izin alıp herkes, yerli yerine gitti.

O gece Sultan İbrâhîm, Hâtem Hatun'a yaklaştı. Tanrı kudreti, Hâtem Hatun, gebe kaldı. Müddeti tamam olunca dünyaya bir oğlan geldi ki yüzü, ayını ondördüne benziyordu. Pek sevindiler, mübarek adını «Bektaş» koydular. Bu doğum hakkında rivayet çoktur. Derler ki: Gebelik müddeti bitince Hâtem Hatun, döşeğinde yatarken rüyasında, kolayca bir oğlan doğurduğunu gördü. Uyanınca baktı ki gerçekten de bir çocuk doğurmuş. Fakat ne ağrısı var, ne acısı, ne de bir damlacık kan. Sultan İbrâhîm de uyandı, nur topu gibi bir oğlu olduğunu gördü.

«Zeyneb Hatun, memesini Bektaş'ın ağzına verdiyse de çocuk bir türlü almadı. Altı ay geçince şehadet parmağını kaldırdı: «Eşhedü en lâ ilâhe illâllahu vahdehu lâ şerike leh ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve rasulühü ve eşhedü enne Aliyyen veliyyullahu» dedi; Hünkâr'ın dilinden çıkan ilk söz, buydu.»

Hacı Bektaş Hünkâr bütün ömrü boyunca bir kerecik olsun, nefsinin muradını vermedi. Hiç kimsenin ayıbını görüp yüzlemedi. Abdestsiz bir an bile yere basmadı. Bir an bile ibadetten ayrılmadı.

II

Lokmân-ı Perende'nin, Hacı Bektâş-ı Velî'ye « Hacı » demesi

Sultan İbrâhîm-al-Sâni, Hacı Bektâş'ı tahsil ettirmek istedi, bilgin bir adam aradı. Bu şehirde dediler, bilgin, üstün, keramet sahibi bir adam vardır; (Türkistan'ın doksandokuzbin pîrinin pîri Hâce Ahmed Yesevî'nin halifelerindendir.) adına Şeyh Lokman-ı Perende derler; Bektâş'a, ancak o, hocalık edebilir, onu hoca tayin ederseniz en doğru iştir bu. Sultan İbrâhîm, Bektâş-ı Horasânî'ye Şeyh Lokmân-ı Perende'yi hoca tayin etti. Şeyh Lokmân, Hacı Bektâş'a, bilginin evveline ait söz söylerken Hacı Bektâş, sonundan haber vermedeydi.

Bir gün, Lokmân-ı Perende, mektebe gelince gördü ki iki er gelmiş, biri, Bektâş'ın sağında oturmada, öbürü solunda; ona Kur'an öğretiyorlar. Mektep, yüzlerinin nuruyla nurlanmış. Lokmân, içeriye girer girmez bunlar, kayboluverdiler. Lokmân, bu hale şaşırıp kaldı; kendi kendine acaba bunlar kimdir diyordu. Hacı Bektâş, mübarek ağzını açıp hoca dedi, biliyor musun, o iki nurlu zat kimler? Lokmân, aman dedi, bildir, kimlerdir? Bektâş, sağında oturan, iki cihan güneşi ceddim Muhammed Mustafa idi, solumda oturan, Tanrı arslanı, inananların Emîri Murtazâ Ali. Biri, gelip zâhir bilgisinden, öbürü bâtin bilgisinden bahsederler, Kur'anı belletirler bana. Lokmân-ı Perende, Bektâş'ın bu sözlerini duyunca pek sevindi, gidip babası Sultan İbrâhîm'e anlattı. Sultan İbrâhîm, işitince neşelendi, Tanrıya şükürler etti. >

§ Lokmân-ı Perende, Türkistan'ın, doksandokuz bin pîrlerinin pîri Sultân Hâce Ahmed Yesevî'nin halifesiydi, perendelik hizmetini, ona, Muhammed-i Hanefî oğlu Ahmed Yesevî vermişti.

Lokmân-ı Perende, bir zaman, cezbeye tutulmuştu, dağlarda gezerdi. İmâm Ca'fer-al-Sâdık, hırkasını, Bâyezîd-i Bistâmî'ye vermiş, Lokman'a göndermişti. Bâyezîd, araya araya onu, bir dağ başında buldu, hırkayı verdi, İmâm'ın selâmını söyledi ve hırkayı, Lokmân'a giydirdi. Lokmân, Cezbelendi, kalkıp namaza başladı, bir rik'at namazı, tamam ondört yılda kıldı; Bâyezîd de ondört yıl, ayakta durdu. Lokmân'ın ikinci rik'ate kalktığını görünce dayanamadı, yürüyüp gitti. İmâm Ca'fer'e vardı, Lokmân'ın halini anlattı. İmâm, Lokmân, ikinci rik'atı kılıp bitirinceyedek dursaydın dedi, sen de nasibini tam alırdın.

§ Lokmân'ı Perende, birgün Bektaş'a bilgi öğretirken Bektaş dedi, dışarıya çık, bir ibrik su getir, abdest alayım. Bektaş, hocam dedi, bir nazar etseniz de mektebin içinden bir su çıkıp aksa, biz de dışarıdan su getirmeye muhtaç olmasak. Lokman, bizim buna gücümüz yetmez dedi. Bektaş, el kaldırıp dua etti, Lokman'ı Perende âmin dedi. Bektaş, elini yüzüne sürüp secdeye kapandı. Hemen mektebin ortasından güzelim bir pınar çıktı, kapıya doğru akmağa başladı. Lokmân'ı Perende, Hacı Bektaş'ın bu kerametini görünce sevinçle ya Hünkâr dedi. Bu suretle Bektaş-ı Velî'nin adı Bektaş Hünkâr kaldı. Bektaş, secdeden kalkınca, gördü ki mektebin ortasından güzelim bir pınar coşup akmada, pınarın başında da susamlar bitmiş, lâtif çiçekler açmış. Bunu görünce tekrar secdeye vardı. Hünkâr'ın kerametini Sultan İbrâhîm-al-Sânî'ye haber verdiler. O da neş'elendi, Tanrıya binlerce şükürler etti.

§ Lokmân'ı Perende, hacca gitmişti. Tavaf etti, hac törenlerini yerine getirdi, Arafât'a çıkıp vakfeye durdu. Yanındaki arkadaşlarına, bugün arife günü, şimdi bizim evimizde bişi pişirirler dedi. Lokmân'ın bu sözü, Hünkâr'a malûm oldu. Evde de gerçekten bişi pişirmedeydiler. Lokmân'ın karısına, bir tepsiyeye bir kaç bişi koyun da verin bana dedi. Bir tepsiyeye bir kaç bişi koydular, Bektaş'a verdiler. Bektaş, tepsiyi aldı, göz yumup açıcıyadek Şeyh Lokmân'ı Perende'ye götürüp sundu. Şeyh Lokmân, bunu görünce hikmetini anladı. Arkadaşlarıyla bişiyi yedi, tepsiyi gizledi. Hac törenini bitirip Hicaz'dan döndü. Horasan'a yakın gelince bütün Nişabur halkı, Lokman-ı Perende'ye karşı çıktılar, haccın kutlu olsun dediler, mübarek elini öptüler. Lokman, Hacı dedi, Bektaş'dır, gidip Bektaş'ın elini öptü, kerametlerini bir bir haber verdi. Halk da bunu duyunca Bektaş'a baş eğdi, böylece adı, Hünkâr Hacı Bektaş-al-Horasânî oldu.

**Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî'nin Horasan pîrlerine
nişan göstermesi**

Lokmân-ı Perende, hacdan dönünce Horasan erenleri, bir araya gelip Lokmân'a hac kutlamıya geldiler. Mektebin ortasından akan pınarı görünce biz dediler, daima buraya gelir giderdik, bu pınar yoktu. Lokmân-ı Perende, Hacı Bektâş Hünkâr'ın kerametidir bu dedi. Hacı Bektâş Hünkâr kimdir dediler. Lokmân-ı Perende, Hacı Bektâş Hünkâr, bu azizdir dedi, Bektâş'ı gösterdi. Erenler, bu, henüz çocuk, ne münasebetle ve nasıl hacı oldu dediler. Lokmân-ı Perende, Hacı Bektâş'ın kerametlerini birer birer anlattı, Kâbe'de namaz kılarken dedi, Bektâş da daima benimle namaz kılardı. Namaz bitince kaybolurdu. Erenler, bu daha küçücük bir çocuk, bu kerameti nereden bulmuş dediler. Hacı Bektâş Hünkâr, mübarek ağzını açıp ben dedi, Kevser sâkisi, âlemlerin rabbi Tanrının arslanı, vilâyet padişahı, mü'minler emîri Hazreti Ali'nin sırrıyım. Bizim aslımız, neslimiz odur, bu çeşit kerametler, bize mirastır. Bizden bunun gibi kerametlerin zuhuruna şaşılmaz, çünkü Tanrı nasibidir bu.

Horasan erenleri, eğer dediler, gerçekten Şâh'ın sırrıysanız onun nişanları vardır, gösterin de görelim, tasdik edelim, inanalım. Hazreti Ali'nin bir nişanı buydu; mübarek avucunun ortasında güzel, yeşil bir beni vardı. Hazreti Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, mübarek elini açıp gösterdi, baktılar ki avucunun ortasında güzelim bir yeşil ben var. Mü'minler emîri Ali'nin, mübarek alnında da güzel, yeşil bir ben vardı dediler. Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, mübarek alnını açıp gösterdi, alnında da yeşil, nûrânî bir ben gördüler. Hepsi de, dervîş-i dervîşân, eksiklik ettik diye özür dilediler, keramet de ancak böyle olur dediler, teslim oldular.

IV

Horasan pîrlerine tekrar keramet gösterip susam yaprağının üstünde namaz kılması

Horasan pîrleri, Hacı Bektâş Hünkâr'a, pîriniz, mürşidiniz kim, lût-fedin, söyleyin, meşrebiniz kimdendir, bu keramet, bu vilâyet, size nerden geliyor dediler. Hacı Bektâş-ı Velî, sizlerden kim, susam yaprağı üstüne seccade salar da iki rik'at namaz kılsa biz, onu şeyhliğe kabul edelim, özümüzü ona teslim edelim dedi. Bu sözü duyan erenler, şaşırıp kaldılar, siz dediler, şu susam yaprağının üstüne saccade salar, iki rik'at namaz kı-larsanız hepimiz, sizi pîr ediniriz, sizden fahir, hırka giyeriz. Derken cihan kutbu Hazreti Hünkâr, hemen abdest alıp seccadeyi mübarek eline aldı, Tanrı adıyla, Tanrı emriyle dedi, seccadeyi saldı. Seccade, ululuk ısı ya-ratıcı Tanrının kudretiyle havada durdu. Bunun üzerine o ruhlar hulâ-sası, niteliksiz ve zevâlsiz Tanrının rahmeti Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, seccade üstüne çıkıp Tanrı dergâhına iki rik'at namaz kıldı. Oradaki Ho-rasan erenlerinin hepsi gelip Hünkâr'a teslim oldular. Hünkâr, tarikat er-kânınca kisvelerini tekbir edip fahirlerini giydirdi. Şeyh Lokman da fah-rini çıkarıp Hacı Bektâş'ın önüne koydu. Hacı Bektâş, onun fahrini de tek-bir edip başına giydirdi.》

Bu sırada İbrâhîm-al-Sânî, Tanrı rahmetine vardı. Padişahlığı Hacı Bektâş Hünkâr'a arzettiller, kabul etmedi. Padişahlığı, amcazadelerinden olan ve Mûsâ-l-Sânî evlâdından bulunan Seyyid Hasan'a verdiler.

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, halktan çekildi. Bir ibâdet yurdunda karar etti. İbâdete koyuldu. Riyazattan öyle bir hale geldi ki namazda, rûkû ettiğî zaman, başında, mübarek beyni hareket eder, rûkûdan kalkınca gene yerine gelirdi. Tam kırk yıl ibadet etti, bir gün Tanrıdan, yâ Bektâş, ibadetin kabul oldu diye bir ses geldi. Bundan sonra daha ziyade ibadete ko-yuldu, büsbütün kendini riyazata verdi.》

Kutbeddin Hayder'in Bedahşan savaşına gitmesi

Hâce Ahmed-i Yesevî, Horasan ülkesine valiydi. Doksondokuz bin halifesi vardı. Bütün Müslümanlar kendisine uymuştu. Hâce, yüzbin erce kuvvete sahipti.

Bedahşan ülkesinin halkı, hep kâfirdi. Gece gündüz, Horasan iline akın ederler, inananların mallarını yağmalarlardı. Halk, birgün Ahmed-i Yesevî'nin yanına gelip, bu Bedahşan kâfirlerinin elinden dirliğimiz kalmadı, şaşırıp kaldık, rızığımız elden gitti, ne yapacağımızı bilemez olduk. Kâfire aman verme, Tanrı buyruğunu yerine getir, bunlarla savaş, oğlunu başbuğ yap, kâfirlere yolla, onları kır geçir dediler.

Müslümanlar, kâfirlerden şikâyet edince Ahmed-i Yesevî, oniki yayşındaki nefes oğlu Kutbeddin Hayder'i çağırdı. Bu çocuk, çok kuvvetli, gürbüz bir yiğitti. Ona kılıç kuşatıp tuğ ve alem verdi; başına erenlik tâcını giy, kâfire yürü dedi. Kutbeddin Hayder'in başına altıbin er toplandı. Davullar dövüldü, bayraklar açıldı, nefirler çalındı, Horasan'dan kalkıp Bedahşan iline yürüdüler. Casuslar, bunu kâfirlere haber verdiler. Bedehşan Beyi, haber alınca asker topladı. İki ordu karşılaştı, savaş başladı. Kutbeddin Hayder, Murtazâ Ali gibi cengetti. Fakat kâfirler kırıldıkça çoğalıyordu âdeta, Tanrı yardım etmedi, sonucunda altıbin er şehit düştü. Kutbeddin Hayder'i de, kemend atıp tuttular, sıkıca bağladılar, at önünde, yaya olarak sürdüler. Şehitlerin başlarını kesip Bedehşan kalesinin burçlarına astılar. Kutbeddin Hayder'i de kâfir Beyine götürdüler, onun emriyle çırıl çıplak bir mağaraya hapsedtiler. Hayder, gece soğuktan üşüyüp titremedeydi, gündüzün güneşin ıssısıyla yanmada. Yedi yıl hapiste kaldı, bu elem, canına kâr etti, saçları döküldü.

Kâfirler, onun yokluğundan faydalanarak Müslümanlara saldırdı, Türkistan ilini harab etti. Onlara karşı koyacak hiçbir er yoktu.

Hâce Ahmed-i Yesevî, Hayder'in tutulduğunu duyunca ağlayıp sızladı, Rabbine dualar etti. Hayder tam yedi yıl hapiste kaldı. Halk, Hâce'ye baş vurup yalvardılar, kâfirler, evimizi barkımızı yıktı, kaşıyacak turnağımızı bile kalmadı. Türkistan halkı, baştan başa senin muhibbindir, senin kisveni giymededir. Yardım et de asker topla, kâfirlerle savaşalım dediler.

§ Hâce Ahmed-i Yesevî'nin, Tanrıya yalvarması, Tanrı emriyle Sultan Hacı Bektâş-ı Velî'nin ulaşip Ahmed-i Yesevîyle buluşması:

Ahmed-i Yesevî, Horasan halkının feryadını duyunca pek sıkıldı. Bir taraftan oğlu, kâfirler elinde mahpustu, bir taraftan halk kendisine baş vur-madaydı, bir taraftan da kâfir askeri boyuna Müslümanların mallarını, mülk-lerini yağma etmede, canlarını yakmadaydı. Kendisi de ihtiyarlamıştı; ata binemiyordu. Askerine başbuğ yapacak birisini de bulamıyordu. Ey herkesin sırrını bilen Tanrı dedi, Âdem'den Muhammed'e kadar bütün peygamber-lerin, hakkında «Hel etâ» sûresi inen, şanında «Lâ fetâ» denen Murtazâ Alî'nin hakkıyçın, Ehl-i Beytin hürmetiyçin bana bir kulumu gönder de Müslümanlara yardım etsin.

Ahmed-i Yesevî'nin bu münacatı üzerine Tanrı, bu hali, Hacı Bektâş-ı Velî'ye ilham etti. Hacı Bektâş, derhal Türkistan'a yürüdü. Ahmed-i Yesevî'nin dergâhına vardı, eşigine yüz sürdü, kapıda, peymançeye dur-du. Şeyh de Hacı Bektâş'ı görünce mülk ıssı geldi diye pek sevindi. İçeriye alıp ağırladı. Beraberce oturdular. Bir kaç dervişle yemek yediler, tekbir edip şükreylediler. Ahmed-i Yesevî, yâ Hacı Bektâş Hünkâr dedi, Tanrı, seni mülke sahip etti. Önce Bedahşan illerini fethet, kâfirin kanını yere saç. Arslan gibi bir nefes oğlum var, adı Kutbeddin Hayder. Kendisine tuğ, alem verdim, kılıç kuşattım, altıbin erle Bedahşan'a gönderdim. Kâ-firler, Müslümanları kırdılar, oğlumu esir ettiler, yedi yıldır hapiste. Be-dahşan iline akın et, Horasan halkının öcünü al, oğlumu kurtar.

Hacı Bektâş, bu emri duyunca yeri öprü, peki dedi, ben de Bedahşan iline gitmedikçe, Hayder'i âzad etmedikçe ekmek yemiyeim, su içmiyeim, orucumu bozmıyayım, andolsun. Ulu Tanrı yardım ederse önce Bedahşan ilini alırım, bütün kâfirleri Müslüman ederim. Bu sözleri söyleyip izin aldı, Hâce Ahmed-i Yesevî'nin elini öptü, kapıdan çıktı, gözden kay-boldu. Derhal silkindi, şahin şekline girdi, kanad açıp Bedahşan iline uçtu. Tekke halkı, Hacı Bektâş'ı göremediler, nereye gittiğinden haber-leri bile olmadı. Elli altmış yıldır, genç, ihtiyar, her birimiz er hizmetin-deyiz, bu himmeti elde edemedik. Çırçiplak bir abdal geldi, Şeyhimiz, hiç birimize itibar etmedi, ona mülk ıssı dedi, oğlunu kurtarma işini bile ona verdi dediler ve Şey'hi saymaz oldular. A kutlu bahtı olan kişi, haset, pek müşkül bir işdir; hasetten kismeye bir fayda gelmez Şeyh Ahmed'se bun-lara hiç aldırış etmedi, kimseye ses çıkarmadı. Gönünden herkes, eri bilebilir mi hiç dedi.

«Hacı Bektâş, şahin şekline girip Bedahşan'a gitti. Uça uça her yanı dolaştı, gördü, gözetti. Sonucunda Kutbeddin Hayder'in nerede olduğunu anladı. Hayder, bir mağarada mahpustu. Süzülüp mağaranın üstüne indi, deliğinden girip yanına gitti ve silkinip insan şekline girdi. Ağzının yarın-

dan bir parmak aldı, Hayder'in başına sürdü, kelliği iyi oldu, saçları bitti. Zincirlerini çözdü, ona selâm verdi. Hayder, hastalığının geçtiğini, saçlarının bittiğini, gücünün, kuvvetinin yerine geldiğini anlayınca bu gelen kişinin, er olduğunu bildi. Hemen yerinden kalkıp karşısına durdu. Hacı Bektaş, ona, gaip ten kırk hurma verdi. Hayder, hurmaları yedi, terledi. Hacı Bektaş'ın selâmını alıp Hızır mısın sen dedi, yoksa İlyas mı? Burada kâfir korkusundan kuş uçmuyor, kolan sürünmüyor. Öyle olduğu halde sen geldin, zincirlerimi çözdün, Tanrı için olsun, söyle, kimsin sen? Hacı Bektaş, adım dedi, Hacı Bektaş Hünkâr'dır. Baban Hâce Ahmed gönderdi beni. Kalk ayağa. Hayder, yâ Hünkâr dedi, ayağa kalkmaya gücüm, kuvvetim yok. Yaya gidemem, yürük at gerek bana, yahut da kuş olmalıyım da uçmalıyım. Hacı Bektaş, Bismillâh deyip Hayder'i kucağına aldı, kubleye döndü, yum gözünü dedi. Hayder, gözünü yumdu, açınca kendisini, Hâce Ahmed-i Yesevî'nin tekkesinde buldu. >

Ahmed-i Yesevî, oğlunu görünce gözlerini öptü, yüzünü yüzüne sürdü. Hayder de babasının elini öptü. Sonra tekkenin eşiği yanına varıp peymançeye durdu, özür diledi, halini anlattı. Dervişler de, Hacı Bektaş'ın erliğini anladılar, Hacı Bektaş'a, candan muhib oldular.

§ Hacı Bektaş'ı Vef'ının savaş ederek Bedahşan ilini zaptetmesi

Hacı Bektaş, Hayder'i gönderdikten sonra mağarada kaldı. Kırk gün, orada çile çıkardı. Namaz kılıp dua ederek Yarabbi dedi, kâfirlerin aydın günlerini karart, kırk gün, güneş yüzün görmesinler; umarım ki bu yüzden imâna gelirler.

α <Hacı Bektaş'ın duası kabul oldu. Kâfir illerini karanlık kapladı. Geceyle gündüzü seçemez oldular. Halk, kâfir Beyine varıp bu halden şikâyet etti. Bey, ne kadar papas varsa çağırdı, siz dedi, benim nimetimle geçenin din ulularısınız. Kırk gün oldu, güneş yüzünü göremiyoruz, Türke akın edemiyoruz. Ya bana gün yüzünü gösteriniz, yahut da gözlerinizi çıkartırım. Papaslar, bu sözü duyunca ağlaşmaya başladılar. Bey, ağlamanın faydası yok, bu işe bir çare bulun dedi. Papasların sayısı üçbindi. Ancak içlerinde, gizli din tutan bir papas vardı. O, beyin yanına varıp aman verirsen dedi, sana doğru bir söz söyleyeyim; yedi yıldır bir yiğit, hapistedir. Bir Eren, doğan şekline girip geldi, onu kurtardı. Hayder, babasının yanına gitti, o eren, mağarada kaldı, Tanrıya dua edip kâfirlerin günlerini karart dedi. Tanrı, onun duasını kabul etti, bu karanlık ondan.

Bey, çabuk dedi, gidin, onu tutup getirin. Yaptığı büyüü bozun, yahut da canınızdan ümidinizi kesin. Beyi kızgın gören papasların hepsi korktu. Bir yere toplanıp düşündüler, taşındılar. Tekrar Beyin yanına gidip hepimiz de dediler, savaş eriyiz. Bir kişi nedir ki? Hepimiz birleşip mağara-

ya gidelim, onu tutup getirelim. Bey, sözlerini kabul etti. Ellibin kâfir topladı, kendisi de haç takıp atına bindi, harekete geçti. Önce üçbin piyade kâfiri, öncü olarak yolladı.》

《Öncüler, mağaraya gelince namaz kılmakta olan Hacı Bektaş, kâfirlerin seslerini duydu, Yarabbi dedi, sen bana yardım et; bir yedi başlı ejderha yolla, mağarayı beklesin. Tanrı, yedi başlı bir ejderhaya emretti, ejderha, hemen geldi, mağarayı kuşatıp yattı. Gelen kâfirler bunu görünce korkup kaçtılar. Bey, papaslara kızıp gidin, o adamı tutup getirin, yoksa dedi, hepinizi de öldürürüm. Papaslar bu sözleri duyunca ağlaşmaya, ne yapalım, canımızı al istersen; âciziz bu işte; ona üst olmamıza imkân yok demiye başladılar.》

Bey, anlaşıldı dedi; bunca zamandır din ulusu geçindiniz, fakat sonu bu işte; demek ki gerçek din, Muhammed dini; hadi, o ere gidelim, erliğine ne lâıksa onu yapsın. Bey, bu sözleri söyleyip atından indi, papaslarla askerler de atlarından indiler. Ejderhadan bir mil uzak bir yere gelince yere yüz sürdüler, ey Hacı Bektaş dediler, lütfet, suçumuzu bağışla, hepimiz Müslüman olalım. Hacı Bektaş, kâfirlerin bu halini gördü, gizli din tutan papası çağırdı. Papas, mağara kapısına gelip Hacı Bektaş'a selâm verdi. Elli yıldır dedi, gizli din tutmadayım. Hacı Bektaş, git dedi, kâfir Beyine söyle, o da, ona uyanlar da Müslüman olsunlar, yoksa onlara ilenirim, bu ejderha, üstlerine yürür, hepsini yutar.

Papas, Hacı Bektaş'ın sözlerini Beye söyledi, hepsi birden imâna geldi. Tanrı birdir, Muhammed elçisidir, padişahımız da Hacı Bektaş Hünkârdır dediler. Bunun üzerine Hacı Bektaş'ın duasıyla gün doğdu, karanlık, ortadan kalktı. Fakat bir müddet sonra bir kısmı, bu Türk eri büyücü, büyü yapıyor da bize bu ejderhayı gösteriyor deyip dinlerinden döndüler. O sırada Bey, bir elçiyle Hacı Bektaş'a mal göndermişti. Hacı Bektaş, malı kabul etmedi, elçiyle Beye haber yolladı, yağmur yağdırmıyacağım, ekin bitmesin dedi. Gerçekten de yağmur yağmamıya başladı. Ekinler bitmedi, kıtlık başladı. Halk, tekrar Beye baş vurdu, Bey, eskiden beri gizli din tutan ve Kasım adını alan o papası çağırdı. Hacı Bektaş'a gönderip aman diledi. Dinden dönenler de tekrar imana geldiler, mağara kapısına gidip yalvardılar. Hünkâr, suçlarını bağışladı, yağmur yağmıya başladı.》

Az bir zaman sonra halkın bir kısmı, gene kâfir oldu. Hacı Bektaş'a büyücü dediler. Hacı Bektaş bunu işitip secde kıldı. Tanrıya yalvardı, kâfirlerin odları, ocakları yanmaz oldu. Geceleri mumları da yanmıyordu. Gene pişman oldular, imana geldiler. Hacı Bektaş'ın himmetiyle bu dertten de kurtuldular. Fakat bir müddet sonra gene Tanrıyı inkâr ettiler. Bu sefer, Hacı Bektaş, sularını gizledi. Çayları, ırmakları kurudu. Kuyu kaz-

salar bile su çıkmıyordu. İmana geldiler, Hacı Bektaş'a yalvardılar. Hacı Bektaş, onları gene bağışladı. Çayları, ırmakları akıya başladı, suya kavuştular.

Hacı Bektaş, bir müddet o mağaradan çıkmadı. Tam bir yıl ibâdet etti. İnananlar, mağaraya gidip Hünkâr'ı ziyaret ediyorlardı. (Fakat gene bazıları kâfir oldular. Hacı Bektaş, bu sefer, Yarabbi dedi, Mustafa ve Mur-taza'nın hürmetiyeğin, Şeyhim Ahmed-i Yesevî'nin yüceliği hakkıyeğin ejderha, münkirleri helâk etsin. Hacı Bektaş'ın duası kabul oldu, ejderha, saldııp münkirlerin hepsini yuttu.)

Beyler, kefen giyip Hacı Bektaş'dan aman dilediler. Hacı Bektaş, bunun üzerine dua etti, ejderha, gökyüzüne ağdı. Bedahşan halkı, Hacı Bektaş'ı kendilerine padişah yapmak istediler. Fakat Hünkâr, bu mevkii kabul etmedi, gene beyliği, eski beye verdi. Halka Kur'an okumayı, namaz kılmayı öğretti. Ondan sonra, beni isteyen, Ahmed-i Yesevî'nin, tekkesinde bulsun dedi, silkinip bir güvercin oldu, halkın gözü önünde Horasan ülkesine doğru uçup gitti. Bedahşan halkı, bu hali görüp şaşırıldı kaldı, bilmeyenler bile, onun nasıl bir er olduğunu anladı.

VI

Hacı Bektâş-ı Velînin, Ahmed-i Yesevî'den fahîr cihâzını alıp Rum ülkesine gelmesi

Doksandokuz bin Türkistan pîrinin ulusu Ahmed-i Yesevî, Muhammed Hanefî soyundandır ve seyyiddir. Sekizinci İmâm Aliyy-ibn-i Mûsâ-l-Rızâ'dan icazet almıştı. Türkistan ülkesine gidip orada, Yesu şehrinde yerleşmişti. Doksandokuz bin halifesi vardı. Bu yüzden, kendisine, doksandokuzbin Türkistan pîrinin ulusu derlerdi. Bilgin bir zattı ve kimse, karşısına çıkıp onunla bahse girişemezdi. Bâtın bilgisinde de ileriydi. O kadar zâhitti ki bir an bile ibâdetten geri kalmazdı. Nezir olarak ne gelirse fıkara mutfağında pişirilirdi, gelen, giden, yer içerdi. Kendisi de kaşık ve keşkül yapardı. Bir öküzü vardı, onun sırtına heybeyi koyup pazara yollardı. Bunların değerini herkes bilirdi. Kendisine lâzım olanı alan, parasını heğbeye koyardı. Birşey alıp parasını vermeyen olursa öküz, bu adamın peşini bırakmazdı. Bunu görenler, adamın, aldığına karşılık para vermediğini anlarlar, adamdan değerini alıp heğbeye korlardı. Öküz, Tekkeye dönünce Şeyh, parayı alır, onunla, ne lâzımsa aldırırdı. Kera metleri pek çoktur, anlatmakla bîtmez, yazmakla tükenmez, fakat biz, birazını söyleyelim. >

§ Birgün, bazı kimseler, Ahmed-i Yesevî'ye iftira etmek, halk içinde onu utandırmak istediler. Gece yarısı, şehrin dışından bir öküz boğazladılar, sakatını, başını, ayaklarını orada bıraktılar, etini götürdüler, Tekkenin mutfağına astılar.

<Sabahleyin kalkıp aramıya koyuldular. Kestikleri yere gelip işte dediler, öküzümüzü kestikleri yer. Derken bütün şehri araştırdılar, Ahmed-i Yesevî'nin Tekkesine geldiler, orayı da aramak istediler. Şeyh izin verdi, mutfağa girdiler. Baktılar ki öküz, mutfakta asılı. Tam bu sırada Hâce Ahmed-i Yesevî, Tanrıya niyaz itti., Tanrı, onları köpek şakline soktu. Ete saldırdılar, bitirinceyedek yediler, ondan sonra birbirlerini paralayıp öldürdüler. Şehir halkı, bunu duyup anladılar, Şeyh'e inançları arttı, o çeşit iftirallardan çekinmiye başladılar. >

§ Horasan erenleri, bir toplantı yapmak, Ahmed-i Yesevî'yi de dâvet te-

mek istediler. Yedi er gönderdiler. Bu yedi er, turna şekline girip Türkistan'a uçtu.

Bu hal, Şeyh'e malûm oldu, halifelerine, Horasan erenleri dedi, bir topluluk yapacaklar; bizi dâvet için yedi er gönderdiler. Bunlar, turna şekline girdiler, tez durun, onlar gelmeden biz karşı varalım. Hemen bunlar da turna şekline girdiler, Türkistan'dan kalkıp Semerkand sınırında Amû denen taşkın akarsuyun üstünde Horasan erenleriyle buluştular. Horasan erenleri, Şeyh'in ayağına baş koyup siz erenlere ne malûm değil dediler, dâvete geliyoruz. Tam bu sırada Ahmed-i Yesevî, aşağıya, suya baktı. Gördü ki bir tâcir, Semerkand tarafından, bunca kumaş ve davarla gelirken Horasan tarafına geçmek için Amû suyuna girmiş. Ortasına gelince, su bunları almış, götürüyüyor, tacir de atından düşmüş, ey iklim erenleri ve ey ülke erleri, bizi bu sıkıntıdan kurtarın, yarısı, size adak olsun diyor. Ahmed-i Yesevî, derhal havadan, vilâyet elini uzatıp o tacirin bütün malını Horasan tarafına çıkardı. Sonra erenlerle yüzüne inip insan şekline girdiler.

Tâcir, erenleri görünce hemen vardı, Ahmed-i Yesevî'nin ayaklarına kapandı. Bütün malını ikiye böldü, yarısını erenlere bağışladı. Hayır duasını ve himmetini alıp yola revan oldu. Şeyh, o malı alıp Horasan'a vardı. Horasan erenleri de karşı çıkıp izzet ikram ettiler. Ahmed-i Yesevî'nin emriyle o mal, mecliste harcedildi. Bir zaman sohbet ve mahabet ettiler. Sonra vedâ edip gene Türkistan ülkesine, Tekkesine vardı. Onun, bu çeşit kerametleri pek çoktur, isteyen Menakıb'ında okur.

Ahmed-i Yesevî'nin başında, bir zirâ uzunluğunda bir elifi taç vardı. Bu tâç, hurka, çerağ, sofrâ, âlem ve seccadeyle, Tanrıdan Muhammed peygambere gelmişti. O da, onları erkânla Murtazâ Ali'ye vermişti. İmâm Ali, İmâm Hasan'a sunmuştu, ondan İmâm Huseyn'e değmişti. İmâm Huseyn, onları İmâm Zeyn-al-Âbidîn'e vermişti, o, oğlu İmâm Muhammed'e, o, oğlu, İmâm Ca'fer-al-Sâdık'a, o, oğlu İmâm Mûsâ-l-Kâzım'a, o da oğlu, İmâm Aliyy-alRızâ'ya tapşırırmıştı. İmâm Rızâ, onları, doksan-dokuz bin Türkistan pirinin ulusu, Hâce Ahmed-i Yesevî'ye sunmuştu. Hepsî de, Şeyh'in Tekkesinde dururdu, onları, halifelerinden hiç kimseye vermemişti. Soran olursa, sahibi vardır, gelir derdi. Birisi gelip Şeyh'ten kisve giymek isterse, ne varsa onu giydirdi. Hattâ bir talip, kurban getirecek olursa onun postundan bir külâh yaparlardı, onu verirdi.

Bir gün halifeler, hep toplanalım da dediler, Şeyh'ten, onları istiyelim, birimizden birisine versin. Sabah çağı, doksondokuz bin halife, sabah namazını kıldılar. Hâcenin avlusu pek genişti. Hepsî seccade salıp yerli yerine oturdu. Ortaya da büyük bir ateş yakmışlar. Duadan sonra Şeyh, halifelerin yüzlerine baktı, gönüllerindeki anladı. Gönlünüzde ne varsa

dile getirin, söyleyin dedi. Halifeler, dileklerini söylediler. O sıralarda sadık bir muhib, darı getirmişti. Darı, meydanın bir tarafına yığılmıştı. Şeyh, kim dedi, bu darı çeğinin üstüne seccade salar, iki rik'at namaz kılar, hiç bir darı yerinden kimıldamazsa o emanetler, o adamın hakkıdır; elifi taç, kendiliğinden uçar, başına konar, hırka, egnine gelir, çırağ, uyanıp önünde dikilir, sofraya varır, yayılır, alem, başının üstünde durur, seccade, altına düşer. Zahmet çekmeyin, sahibi var onların, çıkar gelir şimdi.

Halifeler, bu sözleri duyunca utançlarından, başlarını yere eğdiler, şaşırıp kaldılar. Derken bir de baktılar ki birisi, selâm verip «sabâh-al-aşk» deyip geldi, oturanları aralayıp bir yere oturdu. Bu gelen er, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî'ydî. Halifelerin, o dört alâmeti, o dört fahri, Hâce'den istedikleri, kendisine malûm olmuştu. Bir an içinde Horasan'dan kalkmış, Türkistan'a, Hâce'nin tekkesine gelmişti. Hâce, Hünkâr'ın selâmını, ayağa kalkıp aldı. Onun kalktığını gören halifeler de ayağa kalktılar. Hâce, Hünkâr'ı yanına aldı ve halifelere dönüp işte dedi, emanetlerin sahibi geldi. Sonra ey Horasanlı Bektâş dedi, Hacı Bektâş'ı huzuruna çağır. Hünkâr, ayağa kalktı, seccadeyi eline aldı, darı çeğinin yanına vardı. Bismillâhi ve billâhi deyip seccadeyi yaydı, üstüne çıkıp iki rik'at namaz kıldı, bir tek darı tanesi bile yerinden kimıldamadı.

Namazı kıldıktan sonra geçti, yerine oturdu. Elifi tç, yerinden kalktı, uçarak geldi, Bektâş'ın başına geçti. Bunu gören halifeler, birden salavat getirdiler. Hırka da havalanıp sırtına kondu. Çırağ, durduğu yerden kalkıp uyandı, önünde durdu. Peygamberin sancağı da durduğu yerden kopup Hünkâr'ın başı ucunda dikildi, seccade kalkıp altına düşendi. Halifeler, bu halleri görünce eyvah dediler, bu çeşit kuvvetli er, burada kalırsa demimiz oynamaz artık. Ahmed-i Yesevî, hatırlarından geçeni anladı.

Hacı Bektâş, o emanetleri, Ahmed-i Yesevî'ye sundu. Hâce, erkâna uygun olarak Hünkâr'ı terâş etti, emanetleri verdi, icazetini teslim etti, ya Bektâş dedi, tam olarak nasibini aldın. Müjde olsun ki kutb-al-aktâblık, senindir; kırk yıl hükmün vardır. Şimdiyedek bizimdi, bundan sonra senindir. Biz, bu yokluk yurdunda çok eğlenmeyiz, âhirete gideriz. Var, seni Rûm'a saldı, Sulucakaraöyük'ü sana yurt verdik, Rûm Abdallarına seni baş yaptık. Rûm'da gerçekler, budalalar, serhoşlar çoktur, artık hiç bir yerde eğlenme, hemen yürü.

Hacı Bektâş-ı Velî, ertesi gün, gün doğarken Hâce Ahmed-i Yesevî'den izin alıp yola düştü. Orada bulunan erenlerden biri, ortada yanan ateşten bir odun alıp Rûm ülkesine doğru attı, Rûm'daki erenler ve gerçeklerden biri, bu odunu tutsun, Türkistan erenlerinin, Rûm'a er gönderdikleri, eren-

lere malûm olsun dedi. O odun, dut ağacıydı, Konya'da, Emir Cem Sultan'ın hâlifesi Hak Ahmed Sultan, dutu, Hacı Bektâş Tekkesinin önüne dikti. O ağaç, hâlâ durur, yukarı ucu, yanıkır.

§ Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, Türkistan'dan Rûm ülkesine hareket edince önce hacca niyet etti. Yolda çöl içinde tenhaca giderken, arslanların sığındıkları bir yere uğradı. Oraya korkudan insanlar, adum basamazlardı. Hünkâr, oraya varınca iki arslan, Hünkâr'a doğru saldırdı. Yakınına geldikleri vakit Hünkâr, başlarından kuyruklarına kadar, iki eliyle ikisini de sağızladı, ikisi de taş oldu. Öbür arslanlar, bunu görünce yüzlerini yere sürüp yalanmıya başladılar. O iki arslanın taş olduğu yer, Kürdistan'a yakındır, oralarından geçenler görürler.>

Hünkâr, Kürdistan'da, bir kavmin içinde bir müddet eğleşti. Orada, bir bacını, doğan oğlanını oğul edindi. O ilde, birçok kerametler gösterdi. Anlatılsa söz uzar.

§ Birgün, o ilde, bir toplulukla giderken bir ırmağa yaklaştılar. İrmaktaki balıklar, baş çıkarıp Hünkâra selâm verdiler. Hünkâr, selâmlarını alıp sağ olun da dedi, varın, tespihinizde olun.

Bu çeşit kerametlerle o ilk kavmini, kendisine muhib etti. Şimdi o kavme Hünkârîler derler.>

§ Ordan kalkıp yürüdü, Necef Şâhı'nı ziyaret etti, Necef'de bir müddet kaldı, bir erbayın çıkardı. Ordan hareket etti, Beyt-Allah'a vardı, İmâm Muhammed Bâkır'ın seccadesi yanında üç yıl mücavir oldu. Sonra Medine'ye gitti, orda da bir erba'in çıkardı ve biraz mücavir olup Kudüs'e vardı, orda da bir erbain çıkardı. Biraz mücavirlikten sonra Halep şehrine geldi, Ulucamîde bir erbain çıkardı. Ulucamî'in avlusunun ortasında bir ulu mermer direk vardı, o mermer direğin üstüne bir taş koydu, biz gelinceyedek dursun, âhîrzamanda biz gelir, indiririz dedi. Halep'den de çıkıp Dâvud peygamberin kabrine geldi. Orda, erenlerden birkaç kişi, Hünkâr'la beraber mücavir oldu. Bir gün o erenler, Hünkâr'a, ey kerem ehli dediler, burası yüce bir makam,, burda sizinle itikâfa girelim, bir erbain çıkaralım. Hünkâr, çile-i zenân mı (kadınların çilesi) çıkaralım dedi, çile-i merdân mı (erkeklerin çilesi)? Erenler çile-i zenân nedir, çile-i merdân ne dediler. Hacı Bektâş-ı Velî, çile-i zenân, kırk gün, yemeden, içmeden itikâf etmektir, bir karı da çıkırık dibinde bunu yapabilir; çile-i merdânsa kırk gün, hergün bir öküz yahnısı yemek, su içmemek ve abdest bozmamak şartıyla itikâfa girmektir dedi.>

Erenler, bu sözü duyunca şaşırıldılar, Erenler Şâhı dediler, biz, söylediğiniz çile-i merdânı çıkaramayız, ona takatimiz yok bizim. Hünkâr, makam sahibine dedi ki: Biz, çile-i merdân çıkaralım; hergün bir öküz boğazlayıp

pişirin, getirin, yiyelim. Bu erenler de çile-i zenâna girsinler. Bunun üzerine o erenler, yemeden, içmeden kırk gün çile çıkardılar. Hünkâr'sa her gün, gelen öküz yahnisini yedi, bir yuduncuk su içmedi, kırk gün, abdes de bozmadı. Çile bitince erenler, Hünkârın eline, ayağına düştüler, düasını, himmetini aldılar.

Bundan sonra Hünkâr, Rûm ülkesine yürüdü. Elbistan'da Ashâb-ı Kehf mağarasına uğradı. Orada da bir erbain çıkardı, Kayseri'ye doğru yola çıktı.

§ Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, Rûm ülkesine yaklaşınca mâna alemin-den Rûm erenlerine, esselâmü aleyküm Rûm'daki erenler ve kardeşler diye selâm verdi. (Bu sırada Rûm ülkesinde, elliye bin Rûm ereni, sohbette, meclisteydi. Rûm'un gözcüsü de Karaca Ahmed'di.)

Hünkâr'ın selâm verdiği, Fâtıma Bacı'ya malûm oldu. Bu kadın, Sivrihisar'da, Seyyid Nureddin'in kızıydı, henüz evlenmemişti, meclisteki erenlere yemek pişirmedeydi. Karaca Ahmed de Seyyid Nureddin'in müridiydi. Fâtıma Bacı, ayağa kalkıp Hünkârın bulunduğu tarafa döndü, elni göğsüne koydu, üç kere aleykümesselâm dedi, yerine oturdu.

Meclistekiler, bu hali görünce, kimin selâmını aldın dediler. Fâtıma Bacı, Rûm ülkesine bir er geliyor, siz erenlere selâm verdi, onun selâmını alıyoruz dedi. Erenler, dediğin er, nerden geliyor dediler. Fâtıma Bacı, kendisi dedi, Horasan erenlerinden, fakat şimdi Beyt-Allah tarafından geliyor.

Erenler, ne yapmalı ki dediler, Rûm ülkesine girmesin. Rûm ülkesine gelirse ülkeyi o er alır, halkı kendisine muhib eder, artık Rûm'da bize oyun kalmaz. Birşey yapalım da Rûm ülkesine sokmıyalım. (Bazısı, kanat kanata gerelim, arş altında Sidre'yedek yolu keselim, Rûm'a girmesin dedi. Hepsi, bu tedbiri uygun buldu, vilâyet kanatlarını birbirine çattılar, yol bağladılar.

Hacı Bektâş-ı Velî, Rûm sınırına varınca yolun bağlanmış olduğunu gördü. Bismillâh ve billâh dedi, vilâyetle bir sıçradı, ulu arşın tavanına yetti. Melekler, elifi tâcille karşıladılar, merhaba dediler, safa geldin ey Peygamberin evlâdı Hacı Bektâş-ı Velî.)

Hünkâr, ordan bir güvercin şekline girdi, uçarak doğruca Sulucakaraöyük'e indi, bir taşın üstüne kondu. Mübarek ayakları, hamura gömülür gibi taşın gömüldü. Rûm erenlerine bir heybettir düştü, o erin ülkeye girdiğini anladılar, yolunu bağhyamadık dediler. Karaca Ahmed'e, sen dediler, Rûm ülkesinin gözcüsün, bir bak bakalım, ülkeye girmiş mi? Karaca Ahmed, bir müddet murakabeye vardı, sonra başını kaldırdı, Rûm ülkesini baştan başa gözden geçirdim, her mahlûk, eşyle oturmada; yal-

nız Sulucakaraöyük'de güvercin şekline girmiş bir er var, yalnız oturuyor; onu görünce içime bir dehşet düştü; olsa olsa odur dedi. Rûm erenleri, birisi doğan şekline girse de gidip onu avlasaydı. İçlerinde, Bâyezîd Sultan'ın halifelerinden Hacı Doğrul adında birisi vardı, İrak'dan Rûm ülkesine gelmişti. Ayağa kalkıp izninizle dedi, ben gideyim. Hemen doğan şekline girip uçtu. Gördü ki Sulucakaraöyük'de, bir taş üstünde bir güvercin var. Olanca heybetiyle süzülüp üstüne inerken Hacı Bektaş insan şekline girdi, elini uzattı, doğanı tutup öylesine sıktı ki Hacı Doğrul'un aklı başından gitti. Hünkâr, elinden bırakınca bir zaman yattı, aklı başına galince kalktı, gördü ki Hünkârın yanında. Hemen ayağa kalkıp peymançeye durdu, özür diledi. Sonra Hünkârın eline ayağına düştü, kem bizden, kerem sizden dedi. Hünkâr, ey Doğrul dedi, er, erin üstüne böyle gelmez. siz, bize zalim kılığında geldiniz, biz size mazlum kılığında; eğer güvercinden daha mazlum bir mahlûk bulsaydık onun şeklinde gelirdik. Hacı Doğrul'un kisvesini tekbir edip başına giydirdi. Hacı Doğrul, Hünkârım dedi, bizden ve soyumuzdan ne kadar dışı ve erkek olursa hepsi de size ve size uyanlara nezrimiz olsun.

Hacı Bektaş, Hacı Doğrul dedi, şimdi dön, geldiğin meclise var, erenlere gördüğünü anlat, onları buraya çağır, hepsine selâm söyle, sonra da onlarla beraber tekrar yanımıza gel. Hacı Doğrul, kalkıp Rûm erenlerinin yanına vardı, işi anlattı ve onları dâvet ettiğini söyledi.

«Elliyedi bin rûm ereni, ne diye ayağına gidecekmişiz dediler, sözünü tutmadılar. Hepsi, yer yerine gitti. Bu hal, Hacı Bektaş'a malûm oldu. oturduğu yerden bir üfürdü, چراغları dinlendi, üçgün, bir rivayette kırkgün چراغlarını uyaramadılar. aynı zamanda parmağıyla bir işaret etti, altlarından seccadeleri kayboldu. Sonucu, bir yere toplanıp Hünkârın yanına gitmeyi kararlaştırdılar. Huzuruna varıp elini öptüler, gördüler ki seccadeleri, kendi topluluklarında nasıl serilmişse aynı tertibe göre Hünkâr'ın huzurunda serilmiş. Herbiri, kendi seccadesine oturdu. Özür dile-diler ve konuşmaya başladılar. Hünkârdan, soyunu, mürşidini, kimden nasip aldığını, nereden geldiğini sordular. Hünkâr, Horasan erenlerindenim dedi. Aslım Muhammed soyundan; Türkistan'dan geliyorum; İbrahim-al-Sânî diye tanınan Seyyid Muhammed'in oğluyum. Seyyid Muhammed, Mûsâ-l-Sânî, o, İbrahim Mucâb oğludur, onun babası da İmâm Mûsâ-l-Kâzım'dır. Mürşidim doksandokuz bin Türkistan Pîrlerinin ulusu Sultan Hâce Ahmed-i Yesevî, dir. Meşrebim, Muhammed Ali'dendir, nasibim Tanrı'dan.

Hünkâr, bu sözleri söyleyince erenler, delil istediler. Hünkâr, Ahmed-i Yesevî'nin verdiği icazet-nameyi çıkarmak isterken bir de baktılar ki gökyüzünden duman gibi birşey inmede. İne ine Hünkârın önüne geldi. Bu,

bir yeşil fermandı. Yeşil sahife üstüne ak yazıyla besmeleden sonra ica-
zeti yazılıydı. Okuyup anladılar, hiç bir şüpheleri kalmadı. Hepsı kalkıp
birer birer Hünkârın önüne geldiler. Hünkâr, başlarındaki kisveleri tekbir
etti, onlara, tevellâ telkin eyledi. Böylece Rûm ülkesine tevellâyı, Hünkâr
getirdi.》

Rûm erenleri, Hünkâr'a müridlerinden onar mürid verdiler. Hün-
kâr'ın adını İhtıramcı koydular. Hünkâr, bütün tavlalardan boşanan, bizim
tavlamızda eğlensin, fakat bizim tavlamızdan boşanana hiç bir yerde eğle-
necek yer bulunmasın, kaşınacak tırnak dahi bulunmasın dedi.

《Rûm erenleri, makamlarına gitmek için izin istediler. Hünkâr, herbi-
rine bir nasip sundu. Karaca Ahmed'e, Sultan Hâce Ahmed-i Yesevî, bize
bir dev vermişti. o vakittenberi bize hizmet eder, onu, sana armağan ver-
dik, artık size hizmet etsin, ölümünüzden sonra da mezarınızı beklesin
dedi. Erenler, izin alıp makamlarına gittiler.》

VII

HACI BEKTAŞ RÛM ÜLKESİNDE

§ Hacı Bektaş — Tapduk Emre.

Rûm erenleri, Hacı Bektâş-ı Velî'ye gidecekleri vakit Emre'ye, haydi dediler, sen de bizimle gel. Emre, çok kuvvetli bir erdi. Dost divanında bütün erenlere nasip üleştirirken Hacı Bektaş adlı bir er görmedik dedi. Hacı Bektaş'a gitmedi. Hacı Bektaş'a Emre'nin süzünü haber verdiler. Hünkâr, Sulucakaraöyük'te, Kadıncık Ana'nın evinde yerleşince her taraftan muhip, mürit gelip ıhtırılmıya başlandı. Hünkâr, Saru İsmail'i gönderip emre'yi çağırttı. (Emre, yanına gelince Hacı Bektaş, siz dedi, dost divanında erenlere nasip üleştirirken Hacı Bektaş adlı bir kimse görmedik demisiniz; o nasip üleştirilen elinin nişanesi vardır, onu da bilir misiniz? Emre, o divanda bir yeşil perde vardı dedi, onun ardından bir el çıktı, bize nasip üleştirdi. O elin avucunda lâtif, yeşil bir ben vardı, şimdi bile görsem tanırım. Hacı Bektaş, elini açtı. Emre, Hacı Bektaş'ın avucunda, o güzelim yeşil beni görürgörmez, üçkere «Tabduk Hünkârım» dedi. Bundan sonra adı Tapduk Emre kaldı. Emre, başındaki tâcı çıkarıp Hünkâra teslim etti. Hünkâr, tâcını tekbirleyip giydirdi. O da, izin alıp makamına döndü.)

§ Hacı Bektaş — İbrahim Hacı.

Hacı Bektâş-ı Velî, Rûm ülkesine, Türkmen içinde, Zülkadırlı ilinde Bozok'tan girdi. Yolda bir çoban, koyun gütmekteydi. Koyunlar, Hünkâr'dan vilâyet kokusunu aldılar, koşa koşa ona doğru yürüdüler. Çoban, sürünün önünü kesip, önünde gidenleri bir araya toplamıya uğraşırken arkadakiler, Hünkâr'a doğru koşuyordu, arkadakileri bir araya getirmek isterken öndekiler, Hünkâr'ın yanına toplanıyordu. Çoban, kendi kendine, olsa olsa dedi, bu er, Tanrı dostlarından; koyun kadar aklım yok mu? Varayım, ben de eline ayağına düşeyim, belki bana da bir himmet eder.

Hemen Hünkâr'ın huzuruna vardı, yere yüz vurdu, ey gerçek er dedi, bize de lûtfet, kerem et, himmet et. Hünkâr, bir yere oturdu, çobana, adın ne dedi. Çoban, adım, İbrahim Hacı dedi. Hünkâr, başındakini çıkar dedi. İbrahim Hacı'nın başında, geyik postundan dikilmiş bir börk vardı. Çıkarıp Hünkâr'a verdi. Hünkâr, o börkü, İbrahim Hacı'nın başına giydirdi, tek birledi, gözünü, arkasını sıvazladı. Erin bakışı kimyadır, kara toprağa bak-

sa altın eder. İbrahim Hacı, bir anda nasibini aldı, gözünden perdeler kalktı, erenlik mertebesini buldu. Hünkâr, İbrahim Hacı'ya, yürü dedi, Bozok'la Üçok'u sana yurt verdik, ekmeğin olsun, koyuncuklar da seninle beraber varsinlar dedi.)

İbrahim Hacı'dan, bundan sonra ince kerametler zuhur etti. Üçok'la Bozok, ekmeği oldu, Zülkadirli içinde, ayağına taş dokunan, İbrahim Hacı'yı çağırırdı. İbrahim Hacı, kendisine muhip olanlara, geyik derisinden tâc giydirildi. Kendisinin ölümünden sonra Dede Garkın oğulları geldiler, İbrahim Hacı'nın oğullarına, bu geyik derisi tâc, Dede Garkın'ındır, siz bunu nerden aldınız dediler. onlar da, atamız, İbrahim Hacı'ya, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli giydirdi; bizim meşrebimiz, ondandır diye cevap verdiler. Garkın oğulları, Bektaş'ın tâci, elifi ve Huseynidir, geyik derisi, Dede Garkın'ındır, bu meşhurdur dediler. Hasılı arada birçok tartışmalar oldu, sonununda geyik derisini, zorla Dede Garkın'lara verdiler, fakat İbrahim Hacı'nın, Hacı Bektaş'a mensup olduğu muhakkaktır.

§ Hacı Bektaş — Behaeddin Bostancı.

Hacı Bektaş-ı Veli, çok zamanlar, Hızır Peygamberle buluşurdu. Birgün, Kayseri'nin yukarı taraflarında Saklan kalesi yakınlığında gene Hızır'la buluştu, bir bostana girdiler. Orada gezinirlerken baktılar ki ileride bir bostancı durmada. Hünkâr'ın, Rûm ülkesine geldiği mevsim, ilkbahar mevsimiydi, âlemin bezendiği zamandı. Hızır'la o bostanda bir taş dibine oturdular. Hünkâr, bostan dikene, kardeş dedi, bize bir kavun getir de yiyelim. Bostancı, Tanrı izin verirse bitsin, olsun da beraberce yeriz dedi. Hünkâr, diktiğin yeri bir dolaş bakalım dedi, belki bitmiştir. Bostancı, Sultanım dedi, ben diktiğim şeyi bilmez miyim? Hızır Peygamber, öyle deme, erin sözünü kırma deyince bostancıya bir inanç geldi. Gitti, bostan ektiği yerlere bir baktı. Bir de ne görsün? Üç tane güzelim kavun, burcu burcu kokmada. Hemen ikisini kopardı, getirip birini Hızır Peygamberin önüne, Öbürünü Hünkâr'ın önüne koydu. Sultanım dedi, ne olur, bu gece konuğum olsanız. Hızır Peygamberle Hünkâr, peki dediler, öyle olsun. Kalktılar, şehre doğru yürüdüler.

Bostancı, onlar gittikten sonra işine meşgul oldu amma kendisine de bir düşüncedir geldi. Öbür kavunu da gidip kopardı. derken hatırına yaptığı iş geldi; ne de gaflet ettim ben dedi, bostan dikilirken kavun bittiğini kim görmüştür? Şüphe yok ki bunlar, keramet sahibi, ne diye ellerine ayaklarına düşüp himmet almadım? Böylece hasret çekerken bir aşağı, bir yukarı gitti, aradı taradı, izlerini bile bulamadı. Bostan dikmekten vazgeçti, öbür kavunu alıp evine geldi.

Kapıdan girince baktı ki ikisi de evinde oturmada. Ulu Tanrıya şükürler edip ayaklarına kapandı, üçüncü kavunu da önlerine koydu. Hünkâr, ileri gel dedi, bu kudret lokmasını kes te yiyelim; çünkü Horasan'da bu çeşit kudret lokması yememiştik. Meğer, evvelki kavunları da yememişler, alıp gelmişlermiş. Bostancı kavunları kesti, birazını karısına götürdü, kalanını erenlerle yedi. Tanrıya şükürden sonra kalktı, erenlerin karşısına geçti, el bağladı, lütfedin, himmet buyurun dedi. Hünkâr, erkân üzere Bostancıyı tıraş edip başındaki kisveti tekbirledi, icazet verip gözlerini, arkasını sıvadı, nasibini aldın dedi, Hızır'la beraber kalkıp gitti.

O bostancının adı Bahaeddin'di. Hünkâr'la buluştuktan sonra Kayseri'de nice kerametleri görüldü. Bugüne kadar Behaeddin Bostancı derler, mezarı Kayseri'dedir, fakat evlâdı, Sivrihisar yakınlarında Sakarya suyunun yakın bir yerdedir.

§ Hacı Bektaş — Erenlerden biri.

O zaman, Kayseri'de bir eren vardı. Hünkâr, Kayseri'ye giderken onunla buluştu. Birbirlerini anlayıp görüştüler. O eren, Hünkâr'ı, tekkesine çağırdı. Tekkesi, Bostancı Behaeddin'e yakındı. Hünkâr geldi, görüşüp konuştular. Derken o eren, elini koynuna soktu, bir salık taze üzüm çıkardı, huzura koydu.

Hünkâr, sizin erenlerden olduğunuz, bizce malumdu, sizden keramet isteyen de yoktu. Böyle yapmaya ne hacet vardı dedi. Bir müddet daha oturdular. Hünkâr, kalkıp gitmek istedi; ayağa kalkınca mübarek eteğinin arasından yere, bir tane Hindistancevizi düştü. O eren, böyle yapmaya ne hacet vardı dediniz dedi, ya bu sizin yaptığınız ne?

Hünkâr, Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin dedi, benim bundan haberim yoktu, fakat siz, o kerameti gösterdiğiniz için Horasan erenleri, gayrete geldiler, bunu getirdiler.

Hünkâr, o azizle vedâlaşıp yola revan oldu.

§ Hacı Bektaş, Sineson köyünde.

Hünkâr, Kayseri'den Ürgüp'e gelirken yolda, Sineson adlı bir Hristiyan köyüne ulaştı. Hristiyanlar, çavdar ekmeği pişirmişlerdi. İçlerinden bir kadın, başına bir tekne almış, ekmeği götürmedeydi. Hünkâr'ı görünce hemen tekneyi başından indirdi; derviş dedi, lütfet, bir parça al ye; bizim yerimizde buğday bitmez, ayıplama.

Hünkâr, bu sözü duyunca, bereketli olsun, çavdar ekin, buğday biçin;

küçük hamur yapın, büyük somun alın dedi. Şimdi hâlâ o köyde çavdar ekерler, buğday biçerler. Küçük hamurlar yapıp fırına atarlar, büyük somun çıkarırlar. Buğday ekерlerse çavdar olur, fakat çavdar ekince buğday biçerler. Gene bu yüzden o köydeki Hristiyanlar, Hünkâr'ın oturduğu makamı ziyaret ederler, her yıl toplanıp gelirler, kurbanlar, adaklar getirip şenlik ederler.》

§ Kavgacı köy.

Hacı Bektaş, o köyden geçip Ucasar adlı köye vardı, köyün dışında, bir yerde eğleşti. Baktı ki köyün içinde kavga gürültü var. Köylülerden birine, bu köyde derviş konuklıyacak bir yer var mı dedi. Köylü, halk dedi, konuk kaygısında mı? Şimdi kabadayılar gelirler, seninle de boş yere kavgaya tutuşurlar. Hacı Bektaş'ın ağzından şu söz çıktı:

Boş yere kavgadan, gürültüden kurtulmasınlar.

Bu andan itibaren o köylüler, boyuna boş yere kavga eder dururlar.

§ Hacı Bektaş, Açıksaray köyünde.

Hacı Bektaş o köyden de yürüdü, Açıksaray adlı köye geldi. Köyde bir kadına, dervişlere bir yiyecek varmı, varsa getiriver dedi. O da, durun, dedi, gideyim, olanından getireyim.

《Kadın evine geldi, kaynanasına, ana dedi, dervişler geldi, Tanrı için lokma ister; küpte biraz yağ var, Tanrı, yerine verir, biraz ekmekle bir parçacık yağ verelim. Kaynanası, yağ az kaldı, dokunma dedi. Gelini, Tanrı için istiyor, ben vereceğim deyip bir ekmek içine biraz yağ koydu, götürüp Hünkâr'a sundu. Hacı Bektaş, artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin dedi.

Gelin, eve dönünce bir de gördü ki küp, ağzına kadar yağla dolmuş. Kaynanasını çağırdı, gösterdi. Kadın, bu hali görünce o dervişin sözüyle oldu, gerçek erenlerdenmiş, keşke eline ayağına düşüp himmetini alsaydık; varayım, köyün tarafını arıyayım dedi. Gelinle beraber yola düştü. Kızılırmak'ın kıyısına vardılar. Mevsim, ilkbahardı, Kızılırmak, coşup taşmıştı. Baktılar ki Hünkâr, seccadesini suya sermiş, üstüne oturmuş, gi diyor. Öte tarafa geçince seccadesini sudan aldı, silkip omuzuna vurdu., yürüyüp gitti.》

Gelin, kaynana, dönüp köye geldiler. Bu hali, köylüye bildirdiler. Köy halkı, yazıklar olsun, öyle bir Tanrı dostu, burdan geçti de görmek nasip olmadı, eline ayağına düşemedik, hayır duasını alamadık dediler. Hepsi-birden Kızılırmak kıyısına koştular. Bu hal, Hünkâr'a malûm oldu, Hırka

dağına yöneldi. O dağın tepesinde bir ardıç ağacı vardı, Hünkâr, ardıç dedi, biran, budaklarınla sakla beni, ben de kıyamet günü seni saklıyayım. Ardıç, budağıyla, pürüyle kibleye karşı eğilip bir çadıra döndü, Hünkâr, içine girip ibadete koyuldu. Orda bir çile çıkardı. Şimdi o ağaca, Devcik ardıç derler.

VIII

HACI BEKTAŞ SULUCAKARAÖYK'TE

Çepni boyunun ulularından Yunus Mukri adlı birisi vardı. Bilgin, üstün, olgun ve hafızdı. Çepni boyundan ayrılıp Karaöyük'ün yakınında Mikâil adlı bir yere gelip yerleşmişti. Bu zat, bir müddet sonra ordan da ayrılmış, yukarı tarafta Kayı denen yere gelmişti. Kayı ile Karaöyük'ün arası, iki mil kadardı.

Karaöyük'ü, Sultan Aliyüddin'in Yunt bendesi mamur etmişti. Çepni boyunun ulularından Gevherveş de üç komşusuyla bu Yunt-bende'yi Sulucakaraöyük'e getirmişti. Yunt-bende, orda öldü, oranın mezarlığına gömüldü.

O vakit, o civarda bilgin olarak yalnız Yunus Mukri vardı. Hattâ Gevherveş'in yakınlarından biri ölmüştü. Yunus Mukri de tesadüf bu ya, evinde yoktu, bir iş için bir yere gitmişti. Ölüyü üçgün gömmediler. Nihayet Yunus Mukri geldi de ölü gömüldü. Gevherveş, bunun üzerine Yunus Mukri'ye yalvardı, biz, siz olmadan bir iş yapamıyoruz, lütfet de burda bizimle otur dedi. Yunus Mukri, Gevherveş'in bu sözleri üzerine Konya'ya gitti, Sultan Aliyüddin'e kendisini tanıttı, Sulucakaraöyük'ü yurt olarak vermesini istedi. Sultan Aliyüddin, orasını Yunus Mukri'ye yurt olarak verdi. Yunus Mukri beratını alıp köye geldi, yerleşti, bir müddet sonra da öldü.

Yunus Mukri'nin, İbrahim, Süleyman, Saru ve İdris adında dört oğlu kaldı. İdris, babası gibi bilgin ve üstün bir kişiydi. Saru da okumuştı, fakat ikisi, okuma yazma bilmezdi. İdris'in, âhîret Hatunlarından bir karısı vardı. Adına Kutlu Melek derlerdi, aynı zamanda kendisini sayıp ağırlarlar, Kadıncık diye hitap ederlerdi. Yunus Mukri'nin ölümünden sonra oğulları, evleriyle barklariyle Kayı'dan göçüp Sulucakaraöyük'e geldiler.

Bir gece, Kadıncık, belinleyip uykusundan uyandı. İdris, sebebini sorunca Kadıncık, acayip bir rüya gördüm dedi, Sen, bilgin kişisin, bir yor bakalım. İdris, ne rüya gördün deyince Kadıncık anlatmaya başladı:

— Ondört gecelik dulünay, eteğimden koynuma girdi. Yakamdan çıkmak istedi, yakamı tuttum. Yenimden çıkmak istedi, yenimi tuttum.

Bu sefer, eteğimden çıkmak istedi, oturdum, yere kapandım, derken belinleyip uyandım.

İdris, Kadıncık dedi, Güneş peygamberdir, Ay eren. Senden bir çocuk dünyaya gelecek, erenlerden olacak. O vakte kadar da Kadıncık'ın çocuğu olmamıştı.

Bu rüya üstüne bir hayli zaman geçti. Birgün Kadıncık, bazı kadınlarla beraber çamaşır yıkamıya, kaynak başına gitmişti. İleriden Hacı Bektaş, belirip çıka geldi. Başında kızıl tâc, eninde Arabistan kerrakesi vardı. amaşır yıkayan kadınlara, bacılar dedi, karnımız aç, Tanrı rızası için yiyecek birseyiniz varsa verseniz. Kadınlar, derviş dediler, burda yemek ne gezer ki sana verelim. Kadıncık, hemen kalkıp koştu, evine vardı, bir parça ekmeğin içine yağ koydu, getirip Hünkâr'a verdi. Hacı Bektaş, artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin dedi. Ordan kalkıp doğruca Suluca-karaöyük mescidine vardı, Mescide girip oturdu. O vakitten bu ane degin o mescidin damını, divarını yenilemediler, öylece durur.

Akşam oldu, köylüler, mescide gelip namaz kıldılar, dağıldılar. Yatsı vakti, gene geldiler, namazlarını kılıp evlerine gittiler. Hiçbir Tanrı kulu, Hünkâr'a, kimsin, nesin demedi.

Kadıncık, çamaşır yıkamıya gidince İdris'in anası, gelin çamaşıra gitti dedi, bari yemeği ben pişireyim. Yemeği ocağa koydu, yağ almak için yağ küpünü açtı. Bir de ne görsün? Küp, ağzına kadar yağla dopdolü. Kadıncık, çamaşırı yıkayıp eve gelince gelin dedi, yağı nerden aldın da küpü doldurdun? Kadıncık, ben yağ filân almadım, yalnız çamaşır yıkarken bir derviş gelmişti, yemek istemişti. Koşup eve geldim, biraz ekmekle yağ aldım, götürdüm; olsa olsa onun düası bereketiyle küp dolmuştur dedi. İdris gelince, hali anlattılar. O, bu derviş, Mesciddeki derviş olsa gerek, ne yazık ki biz, onu gördüğümüz halde hizmet edemedik dedi. Yayıp uyudular. Gece yarısında İdris, belinleyip uyandı. Kalkıp elbisesini giydi, abdest aldı, sabaha kadar ibadet etti. Sabahleyin mescide gelince gördü ki pencerelerden aydınlık çıkıyor. Mescidde چراغ yakmamıştık. Bu ışık da nedir diye şaşırıldı. (Gidince Mihrabın sol köşesinde bir aziz gördü, ibadet ederken mübarek ağzından nur çıkmada, başının üstünde de nurdan bir kandil yanmada.)

İdris, bunu görünce koşup eve geldi, Kadıncık da abdest alıyordu. İdris, Kadıncık dedi, o gördüğün düş, zuhur etti; o er, mescide gelen dervişten başkası değil. Sonra gördüğünü anlattı. Kadıncık, şükür secdesine kapandı. İki de kalkıp mescide geldiler. Kadıncık, sen erkeksin dedi, önce sen gir. İdris, olmaz dedi, önce sen gir, çünkü düşünde, önce sen gördün. Kadıncık, besmele çekip girdi, ardınca da İdris girdi. Hacı Bektaş,

tahıyyâta oturmıştı. Huzuruna varıp elini, dizini öptüler, geri çekilip durdular. Hünkâr, niye geldiniz, bu vakitte ne istiyorsunuz dedi. Sultanım dediler, sizi, kulunuzun evine dâvete geldik, umarız ki kabul eder. (ayağınızı basar, bize şeref verirsiniz, himmet edersiniz. Hünkâr, şimdilik, burada itikâfe niyetlendik, bir yere gidemeyiz dedi.) Çok ısrar ettiler, razı olmadı. Kadıncık, dönüp evine geldi, bir sofraya, hazırda ne varsa koyup Hünkâr'a götürdü, bari lûtfedin, yeyin de bize hayır dua edin dedi. Hacı Bektaş, yemek de yemedi. Orada bir erbain çıkardıktan sonra (Arafat dağındaki çilehaneye geldi. Karanlık bir mağara olduğunu gördü, önündeki bir yeri, mübarek parmağıyla dürttü, güzelim bir su çıktı ordan; şimdi o suya Zemzem suyu derler. Hünkâr'ı ziyarete gidenler, kutluluk için o suyla yıkanır.) Hünkâr, orda da bir erbain çıkardı. Kadıncık, ne kadar yemek gitirdiyse yemedi. Erbainin son gecesi İdris, Kadıncık'a, yarın dedi, kırkıncı gün; belki erenler, erbain çıkardıktan sonra gider de mahrum kalırız. Yarın ikimiz de gidip beraberce niyaz edelim, eline ayağına düşüp yalvalım, umarız ki himmet eder de mübarek ayağını evimize basar.

(Ertesi gün, ikisi de Arafat dağına çıktılar, çilehaneye geldiler. Hacı Bektaş'ın elini öptüler, ayağına yüzler sürdüler, lûtfet Erenler Şahı dediler, mübarek ayağın, kullarınızın evine bassın; erenlerin işi, murad vermektir, kerem etmektir. Hünkâr, bizim dedi, yükümüz ağırdır, zahmet çekersiniz; sevicilerimiz, âşklarımız, muhiplerimiz çoktur. Ziyarete gelirler, size zahmet olur. İdris'le Kadıncık, Tanrı izin verirse dediler, koyundan, sığırdan, maldan, rızıktan, nemiz varsa hepsini aşkına harcederiz. Birşeyimiz kalmazsa devrişlik zenbiline bize verirsiniz, Müslümanların ihsanlarını toplarız, getirir, muhplere, sevcilere harcarız.) Hacı Bektaş, bu sözleri duyunca kalktı, paşamalarını giydi. İdris önde, ardında Hacı Bektaş, en orkada da Kadıncık, yürüyüp doğruca eve geldiler. Tenha bir yeri halvet yurdu seçtiler. Erenlerin bir çilehaneleri de Kadıncık'ın evine yakındır. Hünkâr, bazı kere kadıncık'ın evinde ibadet ederdi, bazı kere o çilehanede.

(Hünkâr, birgün Kadıncık'ın evinde namaz kılariken duvar eğildi, yıkılacak hale geldi. Kadıncık, Erenler Şahı dedi, duvar eğildi gibi, ordan uzaklaşsanız. Hacı Bektaş, mübarek eliyle duvara dur diye işaret etti, duvar durdu. Kadıncık, Erenler Şahı dedi, bu duvar, bu haliyle durur mu? Hünkâr, kıyamete kadar durur, yıkılmaz dedi. Gerçekten de bu zamana kadar öbür duvarların hepsi yıkıldı, yapıldı, o duvar, hâlâ durur, yıkılmaz, yıkılacağı da yoktur.)

§ Hacı Bektaş — Nureddin Hoca.

İdris'in Saru adlı bir kardeşi vardı. Hacı Bektaş'ın, İdris'in evinde

karar kıldığını köylülere, kötü sözlerle anlattı. Köylü de, derviş, Kadıncık'ı seviyor da onun için evinde oturuyor diye dedi-koduya başladı.

Saru, birgün İdris'e utanmaz mısın dedi, şu derviş evinde besleyip durursun; izin ver, başını alsın, nereye gidecekse gitsin. İdris, Saru'ya, işine git, senin bu halden haberin yok; gördüğün derviş, zahir batın, vilâyet eridir dedi ve Hünkâr'dan gördüğü kerametleri anlattı.

Saru, İdris'in sözlerini dinledi, hiç tınmadı. O vakit, Kırşehir'inde, Sultan Aliyyüddin tarafından tayin edilmiş bir timar beyi vardı, adı Nureddin Hoca'ydı. Kırşehir, o zamanlar sancaktı. Saru, kardeşinin sözlerine hiddetlendi, kardeşim dedi, elin sözünden arlanmıyor, bari varayım, il issına haber vereyim, başka çare yok dedi, Kırşehir'ne doğru yola düştü.

Nureddin Hoca'ya vardı, Sulanım dedi, kardeşimin evine bir derviş geldi, garip halli bir kimse. Kalkıp bir yere gitmez. Bir adam gönderin de bu derviş ordan yollasın. Bunun üzerine Nureddin Hoca, bir naip gönderdi. Naip, köyün aşağı tarafına geldi. Gördü ki orada, Üçpınar denen bir pınar var; şimdi, hamamın suyu, o pınardan gelir; pınara gelince, pınar başında bir dervişin oturmakta olduğunu gördü. Kendi kendisine, olsa olsa o derviş, bu olacak dedi. Yakınına gelip, bu ilin Beyi Nureddin Hoca size izin verdi dedi, varın, gönlünüz nereyi isterse oraya gidin, bundan böyle siz burada oturamazsınız. Hacı Bektaş, ne şaşılacak söz bu dedi, mülk sihîbi gibi söz söylüyorsun. Beni kimse burdan ayıramaz, sen var git, boş sözü bırak.

Naip, bu sözü işitince kalktı, Kırşehir'ne gitti, Hünkâr'ın sözlerini Nureddin Hoca'ya söyledi. Nureddin Hoca, Hemen atına bindi, Sulucakaraöyük'e geldi. Üçpınar'a varınca, pınar başında bir dervişin oturduğunu gördü. Herhalde o olacak dedi, ileri varıp selâm verdi. Hünkâr, selâmını aldı. Nureddin Hoca, Molla İdris'in evinde oturan derviş siz misiniz dedi. Hünkâr, evet dedi, bize ne buyuruyorsunuz? Nureddin Hoca, Hünkârın tırnaklariyle bıyıklarını uzamış gördü. Hünkâr'ın, daima bıyıklarını ve tırnaklarını uzatmak, âdeti değildi, fakat onları alt etmek için bir Nureddin Hoca'ya, bir de Molla Sadeddin'e böyle gösterdi. Nureddin Hoca, Hünkâr'a, Bu tırnaklarınızı niçin kesmezsiniz dedi. Hünkâr, şahin pençesiz olmaz dedi. Nureddin Hoca, peki dedi, ya bıyıklarınızı niye kesmiyorsunuz? Hünkâr, şahin çelenksiz olmaz diye cevap verdi.>

Nureddin Hoca, Hünkâr'a kızıp abdest alın da dedi namaz kılalım, öğle namazının vakti girdi. Hünkâr, su getirin dedi. Nureddin Hoca, hizmetçilerinden birine bir mağraba verdi, şu pınardan su getir dedi. Hizmetçi, hemen gidip su getirdi, Hünkâr'ın önüne koydu. Hünkâr, suyu ellerine döktü, bir de baktılar ki kıpkızıl kan olmuş Nureddin Hoca'ya, bu

kanla abdest almak doğru mudur diye sordu. Nureddin Hoca, doğru değil dedi, yolda gelirken keklik avlamıştık, herhalde onun kanı maşrapaya bulaşmıştır. Hizmetçisine inanmayıp kendisi maşrapayı aldı, pınara gitti, kabı birkaç kere yıkadıktan sonra suyla doldurdu, getirip Hünkâr'ın önüne koydu. Hünkâr, suyu avucuna döktü, yine su, kıpkızıl kan kesilmişti. Nureddin Hoca, bunu görünce büyüye yordu, derviş dedi, kalk, gönlün nereyi isterse oraya git; seni bir daha buralarda görürsem ocağımı yıkarım.

Nureddin Hoca bu sözleri söyleyince Hünkâr, yarın öğleyin dedi, seni tutarlar, oğlancıklarını bile görmiye izin vermezler, bir yaş derinin içine korlar, öyle bir yere götürürler ki bir torba toprakla bir avuç arpa, canını kurtarmana sebep olur. Sonra öyle bir yere varırsın ki uçar kuşları görünce hasret çeker, acaba bu kuşçagızlar, bizim ilimize uğrarlar mı diyerek, zârı zârı ağlarsın. Nureddin Hoca bu sözlere fena halde kızdı, eğer dedi, yarın öğleye kadar dediklerin başıma gelmezse gör de bak, sana ne ler ederim ben.

O gece yattı, ertesi gün Kırşehir'i'ne hareket etti. Kırşehir'i'ne yakın Yüceirkadca denen yere varınca abdest alıp öğle namazını kıldı. Bir de baktı ki yedi tane Bey, karşıdan çıka geldi. Bunlar, hemen, Nureddin Hoca sen misin dediler. Evet, benim dedi. Padişah emretti dediler, seni nerede bulursak aman vermiyeceğiz, evine gitmene bile izin vermiyeceğiz, tutup bağlayıp yaş göne sararak götürceğiz dediler. Amanın, lütfedin, bir ke-recik evime gideyim, ehlimi âyalımı göreyim, ondan sonra hüküm neyse yapın dediyse de bulduğumuz yerde hükmü yerine getirmiyse mecburuz deyip bağladılar, yaş göne sardılar, Sultan Aliyyüddin Padişah'ın huzuruna göttürdüler. Padişahın, hertarafı kireçle sıvanmış derin bir zindanı vardı, pek kızdığı kişileri oraya attırırdı. Bu zindana atılanların gözleri, kireçli duvarlara baka baka, üç yıla kalmaz, kör olurdu. Nureddin Hoca'yı da oraya attırdı.

Nureddin Hoca, Hacı Bektaş'ın sözlerini hatırlayıp ah eder, eyvahlar olsun, öyle bir azizin kadrini bilemedim, ona kötülük etmiye niyetlendim der dururdu. Gene Hacı Bektaş'ın sözlerini hatırlayıp zındancıya bir avuç toprakla bir avuç arpa getirtti. Toprağı yere saçtı, üstüne de arpayı serpti, su verdi, arpa bitti. Yeşil arpayı baka baka gözlerine zarar gelmedi.

Bir müddet sonra Sultan Alâeddin, Nureddin Hoca'yı zindenden çıkarttı, onun gözleri de öbürleri gibi kör olmuştur dedi. Nureddin'i, Padişahın huzuruna göttürdüler. Gözlerinin kör olmadığını görünce sebebini sordu, anlattı. Sonra da uç illerden bir yere tayinini emretti. Emrini yerine getirdiler, ömrü boyunca artık Rûm ülkesine gelmedi. Kuşları gördükçe Hünkâr'ın sözlerini hatırlar, acaba bu kuşçagızlar, bizim illere uğ-

radılar mı der, ağlardı. Ölümünden sonra tabutunu Kırşehir'e getirdiler, oraya gömüldü, mezarı oradadır.

§ Hacı Bektaş — Buzağılar.

Sulucakaraöyük'ün yanında, otlu, sulu, sazlı, çamurlu bir alan vardı. Hünkâr, birgün, köyün üstyanına çıkmıştı. Kadıncık'ın bir halayığı da o otlu sulu alanda buzağı gütmeydi. Halayık, bir iş için eve gidecekti, Hacı Bektaş'a, derviş dedi, eve gitmem gerek, lûtfet de şu buzağıcıkları gözie, emişmesinler. Hünkâr, peki dedi, emişmesinler.

Halayık eve gidip bir müddet sonra geldi. Baktı ki buzağılar, ineklerle beraber yayılmakta. Emiştiler sanıp derviş dedi, hani emişmesinler diye bunları gözetecektin? Hünkâr, emişmediler dedi. Hünkâr'ın bu sözü üzerine halayık dikkat etti, gördü ki ineklerin memeleri dopdolu. Bu hale şaşırıldı. kaldı.

Akşam eve gelince inekleri, buzağının yanına sürdüler. Buzağılar, inekleri emmediler. Ertesi, daha ertesi akşam, gene süt emmedi buzağılar. Kadıncık, bu hale şaştı. Halayık, olayı anlatınca Kadıncık, Hünkâr'ın sözünden olduğunu anladı bu halin, gidip Hünkâr'a başvurdu. Hünkâr, emişsinler Kadıncık dedi, meme emmiye başladı buzağılar.

§ Hacı Bektaş — Beştaşın tanıklığı.

Hacı Bektaş, Kadıncık'ın evinde yerleştiği zamanlar, Sulucakaraöyük' te ancak yedi ev vardı. Bu yüzden sığırları, güdücüye vermezlerdi, nöbetle güderlerdi. Birgün nöbet, İdris'e geldi. O gün de Molla İdris'in önemli bir işi vardı. Kadıncık dedi, nöbet bana geldi ama bugün bir işim var, işim bitinceyedek sığır gütmesi için para ile bir adam tutmak istedim, onu da bulamadım, bilmem, ne yapacağım?

Hünkâr, İdris'in bu sözünü duyunca İdris dedi, gam çekme, sen var git işine; bugünlük sığırları ben güderim; Tanrı izin verirse bir zarar gelmez, İdris, size zahmet olur, reva görmem dediyse de Hünkâr'ın zoruyla razı oldu. Sığırları toplayıp getirdi, kendisi işine gitti.

Sığırlar, otlaya otlaya Mucur yolundaki Beştaşın bulunduğu yere geldi, Hünkâr da onlarla beraber oraya vardı. O sırada İdris'in kardeşi Saru, öküzlerini çiftten getirip sığra kattı. Köyüne giderken Hünkâr, Saru dedi, senin sığırını gütmem ben, kurt yerse, bir zarar olursa benden değil; al öküzlerini, git, ne yaparsan yap. Saru, bugün dedi, nöbet İdris'in, sana inandı, sığırını bırakıp işine gitti. Ben de bu köydenim, öküzlerimi yalnız mı güdeyim, benim öküzlerimi de gütmem gerek. Hünkâr, tekrar ben dedi, senin öküzlerini gütmem. Kurt yerse, bir zarara uğrarsa benden değil.

Saru, bu, söz değil dedi, benim öküzlerim de köylünün öküzleriyle güdülecek. Hünkâr, Beştaş'a döndü, Beştaş dedi, tanık olun. Saru'nun öküzlerini gütmeyeceğim. bir zarar gelirse, yahut kurt yerse benden değil; ihtiyaç hasıl olunca tanıklık edin sözüme.

Saru, bu sözü işitti, hiç tınmadı, öküzlerini bırakıp gitti. Akşama yakın, köylünün sığırları, köye geldi, Saru'nun öküzleri gelmedi. Saru, yazıya çıktı, dört öküzünün ikisini de gördü ki kurt yemiş. Hünkâr'a gelip, bugün dedi, sığır gütmeye nöbetini boynuna aldın, köylünün sığırlarını güttün, benim öküzlerimi kurtlara yedirdin, Bana ziyan oldu, ödemen gerek. Hünkâr, sana söyledim, bundan bana ne dedi. Saru, Hünkâr'ın sözünü inkâr edince Hünkâr, benim tanıklarım var dedi ve topluluğa, haydin dedi, tanıklarımın yanına gidelim, sizler de dinleyin.

◀ Köy halkından bir nicesi kalktılar, Hünkâr'la beraber Beştaşın yanına geldiler. Hünkâr, taşları göstererek tanıklarım dedi, bunlardır. Köylüler, bunlar taş dediler, nasıl tanıklık eder? Hünkâr, o Beştaş'a döndü, Beştaş dedi, Tanrı izniyle olayı, doğruca söyleyin, tanıklık edin bana. Hünkâr'ın bu sözü üzerine taşların beşi de, Tanrı izniyle dile geldi, Saru dediler, öküzlerini sığra katmak istediği vakit sen, ben senin öküzlerini gütmem, kurt yerse, yahut bir zarar gelirse benden değil dedin. O dinlemedi, kattı, sen de bizi tanık tuttun.

Halk, taşların tanıklığını duyunca, Saru'ya lânet etti, hepsi de Hünkâr'ın ayağına baş koydu. Saru, sokranarak vardı gitti.)

§ Hacı Bektaş — Elmalar.

Saru, Hünkâr'ın itikâfa çekildiğini, duvarı doğrulttuğunu, Nureddin Hoca'ya beddüa ettiğini, Beştaşın tanıklığını gördü, duydu, fakat bir türlü Hünkâr'a inanmadı, hakkında kötü zannını değiştirmede gitti.

◀ Birgün, Hünkâr, Saru'ya, kalk ta dedi, seninle biraz bağda, bahçede gezelim. Sulucakaraöyük'ün yakınında bir bahçeye gittiler, bir elma ağacının dibine vardılar. Hünkâr, Saru dedi, gönlümüz yemiş ister, çık şu elma ağacından elma devşir. Vakıt kıştı, yer, karla örtülmüştü. Saru, Hünkâr'a kış günü dedi, hiç bir ağaçta bir yaprak bile yokken yemiş mi olur? Hünkâr, Saru dedi, sen aşağıda dur, ağaca ben çıkayım.

Hünkâr, besmeleyle ağacın üstüne çıktı. Ağaç, hemen yeşerdi, yapraklandı, tomurcuklandı, çiçeklendi, çiçeği döküldü, bir anda dolu dolu elmalar bitti, oldu, salkım salkım sallanmaya başladı. Hünkâr, Saru dedi, yukarıya bak, nice güzelim elmalar var, hangisini koparayım. Saru, yukarıya bakınca birden, Hünkâr'ın hayalarını gördü. Fakat baktı ki biri ak gül, öbürü kıvıllı gül. Başını aşağıya indirdi, onun gerçek erenlerden olduğunu anladı.)

«Hünkâr, ağacı silkti, elmalar döküldü, Saru, topladı. Hünkâr, ağaçtan inince ayağına kapandı, ağlaya ağlaya Erenler Şahı dedi, suçumu bağışla, Hünkâr, Saru dedi, koltuğundan kabarcık çıksın, gövden şişip sarı sular aksın, görmeyince inanmadın değil mi? Saru, tekrar Hünkâr'ın ayaklarına kapanıp Lûtfet dedi, ben kuluna ilenme, Hünkâr, ok atıldı dedi, geri gelmez, önceden aklını başına alman gerekti.

Saru, candan, gönülden, Hünkâr'a muhip oldu. Fakat öleceği zaman koltuğundan kabarcık çıktı, gövdesi şişti, sarı sular akıya başladı, ondan sonra öldü. Hâlâ, Saru'nun suyundan gelenlerin hepsi ölür, yalnız biri kalır, böylece suyu kesilmez. O soydan gelenler, ne çeşit hastalığa uğrarlarsa uğrasınlar, ölümden korkmazlar. Fakat koltuklarında kabarcık çıktı da gövdeleri şişip sarı sular akıya başladı mı vasiyetlerini ederler, kefenlerini hazırlarlar ve bu hastalıktan ölürler.»

«Saru, o elmaları topladı, Hünkâr'la Kadıncık'ın evine geldiler, olayı Kadıncık'a anlattı, elmaları verdi. Kadıncık, o elmaların bir kısmını köylüye dağıttı, bir kısmını sakladı. Hangi hastaya, o elmalardan verdi, yedirdiyse iyileşti, hangi yoksul yediyse zenginleşti., hangi adam bir murad için yediyse muradına erdi.»

§ Hacı Bektaş — Kara Fakı.

Hacı Bektaş, birgün, bir nice muhiplerle Sulucakaraöyük'ün güneyinde Alacık adlı bir köye vardı. Köy halkı, Hacı Bektaş'ın yanına geldi. Sohbet ettiler. Gün dolundu, akşam namazının vakti geldi. Abdest aldılar, ezan okundu, kâmet getirildi, namaza duracakları vakit, o köyün Kara Fakı adlı imamı, izin almadan Hünkâr'ın önüne geçti, imamlığa başladı. Tekbir aldı, namaza durdu, fakat Kur'an'dan aklına hiçbir şey gelmedi. Bir zaman durdu, durdu, sonucunda cemâat, imamın hiçbirşey okumadığını görünce namazı bozdu.

«Hünkâr, imama, Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin, erin önüne geçip imamlık edecek er görmedik. İzinsiz imamlığa geçiyorsun, hey yanı kara olası dedi.

O bilginin, öleceği vakit yanı, kara oldu. Bu zamana kadar da onun soyundan gelenler, yanı karadan ölürler. Başka hastalığa tutulurlarsa ölümden korkmazlar.»

§ Hacı Bektaş'ın ayakları, kayaya gömülüyor.

«Hacı Bektaş, bir gün Sulucaöyük'ün doğu tarafına, seyrana çıkmıştı. Birisi, kerpiç yapmak için balçık karmadaydı. Hacı Bektaş da gelip ayaklarıyla balçığı yoğurmaya başladı. O adam, balçığı ayaklamak kolay dedi,

erlik ona derler ki şu kayanın üstüne çık da onu ayaklarında yoku, ayaklarının, dizlerinin izleri, o kayada kalsın. Bunu yap ta sana candan, gönülden muhip olalım>

<Hünkâr, bu sözü duyunca hemen o kayanın üstüne çıktı. Dizleriyle, ayaklarıyla kayayı yoğurmaya koyuldu. Kaya, hamur gibi yumuşadı, Hünkâr'ın dizlerinin, ayaklarının izleri kaldı o kayada. Adam, köye koştu, olayı köylülere haber verdi. Köylüyle beraber kendisi de Hünkârın ayaklarına kapandı, hepsi de hayır - düasını aldılar. O kaya, hâlâ durur, Hamurkaya diye anarlar.>

Ş Hacı Bektaş, taşı hıyar gibi kesiyor.

Hacı Bektaş, birgün, mescid önündeki bir taşın üstüne oturmuştu. Elindeki bıçakla bir hıyarı kesip yemedeydi. Birisi gelip derviş dedi, o hıyarı bizim bıçağımız da keser, ersen şu taşı kes de erliğini bilelim ve ordaki bir sivri taşı gösterdi. Hacı Bektaş, hemen o taşla bir bıçak vurdu, taşı, hıyar gibi ikiye böldü. O adam, Hünkâr'ın elini öptü, ayaklarına kapandı.

O taşın iki parçası da hâlâ, Akkapı'nın dibinde durur, erenleri ziyaret edenler, o taşları de ziyaret ederler.

Ş Hacı Bektaş'ın buğdayı, mercimeği taş eimesi.

Hacı Bektaş, birgün, Sulucakaraöyük'ün doğu tarafına çıkmıştı. Köylüler, ekini biçerlerdi, Kırşehir'inden şahne gelir, ölçerdi, ondan sonra onları çeç ederler, üstünü sapla örterlerdi. Gene, âdet olduğu gibi buğday, arpa ve çavdarı döğüp savurmuşlar, çeç etmişler, yağmur bozmasın diye üstünü sapla örtmüşlerdi.

<Hacı Bektaş, eteğini açıp harman sahiplerinden birsey istedi, birseyimiz yok dediler. Hünkâr, birsey olmasın dedi, geri döndü. Çeç sahipleri, çeçlerini açtılar, gördüler ki ne kadar arpa, buğday, mercimek, nohut varsa hepsi taş olmuş. Bu, büyü dediler, onlar taş olduysa ne çıkar, altınımız, ağacımız çok. Hünkâr, giderken bu sözlerini duydu, güvendiğiniz altınımız, akçeniz de öyle olsun dedi. Hepsi de koşup evlerine vardılar. Gördüler ki altınları, akçeleri de taş olmuş. Hünkâr'a vardılar, Erenler Şahı dediler, insana nasip olacak tanelerin hepsi taş olmuş, hiç bir işe yaramaz. Hacı Bektaş, işe yarar dedi, bizi sevenlere armağanımız olsun, oğlu kızı olmayan kadınlar, üç gün oruç tutsunlar, Cuma gecesi, dişlerine değirmeden bu tanelerden birini yutsunlar, o gece helâllariyle Ulu Tanrı ona bir oğlan nasip eder. Mercimek yutarsa kızı olur. Kesesinde taşırsa altını, akçesi eksik olmaz.>

Erenlerin kerametiyle bu ana kadar o taş olan taneler, yerin dibinden, taş içinden kaynayıp çıkar.

§ Bir erkeğin çocuk doğurması.

Hünkâr'ın, o taş olan buğdayı yutan kadın erkek doğursun, mercimeği yutan kız dediğini, erenleri inkâr eden birisi duydu. Bu taşları yutmaktan ne çıkar ki deyip iki buğday tanesi aldı, yuttu. Erenlerin kerameti, Tanrı kudretiyle adam, gebe kaldı. Günden güne karnı şişti. Zamanı gelince ağrısı tuttu, çok zahmet çekti.

Olayı, Hünkâr'a bildirdiler, çare yok dedi, o adam ölür. Fakat ölünce karnını yarın, evlâdımızdan iki oğlan zuhur eder. Adam ölünce karnını yardılar, iki oğlan zuhur etti. Çocuklar, ölmediler, büyüdüler. Onların soyu hâlâ vardır, Ankara yakınındadır, onlara buğday oğulları derler.

§ Bir avuç unla kırk gün ekmek pişirmek.

Hacı Bektaş, gâh Kadıncık'ın evinde, gâh evinin yanındaki halvet yurdunda, gâh da «Kızılca Halvet» te karar ederdi. Kerametlerini işitenler, kendisini görmeye, hayır duasını almaya gelenleri, İdris'le Kadıncık karşılarlar, yaptırdıkları konuk evinde konuklarlar, sofraya çıkarırlar, yoğurt, bal sunarlar, ağırlandılar. Hünkâr da gelip onlarla sohbet ederdi.

«Birgün, kalabalık bir topluluk geldi. Kadıncık, Hünkâr'a gidip erenler dedi, ekmek yapmak için un yok, değirmene gönderdiğimiz buğday, öğünüp gelmedi dedi. Hünkâr, komşudan isteyin buyurdu. Komşuya baş vurdular, onda da bulunmadı. Bunun üzerine Hünkâr, çuvalı silkin dedi. Silkti, bir avuç kadar un çıktı. Hünkâr'ın emriyle onu bir tekneye koyup yoğurdular, üstünü bir bezle örttüler, huzuruna getirdiler. Hünkâr, mübarek ellerini bezin üstüne koyup Bismillâhirrahmanirrahim, Allah bereketler versin, pişirin, fakat teknenin üstündeki bezi açmayın dedi.

Kadıncık, köylünün kızını, gelinini çağırdı. Geldiler, birkaç yere saç koydular, tamam kırk gün, o teknenin hamurunu pişirdiler, takatleri kalmadı, âciz kaldılar. Kadıncık, Hünkâr'a gelip Erenler Şahı dedi, artık gücümüz, kuvvetimiz kalmadı. Hünkâr, tekneyi getirin dedi. Getirdiler, üstündeki örtüyü açtı, hamuru dört parça yaptı. Bunları bazlama yapın [8], pişirin, tükensin dedi. Dediği gibi pişirdiler, hamur tükendi.»

§ Hırkadağı.

Hünkâr, Sulucakaraöyük'te, kadıncık'ın evinde yerleşince kerameti işitenler, ziyaretine gelmeye başladılar. Fakat huzurunda toplanan mu-

hipler ve halifeler, köyün havasından incindiler. Hünkâr'a, bir yolla anlatalım da deniz kıyılarında bir yere gitsinler, biz de bu sayede sıcak bir yerde karar edelim dediler. Birgün toplanıp Hünkâr'a, burasının yeli pek çok, durmadan esiyor diye söz açtılar. Hünkâr, erenler, bizi ziyarete geliyorlar, onun için çok yel esiyor dedi. Gene birgün, bu Karaöyük'ün karı fazla, soğuğu şiddetli, erenler, bir alçan ve deniz kıyısı yerde karar etseler de gelen abdallar, çıplaklar, garipler de rahata kavuşsa dediler. Hünkâr, bu sözlerden incindi. Hakk'a giden hak uğrun hakkıyçin dedi, bu yerden daha soğuk ve daha yüksek bir yer olsaydı oraya gider, orada yerleşirdim.

Halifeler, Hünkâr'ın, Sulucakaraöyük'ten gitmiye razı olmadığını anladılar, artık bu işe ait hiç bir sözde bulunmadılar.

◀ Hünkâr'ın en ulu halifesi Cemal Seyyid Sultan'dı. Hünkâr'ın sırrını, ondan daha iyi bilen kimse yoktu. Nice defalar, Hünkâr, onun arkasını sıvamıştı, Cemalimdir demişti. Bu halife, öbür halifelerin üst yanında otururdu. Ondan sonra kolu açık Hacım Sultan uluydu. Seyyid Cemal Sultan'ın altında otururdu, hünkâr, batın kılıcını ona sunmuştu. Ondan sonra ulu halife, İsmâil Pâdişah'tı, Hünkâr'ın ibrikdaryıdı ve sırrına mahremdi. Ondan sonra Rasûl Baba gelirdi, Hünkâr'ın ferrâşıydı. Bunlar gibi üçyüzaltmış halife vardı. Hünkâr, bunlara dönüp elem çekmeyin, odun kaydını görelim dedi.▶

◀ Günlerden birgün, abdallariyle Hırkadağı tarafına seyre çıktı. Dağın üstüne gelince abdallara, tez varın dedi, bir ateş yakın. Abdallar, etraftan çer-çöp yığdılar, ateşlediler. Hünkâr, ateş yanınca coşup semâ'a girdi. Abdallar da ona uydular. Kırk kere ateşi dolandılar. Derken Hacı Bektaş, hirkasını çıkarıp ateşe attı, çekildi. Hırka, tamamıyla yandı, kül oldu. Sonra Hünkâr, o külü aldı, savurdu, bu külün düştüğü yerden odun bitsin dedi, dönüp makamına vardı.

Bu andan itibaren o dağın odunu, günden güne çoğaldı. Abdallar, gidip keserler, getirip yakarlar, ısınırlardı. Bu yüzden o dağa «Hırkadağı» dendi, odunu, kıyametede bitmez.▶

§ «Kızılca Halvet» kuruluyor.

Hünkâr, evden çıkar, «Kızılca Halvet» in olduğu yere gelir, otururdu. Muhipler, Hünkâr'ın daima burada oturmasında bir iş var; galiba, burada bir halvet yurdu yapılmasını ister dediler. Bir muhip, sevabe girmek için oraya bir halvet yaptırmak ve bütün muhiplerden önce bu işi başarmak diledi. İsmâil Pâdişâh'a gidip erenlerden izin al dedi, kendilerine bir halvet yurdu yaptırayım.

Sarı İsmâîl Pâdşâh, huzura gelip el kavuşturdu. Hünkâr, İsmailim dedi, gönlünden geçeni dile getir, söyle Sarı İsmâîl Pâdşâh, o muhibbin dileğini bildirdi. Hünkâr, olmaz İsmâîl'im dedi, o muhip, önce bir mimâr getirsin, bir muradımızca bir dare çizelim, sonra ona yetecek taş getirsin, yondursun.

Sarı İsmâîl Pâdşâh, erenlerin sözünü o muhibbe bildirdi. Muhip, mimar getirdi. Hünkâr da çıkıp «Kızılca Halvet» in şimdiki yerini çizdi. «Yetecek kadar taş getirildi, yonuldu. Derken sabah geldiler, bir de bak-
tılar ki «Kızılca Halvet» kurulmuş. O muhip, bir başkası, geceleyin yaptırdı, halbuki sevap, tamamiyle benim olsun diye ben yaptıracaktım dedi, pek incindi. Sarı İsmâîl Padişâh, bunu Hacı Bektaş'a bildirince Hünkâr, onu bir başkası yaptırmadı, bir nefesle yapıldı, bitti. Maksat sevap ise o sevap, o muhibbin defterine yazıldı dedi. Sarı İsmâîl Pâdşâh, Hünkâr'ın sözünü o muhibbe bildirdi, o da memnun oldu.»

§ Hacı Bektaş — Akçakoca.

Hünkâr, bir toplulukla Develi iline, seyrana vardı. O ilde Akçakoca Sultan adında bir eren vardı. Bir gece, o erene konuk olup sohbet etmek istedi, bir adam gönderdi. Akçakoca'nın kötü huylu bir karısı vardı, gelen adama, ne diye rahatsızlık veriyorsunuz, sizin elinizden rahatımız kaçtı, maksadınız Akça'yı görmekse varın bulun, burçak yolmadadır, buluşup görüşün, sonra yolunuza gidin dedi.

Giden zat, geri gelip Hünkâr'a, kadının sözlerini söyledi. Hünkâr'ın da canı sıkıldı, maksadımız dedi, o erle birleşip konuşmak, o aklı kıt ve kötü huylu kadının sözünden bize ne. Akçakoca'nın bulunduğu tarafa yöneldiler. Geline gördüler ki Akçakoca, iki büklüm, burçak yolmada. (Hünkâr'ı görünce karşıladı, hoş geldiniz Erenler Şahı dedi, lütfettiniz. Geldiniz, yoksa biz, buna değmezdik; buyurun, eve gidelim, mübarek ayağınız, evimize bassın, didarınızla şeref bulalım.

Dervişler, birisi gitti, karınız razı olmamış dediler. Akçakoca, Erenler Şahı dedi, ben kırk yıldır o kancığın kahrını çekerim, siz de bizim hatırımız için bir gecelik dayanın.

Hünkâr, siz ihtiyarsınız dedi, iki büklüm burçak olmak, size zahmet verir; sonra burçaklara döndü, burçaklar dedi, bir yere gelin. Oradaki burçakların hepsi, yerden çıkıp bir araya geldiler, yığıldılar. Akçakoca, Erenler Şahı dedi, lütfettiniz, bizi zahmetten kurtardınız. Bu iş, bizi esirgemenizden oldu, fakat sizden bir ricamız var, burçaklar yerli yerine gitsin de biz, elimizin emeğini yiyelim. Hacı Bektaş, hemen, burçaklar dedi, nasıl geldinizse öylece yerinize varın. Hünkâr'ın sözü üzerine burçaklar, gene yerlerine gittiler.»

Akçakoca, Hünkâr'ın önüne düştü, o toplulukla eve vardı. Yere döşek serdi, Hünkâr'ı oturttu. Sofra geldi, yendi içildi, dua edildi. Bundan sonra Akçakoca, köy halkını çağırdı. Köylüler gelince bir bez aldı, önlerine koydu. Onlar, bu nedir deyince ev sahibi, erenleri rahatsız etmiş, Şimdiyedek biz, onun kahrını çekerdik, fakat ne yapalım, vâdesi tamamlanmış, varın, onu aslına ulaştırın dedi. Köylüler, içeri girdiler, gördüler ki kadın ölmüş, yıkanmış. Kefene sarıp namazını kularak aldılar, götürdüler, gömdüler.

O gece, Hacı Bektaş, Akçakoca ile sohbet etti, ertesi günü yola düşüp Karaöyük'e geldi.

§ Hacıbektaş, Çilehaneye pencere açıyor.

Hacı Bektaş, Arafat dağındaki çile-hane'de itikâfe girmişti. Erenlerden bir nicesi, çile-hane'ye geldiler, onunla sohbet ettiler. Bu arada, Erenler Şahı dediler, burası çok karanlık, ışık girecek bir yeri yok, bir penceresi olsaydı ne olurdu?

Hacı Bektaş, onların bu sözünü duyunca hemen Çile-hane'nin, yazıye bakan duvarına bir yumruk vurdu, duvarda, adam sığacak kadar bir delik açıldı. Erenler, Hünkâr'ın kuvvetine şaşılar. Hünkâr, dua etti, hepsi yollarına revan oldular.

§ Şeyh Necmeddin-i Kubrâ - Kâvus Han ve Karadenli Can Baba.

Şeyh Necmeddin-i Kübrâ, rasad bilgisine ait bir kitap meydana getirdi, götürdü, Bağdat Padişahına sundu. O vakit, Bağdat'ta, Abbas oğullarından bir Padişah vardı. Bağdat, Cezayir, Kürdistan, Musul ve Diyarbekir, onun hükmündeydi. İran ülkesi, Azerbaycan ve Diyarbekir (böyle), Selçuk oğullarındandı. Selçuk oğullarının ulusu da o vakit, Gazi Selim Şah oğlu Kılıç Arslan'ın oğlu Sultan Alâeddin Keyhusrevdi. Konya'da oturur, Acem ülkesine hükmederdi.

«Abbas oğullarından olup Bağdat'ta hüküm süren Padişahın aklı, biraz kıtî. Şat ırmağının kıyısında yüce bir köşk yaptırmıştı. Oturduğu yerin duvarında, Şat ırmağına karşı pencereler açtırmıştı. Oturur, Şat suyunu seyrederek dururdu. Aynı zaman elinde ne varsa suya atardı. Vezirler, neden böyle yapıyorsun dedikleri zaman suyun sesi, hoşuma gidiyor derdi»

«Şeyh Necmeddin, yazdığı kitabı götürüp bu Padişah'a verince Padişah, bir müddet kitaba baktı, sonra bir pencereden suya atıverdi.» Vezirler, aman dediler, ne yapıyorsun? Böyle yüce, üstün, olgun, bilgin kişi, ömrünü sarfetmiş, rasat bilgisine ait eşsiz bir kitap yazmış, sana getirip sunmuş;

sen tutun, onu suya attın, iyi iş etmedin.. Padişah, gene âdeti olduğu gibi suyun sesi bana hoş geliyor, o yüzden bıraktım dedi.

Şeyh Necmeddin, bunu görüp pek incindi, mahzun bir halde dışarı çıktı. Vezirler de beraberce çıktılar. Şeyh, vezirlere, şu yaptığı iş nedir dedi, rasat bilgisi gibi bir bilgiye ömrümü harcadım, bunca zamandır uğraşıp bir kitap yazdım, ona sundum, tuttu, suya atıverdi benim zahmetim hiçe gitti. Vezirler, ne yapalım dediler, deli bir adam, akli kıt, biz de bu işinden incinip duruyoruz; cin mi tutuyor, nedir? Daima böyle yapıyor, neden yapıyorsun deyince de incinip duruyor.

Şeyh Necmeddin Kebiri, ordan kalkıp yola düştü. Bağdat Padişahına kinlendi. İçinden, sana bir iş edeyim ki âlemde destan olsun, söylensin dursun dedi. Değ-i Kıpçak'tan ötede, Tataristan ülkesi vardı, o ülkede Çengiz Han adlı bir Padişah, hüküm sürmedeydi. On oğlu vardı. Yeri yurdu, sayıya, ölçüye sığmazdı. Necmeddin de bütün bilgilerde eşsizdi. O Padişah'ın oğullarından herbirinin talihine baktı. Onların birinin adı, Kâvus Han'dı. Necmeddin, Kâvus Han'ın talihini pek kuvvetli buldu. Çengiz Han'a gidip ben dedi, bütün bilgilerde eşsizim. Oğlunun talihine baktım, eğer ona asker verir, Bağdat Padişahına yollarsan bütün memleketleri alır, hiçbir kimse ona karşı duramaz. Padişah, şeyh'in sözüne inanmadı. Atalarımız, dedelerimiz, nice kere asker çektiler, onlarla başa çıkamadılar. Ben oğlumu yollamam dedi. Şeyh Necmeddin, benim bulup anladığım şeyi söylüyorum dedi, sözüme inanmıyosun. Ayın filân gecesi, ay tutulacak, gör de bak, sözüm yalan mı, gerçek mi? Padişah, bakalım görelim dedi, o gece ay, dediğin gibi tutulursa oğluma asker verir, yollarım. Gerçekten de onlarda müneccim yoktu ve bu işi bilmezlerdi.

« Necmeddin'in dediği gece ay tutuldu, Necmeddin, Padişah'ın sarayına geldi, kapıcılara, girin, Padişah'a haber verin, ay tutuldu dedi. Kapıcılar, Padişah uyuyor, uyandıramayız dediler. Şeyh, ordan koştu, şehir halkına, ay tutuldu dedi, tas, tepsi, leğen, hasılı bakırdan yapılma ne varsa çalın da bu ay tutulması geçsin. Halk, hemen eline geçirdiği şeyi çalmıya koyuldu. Ay tutulunca bakırdan yapılma şeyleri çalma, burdan kaldı. Şeyh'in maksadı, Padişah'ı uyandırmak, sözünün doğru olduğunu isbat etmekte. »

Gürültü çöğalınca Padişah uyandı, bu nedir dedi. Ay tutuldu dediler. Padişah ta kalktı, gördü ki sâhiden de ay tutulmuş. Şeyh'in sözüne inandı, oğlu Kâvus Han'a, yüzbin göçer Tatar evi verdi, oğlu, kız, kavim, kavim, kabile, hepsini Şeyh'le gönderdi. Onlarla beraber bir de ulu keşiş yolladı. O vakit Tatar, İsa dinindeydi.

Kâvus Han, o yüzbin göçer Tatar eviyle yürüdü, günün birinde Bağdat'a geldi. Bu yandan Bağdat Padişahına da haber verdiler. O da asker

topladı, Kâvus Han'a karşı durdu. Savaşta, Bağdat Padişah'ı mağlûp oldu. Kâvus Han, Bağdat'ı aldı, bütün İrak'a hükmetmeye başladı. Necmeddin'in maksadı da öc almaktı, maksadına ulaştı, Kâvus Han'dan izin aldı, işine gitti.

Kâvus Han, Bağdat'ı alıp İrak ülkesini ele geçirince Rûm ülkesine de gelmek istedi. O vakit Hacı Bektaş, Karaöyük'de, Kadıncık'ın evindeydi. Kerameti her tarafa yayılmıştı. Her yandan mürid, muhip, akıp geliyordu. Günlerden birgün Hacı Bektaş'ı görmeye biri gelmişti. Eğnine kara el-bise, başına kara bir külâh giymiş, üstüne kırmızı sarmıştı. Geldi, Hünkâr'ın elini öptü, ayaklarına düştü, yoksulum dedi, ey gerçek er, bana safanazar, himmet et. Hünkâr, adın ne dedi. Gelen er, Can Baba dedi. Hünkâr, gözünü, arkasını sıvazladı, nasibini verdi. Erin bakışı, kimyadır, kara top-rağa baksa altın olur. Can Baba'ya da safanazar etti, Baba, erlik mertebesini buldu, gözleri açıldı. Hacı Bektaş, Can Baba dedi, bizden nasibini aldın, seni Tatar Han'ı Kâvus Han'a gönderiyorum. Korkma, git, vilâyetten, kerametten ne isterlerse göster, seninle beraberiz. Onlara de ki: Sünnet olup İymâna gelmedikçe sana, Rûm ülkesine girmeye yol yoktur.

Can Baba, Hacı Bektaş'ın emriyle yola düştü, Erzincan önünde Kâvus Han'a rastladı. Göçün önüne durup nereye gidiyorsunuz? Burdan İleriye yol yok size, Ancak Sünnet olur; İymâna gelirsiniz o başka dedi. Can Baba'nın sözünü Kâvus Han'a haber verdiler. Kâvus Han emretti, göçü kondurdular. Karadonlu Can Vaba'yı, Han'ın huzuruna götürdüler. Han, derviş dedi, sözün nedir? Can Baba, Sünnet olup İymâna gelmezseniz size bundan İleriye yol yok dedi.

Anlattığımız gibi Kâvus Han'ın babası, yanına ulu bir keşiş katmıştı. O keşişi çağırır, ey dinimizin ulusu dedi, gör bak, şu gelen kimse ne diyor, sen de işit. Karadonlu Can Baba, aynı sözleri, keşişin önünde de söyledi. Kâvus Han, ey dinimizin ulusu dedi, bu derviş'in sözüne ne dersin sen? Keşiş, cevabı hem kolay dedi, hem güç. Kolayı nedir, zoru ne diye sordular. Keşiş, kolayı şu: Bu adamı sınarız. Zoru da şu: Eğer üst olursa dinimizi bırakıp bunun dinine girmemiz gerek. Kâvus Han, sınarız da üst olursa elbette dinimizi bırakıp bunun dinine gireceğiz, hüküm, üst olanındır, yalnız bunu nasıl sınayacağız dedi. Keşiş, bir büyük kazan içine girsin, ağzınadek su doldurun, kapağını sıvayın, üç gün altında kızgın ateş yakın, üç gün kaynatın, sözü doğruysa birşey olmaz, bunun dinine gireriz dedi.

Kâvus Han, bu sözden hoşlandı, iyi bir tedbir buldu, yalancıysa helâk olur, kurtuluruz dedi. Sonra dönüp kara donlu Can Baba'ya, ne dersin dedi, razı oluyor musun? Karadonlu Can Baba, evet dedi, razıyım, fakat ölmez de sağ çıkarsam müslüman olur musunuz? Kâvus Han, elbette, ne var ki dedi.

Ortaya büyük bir ziyafet kazanı getirdiler. İçini suyla doldurdular, gel, gir dediler Karadonlu Can Baba, iki bir demeden kazanın içine girdi. Su doldurdular, kapağını kapattılar, dört yanını, sağlamca sıvadılar. Altına büyük bir ateş yaktılar.

O tarihte, oğün, Hacı Bektaş, Kadıncık Ana'nın evinde oturmaktaydı. Sarı İsmâîl'e, saçım uzamış dedi, dışarıya çıkalım da beni traş et. Sarı, taşı, ustrayı aldı, Hünkâr'la beraber dışarıya çıktı. Köyün alt ucunda, öyüğe karşı bir yerde oturdular. Hünkâr, Sarı'ya, haydi dedi, traşa başla. Sarı, Hünkâr'ın saçını traş etmiye başladı. Tam başının yarısını traş etmişti ki Hünkâr, yeter dedi, Sarı İsmâîl traştan el çekti. (Hünkâr kalktı, bir yere vardı, eliyle yeri kazdı, ak pınarım, ak pınarım, ak pınarım dedi. Üçüncü defasında, Hünkâr'ın vilâyetiyle yerden, arıduru bir su çıktı, öyüğü'e doğru akmiye başladı. Hünkâr, Ak pınarım diye neden üç kere söyledin, bir kere söylediğimiz yetmez miydi, ne diye gelip yetişmedin dedi. Sarı der ki: Kulağımla işittim, Hünkâr, bu soruyu sorunca sudan bir ses geldi, su diyordu ki: Erenler Şahı, ilk defa söylediğiniz zaman Horasan'dan, Nişabur şehrinden aktım, Erciyeş'e geldim; ikinci emrinizde Erciyeş'i yedi kere tevaif ettim, üçüncü buyruğunuzda, eştiğiniz yerden çıktım. Hünkâr, Pınarın bu cevabından sonra Sarı buyurdu, bu pınar, Horasan'da bizimle beraberdi. Nerede ve ne vakit ihtiyacımız olsa gel derdik, gelirdi. Şimdi de gel dedik, geldi, nefesimizi kırmadı. Kim, bu pınarda yikanırsa cehennem ateşine yanmasın.)

(Hünkâr, mübarek eliyle o sudan alır, civarına serperdi, serpdiği yerden buğu çıkardı, göğe ağardı. Sarı, bu hali görüp Hünkâr'a «ece» dedi. O civar halkı, Hünkâr'ı, «ece» diye anarlardı, bu söz, Oğuz dilince eren-evliya demektir. Sarı, taştan, topraktan buğu çıkmasına şaşıtı, soğuk suyu şu taşlara saçıyorsunuz, buğu çıkıyor dedi. Hünkâr, evet dedi, Karadonlu Can Baba'yı Kâvus Han, kazana koyup kaynatıyor, onun suyunu iyileştiriyorum.)

Biz gelelim gene sözüümüze; Kâvus Han, Karadonlu Can Baba'yı, üç gün, üç gece kaynatı. Dördüncü günü Tatar Beyleri ve Uluları, Han'a gelip dediler ki: O kazana koyduğün adam demir olsa erir giderdi. Gelin, açalım, görelim, hâli ne olmuş. Hepbirden kazanın yanına geldiler. Han emretti, kapağını açtılar. Bir de gördüler ki Karadonlu Can Baba, Kazanın içinde bağdaş kurmuş, oturmada, burçak burçak ta terlemiş.

Kâvus Han, emretti, Baba'yı, kazandan çıkardılar. Han, keşişe ne dersin dedi. Keşiş, bu kadarla olmaz dedi, emret askerine, bir yazıya odun yağsınlar, ateş versinle; bu, ateşe girsin, yanmazsa dinine gireriz. Kâvus Han, Karadonlu Can Babaya, ne dersin dedi, Karadonlu Can Baba, pekâlâ, fakat yanmayıp çıkarsam süzümlü tutup iymâna gelecek misiniz diye sor-

du Kâvus Han'la yanındakiler evet dediler. Han emretti, bir yazıya pek çok odun yığdılar, öylesine ki bir yanında duran atlı, öbür yanından görünmezdi. Odunu ateşlediler. Issısından kimse, yöresine varmıyordu. Kâvus Han, gel derviş dedi, bu ateşe gir, biz de süzümüzde duralım. Karadonlu Can Baba, beni dedi, size, Rûm erenlerinin Uлуу Hacı Bektaş Hünkâr gönderdi, onun izniyle geldim, sizi Müslümanlığa dâvet ettim. Siz beni, kazana koyup üçgün, üçgece kaynatarak sınadınız, birşey olmadım. Şimdi de bu ateşe girdiriyorsunuz. Bu keşiş, sizin dininizin ulusu. Gelsin, o da benimle girsin, hangimizin dini haksa belli olur, kimsenin şüphesi kalmaz. Kâvus Han'ın yanındaki Beyler, keşişin yüzüne bakıp ey din ulusu dediler, ne dersin? Derviş, beraber ateşe girmeye dâvet ediyor seni. Keşiş, Beylerin yanında olmaz demiye utandı, peki dedi, gireyim de hangimizin dini kuvvetli, belli olsun, bilinsin. >

< Bunun üzerine Can Baba, keşişin eline yapıştı, ateşe yürüdü. Keşiş, giderken Karadonlu Can Baba'ya, ey gerçek er dedi, ben ne olacağımı biliyorum, oğlancıklarım sana emanet. Her ikisi de beraberce ateşe girdiler, üçgün, üçgece ateşin içinde kaldılar. Dördüncü günü, Han'la Beyler, keşişin hali ne oldu acaba diye ateşin bulunduğu yere geldiler. Bahtılar ki Karadonlu Can Baba, yalnızca ateşin içinden çıka geldi. Doğruca Kâvus Han'ın yanına varıp avucunu açtı, keşişin parmaklarını yere koydu. Kâvus Han, keşiş ne oldu, belirmedi dedi. Karadonlu Can Baba, bize parmaklarını verdi, gönlünü vermedi, gönlünü verseydi bir şey olmazdı buyurdu.

Kâvus Han, bu hali görünce şaşırdı, doğru evine gitti, olayları birer birer karısına anlattı. Karısı, o derviş bana yolla dedi, bir şişe zehir saklamadayım, vereyim, içsin de hiçbirşey olmazsa şüphemiz kalmasın, dinine girelim.

Kâvus Han emretti, Karadonlu Can Babayı, Hatununun yanına götürdüler. Hatun, Kâvus Han, seni üçgün üçgece kazana koyup kaynatmış, birşey olmamışsın. Üçgün, üçgece ateş içinde kalmışsın, birşey olmamışsın. Şimdi gel de benim elimden şu bir kadeh zehiri iç; gene hiçbirşey olmazsan sana, biz de inanırız, dinine gireriz dedi. Karadonlu Can Baba, bir iki demeden Hatun'un elinden zehri aldı, içti, Tanrı'nın inayetiyle, Tanrı elçisinin mucizeleriyle ve erenlerin himmetiyle hiçbirşey olmadı >

Kâvus Han'la yanındakiler, 'bunu da görünce inandılar, hiçbir şüpheleri kalmadı, imâna geldiler. Bundan sonra Kâvus Han, Ulu Beylerle danıştı, önce dedi, dinimiz başkaydı. Savaşıp memleket alalım, halkı dinimize döndürelim derdik. Halbuki şimdi Müslüman olduk, erenlerin dinine girdik. Müslümanın, Müslümana kılıç sallaması doğru değildir. Fakat yerimize dönersek atamla savaşa gireriz. Atam, bizim dinimize dönmez, biz de artık onun dinine dönemeyiz. Doğru şu: Rûm ülkesi Pâdişah'ına

elçi yollıyalım, onunla dilleşelim, yurt isteyelim, ona arka olalım, din düşmanlariyle savaşalım. Hepsi, bunu doğru buldu. Han, Selim Han oğlu Kılıç Arslan'ın oğlu Sultan Alâeddin'e elçi gönderdi, mektup yolladı, ben, Çengiz Han oğlu Kâvus Han'ım. Ordu çekip geldim. Bağdat Padişah'ını altıttım, tutup öldürdüm, ülkesini aldım. Senin de üstüne gelip uğraşmayı kurdum, fakat Erzincan'da Karadonlu Can Baba adlı bir derviş geldi, beni Rûm erenlerinin ulusu Hacı Bektaş yolladı, Müslüman olmadıkça Rûm'a girmeye izin yok sana dedi. Ben de sözüne inandım, keşişime danıştım, falan falan diye olup bitenleri etraflıca anlattı, Müslüman olduklarını, geriye gidemeyeceklerini, kendilerine yetecek kadar kışlak ve yaylak vermesini diledi, biz, göçkücüyüz, kışın, kışlağa inmeyi, yazın, yaylaya çıkmayı âdet edinmişiz, bir yerde karar edemeyiz, göstereceğin yerlerde oturalım, hem sana arka oluruz, hem de düşmanlarımla savaşırız. Acem ili seninmiş, ben de Bağdat'ı zaptettim, adamını yolla, memleketine nasıl hükmedersen Bağdat'a da hükmet dedi.

Elçi, Sultan Alâeddin'e gelip armağanını sundu, Kâvus Han'ın mektubunu verdi. Alâeddin mektubu okuyunca çok sevindi. Vevirleriyle, Ulu Beyleriyle danıştı, Tatar kavmidir, konmayı, göçmeyi, kışlağa inmeyi, yaylaya çıkmayı âdet etmişlerdir, Müslüman olmuşlar, bizlere arka olurlar, ne dersiniz dedi. Sonucunda onlara Sivas'tan Kayseri'ye, Çorum'dan Ankara'ya kadar olan yerleri kışlak olarak verdiler, Sivas'ın ve Kayseri'nin ulu dağları yaylaları olsun, Malya ovasında güzlesinler dediler. Beyler, zaten Kâvus Han ölünce içlerinde, baş çeker kimse kalmaz, hepsi de sana muti olur dedi. Kâvus Han'ın ilçesine bunları bildirdiler. Elçi, dönüp Han'a olayı anlattı. Han, sevindi, neşelendi. Erzincan'dan göçüp Rûm ülkesine geldi, kendisine verilen yerlere kondu.

Padişahla vezirler ve Beyler, Hünkâr'ın, kerametiyle Tatar Padişah'ını ve askerini müslüman ettiğini öğrenince Hünkâr'a muhip oldular, nezirler, kurbanlar göndermeye başladılar. Selim Han Gazi oğlu Kılıçarslan'ın oğlu Keyhüsrev (in oğlu, böyle) Alâeddin, zor bir işe sataştı mı Hünkâr'a adam gönderir, halini bildirirdi; Hünkâr, ne derse onu yapardı. Bu sayede Alâeddin'in kuvveti arttı.

Vezir Sahib - Germiyan, Karahisâr-ı Kürdiyi aldıktan sonra Germiyan, asker saldı, Kütahya'yı Tavşanlı'yı Sandıklı'yı fethetti, bir Bey oldu, oturdu, Akdeniz kıyısına da bir bölük asker gönderdi. Karsi Beyi, bir miktar askerle karşı durmaya uğraştı, başaramadı. O diyarı da, Balıkesri ve mülhakatiyle zaptetti. Bir miktar askerle Germiyan'ı Saruhan Beyine gönderdi, orasını aldı, bir bölük askerle Hamid'e yolladı, orayı fethetti, Karadeniz kıyısına biraz askerle Sinop Beyini yolladı, oraları aldı. Biraz as-

ker, Foça beyine yolladı, orayı zaptetti, daha nice vilâyetler, hep Sultan Alâeddin devrinde fetholundu.

Biz gene sözümüze gelelim: Tatar beyleri, askerleriyle Rûm ülkesine gelin yerleştikten sonra kışlağa inerler, yaylaya çıkarlarken kurbanlariyle «Kızılca Halvet» önünden Tekkekaya'ya kadar olan yerlerde Tatar beyleriyle uluları otururlardı, «Kızılca Halvet» ten Tekkekaya'yadek sofralar döşenir, nimetler yayılırdı. Bu zamanlar derler ki, iki boynuzlu kurbandan başka dörtlyüz baş dörder boynuzlu koç kurban gelirdi. Bir nice gün Hünkâr'ın huzurunda sohbet olurdu, sonra giderlerdi.»

Hasılı Hünkâr'ın şöreti arttı, fukara, huzurunda toplandı. Tekkeye ve «Kızılca Halvet» e yakın bir yerde «Misafir-hane» kurdular, mutfak ve fırın yaptılar. Abdallar ve dervişler, yemek pişirirler, gelene gidene yedirirler, izzet ikram ederlerdi.

§ Tatarlar — Huy Ata.

Tatar topluluğu, Müslüman olup Rûm ülkesinde yerleştiler. Hünkâ'a iyice muhip olmuşlardı ama eski âlemlerinden hiçbirşeyi bırakmamışlardı. Hattâ putlarını gizlerler, yabancıya göstermezlerdi. Fakat sevdikleri kişilerine, bir parça ekmeğe sararlar, al şunu da şuna ver derlerdi. Alan, lokmayı isteyene verirdi. Bunu, kendilerinden başka kimse bilmezdi, ancak Hünkâr'la halifelerinin, bundan haberleri vardı.

Üçyüzaltmış halifenin içinde Huy Ata denen bir aziz vardı, bu da, öbürleri gibi erenlik mertebesine erişmişti. Hünkâr, birgün Huy Ata'ya, kalk dedi, Tatar topluluğuna git, onları, o nesneden kurtar. Huy Ata, ben zayıf bir adamım, gücüm yetmez dediyse de Hünkâr, korkma dedi, biz seni gözleriz, himmetimiz, seninledir:

Huy Ata, kalktı, Tatar kavmine vardı. Padişahlariyle buluştu. O vakitler, Kâvus Han ölmüştü, yerine bir başkası Bey olmuştu. Huy Ata, onların içinde bir yıl kaldı, çünkü Tatar Han'ı ve bütün Tatarlar, Hacı Bektaş'ı çok severler, dervişlerine de saygı gösterirlerdi. Huy Ata da, eylerinde kalır, hürmet görürdü. Fakat maksadı, putları nereye koyduklarını öğrenmekti. Sonucunda öğrendi de.

Huy Ata, her gün gider, bir arka yükü odun getirir, bir yere yığardı. Bu odunu ne yapacaksın dedikleri zaman, Bana lâzım bu derdi. Birgün Bâdişah ava çıkmıştı, ev, boştu. Huy Ata, yıktığı odunu, dört yandan ateşledi. Hemencecik koşup eve geldi, putları, koydukları yerden aldı. Ne yapıyorsun diye kapıcılar, ardına düştüler. O, koşa kişa ateşin içine girdi, putları attı, kendisi de ateşin üstüne oturup bağdaş kurdu. Kapıcılar, bu hali görünce koştular, Pâdişah'ı buldular, hali bildirdiler.

Pâdişah gelip Huy Ata'ya niçin böyle yaptın dedi. Huy Ata, Müsülüman oldunuz, Tanrı'yı ve Peygamberi tanıdınız, erenlere muti oldunuz, böyle olduğu halde bu yaptığınız nedir, neden bu putları bırakmazsınız? Beni size, Erenler Şahı Sultan Hacı Bektâş-ı Velî gönderdi, sizi bu kötü, bu bozuk düzen iştin kurtarmamı, gerçek dinin yollarını size öğretmemi emretti. Putlardan bir fayda gelmez. Ellerinde birşey olsaydı kendilerini ateşten kurtarırlardı, yahut bana bir zarar gelirdi. Din, Muhammed dinidir. Yaptığınız iş, şariat bakımından da doğru değildir, tarikat bakımından da. Buna aykırı harekette bulunmayın da mahşer günü Muhammed Ali'nin bayrağı dibinde haşrolun dedi.

Pâdişah ve kavmi, bu sözleri duyunca tövbe ettiler, imanlarını tazelediklerini ve gerçek olduklarını gördü, ateşten çıktı. Hepsi, Huy Ata'nın elini öptüler, ayağına kapandılar. Pâdişah, her yana adam saldı, Tatarlara, artık hiç kimsenin puta tapmamasını, ellerinde put varsa ateşe atıp yakmalarını emretti. Huy Ata, bunca zaman, içlerinde kaldı. Şimdi mezarı, Balıseyh köyündedir.

Karadonlu Can Baba'ya gelince: Kâvus Han'ı müslüman ettikten sonra o keşişin vasiyetini yerine getirdi, oğullarını oğul edindi. Dikk (?) dağının altındaki Balıseyh, o keşişin soyundandır.

§ Saru Saltuk.

Hacı Bektâş, birgün Arafat dağındaki çile-hane'den çıkıp şimdi «Zemzem Pınarı» denen pınarın yanına geldi. Gördü ki bir çoban, bir bölük koyunu, pınar yanındaki alana yaymış, gütmeye. Hünkâr, çobanın yanına gitti, arkasını sıgadı, adın nedir çoban dedi. Çoban, adım Saru Saltuk'tur, ne emredersiniz, elimden geldiği kadar hizmette olayım deyince Hünkâr, haydi dedi, seni Rûm ülkesine saldık.

Saru Saltuk'un gözünden, bir an içinde perdeler kalktı, erlik, erenlik mertebesine erdi. Erenler şahı dedi, koyunları ne yapayım? Hünkâr, sahipleri gelinceyedek onlar, burdan ayrılmazlar, sen hemen nefes hakla, iki bir deme, biz sana klavuzuz, seninleyiz, sıkıntıda yoldaşız. Aynı zamanda Hünkâr, Saru Saltuk'a bir yayla yedi ok verdi ve bir kılıç kuşattı, bir seccade sundu, Ulu Abdal, Kiçi Abdal adlı iki dervîşi de yoldaş etti.

Saru Saltuk, Hünkâr'ın elini öptü, ayaklarına kapandı, dua ve himmet aldı, hemen yola revan oldu. Ulu Abdal ve Kiçi Abdal'la Sinob'un üstünden Karadeniz kıyısında Harmankaya'ya geldi.

Saru Saltuk'un, Harmankaya üstünde oturduğu yer bir ev içi kadar bir yerdir. Orda bugünedek çimen bitmededir, öylece durur derler. Saru Saltuk oradan deniz kıyısına geldi, seccadeyi denize saldı, geçti, oturdu.

Sağına Ulu Abdal'ı, soluna Kiçi Abdal'ı aldı. (Seccadeye, ey erenler seccadesi dedi, yürü, erenler nereye kötürürse o yana doğru git. Deniz sakın olunca seccadenin gittiği yerin izi, halâ bellidir.)

Seccade, doğruca Gürcistan'a yürüdü. Ulu Abdal'la Kiçi Abdal, Saru Saltuk'a, sağa doğru gitseydi dediler. Saru Saltuk, tınmaym dedi, seccadeyi erenler yürütüyor. Seccade, Gürcistan yakasına yaklaştı. Gürcistan'ın Görliş adlı bir Padişahı vardı. Oğün, deniz kıyısına, avlanmaya çıkmıştı. Bir de baktı ki, denizden bir karaltı gelmede. Yanındakilerin kimisi, ağaç kökü dedi, dalgalanıp geliyor. Biraz yaklaşıncı gördüler ki üç kişi, bir seccadeye oturmuş, gelmede. Gürcü beyi, bu gelenler dedi, boş adamlar değil. Derken seccade kıyıya geldi, Saru Saltuk, Ulu Abdal ve Kiçi Abdal, çıktılar, Saltuk, seccadeyi ucundan tutup silkti, omuzuna attı.

Gürcü beyi, ve yanındakiler, bunu görünüşe atlarından indiler, Saru Saltuk'un ellerini öptüler, ayaklarına düştüler, Ulu Abdal'la, Kiçi Abdal'la görüştüler, bunların, gerçek erenlerden olduğunu, ulu Tanrı'nın sevgili kullarından bulunduğunu anladılar. Görliş, Saru Saltuk'u kendi makamına davet etti. atlarına binnelerini söyledi, kabul etmediler. Bunun üzerine bey ve adamları da atlarına binmediler, yaya yürüdüler. Saru Saltuk, bunları immana çağırdı, Müslüman oldular. Saru Saltuk, keçe getirtti. Huseynî tac dıktı, bunlara giydirdi, tekbir etti. Sonra veda edip gene seccadeyi denize serdi, eskisi gibi oturdular. Saltuk, erenler seccadesi dedi, erenler bizi nereye saldırlarsa o tarafa yürü. Seccade, Rûm ülkesine doğru yürümiye başladı.

Gürcü Padişah'ı, hayatta oldukça kendisi de, kavmi de Müslüman kalmışlardı. Hepsi de Huseynî tac giyerdi. Padişah ölünce oğlu ve kavmi, gene eski dinlerine döndüler, fakat başlarındaki Huseynî tacı çıkarmadılar. O civar halkının, Huseynîye benzer tac giymeleri o yüzdendir. Biz gene sözümüze gelelim:

Seccade, Rûm ülkesine doğru yol aldı, Kalıgra adlı bir kalenin yanına geldi, durdu. Saru Saltuk, Ulu Abdal ve Kiçi Abdal'la indi, seccadeyi silkip omuzuna aldı, Ulu Abdal'a Kiçi Abdal'a, siz kapıya dolanın, ben burdan çıkayım dedi. Onlar, bunda bir hikmet var deyip dolandılar, (kendisi, doğruca kalenin bedenine tırmandı. O, kayaya tırmandıkça kaya, ellerine karşı gelir, tutunurdu. Mübarek ayakları da taş a gömüldü. Şimdi bile hâlâ o kalede ellerinin, ayaklarının izleri görünüp durur.)

(Kale, Lâzoğlanlarından bir kâfir beğinindi. Ansızın o kalede, yedi başlı bir ejderha belirmişti. Onun korkusundan beyle halk, kaleyi bırakıp uzak bir kaleye gitmişlerdi. Saru Saltuk, doğruca o ejderhanın üstüne vardı, bir nağra attı. Ejderha nefes aldı, kuyruğunu kııldattı, bir kükredi.

Saru Saltuk, eline ok yay aldı, yedi başına birer ok attı. Ejderha can acısından Saru Saltuk'a, belinden sarıldı, sıktı. Saru Saltuk, yanındaki kılıcı unutmuştu. Hızır'ı çağırdı. O sıralarda Hünkâr, «Kızılca Halvet» te oturmuş, Hızır peygamberle sohbet ediyordu. Hacı Bektaş, Saru Saltuk, çağırınca, Hızır'ım dedi, Saru Saltuk'u ejderha bunalttı, kılıcını unuttu, tez imdadına yetiş, kılıcını hatırlat. Hızır, hemen kalktı, Kalıgra'ya vardı, mızrağıyla ejderhaya vurdu, mızrak, ejderhayı deldi, öte yanındaki kılıca dokundu. Ondandır Saru Saltuk'a, ey gerçek er dedi, yanındaki kılıcı çekip başını kessene. Saru Saltuk, hey Hızır'ım dedi, çağırdığım erenler hakkiyçin kılıcım hatırımdan çıkmış, yoksa sana zahmet edip çağurmazdım. Tahta kılıcı çekip ejderhanın birer birer yedi başını da kesti, Hızır'la vedağlaşıp yola düştü. Hızır'ın izi, hâlâ meydandadır. ➤

Ulu Abdal'la Kiçi Abdal, kalenin kapısından dolanıp geldiler. Ejderhanın öldürdüğünü gördüler, Saru Saltuk'la buluşunca, gazâ mübarek olsun dediler. Sonra hep beraber kaleden çıkıp yola düştüler. Saru Saltuk, ejderha savaşında pek susadım dedi. Dört yana baktılar, su bulamadılar. Saru Saltuk, eliyle dörtbeş yeri kazdı, kazdığı yerlerden, bir değirmeni döndürecek kadar arıdurur bir su çıktı, akıya başladı. Sonra bir çoban buldular, onunla, kalenin beyine, ejderha öldürüldü diye haber saldılar. kalenin beyi gelip ejderhanın öldüğünü gördü, Saru Saltuk'a candan gönülden muhip oldu ve iymâna geldi.

Saru Saltuk, o kavme birçok kerametler gösterdi. O il halkını muhip etti. Rûm ülkesinde nice kerametleri görüldü. Yıllardan sonra Hünkâr'ı ziyarete de geldi. Fakat doğru rivayet şudur: Hünkâr'ın ölümünden sonra yıllar geçti, çelebiler zamanında Hacı Bektaş tekkesine geldi, ziyaret etti, söyleyen öküzü kurban eyledi. Bu öküzün hikâyesi de şudur:

Hünkâr'ın tekkesindeki çiftlikte iki öküz vardı. Eçek ismindeki çiftçi, bu iki öküze öylesine hizmet ederdi ki dille tarif edilemez. Yerlerini o kadar yumuşak bir hale getirirdi ki kendisi soyunur, çınlıplak yuvarlanır, bir yanına bir şey batarsa onu bulur, atardı. Yemlerini fazla verirdi. Günün birinde, çift sürerken kızdı, öküzün birini üvendireyle dürttü, gövdesini kanattı. Öküz, Tanrı kudretiyle dile gelip Eçek dedi, evvelce hizmetimde kusur bulmazdın, beni hoş tutardın, bana hizmet ederdin. Şimdi kocaldım, gücüm kuvvetim kalmadı, beni üvendireyle dürttün, kanattın. Yarın sabah Saru Saltuk, kırk abdalla gelir, beni kurban eder. Eçek, bu sözleri duyunca geldi, çelebilere anlattı.

Ertesi günü çelebilerle dervişler, Saru Saltuk'u, Aksaray yolundan karşılamaya çıktılar, bulamadılar, geri döndüler. Geriye gelince baktılar ki Saru Saltuk, Kırşehir'den, Çorlu yolundan gelmiş, tekkede oturmada,

Rivayet ederler ki Sarı Saltuk, Kırşehir'nden, Çorlu yolundan Karaöyük deresine inince Akkubbe'ye karşı, yanındaki toplulukla Oturdu. Dervişlerine çakıl toplatıp bir araya yığdırdı, bir öyük yaptırdı. Burada dedi, bizim bir nişanemiz olsun. O çakıl öyüğü, hâlâ durur.

Saru Saltuk, çelebilerle, dervişlerle, görüştü, sonra o söyleyen öküzü kurban etti. Saru Saltuk'un belini bağladılar, kendisine icazet-name, çırağ, sofrâ, âlem verdiler. Bir nice gün sonra izin alıp yerine gitti.

«Ölürken, bana muhip olanlarınız birer tabut yaptırısın, koyup gitsin; birbirinizle çekişmeyin, ben, hepinizin tabutunda bulunurum diye vasiyet etti. Gerçekten de hepsi birer tabut alıp gitti ve Saru Saltuk, her tabutta görüldü, hepsi de sevindi, neşelendi. Fakat kale sahibi beye, ben asıl senin tabutundayım demişti de bey, nereden bileyim deyince tabut içinden sana elimi sunarım buyurmuştu, ona da, bu kerameti gösterdi, Tanrı gani gani rahmet etsin.

§ Hacı Bektaş — Tapduk Emre ve Yunus.

Hacı Bektaş'ın şöhreti her yana yayıldı, her taraftan mürid, muhip gelmeye başladı. Semâ'lar, safalar sürülüyordu, meclisler kuruluyordu. Yoksullar geliyorlar, zengin oluyorlar, murad almak isteyenler, baş vuruyorlar, muradlarına eriyorlardı.

Sevrihisar'ın güneyinde Sarıgök derler, bir köy vardı. O köyde doğmuş Yunus Emre adlı biri vardı. Bu erin mezarı da gene doğduğu yere yakındır. Yunus, ekincilikle geçinir, Yoksul bir adamdı. Bir yıl kıtlık olmuştu, ekin bitmemişti. Hacı Bektaş'ın vafasını o da duymuştu. Gideyim, biraz birşey istiyeyim dedi. Bir öküzü alıp yükledi, vara vara Karaöyük'e geldi. Hünkâr'a, yoksul bir adamım, ekinimden birşey alamadım, yemişimi alın, karşılığını lütfedin ehlîmle, ayalimle aşkınıza yiyeyim dedi. Hünkâr, emretti, alıcı yediler. Bir iki gün sonra Yunus, memleketine dönmeyi kararlaştırdı. Hünkâr, bir derviş gönderdi, sorun dedi, buğday mı verelim, nefes mi? Yunus'a sordular, ben nefesi ne yapayım, bana buğday gerek dedi. Hünkâr'a bildirdiler. Buyurdu ki: Her alıcın çekirdeği başına on nefes verelim. Yunus'a, bunu söylediler, ehlîm var, ayalım var, bana buğday gerek dedi. Bunun üzerine öküzüne buğday yüklediler, yola düştü. Fakat köyün aşağısına gelince hamamın öte yanındaki yokuşu çıkar çıkmaz ne olıyacak iş ettim ben dedi, vilâyet erine vardım, bana nasip sundu, her alıcın çekirdeği başına on nefes verdi, kabul etmedim. Verilen buğday birkaç gün yenir, biter. Bu yüzden o nasiplerden mahrum kaldım. Döneyim, tekrar verayım, belki gene himmet eder. Bu fikirle dönüp tekrar tekkeye geldi. Buğdayı indirdi, erenler dedi, bana himmet ettiği nasibi versin, buğday gerekmez bana.»

Halifeler, gidip Hünkâr'a bildirdiler. Hünkâr, (o iş, bundan böyle olmaz, o kilidin anahtarını Tapduk Emre'ye sunduk. Ona gitsin, nasibini ondan alsın dedi. Halifeler, Hünkâr'ın sözünü Yunus Emre'ye söylediler. O da Tapduk Emre'ye gitti, Hünkâr'ın selâmını söyledi, olanı biteni anlattı. Tapduk; selâmı aldı, safa geldin, kademler getirdin, halin bize mâlûm oldu, hizmet et, emek ver, nasibini al dedi.)

Yunus, Tapduk Emre'nin tekkesine odun çeker, arkasıyla getirirdi. Yaş ağaç kesmez, eğri odun getirmezdi. Kırk yıl hizmet etti. Günün birinde Tapduk Emre'ye bir neşe geldi, hallendi. Meclisinde Yunus-ı Gâyende adlı bir şair vardı, ona, söyle dedi. O, mırın kırım etti, söylemedi. Tapduk, Yunus dedi, sohbet et, şevkimiz var, işitelim. Yunus gene söylemedi. Bu sefer Tapduk, Yunus Emre'ye döndü, Hünkâr'ın nefesi yerine geldi, vakti tamam oldu, o hazinenin kilidini açtık, nasibini verdik, hadi söyle dedi. Hemen Yunus Emre'nin gözünden perde kalktı, söylemiye başladı. Söylediği nefesler, büyük bir divan oldu.

Ş Hacı Bektaş — Mevlânâ.

Bir gün Saru İsmâîl, Hünkâr'ın huzuruna gelip el kavuşturdu. Hünkâr, söyle dedi. Saru İsmâîl, sizin için sucağız ılıttım, lütfedip gelsesniz dedi. Hünkâr, şimdi onun vakti değil dedi, tez Konya'ya, Molla Celâleddin'in huzuruna git, onlarda bir kitabımız var, onu al, gel.

Saru İsmâîl, hemen yola düştü, Konya'ya yaklaşınca gördü ki Molla Celâleddin, çıkageldi. Birbirleriyle niyazlaşıp görüştüler. Saru İsmâîl, birgün su ılıtmıştım, mübarek arkanızın kirceğizini arıtsam dedim; şimdi onun vakti değil, Molla Celâleddin'de bir kitabımız var, Konya'ya git, onu al gel dedi, ben de yola düştüm, geldim, mübarek yüzünüzü görüp şeref buldum dedi.

Molla Celâl, bu sözleri duyunca dedi ki: (Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî katına, hergün yedi deniz, sekiz ırmak uğrar. Onların suya girmeye ne ihtiyacları var) ki böyle dedin erenler.

Saru İsmâîl, bu sözü duyduktan sonra efendim dedi, kitabı verin de gideyim. Molla, kitaptan maksat, bu anlattığımız öğüttü dedi. Bunun üzerine Saru İsmâîl, vedalaşıp geri döndü.

Ş Hacı Bektaş — Seyyid Mahmud-ı Hayrânî.

Hacı Bektaş'ın ünü her yana yayılmıştı, her taraftan erenleri görmeye geliyorlardı. Akşehir'de bir er vardı, adına Seyyid Mahmud-ı Hayrânî derlerdi. Bu er, bir arslana bindi, bir yılanı da kamçı yaptı, üçyüz Mevlevî

dervişiyle, Hünkâr'ı görmek için yola çıktı. Sulucakaraöyük'e yaklaşıncı, bu hali Hünkâr'a haber verdiler, Aliler sırtına yaklaştı dediler.

«Hünkâr, o gelen kimse dedi, canlıya binmiş, gelmiş; biz cansıza bine-
lim. «Kızılca Halvet» yakınında bir kızıl kaya vardı, bir dam duvarı kadar
büyüktü. Hemen o kayanın üstüne bindi, ey kayacak dedi, Tanrı'nın izniyle
o gelen erenlerden yana yürü. Kaya, hemencecik kuş uçar gibi gürleyip
Aliler sırtına doğru yürümiye başladı. O kayanın, şimdiki halde başı, tıp-
kı bir kuşa benzer»

Öte yandan Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî de arslan üstünde, elinde yı-
lan, gelirken bir de baktı ki Hünkâr, cansız bir kayaya binmiş, yürütüp
gelmede. Er nazarında küstahlık, edepsizlik etmişiz deyip arslandan indi,
yılanı da elinden attı. Er nazarına küstahça gelmişiz dedi, Hünkâr'a karşı
vardı. Hünkâr da kayaya dur dedi, kaya durdu. Seyyid Mahmûd'la derviş-
ler, Hünkâr'ın eline ayağına düştüler. O Tekkekayanın dibinde oturdular.
Tam bir hafta Sohbet ettiler, yediler, içtiler, semâ' safa ettiler. Etraftan
işiden muhipler, âşıklar da geldiler. Bir hafta sonra Seyyid Mahmûd-ı
Hayrânî, peymançeye durdu, izin istedi. Hünkâr, Hayrân'ım dedi, yürü,
seni o bulunduğun yere saldık; orası, ekmeğin olsun. Seyyid Mahmûd-ı
Hayrânî, erenlerin safa -nazarını aldıktan sonra vedalaşıp Akşehir'e doğru
yürüdü gitti.

Hacı Bektaş — Ahi Evren.

O zamanlar, Kırşehir'nin adı, Gülşehir'iydi. Camileri, mescitleri, med-
reseleri çoktu, mamurdu. Şehirde müderrisler, bilginler, olgunlar vardı.
Bunların içinde, Ahi Evren adlı bir er de vardı ki Denizli'den Konya'ya,
ordan Kayseri'ye gelmiş, Kayseri'den de kalkıp Gülşehir'ne gelerek yer-
leşmişti. Fütüvvet ehlinin ulusuydu, fakat aslını, soyunu, nereli olduğunu
kimse bilmez, çünkü gayb erenlerindendir. Onu, Sadreddîn-i Konevî, âle-
me bildirdi. Bu erin birçok kerameti vardır, gün gibi meşhurdur.

Hacı Bektaş'la Ahi Evren, birbirlerini pek severlerdi. Hattâ Ahi Ev-
ren, birgün sohbet ederken kim dedi, bizi şeyh edinirse onun şeyhi, Hacı
Bektaş Hünkâr'dır.

Molla Celâleddîn'i, Şems-i Tebriz, derviş yaptı. Nasıl derviş yaptığını
anlatırsak anlatacağımız şeyleri anlatmaya vakit kalmaz. İstiyen Molla'ya
ait manâkıpta bulur. Molla derviş olunca şehrin bütün bilginleri, Selim
Han-ı Gâzî oğlu Kılıcarslan'ın oğlu Sultan Aliyyüddin Keyhusrev'e gidip
bir derviş geldi dediler, ne yaptıysa yaptı, Molla Celâleddîn'i bizden ayrır-
dı. Enret, gene bize katılsın. Padişah, o dedi, bunca kitap okumuş, bunca
bilgili bir er, erenlerden biri gelmiş, onu derviş yapmış, o da dervişlere

katılmış, şimdi ben gel, dön, onlara katılma diyemem, bu doğru birşey değil, ben diyemem.

Bilginler, padişahın bu sözüne incindiler. Yanından çıktılar, böyle zalim bir padişahın hükmettiği şehirde oturmamız caiz değil dediler. Hepsi birden, bir perşembe günü Konya'dan çıkıp Arabistan'a doğru yola koyuldular.

Ertesi cuma günü, Konya'da, hiçbir yerde ezan okunmadı. Bu hali, padişah'a bildirdiler. Sultan Alâeddin, bir adam gönderdi, olayı Şeyh Sadreddin-i Konevî'ye bildirdi. Bilginleri geri getirmeye bir çare bulsun dedi. O gün, Sadreddin'in tekkesinde topluluk vardı, pilâvlar zerdeler pişmiş, türlü türlü yemekler hazırlanmıştı. Konya'daki ne kadar yoksul varsa oraya toplanmıştı. Sadreddin-i Konevî padişahın gönderdiği adamdan bu süzütü duyup şu olayı öğrenince nakıybini çağırdı, tez dedi, katırma bin, Denizli'ye git. Bağda, bir bağcı var, şu şekilli. Bizden silâm söyle, şeyh, seni çağırıyor de; ikiniz de katıra binip hemen gelin.

«Nakıyb, katıra binip gidince Sadreddin-i Konevî, yemekleri indirtti, yalnız bir kişilik yemek ayırttı. Katır, kırk adımda Denizli'ye vardı, bir bağın kapısının önünde durdu. Nakıyb, içeri girip bağcıya, Şeh'in selâmını söyledi, dâvetini bildirdi. Ahi Evren, bağ sahibine gidip bize sefer düştü dedi, gel, bağma sahip ol. Bağ sahibi, bu gelen kimseye asmadan üzüm devşir, ver de yesin dedi. Ahi Evren, o söylediğin asma dedi, nerededir? Bağ sahibi, bunca zamandır burdasın, asmayı bilmiyor musun deyince Ahi Evren, ben dedi, bağı beklemeye söz verdim, asmayı dikmiye, bellemeye değil. Bağ sahibi, kendisi gitti, o asmadan bir nice salkım üzüm getirdi, yediler. Sonra ikisi de katıra bindiler, gene kırk adımda Konya'ya geldiler. Ahi Evren, hemen yürü dedi, o bilginleri şehre çevir, cumanın vakti geçmeden gelsinler.»

«Ahi Evren, Şeyh'in izniyle kalktı, üç adımda, Çarşamba suyu'nun üst yanında bilginlere erişti. Bundan böyle dedi, gitmiye yol yok size. Bilginler, Ahi Evren'in sözünü dinlemediler. Ahi Evren, ey yer dedi, tut bunları. Yer, bütün bilginlerin atlarını, develerini, katırlarını, dizlerine kadar yuttu.

Bilginler, aman dediler, yer bizi salıversin, dönelim. Ahi Evren, ey yer dedi, bırak bunları. Yer, hemen bunları salıverdi. Bunun üzerine gene gitmiye başladılar. Ahi Evren, yer dedi, tut bunları. Yer, bu sefer de dizlerine kadar yuttu. Amana geldiler, salıverdi. Gene gitmiye koyuldular, Ahi Evren, hiddetle, yer dedi, tut. Bu sefer, hepsini, memelerine kadar yuttu. Özür dilediler, gene salıverdi. döndüler. Ahi Evren, çabuk olun dedi, cumanın vakti geçmesin. Kaba kuşluk şimdi dediler, nerden varacağız. Ahi Evren, gözlerinizi yumun dedi, yumdular. Açın dedi, açtılar.

Bir de baktılar ki Konya'nın içindeler. Hepsi yerli yerine vardı, cuma kılındı.)

Bundan sonra Şeyh Sadreddin, Ahi Evren'in belini bağladı, icazet verdi ona. Bir zaman Konya'da kaldı, sonra Kayseri'ye gitti. Ahi Evren, yedi renkte bir sahtiyan boyardı. Bu, üstü örtülü bir kapta dururdu. Biri gelip deri istese besmeleyle elini atar, ne renkte ve kaç tane sahtiyan istiyorsa çıkarır verir, parasını alırdı. Kaç yüz sahtiyan istense verirdi. O zaman, zenaat ehlinen, bir vergi almak âdetti. Gammazlar, Kayseri sancak beyine, burda ulu bir üstad tabak var, işçileri, çırakları çok; her gün, dilediği kadar deri satıyor, ondan da vergi almak gerek dediler. Kayseri Beyi, birkaç adam gönderdi, varın, o da şu kadar mal versin, yoktur derse bu şehre geleli işlediği götün vergisini alın dedi. Kullar, tabak-haneye gittiler, baktılar ki kapı kapalı, ortada kimsecikler görünmüyor. Kapıyı açıp içeriye baktılar, bir de ne görsünler? Tabak-hanenin içi evrenle dopdolu. Hepsinin gözleri, külhan alevi gibi parlamada; ağızlarını açıp kendilerine karşı kükrüyorlar. Akılları başlarından gitti, kaçarak Beye geldile, gördüklerini haber verdiler.

«Bundan sonra Ahi Evren, Kırşeri'ne geldi, orda yerleşti. Birçok kerametler gösterdi, isteyenler [manâkıbında bulalar.]»

Ahi Evren'e, Hünkâr'dan bahsettiler, kerametlerini söylediler. Hünkâr'ı görmek, onunla görüşmek istedi, Sulucakaraöyük'e doğru yola çıktı. Bu hal, Hünkâr'a malûm oldu, o da Kırşehri'ne doğru yola düştü. Kırşehri'nin yakınında bir tepe vardı, ordan kırşehri görünürdü. O tepenin üstünde buluştular. Oturup sohbet ettiler. Sonra vedalaştılar, Hünkâr, Sulucakaraöyük'e döndü, Ahi Evren de Kırşehri'ne gitti.

«Hacı Bektaş, bir kere daha, Ahi Evren'i görmek için Kırşehri'ne hareket etti. Ahi Evren'e malûm oldu, o da karşı çıktı, tepenin üstünde birbirleriyle buluştular. Sohbet sırasında Ahi, Evren, Erenler Şahı dedi, ne olurdu, burda bir pınar olsaydı da abdest almayı, içmeye yarasaydı. Hünkâr, mübarek eliyle bir yeri eştı, arıduru güzelim bir su çıktı. akıya başladı. Ahi Evren, gene erenler Şahı dedi, bir gölgelik ağaç da olsa, sıcak günlerde gölgelenilirdi. Hünkâr, ne olur Ahi'im dedi. Ahi Evren'in kavak ağacından kesilmiş bir sopası vardı, onu aldı, bir yeri kazıp dikti. Bir anda yeşerdi, yapraklandı. Biraz daha sohbet ettiler, vedalaşıp yerlerine gittiler.»

O ağaç, büyüdü, nice zaman durdu. Sonra Kırşeri'nden biri geldi, o ağacı kesti, evine kullandı. Ahi Evren oğulları, iyi etmedin dediler; orası Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî ile Ahi Devren'in buluştuğu yerdı, âşıkların, muhiplerin ziyaret yeri; sana hayırlı olmaz bu. Gerçekten de az bir zaman sonra o adam öldü, evi yıkıldı, onunla beraber o ağacı kesenler de yok oldular, bir müddet geçti, pınar da battı. Fakat yeri, hâlâ bellidir.

Hacı Bektâş-ı Velî, gene bir kere Ahi Evren'i ziyaret için yola çıktı. Ahi Evren de onu karşıladı. Buluştular, esenleştiler. Biraz sohbetten sonra Ahi evren, Padişahım dedi, ne olur, bugün lûtfetsenizde bize gitsek. Hünkâr kabul etti, Ahi Evren'in tekkesine gittiler.

Kırşehir halkı, duyup geldi, Hünkâr'la görüştüler, elini ayağını öptüler, himmetini aldılar. O sırada, Kal'acuk kadısı, Padişah'ın emriyle Kırşehir'i ni teftişe gelmişti. Ahi Evren'in tekkesine geldi. Erenlerin bir araya toplanmış olduğunu gördü. Hünkâr'ın elini öptü. Yer gösterdiler, geçip oturdu. Hünkâr, kadıya ne için geldiniz diye sordu. Kadı padişah emretti, bu şehir'de bir olay olmuş, onu teftişe geldim dedi. Hünkâr, bari adamakıllı teftiş edebilecek misin dedi. Kadı, adamakıllı teftiş edemeseydim beni memur etmezlerdi deyince Hünkâr, biz dedi bunca zamandır teftiş edelim dedik, bu düşünceyi güttük, fakat sonucunda şaşırđık kaldık, kühüne eremedik gitti. Bu söz, kadıya pek tesir etti. O sırada Hünkâr'ın yüzüne baktı, kendisine bir hal geldi, coştı, esridi, üçgün kendisine gelmedi. Üçgün sonra kendisine geldi, kadılığı, teftişi bıraktı, Hünkâr'ın ayağına düştü, teslim oldu. Hünkâr, yanındaki halife'ye emretti, halife, kadıyı traş etti, tac giydirdi.

Kadı, derviş olduktan sonra Kal'acuk'a gitti, orda Hünkâr'ın kerametlerini anlattı. Birçok kimseyi muhip etti. Bunların önüne düştü. Hünkâr'ı ziyarete gitmek için yola düştüler. Yolda, otlu, sazlı bir alana geldiler. Gördüler ki orada bir bölük kara canavarı yatmada. İçlerinden biri, üstlerine vardı, canavarcıklar kaçtılar, o adam, bir yavru yakaladı. Birinde bir çak varmış, canavarın boynuna takıp salıvermek istedi. Kadı, gelin, etmeyin, erenler ziyaretine gidiyoruz, bu, doğru bir iş değil. Hayvanlar, bunun sesini duyunca korkudan, kaçmadan kendilerini helâk ederler dediyse de dinletemedi.

Yavrunun baynuna çanı taktılar. O, öbürlerine yetişeyim diye koştukça çan sesinden ürken canavarlar, kaçmıya koyuldular, adamlar da bunu görüp güleştüler, yollarına revan oldular, vara vara Kırşehir'ne geldiler.

O sıralarda Hünkâr, Kırşehir'ne gitmişti. Ahi Evren'le Gölpinarı'nda sohbet ediyordu. Bunlar da Hünkâr'ın orada olduğunu duyup geldile, Hünkâr'ın elini, ayağını öptüler. Hünkâr, bunlara bakıp dedi ki: O hayvancıklar, size ne yaptı da o yavruyu tutup boynuna çan takarak bırakırsınız; çanın sesini işiten hayvancıkların kimisi kaç a kaç a helâk olur, kimisi ölüm haline gelir. Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin hiç bir yerde alınmaz terlemedi, ancak o yavrucuğun ardından yetişip boynundan o çanı alıncıyadek alınız terledi, işte o yavruya taktığınız çan.

Hünkâr, çanı gösterince hepsi de şaşırđı, elini ayağını öperek özür dilediler. Erenler, suçlarını bağışladı. Kadılıktan dönüp derviş olana da

senden dedi, dervişlik kokusu gelmede. Derviş olanın, Hiçbir yaratılmışı eziyet etmemesi gerektir. Kadiya icazet verdi, sorfra, چراغ, alem sundu, o yerin beyine selâm söyle, seni ona şirin gösterelim, dilinden biz söyleyelim de o köyü sana vakfetsin dedi.

Kadı, muhiplerle kalkıp yola düştü, Kal'acuk'a varınca beye selâm söyledi. Bey, Hünkâr'ın dediği gibi orasını kadiya vakfetti. Şimdi, onun soynuna, oralarda Şeyhoğulları derler.

§ Hacı Bektaş — Çırak.

Kal'acuk civarında, Çırak adlı bir adam vardı. Hünkâr'ı ziyaret edip himmetini almayı kurdu. Bir yük elma alıp yola düştü. Kızılırmak'ın öte yanında, Armutlu denen bir yere geldi. Orda yükünü indirip atını otlamaya saldı. O sıralarda şu elmaları taze taze, o gerçek ere ulaştırabilseydim diye düşünceye daldı. Derken uyku bastırdı, yatıp biraz uyudu. Uyanınca baktı ki elmalar, yüküyle kaybolmuş. Acaba dedi, ben uyurken bu elmaları kim aldı? dertlendi, elemlendi. Bu sırada gene uykusu geldi, dönüp gideyim derken uyuyakaldı. Düşünde Hünkâr'ı gördü. Hünkâr, Çırak'ım dedi, zahmet olmasın diye elmaları biz aldık. Hadi sen de kalk, ziyaretimize gel.

Çırak uyandı,* derdi, gamı kalmadı. Atına binip sürdü. O sıralarda Hünkâr, Ahi Evren'le, Kırşehir'nden beri Gölpınar kıyısında sohbet etmedeydi. Çırak geldi, ikisinin de elini öptü. Baktı ki elmalar, yüküyle Hünkâr'ın önünde. Derken üç tane derviş çıkageldi. Dervişler, Hünkâr'ın elini öpüp Horasan erenlerinin selâmını söylediler. Hünkâr, Horasan'dan ne vakit çıktınız diye sordu. Onlar, dün, tanyeri ağarırken çıktık dediler. Hünkâr, bunların herbirine yedişer elma verdi, Horasan erlerine götürün dedi. Niyaz edip gittiler. Hünkâr'ın emriyle halifeler, Çırak'ı traş ettiler, yolladılar.

«Çırak, köyüne varınca, sipahiliğe girmiş bir köylü, neredeydin dedi. O da Hacı Bektaş'a gittiğini söyledi, olayı anlattı. Sipahî inanmadı, Çırak'la alaya başladı. Derken birden tepesi üstüne yere yıkıldı, bir müddet kendinden geçti. Akli bşına gelince Çırak'a, o anlattığın er, ne şekildeydi diye sordu. Çırak, Hünkâr'ın şeklini anlatınca sipahî, tamam dedi, işte ben seni alaya alırken o er geldi, bana bir sille vurdu, yakama yapışıp beni attı, yere yıkıldım.»

Bu olay üzerine o adam, sipahiliği bıraktı, Çırak'la beraber Hünkâr'ın ziyaretine vardı, derviş oldu.

§ Hacı Bektaş — Seyyid Sâlih.

Bir zaman, Hacı Bektaş-ı Velî, Kırşehir'ine gitmişti. O vakit Kırşehir-

ri'nde Seyyid Sâlih derler, bir er vardı. Bu erin şimdiki mezarı yakınlarında bir tekke vardır ki Kaya tekkesi diye meşhurdur, Bektâşi-hânedir; orada Hünkâr, Ahi Evren, Şeyh Süleyman, İsâ-yı Mücerred ve Sâlih oturmuşlar, sohbet ediyorlardı.

Ordan bir ırmak geçirdi. Irmağın içinde kurbağalar ötüşmiye başladı. O derece ötüyorlardı ki erenlerin huzuru kaçtı. Hünkâr, a kurbağacıklar dedi, ya biz söyleşelim, siz dinleyin, ya siz söyleşin, biz dinliyelim.

Bu söz üzerine kurbağalar, hemencecik sustular. Şimdi hâlâ, o dere-nin orasında, bir ok atımı yerde, kurbağa ötmez, yukarı ve aşağı kısımda öter>

§ Hacı Bektâş — Bostancı Baba.

Germiyan ilinin Denizli şehrinden bir harami vardı. Yıllarca yollar kesmiş, canlar yakmış, kanlar dökmüştü. Günün birinde, kalbine bir yumuşaklık geldi; niceye bir can yakacağım dedi, tövbe edersen elbette Tanrı tövbemi kabul eder; fakat bir ere baş vurayım da himmetini alayım, tövbemin kabul edilip edilmediğini öğreneyim.

Bu düşünceyle kalktı, doğruca Sulucakaraöyük'e vardı, Hünkâr'a halini arzetti. Hünkâr, bir bostan ek, yetişen mahsulü gelene, geçene yedir dedi, eline bir de kuru değnek verdi, bunu da dedi, bostana dik, bu değnek, ne vakit yeşerir, yapraklanırsa bil ki o vakit Tanrı, tövbemi kabul etmiştir. Harami, Hünkâr'ın elini öptü, memleketine geldi.

Bir bağ satın aldı, oraya kavun, karpuz, hasılı her çeşit yemiş ekti. Suladı, budadı, hepsini yetiştirdi. Kuru değneği de, bahçeye dikti. Geleni gideni çevirir, mutlaka birşey verir, birşey yedirir, sonra gider, kuru değneğe bakar, olduğu gibi durduğunu görür, üzülmüdü. Mevsim geçer, bağ bozumu olur, yıl biter, fakat değnek, bir türlü yeşermezdi. Böylece yıllar geçti, harami, bir türlü muradına eremedi.

Günlerden bir gün, bahçenin önünden koşa koşa birisi geçiyordu. Harami hemen yolunu kesti, dur dedi, birşey yemeden burdan geçemezsin. Adam, acele işim var dedi, duramam. Harami ısrar ettikçe o inadetti, nihayet, birisini gammazlamıya, bu ilin beyine gidiyorum dedi, imkânı yok duramam.

Zaten hiddetlenmiş olan harami, bu söze büsbütün kızdı. Kuru değneğin yeşermesinden de ümit kesilmişti. Oldu olacak dedi, ağaç yeşermedi, tövbem kabul olmadı, bari şu kötü kişiyi de yokedeyim de bahçeyi bozup gene haramiliğe başlayayım. Hemen herifin üstüne atıldı, bir vuruşta canını aldı, leşini serdi yere. Bahçeyi sürüp bozmadan aklına değneğe bakmak geldi. Gitti, baktı. Bir de ne görsün, değnek yeşermiş, dal budak salmış, yemyeşil yapraklarla bezenmiş.

Bu hale şaşırdı kaldı. Sonra bağı bozdu, mahsulü, yoksullara dağıttı, yola düştü. Doğruca Sulucakaraöyük'e vardı, Hünkâr'ın elini öptü, ayağına düştü, olayı anlattı. Hünkâr, adamı traş ettirdi, tac giydirdi ona, icazet verip memleketine yolladı. Denizli'de tekkesi vardır, soyuna da Bostancı Babaogulları derler.

Hacı Bektaş — Müslüman keşiş.

İslâm ülkesinin öte yanındaki bir memlekette, bir keşiş vardı. Bir yıl kıtlık olmuştı; keşiş de sıkıntıya düşmüştü. Bir gün, ne olurdu, Hünkâr lütfetseydi de bana biraz buğday gönderseydi diye düşündü. O anda Hünkâr'a malûm oldu, bir dervişine biraz buğday verdi, filân yerdeki filân kilisenin keşişine bu buğdayı götür dedi, yolladı.

Derviş buğdayı alıp giderken yolda, buğdaya alıcılar çıktı. O kadar fazla para verdiler ki dayanamadı, bir miktarını sattı, yerine toz ve saman doldurdu. Vara vara o şehre gitti, sora sosra kiliseyi buldu, keşişle görüştü, size Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, şu kadar yük buğday gönderdi dedi, buğdayı teslim etti.

Keşiş, dervişini konukladı, bir nice gün ağırladı. Derviş, bunu görünce içinden ah dedi, ne olurdu bu çeşit kişi Müslüman olsaydı. Dervişin düşüncesi, keşişe malûm oldu, dedi ki:

Derviş, ben de Müslüman olurum ama senin gibi Müslüman olup erenlerini gönderdiği buğdayın bir kısmını satarım, yerine toz, saman doldururum diye korkuyorum. Sen, filân yerde bu işi yaptın.

Derviş, keşişin sözlerini duyunca utandı, başını aşağıya indirdi. Keşiş kalktı, çuvalları dışarıya çıkardı, tozu, samanı döktü, sonra dervişin yanına geldi. Bu sırada Hristiyanlar geldiler. Keşiş, onları savdı, dervişini alıp kiliseye götürdü. Kilisenin kapısını iyice kapadı, tâ dibe vardı. Oradaki bir taşı kaldırdı, dervişle beraber içeriye girdiler. Derviş baktı ki orası güzel bir oda. Karşıda bir mihrap var. Mihrapta bir bohça, bohçanın üstüne de bir elifi tac konmuş. Keşiş, elbiselerini soyundu, elifi tacı başına giydi, bohçayı açtı, içindeki derviş abasını giyindi, mihraba geçip namaz kıldı. Derviş de onunla beraber namaza durdu. Keşiş, namazdan sonra bir rahleyi önüne çekti. Üstündeki Kur'an'ı açtı, bir miktar okudu, sonra kapayıp rahleye koydu. Abayı çıkardı, bohçaya koyup dürdü, mihraba kodu. Elifi tacı çıkarıp bohçanın üstüne bıraktı. Gene keşiş elbisesini giydi. Dervişe, biz de Hünkâr'ın dervişiyiz dedi, dervişe armağanlar verip yola saldı.

Hacı Bektaş — Molla Sadeddin.

Aksaray'da Molla Sadeddin derler bir bilgin vardı, dört yüz molla, kendisinden ders okurdu. Bu bilgin, aynı zamanda, Kayseri'de bir erene

muhip olmuştı, her yıl onu ziyarete giderdi. Giderken de Tuzköyüne uğrar, köyün kâhyasına konuk olurdu.

Bir yıl, gene o köye uğradı, kâhyaya konuk oldu. Kâhya, buralarda bir eren belirdi, birçok kerametleri var. Hattâ kendisine inananlar, Kızılırmak'ı yaya geçiriyorlar, topukları bile ıslanmıyor. Bir çağırırsanız, görüşseniz de sizin ağzınızdan dinlesek onu. Yalnız bir hali var, köy mescidine gidip namaz kılmıyor da kendi dervişleriyle namaz kılıyor. Bu yüzden bazı fakılar, onu, cemaati terkediyor diye yeriyorlar dedi.

Molla Sadeddin, bu sözleri duyunca peki dedi, bu er nerde? Kâhya, Sulucakaraöyük'de, Hırkadağı üstünde bir ardıc ağacı var, ordadır, bir de bu köye yakın bir yer var, oralarda da oturur dedi. Sadeddin, bir mollaya emretti, yanına da birkaç köylü kattılar, Hünkâr'ı, nerde bulurlarsa dâvet etmek üzere yolladılar. Aynı zamanda Sadeddin, cemaati terkedenin selâmı alınmaz, öylesi adam, ağırılanmaz dedi.

O bilginle köylüler, Hünkâr'ı buldular, selâm verip dâvet ettiler. Hünkâr, Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin nereye dâvet edildiysem gittim, siz gidin, biz de şimdi geliyoruz dedi. Varıp Tuzköyü'ne gelerek bulduk, geliyor dediler. Bu sıralarda, Hünkâr da geldi, selâm verdi. Mollaların hiçbirisi, selâmını almadı. Kimsecikler, Hünkâr'a yer göstermedi, onu ağırlandı. Hünkâr, sekinin üstüne çıktı, oturdu. Vilâyet elini uzattı, Sadeddin'in ağzından soktu, yüreğini tuttu, çıkardı, sıktı, hattâ üç damla kan, sekinin altına damladı. Molla Sadeddin, bunu gördü, aklı başından gitti, sekinin altına düştü.

Molla'ya ne oldu diye başına üstüler. Elini ayağını ovdular, yüzüne gülsuyu serptiler. Bir müddet sonra aklı başına geldi, dört yana bakındı, Hünkâr'ı göremedi. Derviş ne oldu, nerede diye sordu. Kavlimiz böyle miydi dediler, hani bilgince sorular soracaktın; halbuki karşısına oturdun, ağzını açtın, derken aklın başından gitti, yere yıkıldın, kendinden geçtin. Biz seninle uğraşırken derviş de kaybolmuş. Biz, ancak bunu biliyoruz, başka birşey bilmiyoruz dediler. Sadeddin, gördüğünü anlatıp gelin dedi, bakalım, sekinin altında o üç damla kan var mı, yok mu? Baktılar, gördüler ki gerçekten de seki dibinde üç damla kan var.

Arayın, bulun o derviş dedi. Mollalar, dört yana koştular, derviş bu lamadılar, gelip Sadeddin'e haber verdiler. Bazılarına göre Hünkâr, daha önce gelmiş, kethüdanın, evinde, Sadeddin'in oturacağı sekinin tam karşısına oturmıştı. Sadeddin, sonradan geldi, Hünkâr'a saygı göstermedi. Hünkâr, bu kerameti bunun üzerine gösterdi derler.

Bir yıl Sadeddin, Kayseri'ye giderken Açıksaray köyü'ne vardı. Halk, yaylaya çıkmıştı, köy ıssızdı. Konduğu evden dışarı çıktı, baktı ki ileride bir ışık var. Bu ışık da ne ki diye yaklaşıncı gördü ki bir er namaz kılma-

da, baş ucunda da bir kandil, muallak durmada. Bu zatın, vilâyet sahibi erenlerden olduğunu anladı, ileri varıp elini öptü, dönüp geldi, arkadaşlarına haber verdi. Onlar da gittiler, fakat bulamadılar. Sadeddin, sonradan Hünkâr'ı Tuzköyünde gördü, aralarında yukarıdaki olay geçti, sonra bir hayli düşündü, anladı ki Hünkâr, bir yıl önce, Açıksaray'da gördüğü erdir.

Bu olaydan sonra bir yıl geçti. Sadeddin, âdeti olduğu gibi gene Kayseri'ye gitti, dönerken Tuzköyüne uğradı. Adam gönderip Hünkâr'ı davet etti. Kâhyaya da, bugün yemeklerin hiçbirine tuz koymıyan, (erenlere gizli birşey yoktur, dileğimizi bilsin dedi).

Adamlar Hünkâr'ı davet ettiler. Az bir müddet sonra Hünkâr geldi, eski oturduğu yere oturdu. Sadeddin'in yüreği titremeye başladı, kalktı, buyurun dedi, Hünkâr'ı kendi yerine oturttu. Fakat baktı ki Hünkâr'ın bıyıkları ve tırnakları uzamış. Ben diyemem amma birisi çıksa da tırnaklariyle bıyıklarının uzunluğunu söylese diye düşünceye daldı. Hünkâr'a malûm oldu, Said'im dedi, ben de erin tırnaklariyle bıyıklarını kesecek bir kimse ararım şu âlemde; eğer gücün yeterse kes. Sadeddin emretti, bir Damışkıy kalem-traşla bir Damışkıy makas getirdiler. Sadeddin, kalem-traşı eline aldı. Hünkâr ellerini uzattı. Sadeddin, uğraştı, çabaladı, gücü yetmedi, bir tırnağını bile kesemedi. Kalem-traşı, tırnağına sürdükçe çıkmaktan ateş çıkar gibi tırnaktan ateş çıkardı. Tırnağını kesemeyince makası aldı, bıyıklarını kesmeye uğraştı, bunu da başaramadı.

«Hünkâr, Said'im dedi, bu makasla bu iş başarılmaz. Türkistan erenlerinin bize verdikleri makasla kesilirse kesilir. İbriktarı Saru İsmâîl'e, var, o makası getir dedi. Saru İsmâîl, o makası getirdi. Hünkâr, al Said'im dedi, kes. Molla Said, makası aldı, Hünkâr'ın bıyıklarından bir tanesini kesti. Bıyık, yere düşer düşmez kesilen yerden oluk gibi kan boşandı. Said şaşırdı, makası elinden yere bıraktı. Hünkâr, Said'im dedi, o kılı yerden al, kestiğin yere koy, başka çaresi yok. Said, yere düşen bıyığı aldı, yerine koydu, kan kesildi, kıl da kesilmemişe döndü.»

Derken sofraya yayıldı, yemekler geldi. Hünkâr, besmeleyle başladı, fakat tuzsuz olduğunu anlayınca sebebini sordu. Erenler dediler, köyümüzde tuz yok, tuz madeni de uzak. Bugün tuz bitmiş, hiçbir evde bulamadık. Ne olur, lütfetseniz de bir tuz madeni çıksa (Hünkâr, Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin filân yerde tuz madeni vardır, Horasan'dan, bizimle beraber gelmiştir. Oraya gidin, kazın, çıkarın. Kıyametede bizden armağan olsun, hem de içinden bizim hediyeğimiz de çıksın, چراغ یاسینلار, her چراغın dibinde gölgesi olur/ onun olmaz buyurdu. Çevik bir adam gönderdiler, söylenen yeri kazdı, tuzu buldu, birazcık getirdi, yemeklere serp-

tiler. (Yemekten sonra dualar edildi ve Hünkâr, Sadeddin'in yanında dururken birdenbire kayboldu.)

Molla Sadeddin'in gönlüne Hünkâr'ın sevgisi yerleşmişti. Aksaray'a gidince bir müddet sonra mollalara, ben Hacı Bektaş'ı ziyarete gideceğim, benimle gelecek varsa gelsin dedi. Mollalar, ne olmyacak iş yapıyorsun, bid'at ehli bir adama erenlerden diyorsun, evliyalık nerde, o nerde dediler. Sadeddin, yüreğini çıkardı, sıktı, üç damla kan damladı. Bir bıyığını kestim, lüle gibi kan boşandı, tuz madenini buldu, içinizde, böyle şeyler yapmaya gücü yeten var mı? Siz gitmezseniz ben yalnız giderim dedi. Bu sözü duyan mollalardan biri, ben giderim dedi, biri daha, derken bir başkası daha... Böyle böyle otuz molla, hocalariyle beraber gitmiye karar verdi. Aksaray'dan çıkıp yola düştüler. Sadeddin, katırına binmişti, öbürleri yaya gitmedeydi.

Yolda birisine rastladılar, Hünkâr'ın nerde olduğunu sordular. O adam, Kırşehir'i'nde Ahi Evren derler bir derviş var, onunla görüşmiye gitti diye haber verdi. Mollalardan biri, ben dedi, hocaya uymak, onu yalnız bırakmamak için gidiyorum, yoksa onda evliyalık nerde?.. (Adını anarsam karım boş olsun.) Bu sözü duyan bir başkası da aynı sözü söyledi. Böylece otuzu da adını anarsak karımız boş olsun dediler.

Ogün, geceyedek yürüdüler. Gece olunca yattılar, uyudular. Sabahleyin yola düştüler, gide gide Kızılırmak'a vardılar. Kıyıya gelince mollalardan biri, benim düşüm azmış, yıkanayım dedi. Öbürü, öbürü, derken otuzu da aynı sözü söyledi, soyunup suya girdiler. Said de dostlara uymak gerek deyip katırdan indi, onu bir yere bağladı, soyunup suya girdi. Elbiselerini, hep bir yere yığışlardı.

«O sırada Hacı Bektaş, Ahi Evren'le, önce anlattığımız pınar kıyısında o ağacın başında oturuyordu. Sohbet ederlerken Ahi'm dedi, mollalar, bizim adımızı anmamıya şart ettiler. Şimdi suya girdiler, kalk, yürü de onları, adımızı anmadıkça sudan çıkarma.

Ahi Evren, hemen Evren şekline girdi, bir anda oraya vardı, elbiselerinin üstüne çörekledi, kuyruğunun üstüne başını koydu. Mollalar, yıkandılar, içlerinden birine, sudan çık da dediler, elbiselerimizi getir, giyinelim. O bilgin çıktı, fakat bir de ne görsün? Elbiselerin üstünde koca bir ejderha var, gözleri külhan yalını gibi yanmada. Korkusundan hemen kaçtı, su içine düştü. Beti benzi uçmuştu, tirtir titremedeydi. Mollalar, hay ne oldun diye başına üstüler. Molla, gördüğünü söyledi. Hepsisi de korktular, Sadeddin'in yüzüne bakakaldılar.»

Sadeddin, burası dedi ejderha olacak yer değil, katırımı yutmuş mu? Ejderhayı gören bilgin, yok dedi, katır duruyor. Bunun üzerine Sadeddin,

bu dedi, olsa olsa, ziyaretine vardığımız erin bir işidir. Bir de ben bakayım, göreyim. Sudan çıkıp ileri varınca ejderha, başını kaldırıp öyle bir kükredi ki Sadeddin de kendisini suya dar etti. Mollalara, hep birden gidelim dedi, Hünkâr'ı çağıralım, o yardım etsin bize. Mollalar, nasıl çağırırız dediler, biz onu anmamayı şart ettik. Said, işte dedi, şimdi iş anlaşıldı. Onu çağırmadıkça imkânı yok, bu işten kurtulamayız. Nihayet ister istemez, ejderhaya karşı durup hep birden: «Ya Hünkâr» diye bağırdılar. Ejderha, bir anda kayboldu, sanki hiç orda yokmuş.

Elbiselerini giydiler, Sadeddin, katırına bindi, öbürleri yaya olarak yola düştüler. Giderek Aliler sırtına yaklaştılar. Bir de baktılar ki karşıdan bir derviş gelmede. Yaklaşınca, halifelerden Saru İsmâîl olduğunu anladılar. (Hünkâr, bunları karşılamak için göndermişti ve o bilginler, katımıza geleceklerse oğlan şekliyle şekillensinler, oğlan gönlüyle gönüllensinler de gelsinler, böyle gelemeceklerse dönsünler, geldikleri yere gitsinler diye de haber yollamıştı. Aliler sırtının öte yanındaki dere kıyısında Sadeddin'le bilginlere ulaştı. Sadeddin, katırdan indi, görüştü. Saru İsmâîl, Hünkâr'ın sözünü söyledi, dönüp gitti.

Sadeddin, yanındakilere, hiç sizde futa var mı dedi. Var dediler ve kendisine bir futa verdiler. Sadeddin, elbiselerini çıkardı, futayı beline bağladı, yalınayak, başı kabak, yürümiye koyuldu. Mollalar, bu ne hal diye sorunca dedi ki :

Oğlanın oğlanlık çağında elbiseyle pek ilgisi yoktur. Güzel elbiseler giyinmekle giyinmemek, onun yanında birdir. İnsan, yalınayak, başı kabak dünyaya gelir; işte biz de huzura öyle gidelim, umarız ki halimiz ıslah olur.

Vara vara, Tekkekaya'ya geldiler. Tam o sıra Saru İsmâîl geldi, Hünkâr, Molla Sadeddin'e söylediğimiz söz, yerine geldi, elbiselerini giyip gel-sin buyurdu diye Hünkâr'ın buyruğunu bildirdi. Sadeddin, elbiselerini giydi. Huzura vardılar, Hünkâr'ın elini öptüler, ayağına düştüler. Derken namaz vakti geldi, Sadeddin ayağa kalktı. Hünkâr, Sadeddin dedi, niçin ayağa kalktın? Sadeddin, namaz vakti oldu dedi, abdest alacağım. Hünkâr, Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin biz, abdest almayız, amma sen alacak-san al. Sadeddin, ibrigini bir mollaya verdi, git dedi, pınardan doldur da getir. Molla, ibrigi aldı, doldurup getirdi. Sadeddin, suyu eline dökünce baktı ki kan olmuş. Şaşırıp kaldı. Bu hal, Hünkâr'a malûm oldu. Ne oldu Said'im dedi. Sadeddin, Erenler Şahı dedi, ibrikle getirdikleri su, kal olmuş. İbrigi bir başkasına, sonra übürüsüne verdi, hasılı otuz molla da su getirdi, Sadeddin eline dökükçe baktı ki kan. Hünkâr, olmaz Said'im, olmaz dedi ve Saru İsmâîl'e, Said'e bizim ibrigimizi ver de onunla abdest alsın dedi. Said, o ibrikteki suyla abdest alıp ileri geçti, imamlık etmek istedi. Hünkâr, Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin bu mülke geldik, erin

öntüne geçip imamlık edecek er görmedik, sen edebilirsen et, biz de uyalım dedi. Sünnet kılındı, kamet getirildi. Sadeddin tekbir getirip namaza durdu. Gözünden perde açıldı, Kâ'be'ye dek her yanı gördü, baktı öntü, Hünkâr'la doldu. Sağına baktı, soluna baktı, gördü ki her yerde Hünkâr var. Başını kaldırdı, yukarıya baktı, Arşadek Hünkâr'la dolu olduğunu gördü. Derhal secdeye kapandı. Rivayet ederler ki Sadeddin, tam yedi gün kıyamda kaldı. Hünkâr, Said'im dedi, ne diye rükû etmezsin, yedi gündür kıyamdasın. Sadeddin secdeye kapandı, tam kırk gün secdede kaldı, bundan sonra esrik bir halde şu nefesi söyledi :

Banladı şol müezzîn geldi kamet eyledi
Kibleye karşı [durup hoş] münâcât eyledi

Secdeye indi yüzüm bir dîdar gördü gözüm
Dağıldı aklum bilüm tâatım mât eyledi

Ne tâat kaldı selâm ne duâ tesbîh kelâm
Bu beş vakit namâzum ıskun garet eyledi

Şol benüm secde-gâhum Turdağıdurur meğr
Mûsileyin gözlerüm Tur münâcât eyledi

Yanıldı bir kez zâhid estağfirullah dedi
Sözleri hatâsına hoş kefarete eyledi.

Bundan başka daha birçok nefesler söyledi. Halifeler, Molla Sadeddin'i tıraş ettiler, biat ettirdiler, tac tekbirlediler. O mollalar da bu hali gördüler, bir kısmı derviş oldu; geri kalanları, Said'i bırakıp gitti.

«Molla Sadeddin, Hacı Bektaş'a onsekiz yıl hizmet etti. Sulucakara-öyük'ün eski mesçitinin önünde bir karataş vardı. Hünkâr, daima o taşın üstüne oturur, bâzı kere de yatar. Bir gün yağmur yağmış, sonra hava açmıştı. Hünkâr, oraya geldi, o taşın üstüne çıkıp yattı. Molla Sadeddin'i çağırıp yağmur yağdı, şu mescidin üstüne çık da damını loğtaşıyla düzelt dedi. Sadeddin, dama çıktı, taşı yuvarlamaya başladı. O sırada Şeytan, kalbine vesvese verdi. Bunca kerametlerini gördüğü halde kendi kendine, bukadar bilgim, hünerim vardı, bir derviş, hepsini bıraktırdı, kendisine kul etti beni. Hiçbir suretle elinden kurtulamıyorum, bari şu taşı, kafasına atayım da ölsün, ben de kurtulayım dedi, loğtaşını, damdan, Hünkâr'ın üstüne yuvarladı.»

«Hünkâr, bir kere ya Allah deyip elini uzattı, taşı tuttu, parmakları, hamura gömülür gibi taşa gömüldü, taşı yere bıraktı. Yukarı baktı, Sadeddin'i gördü. Said dedi, yüzün kara olsun, gönlümdekini dilime getirdin; sinin ziyaret, toprağın kefarete olmasın. Seni, yetmiş kere rahmet suyuyla

yudum, dişinin kovuğundan mürekkep karasını çıkaramadım; in, git, aslâ ıslah olmazsın sen hey adamcık hey. >

Said'i, yalnız başına Kızılırmak'ın Aksaray keçesine sürdüler. Susadı deneni bir yere varınca <yaptığına pişman oldu, Hünkâr'ın bulunduğu tarafta döndü, bir ayak üstünde kırk gün peymaңcede durdu. Kırkyedinci günü gördü ki bir nice kimseler bir yere gitmede. Nereye gidiyorsunuz diye sordu. Adamlar, Sulucakaraöyük'e gidiyoruz dediler. Sadeddin, onlara and verdi, adamlık edin dedi, sakalımı merkebinizin kuyruğuna bağlayın, beni de beraber götürün. >

Adamlar, Said'in dediğini yaptılar. Karacaöyük'e gelince halifeler, Saru İsmail'e haber verdiler. Saru ismail, karşıladı, sakalını eşeğin kuyruğundan çözdü, ne var, ne hal bu dedi. <Sadeddin, kerem et dedi, ne yaparsan yap, erenler beni kabul etsin. Saru İsmail, Said'e, bu gece dedi, «Kızılca Halvet» in önünde, yüzüstü yat. Erenler, belki geceleyin dışarıya çıkar, üstüne basar, bilir, anlar da seni kabul eder. >

Sadeddin, Saru İsmail'in dediğini yaptı. Hünkâr, geceleyin çıkarken Said'in yüzüne bastı, kimdir bu bastığım dedi. Saru İsmail, Said kulunuzdur padişahım deyince Hünkâr, bizim Saidimiz mi diye sordu. Saru İsmail, Said dedi, kabul oldun; erenler, sana bizim dedi.

Sabah olunca Hünkâr, Said'i çağırdı. Said, peymaңceye durdu. Hünkâr, Said dedi, kuruda bir erbain çıkardın, <suda da üç erbain çıkarman gerek. Bir kazan getirtti, içine su koydurdu, Said, gir suya dedi. Said suya girdi, kazanın kapağını kapattılar. Altındaki odunu yaktılar. Kırk gün sonra kapağı açtılar, Said, kazanın içinde yok olmuştu. Hünkâr, gene emretti, kapağı örttüler. Kırk gün sonra Hünkâr'ın buyruğuyla açtılar. Said, küçücük bir çocuk halinde kazanın içinde belirdi. Gene kapağı örttüler, kırk gün sonra açtılar, gördüler ki, Said, eskisi gibi kazanın içinde oturmadı. Said'i kazandan çıkardılar. Said, bundan sonra hoş bir hale büründü, Hünkâr'ın, «Makaalât» ını Türkçe'ye çevirdi. >

Bir gün Hünkâr, Tekkekaya'da oturup sohbet ederken öğle namazının vakti girdi. Said'in gönlünden, Hünkâr, her namaz vaktinde kaybolur, acaba nereye gider düşüncesi geldi. Bu düşünce, Hünkâr'a malûm oldu. Said dedi, ileri gel, elini elime ver, ayağımı ayağının üstüne koy, gözünü yum. Said ileri gelip Hünkâr'ın dediğini yaptı. Hünkâr, gözünü aç dedi. Açınca gördü ki, Kâbe'de, halk sünnet kılmada. Derken kâmet getirildi. farza durdular. Said de onların yanında durup namaz kıldı. Namaz bitince dua edildi, tam bu sıralarda Hünkâr, Said'in yanından kayboluverdi.

<Said, öbür namaz vaktine kadar Mekke'de kaldı. Öbür namaz vaktinde baktı, gördü ki Hünkâr, gene Mekke'de. Namazdan sonra gene kayboldu.

Said, bu sefer Hünkâr, kaybolmadan eteğine yapışayım dedi. Namazdan sonra tam eteğine yapışmak niyetindeyken Hünkâr, kaybolup gitti. Bu sefer Said, ordakilere: Şurada namaz kılan eri tanır mısınız diye sordu. Evet, dediler, her vakit, namazını burada kılar. Said, onun yurdu, Rûm ülkesindedir dedi, halini anlattı. Hasılı Said, tam kırk gün Mekke'de kaldı. Kırk birinci günü, gene namaz kılıp bitirince Said, hemencecik eteğine sarıldı, medet dedi, senden ayrılmam artık. Hünkâr, elini elime ver, ayağını, ayağımın üstüne koy, yum gözünü dedi. Said, buyruğa uydu. Hünkâr, gözünü aç deyince açtı, kendisini Tekkekaya'nın yanında buldu. Baktı ki oturmuş, halifeler, dervişler, muhibler, huzurunda. Yüzünü yerlere sürüp şükürler etti>

Sadeddin bir gün bir nefes söyledi ki, şudur:

Gine bir ün işitdüm Hudâ bilür ününden
Soru hisab yoğmuş âşıklarun canundan

Tanrı hâzır er hâzır deyüp duran âşıklar
Talcınmadı geçdiler siyâset meydanından

Sıdık birle meydâna gelen tâlibler bu gün
Hân ü mâmı terk edüb geçer cümle varundan

Adum Said değülken cümle müşkil kaliken
Bir âyet okumuşam Hünkâr'un esrârundan

O vakitler, Hünkâr'ın huzurunda üçyüzaltmış halife vardı. İçlerinden Saru İsmail, dışarıya çıktı, iki yeşil yaprak aldı, içeriye girdi, birini Hünkâr'ın önüne koydu, birini Sadeddin'in önüne; ondan sonra çekilip peymançeye durdu.

Hacı Bektâşı-Veli, İsmail dedi, gönlündekini dile getir: Saru İsmâil, padişahım dedi, Said, bugün söylediği nefesin muhlas beytinde:

Adum Said değülken cümle müşkil halliken
Bir âyet okumuşam Hünkâr'un esrârundan

dedi. «Mademki nasip ezeliymiş, bunca sınamiya, bunca dedi-koduya ne lüzum vardı?»

Bu sözü duyan Said, hemen peymaneye kalkıp dedi ki :

Ben öyle etmeseydim, Hünkâr'ın Hünkârlığı nereden malûm olurdu. Nice kerametler, benim sebebimle meydana geldi. Bütün bunlar, söylen-sin, âleme duyulsun diye yaptım.

Birgün Hacı Bektâşı-Veli ile Sadeddin otururken bir erkek eşek, ile-

riden bir dişi eşiği kovarak sürdü, tam Hünkâr'ın önünde, dişiği yakalayıp aşdı. Hünkâr, Sadeddin'e, Sadeddin dedi, alttaki misin, üstteki mi? Sadeddin, üsttekiyim dedi. Hünkâr, tohumun kurusun Said dedi, hâlâ sof-talık gönlün kurumamış; altındakiyim deyip vericilerden olsan ne olurdu? Said, ileri varıp Hünkâr'ın ayağına düştü, zarılık etti, sultanım dedi, bana öyle nefes etme. Hünkâr, erenler nazarında sözünü pişirip söyliyeydin, ok atıldı, şimdiden geri ona çare yok, ancak mânaya ait şiirlerin, sensen sonra armağan olsun dedi. Bu sözden sonra Said, birçok nefesler söyledi, mu-teber bir divan oldu.>

Hacı Bektaş — Kadıncık ana.

Kadıncık'a atasından birçok mal kalmıştı. Hünkâr, Sulucakaraöyük'e yerleşince bütün malını, mülkünü erenler yoluna harcadı, hiç birşeyi kal-madı, eğinde yalnız bir gömlek kaldı.

Birgün, Horasan tarafından bir bölük Kalender topluluğu geldi. Hün-kâr, Saru İsmail'i Kadıncık'a gönderdi, gelen topluluğa (sofra yaysın, ni-met versin) dedi. Saru İsmail, Hünkâr'ın sözünü Kadıncık'a söyleyince ka-dıncık, İsmail'im dedi, işte görüyorsun, nesnem kalmadı, arkamda ancak bir gömlek kaldı. Gömleğini çıkardı, kendisi tandır içine girdi, al dedi, sat bu gömleği de ne ederse onunla yiyecek al, o topluluğu ağırla,

<Saru İsmail, alıp sattı, yiyecek aldı, sofraya yaydı. yemekler yenip dua-lar edildi. Kadıncık'ın âdetiydi, her gelen topluluğa gelip safa geldiniz derdi. Hünkâr, Saru İsmail'e, İsmail dedi, git Kadıncık'a söyle, gelip eren-lere, safa geldiniz desin. Saru İsmail, Hünkâr'ın sözünü Kadıncık'a söyledi. Kadıncık, görüyorsun dedi, çırpıplağım, tandır içindeyim. Saru İsmail, gitti, bu hali Hünkâr'a bildirdi. Hünkâr'ın yanında bir dolap vardı. Bes-meleyle dolaba açtı. İçinden bir bohça çıkardı, Saru İsmail'e verdi, götür dedi, içindeki elbiseyi giysin Kadıncık, sonra gelsin, Horasan erenlerine safa geldiniz desin.>

<Kadıncık elbiseleri giydi. Öylesine ağır elbiselerdi ki gözler görme-mişt. Kalktı, geldi, erenlere, safa geldiniz dedi, Hünkâr'ın elini öptü. Hünkâr, Kadıncık dedi, ileri gel, eteğini aç. Kadıncık ileri varıp eteğini açınca Hünkâr, seccadesinin altına elini soktu, bir avuç altın alıp Kadıncık'ın eteğine koydu, git dedi, harca, eksildikçe de gel, iste, bu çeşit şeyler, bu seccadenin altından eksik olmaz. Önün, sonundan gür olsun, dünyada nesnen eksik olmasın.>

Kadıncık, erenlerin himmetini ve duasını aldı, evine gitti, karar etti, erenlerin hizmetine meşgul oldu. <Kadıncık'ın âdetiydi, Hünkâr, abdest alsa, yemekten sonra ellerini yıkasa o suyu, hemen içerdi. Bir gün Hün-

kâr, abdest alırken burnu kanadı. Kadıncık dedi, bu suyu, ayak değmiyecek bir yere dök. Kadıncık leğeni kaldırıp götürdü. Şimdiye kadar o tertemiz suyu içerdim, bunu ne diye dökeyim, hayırlısı bu, tiksinden bunu da içeyim dedi. Leğeni kaldırıp içti, tekrar Hünkârın önüne getirdi.

Hünkâr, Kadıncık'ın yüzüne baktı, bu hal, malûm olmuştu zaten kendisine, kadıncık dedi, bu suyu da içtin mi? Kadıncık, erenlere ne malûm değil, erenlerden artanın bir yudumunu bile dökecek yer bulamadım; ancak karnımı buldum dedi. Hünkâr, kadıncık dedi, bizden umduğun nasibi aldın; senden iki oğlumuz gelecek adımızla, onlar, yurdumuz oğlu olacak, halkın yetmiş yaşındakileri, onların yedi yaşında olanının elini öpsünler. Dünya, bozulsa onlar sırtları üstüne yatsınlar, hiç zahmet görmesinler.

Bu söz üzerine Kadıncık'ın üç oğlu oldu. Bunların biri, Hünkâr'ın sağlığında öldü, ikisi kaldı, onların soyu soku türedi. Bir müddet sonra, Kadıncık, gene geb ekaldı. Hünkâr, umudum atası Habib'im gelecek dedi. Kadıncık, bir oğul doğurdu, Hünkâr'a haber verdiler, Umudun atası Habib'imdir dedi, adını Habib koydular. Bir zaman sonra Kadıncık gene gebe kaldı, zamanı gelince bir oğlu oldu. Saru İsmail, Hünkâr'ın huzuruna vardı, el bağladı. Hünkâr, İsmail'im dedi, gönlündekini dile getir. Saru İsmail, Padişahım dedi, Kadıncık'ın bir oğlu oldu. Hünkâr, Mahmuttur dedi, adını mahmut koydular. Derken Kadıncık'ın bir oğlu daha oldu. Saru İsmail haber verdi. Hünkâr, şimdi kardeşim Hızır yanımdaydı, adı Hızır Lâle olsun dedi, ondan sonra Hızır Lâle'm gelmiş, Lâlem çiçeği gelmiş diye onu sevdi. Hünkâr'ın sözlerini, Kadıncık'a haber verdiler, pek sevindi, çocuğun adını Hızır Lâle koydular.

Habib büyüdü, olgunlaştı. Erenler, Habib'i evlendirmek istedi, kâdınlar saldı, Malya'da büyük birisinin kızını beğendiler, gelip Hünkâr'a haber verdiler. Hünkâr, adamlar gönderdi, Kızı istedi. O zat, ben meşhur bir adamım, onlardan birçok şeyler isterim, onlarsa yoksul kişilerdir, dilediğimi, bilmem verebilirler mi dedi. Hünkâr, bu sözü duyunca Tanrı ganidir, ne kadar nesne isteyebilirlerse istesinler dedi. Gittiler, kızın atasına haber verdiler. O da pek çok nesne istedi, bundaki maksadı da kızını vermemektir. Adamlar gelip Hünkâr'a bildirdiler, Hünkâr, dolabı besmeleyle açtı, bir torba altın çıkardı, gidin, bu torbayı o devletliye götürün, masrafa harcasın dedi. Götürüp verdiler. Düğün yapıldı, Habib'in o kızdan bir oğlu oldu, adını Umur koydular.

Mahmud, cezbeye kapıldı, nefesi geckin bir er oldu, ne derse hemen cecik olurdu. Hünkâr'a şikâyet ettiler. Hünkâr, iki kılıç bir kına sığmaz, varım, görün dedi. Gittiler, baktılar ki göçmüş. Kefenleyip namazını kıldılar, gömdüler. Erenlerin nefesiyle Yurd oğlu olarak Habib'le Hızır Lâle kaldı.

§ Hacı Bektaş, Gaib erenlerle Hırkadağında.

Birgün, Saru İsmail, Hünkâr'ın huzuruna varıp el kavuşturdu. Hünkâr, nedir İsmail'im dedi, gönlündekini dile getir, işitelim. İsmail, Erenler Şahı dedi, Hırkadağının üstünde, iki çerağın yanmakta olduğunu gördüler. Hünkâr, Gaib erenleridir, bizi görmeye geldiler. Onlar, makamlarından kalkıp burayadek geldiler, biz de varalım dedi. Kaktı, Saru İsmail'le beraber Hırkadağına çıktı. Erenlerle oturup üç gece sohbet ettiler, sonra dönüp Karaöyük'e geldiler.

«Halifeler, Saru İsmail'e, nereye gittiniz, ne tez geldiniz dediler. Saru İsmail, tez geldiniz demek, ne demek? Biz, tam üç gün, üç gecedir Hırkadağında Gaib erenlerle sohbet ettik dedi. Halifeler, hangi üç gün, hangi üç gece? Bugün ikinci vakti gittiniz, daha gün kavuşmadı, geldiniz dediler. Saru İsmail, bu işin, erenlerin bir kerameti olduğunu anladı, sükûta vardı.»

§ Hacı Bektaş — Çoban.

Hünkâr, birgün, Bayamlı denen derenin karşısında Kızıoğlu adlı bir kışlağa gitmişti. Orada inkâr ehli bir çoban vardı, koyun gütmeydi. Bu çoban, Hünkâr, oraya vardıkça onu alaya alır, incitirdi. Hünkâr, yapma, bizden uzak ol derdi, fakat o, dinlemezdi. «Ogün de gene Hünkâr'la alaya başladı. Erenler, öfkeleni, vilâyet elini uzattı, adamı tutup attı. O münkir, Frengistan'da bir adaya düştü.»

Aklını başına devşirdi, baktı, gördü ki, bir ulu denizin kıyısında, kimsecikler yok. Bu işin, Hünkâr tarafından yapıldığını anladı, ah etmiye koyuldu, zârı zârı ağladı. Adanın içine doğru yürüdü. Karşıdan bir kilise belirdi. Kilisenin kapısına varınca içerden bir keşiş çıkageldi, behey yoksul dedi, sen nerde, öyle bir cihan kutbuyla uğraşmak nerde? Bu hal, o yüzden başına geldi.

O münkir, keşişin işi bildiğini anlayınca tekin bir adam almadığına aklı yattı, eline ayağına düştü, aman dedi, derdime derman ol, beni vatanıma gönder. Keşiş, o er, yılda bir kere buraya gelir. Bir yıl, burada kal, gelince yalvarayım, gene yurduna dön.

Çoban, tam bir yıl Frengistan'da kaldı, o keşişin bir sürü kara canavarını güttü. Yıl tamamlanınca Hünkâr, oraya geldi. Keşiş karşı vardı, Hünkâr'la sohbet ettiler. Sohbet sonunda keşiş, ayağa kalktı, o adamın bağışlanmasını diledi. Hünkâr, ben şimdi Karaöyük'e değil, Kâ'be'ye gidiyorum, ordan dönüşte Karaöyük'den birini yollar, aldırırım dedi. Keşiş, öyleyse dedi, lütfedin de bize bir de armağan gönderin.

Hünkâr, kalkıp yola düştü, Kâ'be'ye vardı, tavaf etti, döndü, Suluca-karaöyük'e geldi. Erenlerin birini çağırdı, filân yerdeki keşişe git, şu yatak yüzünü armağan götür, orda bulunan çobanı da al, gel dedi. O er, kalkıp yola çıktı. Vilâyetle Frengistan'daki o adaya gitti. Fakat yatak yüzünün kirli olduğunu görüp erenlerin armağanını kirli götürmek doğru değil dedi, yıkadı, kuruttu, öyle götürdü. Keşişe vardı, armağanı sundu. Keşiş, armağanın yıkanmış olduğunu görünce ne diye yıkadın bunu dedi, bizim maksadımız, bundan erenlerin kokusunu almaktı.

O giden er, çobanı aldı, bir anda Bayamlu deresine bıraktı. Çoban, kendine gelince gördü ki, koyunlar, oralarda yayılıp duruyor. O sırada kardeşi de Kızıoğlu kışlağından geldi, ne duruyorsun dedi, koyunun dönüş zamanı geldi. Çoban, kardeşinin sözünü duyunca ağladı, kardeş dedi, ben, koyun kaygısında değilim, Karaöyük'deki derviş, buralara geldikçe kendisiyle alay ederdim. Meğer incinmiş, benim haberim yok, derken gene geldi, alaya başladım. Beni tuttu, Frengistan'a attı, tam bir yıl, bir keşişin kara canavarını güttüm. Daha şimdi buraya geldim dedi, başından geçenleri anlattı.

Kardeşi, çobanın sözlerini duyunca şaşırdı, kardeş dedi, sen deli olmuşsun. Bugün evden çıktın, demindenberi de seni burada gözleyip durmadayım. Çoban, erenlerin, vilâyet gücüyle kendisine bir oyun oynadığını anladı, sözü uzatmadı, erenlere de canla, gönülle muhib oldu. >

Ş Hacı Bektaş — Dirilen çocuk.

Hünkâr, birgün Malya'da, Samsam denegelen öyüğe çıkıp oturdu, dört tarafı seyre koyuldu. Öyük dibinde biraz Tatar evleri vardı. Oralarda, büyüklerinden birinin oğluyla bir yoksulun oğlu oynamaktaydı. Büyük oğluna yksulun oğlu, ceviz kadar bir taş attı. Taş, çocuğun, can alacak yerine dokundu, çocuk, tepesi üstü yıkıldı, hemencecik can verdi.

Ordaki büyüklerle küçükler, bunu gördüler, öldüren çocuğu tutmak için koştular. O da, Hünkâr'ın bulunduğu öyüğün üstüne çıktı, Hünkâr'a sığındı, elimden bir hâtaadır çıktı, aman beni kurtar, bu gelenlere verme, öldürürler beni dedi. Derken kan sahipleri de geldiler, gerçek er dediler, bu çocuk, adam öldürdü, ver bize de ne gerekse yapalım.

«Hünkâr, o öelen çocuğu getirin bana dedi, getirdiler. Hırkasının içine aldı. Elini kaldırıp dua etti, elini yüzüne sürdü, hırkasını açtı. Bir de ne görsünler? Çocuk dirilmiş. Hemencecik koştı, kendisini öldüren çocukla öpüştü, beraberce oynamıya başladılar. >

Bnr rivayette Hünkâr, orda Saru İsmail'le beraberdi. Saru İsmail, bu

çocuğu hırkanın altına al dedi. Saru İsmail, hırkasının altına aldı. Hünkâr dua etti, çıkar çocuğu dedi. İsmail hırkasını açınca çocuk dirildi. Ancak doğru rivayet, ilk yazılandır.

Bundan sonra Tatar uluları, Hünkâr'ın huzuruna gelip ey gerçek er dediler, bu devletin Kayseri'de bir oğlu var, mahpus. Beraber Kayseri'ye gidelim de Kayseri Beyinden onu iste. Hünkâr, mahpus çocuğun babasına, Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin dedi, kimse, bizden birşey istedi mi, reddetmeyiz onu. Hadi, sen şehre doğru git, şehre yakın bir yerde dur, biz de ardından geliriz, senin oğlunu hapisten kurtarırız.

Bu söz üzerine o adam, eğlenmeyip hemen yola düştü. Kayseri'ye yaklaşınca bir de baktı ki Hünkâr, yolun kıyısında oturmada, ne de geç geldiniz diye seslenmede. Kayseri halkı, Hünkâr'ın gelişini haber alınca Bostancı, şehrin uluları, halkı, hep birden şehri bırakıp dışa döküldüler, Hünkâr'ı karşıladılar, elini öpüp ayaklarına düştüler, ağırladılar, şehre götürdüler, Bostancı Çelebi'nin evinde konukladılar. O gün pazardı, Hünkâr, öğle vaktinde, kalkın dedi, gidelim, dileğimizi dile getirelim. Doğruca Kayseri Beyinin Divan-hanesine vardılar.

Hapiste olan o genç, birisini öldürmüştü. Öldürülenin babası, bundan önce hayli sözler söylemiş, kanlıyı öldürt, sana on at, on deve, on bin akçe vereyim demişti. Kayseri Beyi, ben Padişah'a adam salayım, ne buyurursa onu yapalım dedi. Mahpusun babası da Malya'ya varmıştı, o sırada kendisine, sen şuraya buraya baş vuracağına Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî'ye baş vur, o, senin derdine derman olur demişlerdi. İşte bu vakitlerdeydi ki adam, Hünkâr'a baş vurmuş, Tekkekaya yanında onu bulmuş, beraberinde de dörtüüz baş dörder boynuzlu koç getirmişti. Bu anda, Tekkekaya'dan, ey kişi, erenler karşında, gönlündekini dile getir diye bir ses gelmişti. O vakittenberi Tatar topluluğu, Hünkâr'ı, yahut ona uyanları görüp de Karşılayıp ağırlamayanın karısı boş olsun diye andıymışlerdi. Hünkâr'ı, yahut halifelerini, yahut da dervişlerini görseler hemen koşarlar, hürmet ederlerdi.

Biz gelelim sözümüze: Hünkâr, Kayseri Beyine gidip, hapiste olan kanlı yiğidi halâs etmesini dileyince Bey, sözünü kabul etmedi. Hünkâr'ı bilenler, bu derviş, kudret, keramet sahibidir, dileğini reddetmek doğru olmaz dediler. Bey, bu söz üzerine dediğiniz gibi keramet sahibiyse başındaki kızl tacı bana versin, ben de kerametine inanayım, mahpusu ona bağışlıyayım dedi. Tam bu sırada Hünkâr, Hakk'a giden hak uğrum hakkıyçin dedi, başsız gövdeye başımızdaki tacı vermeyiz. Bey, bu sözü duyunca benim dedi, gövdemın başı yok mu? Hünkâr, yarın öğleyin görürsün, başını gövdeden nasıl alırlar dedi. Bey, bu söze pek kızdı, derviş dedi, yarın, öğleye kadar mühlet sana, başımıza birşey gelmezse görürsün, neylerim

sana. Hattâ Hünkâr'ı, kefalete bağlamak istediye de erenlerin nefesi kı-
lıçtır, kerameti ün salmıştır, vazgeç dediler, razı ettiler.

Hünkâr, ordan kalkıp, Bostancı Çelebi'nin evine kondu. Kayseri şeh-
rinin uluları, erenleri, muhibleri, toplandılar. Cuma vaktinedek sohbet,
muhabbet, semağ, safa oldu. Cuma namazı kılındıktan sonra Bey, o der-
vişle kavlimiz, öğleyedeki dedi, münadiler, şehre dağılsın, halka haber
versin; herkes, bir arka yükü odun getirsin, şehir meydanına yığsın, o ya-
lancıyı ateşe yakayım.

Münadiler, şehir içinde halka nida ede dursun, bir kuluna da, git
dedi, o dervişi, şehir meydanına getir. O kul, beyinin emriyle Ulucamiye,
Hünkâr'ın katına geldi, gel dedi, seni bey çağırıyor, kalk da, gidelim. Hün-
kâr, var da dedi, beyini gör, dön gel gene. Kul, beyim beni şimdicek gön-
derdi, onun katından geliyorum dedi. Hünkâr, nefesimizi dirilt, git, beyi
gör de öyle gel dedi. Erenlerin yanındaki muhibler, bundan birşey çıkmaz,
erenlerin nefesini kabul et, git, sonra hemen gel dediler.

Gelelim bu yana, beyin haline o kulu, Hünkâr'a gönderdikten sonra
kendisi, meydana doğru yürüdü, kapıya varınca gördü ki, karşıdan kırk
tane süslü-püslü yiğit gelmede. Birisi, bu şehrin beyi siz misiniz dedi. Bey,
evet deyince içlerinden biri, başından bir mühürlü mektup çıkardı, beye
sundu, Padişah hükmüdür dedi. Bey, fermanı aldı, mührünü açtı, içine
bakınca benzi sarardı, titremeye başladı. Mektubu sunan, Padişahın hük-
müne muti' misin dedi. Bey, evet deyince, Sultan Alâeddin'in hükmü şu:
Seni nerde bulursak aman vermeden başını alıp gideceğiz dedi, kılıcını kı-
nından çekti, bir anda beyin başını kesti, mızrağa taktı. Atlarının başlarını
çevirdiler, ters yüzüne yola revan oldular.

Bu yandan kul, geriye dönüp meydan kapısına varınca bir de ne gör-
sün? Beyi başsız; gövdesi, al kanlar içinde meydanda yatmada. Feryad
ederek saraya geldi, hali bildirdi. Saray halkı da feryada başladı. Gidip
saraya getirdiler, kefenleyip gömdüler. Kayseri halkı, bunu görüp Hün-
kâr'ın ayağının tozuna yüzler sürdüler, o mahpus yiğidi hapisten çıkar-
dılar, erenlere, lütfet, bizim yaptığımıza kalma gerçeğim er, şehrimize
safa - nazar eyle dediler. Hünkâr da dua edip Kayseri'den kalktı, Suluca-
karaöyük'e gelip devletle karar etti.

Ş Hacı Bektaş, gemiyi kurtarıyor.

Hacı Bektaş, birgün halifelere, usturayı, taşı getirin de başımızı traş
edin dedi, Usturayı, taşı getirdiler, erenleri traş etmeye başladılar. Traşın
tam yarısında mübarek eliyle yeter diye işaret etti. Berber, elini çekti.

«Hünkâr, bir müddet, mübarek başını hırkasının içine çekip murakabaya vardı, sonra başını hırkadan çıkardı.

Nazı, niyazı geçen halifeler, erenler şahı, bu ne hal dediler. Hünkâr, Karadenizde bir gemi batıyordu; medet Rûm Erenleri diye bizi çağırdılar, gittik, gemiyi, içindekilerle beraber kurtardık. Beşyüz altın nezir var, gel-se gerek dedi. Halifeler, delil istediler. Hünkâr, mübarek yenlerini silkti, yere, üç diri balık düştü. Sonra gene emretti, başını traş ettiler» biz gelelim bu yana:

Bir tâcir, ticaret için bir gemiye kumaş yüklemiş, Karadenize çıkmıştı, öte yakaya geçecekti. Derken muhalif yel esmeye başladı, deniz köpürdü, gemi nerdeyse batacaaktı. «Tâcir, yüzünü yerlere sürüp ey gerçek Rûm Erenleri dedi, Beşyüz altın nezrim olsun, beni bu tehlikeden kurtar. Bu sözü derdemez Hünkâr yetiştı, vilâyet eliyle o gemiyi çekti, kurtardı. Tacir, Erenler şahı dedi, adınız nedir? Hünkâr, adım Hacı Bektaş Hünkâr'dır dedi, kayboldu.»

Tâcir, selâmete erip gemiden çıkınca bir at aldı, beşyüz altını koynuna koydu, yola kyuldu. Yalnız, erenlerin adını unutmuştu, aklında, tek bir Hünkâr sözü kalmıştı. Hünkâr kimdir diye sora - sora gidiyordu. O zamanlar, Kılıç Arslan oğlu Alâeddin Keyhusrev'in devriydi, vilâyet ve keramet erenlerinden, Konya'da Belhî Molla Celâleddin vardı, ona da Hünkâr denirdi. Bu yüzden taciri, ona gönderdiler. Konya'ya varıp Molla Celâleddin'in huzuruna varıp cemalini görünce bu zatın, gemiyi kurtaran er olmadığını anladı. Fakat gene de elini koynuna soktu, nezrini çıkarıp verdi, elini öpüp karşısında durdu. Hal, Celâleddin'e malûm oldu, senin istediğin, kardeşimiz Hünkâr Hacı Bektaş'tır, biz değiliz, onlar Sulucakaraöyük'tedir, oraya git dedi. Tâcir, bu söz üzerine sora - sora Hünkâr'a vardı.

Sulucakaraöyük'e yaklaşıncı bu yandan Hünkâr, Saru İsmail'e, İsmail'im dedi, o tâcir geldi, nezrimizi getirdi, git, onu tapımıza getir. Saru İsmail, dışarı çıktı, baktı ki bir kimse gelmede. İleri varıp selâm verdi, erenlerin nezrini getiren tâcir siz misiniz dedi. o da evet dedi. Saru İsmail, tûcirin önüne düştü, Hünkâr'a getirdi.

Tâcir, Hünkâr'ı görünce tanıdı. Elini öptü, ayaklarına yüzler sürdü, beşyüz altını, kesesiyle çıkarıp önüne koydu. Hayır duasını aldı, bir nice gün oturdu. Soranlara, ahvalı anlattı. Hesapladılar, Hünkâr'ın, traş olduğu güne rastladığını anladılar. Sonra hayır duasını alıp izin istedi, yurduna döndü.

§ Hünkâr — Kara Reis.

Bir reis vardı, adına, Kara Reis derlerdi. Karadenizde gemi işletirdi. O sırada gene gemisine buğday yüklemiş, açılmıştı. Tam denizin ortasında şiddetli bir yel esmeye başladı. Deniz köpürdü, dalgalandı. Geminin

batmasına birşey kalmadı. Gemidekiler, ne yükleri varsa denize atmıya koyuldular. Mallarından geçmişler, başlarının kurtulmasına razı olmuşlardı. Buğdayı da dökmeye kalktılar. Tam bu fikirdelerken bir de baktılar ki denizden, çırpıplak bir abdal çıkageldi, gemiye bindi, Kara Reis'in yanına oturdu.

Kara Reis, bu gelen abdalın, gerçek er olduğunu anladı. Elini öptü, gerçeğim dedi, himmet et, bu yoksullarını şu müşkülden kurtar. Abdal, reisim dedi, gam yeme, beni sana erenler gönderdi. Buyurdu ki buğdayı denize döksünler, biz alırız, değeri neyse veririz. Bu söz üzerine buğdayı tamamıyla denize döktüler. Abdal, Reisin eline yapıştı, gel reisim dedi, seni erenlerin katına götüreyim, erenlerin şafa-nazarını al, buğdayın da değeri ne ise alırsın.

«Reis razı oldu. İkisi de denize daldılar. Denizin dibine varınca Reis gördü ki orda, öylesine yüce bir köşk yapılmış ki dille anlatılmasına imkân yok. Kasrın dışında büyük bir alan var. Dökülen buğdayın hepsi de oraya yığılmış, çeç yapılmış. Abdal köşke girdi. Köşkün içinde büyük bir sofaya çeşitli renklerde döşekler döşenmiş. Karşıda iki er oturmada. Yüzlerinin nuru, köşkün içini aydınlatmış. Abdal, ileri vardı, el öptü. O iki erin biri, safa geldiniz dedi, böyle bir yerde himmete erdiniz. Kara Reis, erenler dedi, size kim derler, adınız nedir, sizi nerede bulalım? Oturan erenlerin biri, bana dedi, Hacı Bektaş Hünkâr derler, makamım Kürşehri yakınında Sulucakaraöyük'tür, istersen beni orada bulursun; bu aziz de Hızır peygamberdir. Derken Reis'e bir kese altın verdi, abdala emretti, abdal, Reisin elini aldı, gemisine çıkardı. Geminin başını Rûm ülkesine çevirdi, gemi yola düştü. Sağ-esen kurtuldu»

Kara Reis, karaya çıkar çıkmaz, Sulucakaraöyük dedi de başka birşeycik demedi, yola düştü. Güvendiği yol arkadaşlarından birinden bir at aldı, altın kesesini koynuna koydu, gide - gide Karaöyük'e yaklaştı. Reisin geldiği, Hünkâr'a malûm oldu. Saru İsmail'e, İsmail'im dedi, bir muhibimiz geldi, al getir. Saru İsmail, köyden dışarı, yola çıkınca baktı ki birisi gelmede. Karşı varıp erenlerin ziyaretine gelen siz misiniz dedi, Kara Reis evet deyince Saru İsmail, Kara Reis'i aldı, Hünkâr'a getirdi. Abdallar, atını alıp atevine götürdüler.

Kara Reis, Hünkâr'ı görünce tanıdı, ellerini öptü, ayaklarına yüzler sürdü. Altın kesesini çıkarıp Hünkâr'ın önüne koydu, hayır duasını aldı, erenlere teslim oldu. Hünkâr, halifelere emretti, Kara Reisi Traş ettiler. adını Kara Abdal koydular. Kara Reis, artık gitmedi, orda kaldı. Söylene-gelen Kara Abdal, işte budur.

§ Hacı Bektaş — Sultan Seyyid Gazi.

Hacı Bektaş, Seyyid Gazi'nin mezarını ziyarete niyet etti. Seyyid Gazi'nin mezarı, bir vakitler belirsizdi. Sonradan Sultan Alâeddin'in anası, ruyasında gördü. Gördüğü yere büyük bir türbe yaptırdı, bu suretle mamur oldu. Hünkâr, yalnızca Sulucakaraöyük'ten yola çıktı. Yapılan türbenin, Seyyid Gazi'nin mezarı üstüne yapılıp yapılmadığı hakkında şüphe edenlerin, artık şüphesi kalmadı. Yolda bir köyde, muhiblerinden birinin evine kondu. O muhib, erenlere teslim oldu. Erenler, onu traş ettiler, kuşak kuşattılar. Giderlerken erenler şahı dedi, bunca nesneye razı değiliz, bize kerem edip armağan verseniz. Hünkâr, başından tacını, belinden kemerini, ayağından paşparmaklarını çıkarıp verdi, armağanımız olsun buyurdu, yola revan oldu.

Bacı iline varınca gene bir muhib, Hünkâr'a teslim oldu. Hünkâr, onu traş etti, tac giydirdi, derviş etti. O adamın, bir sürü koyunu, bir sürü de kuzusu vardı. Bütün halkı çağırdı. Bir sürü kuzuyu kurban etti. Hünkâr, bu kuzuların birkaçı yeter bize, ne diye hapisini boğazlıyorsun dediyse de o adam, erenler şahı dedi, kuzu da nedir, canım yoluna kurban olsun. Bu hareketi, erenlere hoş geldi, sen dedi, erlik ettin, aşkımıza bir sürü kuzuyu kurban eyledin. Bundan yeğ şu ki biz de seni ziyana sokmayız, o koyuncukları da meleye - meleye bırakmayız. Emretti, o kuzuların başlarını derilerini karıştırmadılar. Her pişip yenen kuzunun kemiğini, gene kendi derisinin içine koydular, başını, ayağını da derinin içine bıraktılar, hepsini bir damın içine doldurdular, kapıyı kapadılar. Hünkâr, kalkıp iki rik'at namaz kıldı, ellerini kaldırıp dua etti, ellerini yüzüne sürdü, emretti, damın kapısını açtılar. Tam o sırada kyun da gelmiş, sağılmıştı, emişecek yere gelmişti. Kapıyı açar açmaz gördüler ki kuzular, dirilmiş. Çıkıp meleşerek koyunlara vardılar. Halk, bu kerameti görüp Hünkâr'ın eline ayağına düştü. O dervişin adını da Kuzukıran koydular, soyuna Kukuzukıran oğulları derler.

Hünkâr, Kuzukıran'la vedalaşıp yola revan oldu. Seyyid Gazi'nin mezarına yaklaştı. Orda bir pınar vardı, adına (Ak) pınar derlerdi. Orda, bâtin erenleri, Hünkârı karşıladılar, hoş geldin, kadem getirdin, gelişin kutlu olsun dediler. Mezarı bekleyen zâhir erenleri de karşı çıktılar, merhabalaştılar, Hünkâr'ı ağırladılar.

Hünkâr, mezara gelince, orda olan erenlerin rivayeti şöyledir ki Esse-lâmü aleyküm suyum başı dedi. Seyyid'in kutlu mezarından Aleykümüs-selâm ilim, şehrim diye cevap geldi. Derken Hünkâr, kıyısı, ucu olmayan bir deniz oldu. Seyyid'in mezarı, o denizin içinde bir kabak gibi yüzmeye başladı. Sonra gene Hünkâr da, Seyyid'in mezarı da eski haline geldi.

(Derken bu sefer Seyyid Gazi'nin mezarı, ucu bucağı görünmeyen bir deniz oldu. Hünkâr, o denizde bir gemi haline geldi, yüzdü, yürüdü. Biraz sonra Hünkâr da, Seyyid'in mezarı da gene gerisin geriye eski haline döndü.)

Hünkâr, Seyyid'in mezarının kapısında bir taş ısırdı. O taş, hâlâ orda durur. Bir müddet sonra Hünkâr, ordan kalkıp Sulucakaraöyük'e geldi, devletle karar etti. Fakat tacı, paşmakları, kemerleri, orda kaldı, hâlâ da ordadır.

§ Hacı Bektaş — Osmançık.

Oğuz Padişahı Bayındır Han âhirete göçünce Oğuz boyuna, Kazan Han, Beylerbeyi oldu. Ondan sonra yerine Korkut Ata geçti. Bu sıralarda Oğuz topluluğu dağıldı, padişahlık Selçuk soyundan Selim Han'a kaldı. Bu Han, Acem ülkesini aldı, askeriyle sürüp Rûm ülkesine geldi, Kayseri'yi aldı. Bundan sonra oğlu Kılıç Arslan Padişah oldu, Aksaray ilinde, Hasandağı yakınındaki ejderhayı tepeledi, o illeri mamur etti. Bundan sonra da padişahlık, oğlu Sultan Alâeddin Keyhüsrev'e kaldı. Bir nice zaman padişahlık etti. Germiyan, Hamdi, Aydın, Karesi, İsfendiyyar, Hızır, Sultan Alâeddin Keyhüsrev'in Ulu Beyleriydi. Herbirisi, anılan illeri fethedip bey oldular, orda karar ettiler. Yalnız İnegöl, İznik ve Bursa illeri fetholunmadı, kâfir elinde kaldı.

Alâeddin Keyhüsrev, büyük bir ordu toplayıp Bursa'yı, bütün o alandaki şehirlerle beraber almak niyetini kurdu. Önceden adı geçmiş olan Kâvus Han, Tatar boylarıyla Malya'da ve civarında yerleşmişlerdi. Kâvus ölmüş, yerine oğlu, Han olmuştu. Tatarlar, arada sırada Sultan Alâeddin'e karşı isyan ederler, iline ılgar edip yağmacılıkta bulunurlardı.

Alâeddin, Bursa'ya hareket etmeden Kâvus Han'ın oğluna elçi gönderdi, ben dedi, Bursa'yı almak için kâfir üstüne gidiyorum; Tatarı zaptetsin, memlekete akın edip yağmada bulunmasınlar Kâvus Han'ın oğlu, hâşâ dedi, Padişahın iline ılgar edip yaramazlıkta bulunmamıza imkân yok. Böylece ahidleştiler. Bunun üzerine Sultan Alâeddin, ordu toplayıp Sultanönü'ne vardı. Fakat orda tedarik görünceyedek kış geldi çattı. Sultan Alâeddin, orda kışladı. Yaz gelince Sultanönü'nden inip Bursa'ya gitmek niyetindeydi. Fakat ilkbahar olur olmaz, Tatar, ahidini bozdu. memlekete akın etti, yağmaya girişti. diye haber geldi. Padişah, bu haberi duyunca dönmek istedi, Hanları, Beyleri, huzuruna topladı, hepiniz de bilirsiniz ki dedi, buraya gelmeden maksadım, Bursa'yı fethetmekti amma dönmezsem Tatar, ülkeyi yakar, yıkar. Burası, kâfir ağızdır, bu sancağı, yiğit, kuvvetli bir ere vermem gerek ki kâfir, ondan ürküp yaramaz bir iş yap-

masın. Beyler, şimdi Oğuzun Kaya boyundan üç kardeş var. Büyüğü Aydoğmuş, ortancası Erdoğan Alp, küçüğü de Gündüzalp. Bunlar, pek yiğit erler. Burayı, bunlara vermek gerek dediler.

Alâeddin, Aydoğmuş Alp'ı, sancak beyi yaptı, kendisi Konya'ya döndü. İsyân eden Tatarları birer - birer tutup öldürttü, arta kalanları da kendisine muti oldular. Kâfir, Aydoğmuş Alp'ın korkusundan yaramaz bir işte bulunamadı. Derken Erdoğan Alp öldü. Kardeşi Erdoğan, Sancak Beyliğini istemek için yola çıktı. Gelirken Hünkâr'ın vassfını işitti. Gönüllü, erenlerin sevgisiyle doldu, Alâeddin'e varmadan Hünkâr'a gidip safa-nazrını, hayır-duasını almak, ondan snora zâhir padişahına baş vurmak fikrine düştü. Doğruca Sulucakaraöyük'e geldi.

O gün Hünkâr, Hırkadağındaki Ardıç ağacının dibindeydi. Erdoğan, bunu haber alıp doğruca sürdü, oraya geldi, Hünkâr'ı buldu. El kavuşturup karşısında durdu. Hünkâr, dile gel, söyle dedi. Erdoğan Alp, Erenler şâhi dedi, hâlim şu, senden hayır-dua almiya geldim. İleri vardı, elini öptü, ayağına düştü. Hünkâr, safa geldin, kadem getirdin ey büyük Erdoğan Alp'im; yedi yıldır, saltanat, Selcük boyundan alındı. Rûm Erenlerinin herbiri, bu seccadeye birisini lâıyk gördüler. Ben, senin ve evlâdının ruhlarını vilâyet kabzasında saklayıp durmadayım, yürü, zâhir padişahına var, gönlündekini söyle, gönlünde biz otururuz, dilinden biz söyleriz. Seni ona şirin gösteririz, kardeşinin sancağını alırsın; atın yürük, kılıcın keskin olsun, önünden, sonun gür olsun dedi. Erdoğan'ya kılıç kuşattı, arkasını sıvazladı, safa - nazar etti, hayır-duada bulundu, kimse, senin ve soyunun arkasını yere getirmesin buyurdu.

Erdoğan, Hünkâr'ın safa-nazrını, himmetini, hayır-duasını alıp geri döndü, Konya'ya vardı, Alâeddin'in huzuruna çıktı. Erenlerin dediği gibi Erdoğan'nun yüzü, sözü, hali, tavrı, padişaha hoş geldi. Sancağı ona verdi, kılıç kuşattı, yolladı.

Erdoğan, Sultanönü'ne geldi, bir nice yıl erlikler gösterdi, o ağız sakladı, zamanında, kâfirin bir iş etmiye mecali kalmadı. Sonucu Erdoğan Alp öldü. Sultan Alâeddin, o sancağı, küçük kardeşi Gündüzalp'a verdi.

Ertuğrul'ın [bundan sonra hep böyle] Osman adlı bir oğlu vardı. O vakit, yaşı küçüktü. Bu yüzden, gidip babasının yerini isteyemedi. Bu sıralarda Sultan Alâeddin de Bursa'daki kâfir beyiyle uzlaşmıştı. Ermeni derbendini sınır kesmişlerdi. O ilin akıncıları, akına gitmez olmuştu.

Aradan zaman geçti, Ertuğrul Alp'ın oğlu Osman Bey, büyüdü. Boy pos, güç, kuvvet sahibi bir yiğit oldu. Kayı boyunun uluları, Osman Bey'in katına toplandılar, ezelden dediler, sen beyimizin oğlusun, beyimizsin. Ne diye zebun olup oturursun? Küçüktün, Padişah, bu yüzden sancağını,

amcana verdi; kalk, önümüze düş, kâfire akın edelim, önünde savaşılm, din aşkına kâfire kılıç uralım. Osman Bey, sözlerine uydu, Kayı yiğitlerini katına topladı. Yarıhisar, Bilecik, İnegöl, Iznık taraflarına birkaç defa akın etti, kâfir mallarını yağmaladı, hem kendi doydu, hem yandaşları doyurdu.

Bursa Beyi, Sultan Alâeddin'e adam saldı, seninle ahidleştik, barıştık, öyle olduğu halde ne diye bu çeşit bir adamı başımıza saldın; ilimi, yurdumu yağmalamada, yıkmada, ya hakkından gel, yahut da barışıklığı bozar, düşmanlık ederiz diye şikâyetle bulundu.

Sultan Alâeddin, kızdı, Gündüzalp'a kardeşinin oğlu Osman'ı tut, bana gönder, yoksa ona yapacağımı sana yaparım diye buyruk yolladı. Gündüzalp, Osman'ı gözetledi, bir köyde, habersizce yataarken ansızın baskın yaptı, Osman'ı arkadaşlarıyla tutup bağladı, Padişaha gönderdi.

Vezirler, Osman'ın boylu poslu, güçlü kuvvetli, yakışıklı bir yiğit olduğunu gördüler. Öylesine güzeldi ki dille tarife imkân yok. Padişaha, bu çeşit bir genci öldürmek doğru değil, bir kâfirin sözüyle bir civana kıymak yazıktır. Bırak da senin önünde canıyla başıyla oynasın, din aşkına kâfire kılıç salsın dediler. Sultan Alâeddin, bu sözleri duyunca tuhaf- laştı, hele dedi, bir getirin o yiğidi, göreyim. Osman Beyi getirdiler. Gerçekten de dile gelmez bir güzellikte, boylu poslu, güçlü kuvvetli bir civan olduğunu görünce vezirlerine, dediğiniz gibiymiş, şeyhimiz, azizimiz, peygamber soyu Hacı Bektaş Hünkâr'a, bir nice güvenilir kişiyle yollayın, bakalım, bunu hakkında ne buyurur? Her ne der, her ne yaparsa, o adamlar, bana yazsınlar da biz de ona göre hareket edelim dedi. Hünkâr, Kâvus Han'ı Müslüman edeli Sultan Alâeddin, Hünkâr'a adamakıllı muhib olmuştu. Başına ne gelse Hünkâr'a bildirir, ona danışır, ne derse ona göre hareket ederdi. Osman Bey'in yanına adamlar kattılar, Hünkâr'a gönderdiler.

Hacı Bektaş, Sulucakaraöyük'e yerleşince kendisine uyanlara elifi tac giydirdi. Bu yüzden civardaki hallaçlar, yünden elifi taçlar yaparlar, Hünkâr'a götürürler, belki bizim diktiğimiz tacı giyer de bize hayır-dua eder derlerdi. Hallacın biri de bir elifi taç dikmişti. Fakat pek uzun olmuştu. Hünkâr, bu tacın giyilmesine imkân olmadığını görünce ortasından бүktü, kendi eliyle dikti, yanındaki içerlek yere koydu, bunun sahibi gelir dedi.

Tam bu sırada Sultan Alâeddin'in adamları çıkageldiler, Padişah adamlarının geldiğini haber verdiler. Çağır, huzura girip el öptüler, karşısında durdular. Hünkâr emretti, oturdular. Oğlunuz Sultan Alâeddin Padişah, mübarek ellerinizi öperler, bu yiğit, Kayı boyundan Osman Bey'dir dediler, ahvalı anlattılar.

«Hacı Bektâş-ı Velî, Osman Bey'in yüzüne baktı, safa geldin Osman'ım, kadem getirdin, başındakini çıkar, ileri gel dedi. Osman, huzura geldi, diz çöktü. Hünkâr, o tacı aldı, tekbir edip Osman Bey'in başına giydirdi. Belindeki kemeri çıkardı, tekbirleyip Osman Bey'in beline kuşattı. Önündeki çerağı uyandırdı, tekbirledi, öğüt vererek Osman Bey'in eline sundu. Önüne yayılan sofrayı aldı, Osman'ın önüne koydu. Bunları al dedi, seni din düşmanlarına havale ettik.» Senin başındaki tacımızı gören kâfirler, kılıcına karşı duramasınlar, kılıçları seni kesmesin, nereye varırsa üst gel, önünden sonun gür gelsin, kimse, senin soyunun sırtını yere getirmesin. Hünkâr adımı sana bağışladım, senin soyunun adını bu adla ansınlar. Gün doğusundan gün batısına dek çerağın yansın. Rûm Erenleri bu makamı birisine vermek istedi, herbiri, bir eri tuttu. Bense yedi yıldır senin ve soyunun ruhlarını vilâyet kabzasında saklayıp durmadayım. İşte geldin, nasibini aldın. Sonra Padişah adamlarına varın, oğlumuz Sultan Alâeddin Padişah'a söyleyin, buna yüce bir makam versin, o da, bizim gibi kâfirlere havale etsin bunu dedi.

Beraber gelenler, Bu sözleri yazdılar, sonra erenlerin safa-nazarını alıp vedalaştılar, Osman'la beraber dönüp Konya'ya geldiler. Padişah'ın huzuruna çıktıkları zaman Padişah, gördü ki Osman'ın başında kocaman, sivri bir taç, elinde çerağ, sofrası, belinde kemer. Ne haldir, ne oldu diye sordu. Tezkireyi sundular, olayı anlattılar. Mademki dedi şeyhimiz Hacı Bektâş Hünkâr, böyle buyurdu, bize de, buna yüce bir makam vermek gerek. Osman Bey'e Sultanönü sancağını verdi, konukladığı yere yolladı. Ardından da altın sancak ve tabl-hâne gönderdi. Osman Bey, o gün çadırında oturmada idi. (Ansızın, kulağına davul sesleri gelince bu ne ses diye sordu. Derken müjdecî geldi, Padişah'tan sancak ve tabl-hâne geldiğini müjdeledi. Osman Bey, çadırından çıktı, nöbet tamam oluncaya dek ayaküstü durdu. O vakittenberi Osmanoğulları, nöbet vurulurken ayakta dururlar, oturmazlar. Bu âdet, o vakitten kaldı.)

Bundan sonra Osman Bey, atına binip Sultan Alâeddin'e gitti. El öptü, hil'at giydi, izin aldı, Sultanönü'ne gitti. Asker toplayıp kâfirle savaşa başladı. Kendisine uyanlara, Hünkâr'ın kendine giydirdiği tac gibi tacılar giydirdi. Gücü yeten bazıları, kâfirlere daha heybetli, daha kuvvetli görünmek için o tacın üstünü biraz altınla bezeyip üsküf ettiler. Savaş erleri, hep yanına toplandı. Onlar da aynı tarzda tac giymiye başladılar. Osman, kendi adamlarıyla etraftan gelenler ayırdedilsin diye etraftan gelenlerin, borklerini kırmızıya boyamalarını buyurdu. Kendi kapıkulları, ak bork giydi.

Osman Bey, maiyetindekilerle beraber kâfirlerle savaşa girişti. Bilecik'i, Ermeni'yi, Yarhisar'ı, İnegöl'ü, Iznıkı, tâ Bursa'yadek fethetti. Hün-

kâr'ın buyurduğu gibi önünden sonu gür geldi, Osmanoğullarının askeri hiç bozguna uğramadı. Kemâl sahibi der ki: Erde yalan olmaz, mübarek nefesi yerde kalmaz, cahiller, gönüller pasını silmez yâ gerçeğim, pîrim Hacı bektaş Hünkâr, safa-nazrını, himmetini yodaş eyle.

§ Hacı Bektâş — Hızır peygamber.

Hünkâr'a, birgün, ikindi üstü, güzel yüzlü, tatlı özlü, Alevî saçlı, yeşil elbiseli bir aziz geldi. Boz bir ata binmişti. Saru İsmail karşıladı, atını tuttu. O zat, teklifsizce doğru «Kızılca Halvet» e yöneldi. içeri girdi. Saru İsmail, acaba bu atını tuttuğum er kim ola, şimdiyedek bunun gibi nurlu, yüzü güzel ve heybetli er görmedim diye düşünceye daldı. O sırada hali-felerden biri geldi. İsmail, tut şu atı diye atı ona verdi, Kızılca Halvet'in kapısına vardı. baktı ki o aziz, Hünkâr'ın karşısında oturmada. Tam bu es-nada da Hünkâr, «ne yapalım Hızır'ım diyordu, Ulu Tanrı, seni bu işe koş-muş, Tanrı kullarını zordan kurtarman gerek; şimdicek Karadenizde bir gemi batmak üzere, seni çağırdılar; sohbetine müştakız amma ne çare, tez dur, medetlerine eriş, Tanrı izin verirse gene müşerref oluruz.»

«Hızır peygamber, hemen kalktı, Saru İsmail, dışarda atı tuttu. Hızır, dışarı çıkınca İsmail, Hızır'ın üzengisini tuttu, öptü. Saru İsmail, baktı ki Hızır atını sıçrattığı gibi at, bir adımını Karaöyük'ün üstüne bastı, öbür adımda güneşle beraber dolundu, gözden kayboldu, yalnız karşıdan nalının parıltısı görüldü. Saru İsmail, vardı, gördüğünü anlattı, Erenler şahu dedi, bu giden aziz kimdir? Hünkâr, kardeşimiz Hızır peygamberdir. Karade-nizde bir gemi, batmak üzere, oraya imdada koştu; onun yürüyüşü böyledir» dedi. Saru İsmail, Hızır'ı gördüğüne pek sevindi.

§ Hacı Bektâş — Emir Cem Sultan.

Sulucakaraöyük'ün güney tarafında bir er vardı, gelmiş, orda büyük bir tekke kurmuştu. Adına Emir Cem Sultan denirdi. Hünkâr'la pek sevişirdi. Hattâ bir gün Emir Cem'in meclisinde yel sıkıntısından bahse-dildi. Ne derdimiz var ki dedi, kible tarafında Hünkâr gibi er var. Bir-gün de Hünkâr'ın meclisinde aynı bahis geçti, Hünkâr, ne derdimiz var ki dedi, güneyimizde Emir Cem gibi er var.

Bir kişi, bir öküz getirdi, kurban edilmek üzere Emir Cem'e verdi, Emir Cem kabul etmedi. Adam, varayım, Hünkâr'a götürüyim dedi. Hün-kâr'a getirdi, Hünkâr kabul etti. Dervişler, kesip pişirdiler, yediler. Adam, bu kurbanı, Emir Cem kabul etmemişti dedi. «Hünkâr, Emir Cem, bir sa-hindir ki değme nesneye konmaz buyurdu. O adam, dönünce Emir Cem'e

uğradı, Hünkâr, kurbanımızı kabul etti dedi. Emir Cem, Hünkâr, bir denizdir ki dedi, değme neşne onu bulandırmaz.)

§ Hacı Bektaş'a çörek getiren.

Aksaray yakınlarında Dindikên adlı bir köy vardı. Hünkâr, Sulucakaraöyük'e gelip yerleşince ünü, her yana yayıldı. Bu köyden de nasıblı bir can, kalktı, Hünkâr'a geldi, teslim oldu. (Traş ettiler, tac tekbirlediler, deriş yaptılar.) Bir zaman, erenlerin hizmetinde kaldı, sonra vardı, köyüne gitti.

Hünkâr'ı görmeyi arzulayınca halis beyaz buğday unundan, ihtiyar anasına çörekler yaptırır, onları alır, Hünkâr'a götürür, oturur, sohbetinde bulunurdu. Bir eyyam, kıtlık oldu. Bu gencin eline birşey girmedi. Eli boş gitmemek için ziyaretini geciktirdi. Derken eline biraz dünyalık geçti. Buğday unu aldı, gene çörek yaptırdı, Hünkâr'a götürdü. Çörekleri yere koyup ellerini öptü, çekildi durdu. Hünkâr, az-çok demeyip ne bulursan alsan gelsen, ne ölür böyle tekellüfe düşmesen; meğher dostu dosttan ayıran, ancak çörekmiş dedi.

§ Güvenç Abdal destanı.

Hünkâr'ın hizmetinde Güvenç Abdal adlı bir derviş vardı, er terbiyesi görmüş bir zattı. Bigün, erenler şahı dedi, gönlümde bir sorum var, izin verirseniz söyleyeyim. Hünkâr, söyle buyurdu. Güvenç, acaba dedi, seyh kimdir, muhib kimdir, âşık kim? Bize lûtfedip bildirseniz. Hünkâr, hemen, Güvenc dedi, yerinden kalk, tez git, bir sarrafta bin altın nezrimiz var, al gel dedi. Güvenc Abdal, sarraf kimdir, hangi şehirde dir demeden hemen belini bağladı, Hünkâr'ın elini öptü, yola revan oldu.

Gide-gide vardı, bir şehre yetişti. Gördü ki pek büyük bir şehir. Kendi kendisine, bizim ülkede böyle büyük bir şehir yoktu, acaba bu şehir, hangi şehir dedi. Kal'anın içi adamlarla doluydu. Gezerken bir adama, kardeş dedi, bu il, hangi il, bu şehir hangi şehir? O adam dedi ki: Burası Hindistan ülkesi, bu şehre de Delli (Delhi?) derler. Güvenç, bu sözü duyunca şaşırđı, kendi kendine, Rûm ülkesi nerde, Hindistan nerde dedi.

Şehrin içinde yürümiye başladı. Sokak-sokak gezerken pazara ulaştı, oyana, buyana bakınıp giderken gördü ki, karşıda bir sarraf oturmada. Sarraf da bunu görünce hemen kalktı, Beri gel derviş diye elini salladı. Derviş, dükkâna girdi, selâm verdi. Sarraf, Güvenc'e, hangi ildensin dedi. Güvenç, Rûm ülkesinden dedi. Kimin hizmetindesin deyince Güvenç, Sultan Hacı Bektaş Hünkâr'ın hizmetindeyim, birgün bana, bir sarrafın bize bin altın nezri var, al gel buyurdu, üç gün oluyor, bu şehre geldim dedi.

Sarrafl, Hünkârın adını duyunca hemen dükkânını kapadı, Güvenc Abdal'ı aldı, evine geldi. Ağrladı, oturttu. Üç gün çeşitli yemekler verdi. Sonra derviş dedi, nezri olan sarrafl benim. Hindistan denizinde bir vakitler ticarete gidergen (bir yavuz muhalif yel çıktı,) az kaldı, gemimiz batacaktı. Hemen vilâyet erenlerini çağırdım, beni kurtarın, bin altın nezrim olsun dedim. O anda erenler yetişti, gemiyi mübarek eliyle tuttu, kıyıya çıkardı.) Adını Sordum. Adım Hünkâr Hacı Bektaş'tır, Rûm ülkesindeyim dedi. Rûm ülkesine nezrimizi nasıl ulaştıracağız dedim, ben birisini yollarım buyurdu. Ben, o göndereceğin adam, ne şekilde dedim, senin şeklini tarif etti. İşte seni dükkânda gördüm, elimle çağırdım, hamdolsun ki, hatâ etmemişim. Şu bin altını al, erenlere götür. Sonra bin altın daha saydı, bu da dedi, erenlerin hizmetinde bulunanlara, onlara ver, yesinler, içsinler. Bin altın daha saydı, yanımızdan boş gitme dedi, bu bin altını da sen harca.

Güvenc Abdal, o üç bin altını bir kese içine koyup koynuna saldı. sarrafla vedalaşıp gene yola revan oldu. Şehir içinde giderken bir çardak gördü. Bir de baktı ki çardağın penceresinde, gün yüzlü bir güzel kız bakmada, Kızı görür görmez bin canla âşık oldu. Sabrı - kararı kalmadı, aklı başından gitti. Pencereye gözünü dikti, tam üç gün, üç gece öylece kaldı. Kız, dervişin halini görünce şaşırđı, halk görürse kötüyeye yorar dedi, halayığını çağırđı, hali anlattı, git dedi, öğüt ver de çeksın - gitsın burdan. Kız, bir tâcirin kızıydı, babası ticarete gitmişti. Halâyık, gidip derviş dedi, umduğun, eline geçmez senin, vazgeç bu olmaz sevdadan. Bu kız, ulu bir tâcirin kızıdır. Kulları, adamları duyarsa başına iş açarlar. Öyle bir avı elde etmek isteyen kişinin bol altını olmalı. Güvenc Abdal, halayığın sözlerini işitince alınma, noldu ki dedi, üçbin altını, kesesiyle koynundan çıkarıp halayığa gösterdi. Halayık bunu görünce koştu, kıza geldi, bu derviş dedi, tekin adam değil, koynundan üçbin altınlık bir kese çıkarıp gösterdi. Hasılı kelâm, altına tamah ettiler, bir yolunu bulup dervisi içeriye aldılar. Güvenc Abdal, keseyi çıkarıp sevgilisinin önüne koydu. Tam Şeytan yoluna gideceklerdi ki, <Güvenç, sevgiilsinin ayak ucuna otururken bir de baktılar, duvar yarıldı, bir el çıktı, Güvenc'i, göğsünden bir kaktı, yere yıktı, aklını başından aldı. Kız, bu hali görünce kalktı, oturdu. Güvenc'in aklı başına gelince bu ne hal diye sordu. Güvenc Abdal, Şeyhimiz Hacı Bektaş Hünkâr'ın vilâyetinden oldu dedi, böylece benî bu kötü işten kurtardı.) Bunun üzerine, Rûm ülkesinden nasıl çıktığını, oraya nasıl geldiğini, hasılı o ana kadar başından geçenleri bir-bir anlattı.

Kız, bu kerameti gözüyle görünce erenlere âşık oldu, ziyaretine varmak istedi. Üçbin altını aldılar, beraberce akşam saatinde yola çıktılar. Gece yarısı, yürüdüler, ıssız bir yerde yattılar. Uyanınca baktılar ki sabah

olmuş, Ama bulundukları yer, yattıkları yer değil, kekikli, yavşanlı bir yer, Arafat dağının yanındaki Kızılcaöz'den gelen yolun yanındalar. Kalıp yola düştüler, Halifeler, karşı çıktılar, görüşüp Hünkâr'a götürdüler. Güvenc Abdal, erenlerin ellerini öpüp ayaklarına yüz sürdü. Başından geçeni bir-bir anlattı.

Hünkâr, Güvenc Abdal dedi, bu işlerdeki hikmeti bildin mi? Güvenc buyurun erenler şahı dedi. Hünkâr, sen, bizden şeyh kimdir, mürid kim; muhib kimdir, âşık kim diye sormuştun, biz de sana cevap verdik. Mürid odur ki, senin yaptığını yapar. Biz seni hizmete gönderdik, nereye gideceğim, kimi göreceğim demeden yola düştün. Muhibliği sarraf gösterdi. Bir kerecik denizde helâk olayazdı, erenler diye çağırdı, bin altın nezretti, vardık, imdadına yetiştik, gemisini kurtardık, adımızı, yerimizi sordu, haber verdik, seni yolladık, şöyle-böyle demeden nezrimizi sana teslim etti. Şeyhliği biz yaptık; seni kolayca götürüp getirdik, seni o yüz karasından da kurtardık. Âşıklığıysa o kız yaptı, bir vilâyet görmekle âşık oldu bize; buraya gelmedikçe karar etmedi. Sonra emretti, o kızı Güvenc Abdal'a nikâhladılar. Düğün-dernek oldu, murad alıp murat verdiler.

IX

HALİFELER

Ş Cemâl Seyyid.

Hacı Bektaş Hünkâr, Ahmed-i Yesevî'nin emriyle Rûm ülkesine gelip Sulucakaraöyük'te yerleştikten sonra ünü, heryana yayıldı. Her taraftan ziyaretine gelen çoğaldı. Kimi gelir, nasibini alır giderdi, kimi gelir, kalır, hizmet ederdi, kimisini de Hünkâr, bir yere yollar, kendisine halifelik verirdi. Halife olan, gittiği yerde mürid, muhib edinir, halkı uyarırdı.

«Hacı Bektaş Hünkâr, otuzaltıbin چراغ uyarılmış, otuzaltıbin halife dikmişti. Bunların üçyüzaltmışı, gece gündüz, Hünkâr'ın huzurunda hizmette bulunurdu.» Hünkâr, âhirete göçünce onların herbiri, Hünkâr'ın gönderdiği yere gitti. Hepsini, etraflıca anlatırsak söz uzar. Yalnız bu üçyüz (altmış) halifeden, bugünedek adları malûm olanlarını anacağız:

Cemâl Seyyid, Saru İsmail, kolu açık Hacım Sultan, Baba Rasûl, Pîr Ebi Sultan, Receb Seydi, Sultan Bahâeddin, Yahya Paşa, Barak Baba, Ali Baba, Saru Kadi, Atlas-pûş Sultan, Dust-ı Hudâ, Hızır Sâmit.

Bunların hepsinin soyunu sopunu, erenlere nasıl kavuştuklarını anlatırsak söz uzar. biz gelelim sözümüze:

Hünkâr, Cemâl Seyyid'i, halifelerin hepsinden fazla severdi. Onu pek ağırlardı. Bu yüzden halifeler de onu büyük bilirler, sayarlardı. Zaten Hünkâr da bunu buyururdu. Nice defalar, eliyle arkasını sıvazlamıştı da, Cemâlimdir, Cemâlimdir, Cemâlimdir, Cemâlimdir, Cemâlimdir, Cemâlim demmişti. Seyyid Cemâl, bütün halifelerin üst yanında otururdu.

Seyyid Cemâl, birgün Hünkâr'ın tapısında oturmadaydı, Acaba Hünkâr, bize de bir yurt gösterir mi ki orda dem-yom oynatalım fikrine düştü. Hünkâr'a malûm oldu, Cemâlim dedi, bizi varlık yurduna gönder, sonra bir merkebe al, yola düş. Merkebinin, nerde kurt yerse orasını sana yurt verdik, oraya varır, orda demini-yomunu oynatırsın. Senden bir oğlumuz gelecek, Akdenize yol edecek.

Hünkâr, varlık yurduna göçünce Habib Emirci'yi seccadeye geçirdiler. Seyyid Cemâl Sultan, erenlerin sözüne uyup bir merkebe aldı, yola revan oldu. Vara-vara Altıntaş'a vardı. Gördü ki otlu, sulu, çayırılık, çimenlik, öylesine güzel bir yer ki dille tarif etmenin imkânı yok. Burası pek hoşuna gitti, merkebinin çayıra saldı, kendisi yattı, uyudu. Bir müddet sonra uyanınca gördü ki, merkebinin kurt yemiştir. Erenlerin sözünü hatırladı, orda yerleşti. Birçok kerametleri belirdi. Evlendi, bir oğlu oldu. Adını Asıldoğan koydu.

Asıldoğan, bir aralık Rûmeli yakasına geçti, Gelibolu boğazına vardı. Karşıya geçmek istedi, gemiciler, kayıkçılar, vasıta vermediler. (Bunun üzerine denize doğru yürümeye başladı, yürüdüğü yerlerden su çekiliyor, kara oluyordu. Kayıkçılar, bunu görünce amana geldiler, yalvardılar, kayı getirdiler, zorla razı oldu, kayığa girdi.)

Seyyid Cemâl Altıntaş havalisinden Tökelcik'e geldi, orada öldü. Mezarı oradadır.

§ Saru İsmail.

Hünkâr'ın hususî hizmeti, Saru İsmail Padişah'a aitti. Hünkâr, onu pek çok severdi. Halifelerden hiçbiri, onun mertebesine erişemedi. Hünkâr'ın ibrikdârı da oydu. Sulucakaraöyük'den bir yere gitmek istese çok defa yanına onu alırdı.

Birgün, acaba Hünkâr, bize nereyi yurt verecek, nerde dem-yom oynatacağız fikrine daldı. Hünkâr'a malûm oldu. İsmail'im dedi, ben göçtükten sonra sopanı at, nereye düşerse orası yurdun olsun, yeşil fermanı da yanında götür, sana lâzım olur buyurdu. Hünkâr'dan sonra seccadeye geçen Habib Emirci'den izin aldı, dergâhtan çıkıp sopasını attı, can gözüyle gördü ki, Menteşe ilinde Tavaz'da bir kilisenin kubbesini delip içeri düştü. O sırada meğer bir keşiş, kilisede İncil okurmuş. Sopa, kubbeyi delip içeri düşünce keşişin gözüne bir ejderha gibi göründü.

Derken Saru İsmail, gide-gide Tavaz'a, o kiliseye vardı, keşişi Müslüman etti, kiliseyi yıktı, tekke haline getirdi.)

Bundan sonra Saru İsmail, keşişe, ben dedi burda karar edeceğim, seninle komşu olalım. Bu sözü söyleyip silkindi, bir sarıdoğan şekline girdi, uçup Tavaz'da bir yere kondu. Boynunda halkası, ayağında çingırağı da vardı. O sıralarda şehrin beyi Zpaun (?) isminde bir kâfirdi. Adamları, o güzelim sarıdoğanı görüp gittiler, beye haber verdiler. Bey, amanın dedi, onu tutmak gerek. Ya Müslüman Padişahından kaçıp gelmiştir, ya kâfir padişahından. İki adam gitsin, biri, Müslümanların giydiği elbiseyi

giysin, biri kâfirlerimizin. Müslüman padişahından kaçtıysa Müslümana tutulur, kâfir padişahından kaçtıysa kâfire tutulur dedi. Öyle yaptılar. O iki kişi, doğanın konduğu yere geldiler. Fakat Saru İsmail, ondan önce adam şekline girmiş, konduğu taşın dibine oturmuştu. Onu görünce vardılar, elini öptüler, koşup beye geldiler, dediler ki: O doğan değilmiş, İsa Peygambermiş. Bey, bunu duyunca pek sevindi, sanki aklını kaybetti. Hemen adamlarıyla kalktı, geldi. Gördü ki taşın dibinde sarışın, güzel bir er oturmada. Elini öptü, ayağına yüz sürdü. Saru İsmail, onları Müslümanlığa dâvet etti, kabul ettiler.

Saru İsmail, orda yerleşti. Birçok kişiler, gelip derviş oldular. Birgün, gezerken bir çiftçiye rastladı. İki öküzü vardı, çift sürmedeydi. (Saru İsmail, gelince öküzlerin biri, dile geldi, erenler şahı Saru İsmail Padişah dedi. Saru İsmail, öküzün yanına geldi, nedir halin diye sordu. Öküz, kocaldım, gücüm-kuvvetim kalmadı, beni boğazlamaya götürecekler, er hak aşkına kurtar beni dedi. Saru İsmail, o öküzü sahibinden satın aldı, azâd etti. Bu yüzden o ilde Saru İsmail'in adı, «Öküz söyleten» kaldı.)

«Saru İsmail'den birçok kerametler belirdi. Bir nice zaman orda dem-yom oynattı, sonucu göçtü, yeşil fermanla beraber gömdüler. Dem geçti, devran geçti, Hünkâr oğullarından biriyle Sivrihisar'ın gündoğusu tarafından, Seyyid Ahmed oğulları arasında, icazet hususunda bir bahistir geçmiye başladı. Nihayet Hünkâr sözünü hatırlayıp Saru İsmail'in mezarına geldiler. Ey Saru İsmail Padişay dediler, Sizde emanet olan yeşil ferman, bize lâzım. Lûtfet, ver. Hemen mezar yarıldı, yeşil ferman çıktı. Okuyup maksatlarına erdiler.»

§ Kolu Açık Hacım Sultan.

«Bu da ulu halifelerdendi. Hünkâr, bâtin kılıcını ona vermiş, erenler meydanında cellâtlığı sana verdik, fakat haksız iş yapma, sana ziyanımız dokunur demişti.»

«Hacım Sultan, bâtin kılıcını aldıktan sonra yürüdü. Tam o sırada meydan sakası, merkebiyle mutfağa su getiriyordu. Hacım, bakayım dedi, erenlerin verdiği kılıcı şu merkebe bir sınavayım. Kılıcını sıyırdığı gibi merkebe bir vurdu, belinden ikiye böldü. Hünkâr, bunu duyunca, kolları tutulsun dedi, Hacım, çolak oldu. Halifelere baş vurdu, yalvardı, amanın dedi, yalvarın, Hünkâr'dan beni dileyin, lûtfetsin, bağışlasın beni. Halifeler, ayağa kalkıp Hünkâr'a niyaz ettiler, Erenler şahı dediler. Hacım'ın eksikliğini bağışlayın, gene kolları açılsın. Hünkâr, dileklerini kabul etti, kolu açık olsun dedi. Hemen Hacım Sultan'ın kolları açıldı. Fakat verdiği nasibi geri almadı, o hizmet, gene onda kaldı.»

Birgün Hacım Sultan'ın gönlüne, acaba erenler bize nereyi yurt verecekler ki, orda dem-yom oynatalım fikri geldi. Bu söz, Hünkâr'a malûm oldu, kolu açık Hacım dedi, sana, şu oğul canavarı tepeliyeceğin yeri yurt verdik, mezarın da orda olsun.

Hünkâr göçünce, Hacım, erenlerle vedalaşıp yola düştü, Germiyan Beyine geldi, yurt istedi. Germiyan Beyi, Uşşak taraflarında Susuz denilen ıssız bir yeri, Hacım Sultan'a yurt verdi. Meğerse o yakınlarda bir ejderha varmış, oraları harab eder dururmuş. Kimsecikler, ona üst olamazmış. Germiyan Beyi, git, o ejderhayı öldür, orası, senin yurdun olsun dedi. Orda, Seyyid Gazi'nin yârenleriyle evlâdından yedi gazinin de mezarı vardı. Bir tanesi, Seyyid Gazi'nin kızkardeşinin oğluydu. Sonra Rûm ülkesine, sekizinci imam Aliyy-ibn-i Mûsa-l-Rıza'nın nazar-kerdelerinden Hünkâr Hacı Bektaş adlı birisi gelir, onun halifelerinden Kolu Açık Hacım adlı bir vilâyet ehli aziz de gelip burda yurt tutar. Ben de sizden sonra çok eğlenmem. Her cuma gecesi mâna âleminde sizinle sohbetimiz olur buyurmuştu. Bu gazilerin mezarları, o vaktedek malûm değildi, Hacım Sultan, onlar, bu mezarlarda gömülüdür buyurdu. Hünkâr Hacı Bektaş, Rûm ülkesine gelip Seyyid Gazi'yi ziyarete gidene kadar, önceden de söylediğimiz gibi Seyyid'in mezarı hakkında da şüphe vardı. Fakat Hünkâr ziyaret ettikten sonra bu şüphe kalmadı, Sultan Alâeddin'in anası da oraya yüce ve güzel bir türbe ve tekke yaptırdı. Hünkâr, İmam Huseyn mâteminde, Muharrem'in onuncu günü, topluluk, bizim dergâhımızda olsun, hacılar bayramındaki topluluk, Seyyid Gazi'de buyurmuştu. O vakittenberi, hacılar bayramında, heryandan, kurbanlar, nezirlerle muhibler, Seyyid Gazi'ye giderler, orda toplanırlardı. Şimdi biz, gene sözümüze gelelim:

Kolu Açık Hacım Sultan, Susuz denen yere gelip yerleşince birisi geldi, kendisine derviş oldu. Adı, Burhan'dı. Hcım, daima onunla beraber gezer dolaşırdı. Bir de merkepleri vardı. O vakitler, o ilin erenlerinden Bekce ve Habib Hacım, birçok kurban devşirmişler, hacılar bayramındaki topluluk için Seyyid Gazi'nin ziyaretine niyetlenip yola düşmüşlerdi. Banaz köprüsüne vardıkları gibi bir de gördüler ki su, yeğin, kan bulanık akmada. İrmağı taşkın bulup geçemediler. Dönüp ol pınarda bir köye varalım, bu gece burada yatalım, belki ırmak yatışır, sel geçer dediler. Tam bu sırada, bunların bu hali, Kolu Açık Hacım Sultan'a malûm oldu. Burhan Abdal'ı yanına aldı, merkebe bindi, Banaz suyunun geçidine vardı. İklim erenleri, dervişler, Habib Hacı ve Bekce Sultan, yanlarında kurbanları, Banaz suyunun geçidinde duruyorlardı. Hacım, bunlara selâm verdi, ne duruyorsunuz dedi. Onlar, Banaz ırmağına sel gelmiş, geçemedik, bu gece bir yerde yatacağız, sabahleyin sel geçerse ırmağı aşarız dediler. Kolu Açık Hacım Sultan, Bekce'yle Habib Hacı'ya dedi ki: Germiyan ilinin olgun şeyhleri geçinmedesiniz, ulu seccadelerde oturmadasınız, yağlı

kuyruklar yemedesiniz, el vermedesiniz, talipleri irşad etmedesiniz, amma bu sudan geçemiyorsunu. Bu, böyleyken yarın kıyamet günü, bunca müridi, muhibbi Sırat köprüsünden ve bunca berzahlardan nice geçireceksiniz? Bu sözlerden sonra hemen başındaki elifi tacı çıkardı, suya tuttu ve ey didar görmüş tertemiz, arı-duru su, sen dosta gitmedesin, biz de dosta gitmek niyetindeyiz; dosta gitmeye yol yok, bize yol ver, geçelim dedi. Su, hemen işaret ettiği yerden yarıldı, yukarıdan çekildi, aşağıdaki aşağıya aktı. Erenler geçtiler, kurbanlarını da geçirdiler. Bayram Bey adında bir zengin adam, Banaz ırmağına bir taş köprü yaptırmıştı, sonradan köprü-nün altından akan su kurumuştu. Hacım Sultan, suya, Bayram Bey'in hayrı yerine geldi, yürü, yoluna git buyurdu. Su o yana doğru coşkun, taşkın aktı, vardı, ol köprüyü yıktı, geçti. Bayram Bey de, Hacım, bu sözleri söylerken oradaydı, dönüp Bıyram Bey'e dedi ki: Kastettiğin sevaba girdin, bu, bizim vilâyetimizin bir nişanesi olsun, amma artık o köprü, yerinde durmaz. Gerçekten de öyle oldu. Kaç defa yaptılar, su geldi, yıktı. Yalnız iki başı, hâlâ durur.

Bekce ve Habib Hacı, Hacım Sultan'ın bu kerametini görünce özür dilediler, nasıl kuvvetli bir er olduğunu anladılar. Seyyid Gazi ziyaretine beraber gitmeyi niyaz ettiler. Hacım, nefeslerini kırmayıp kabul etti. Beraberce yola revan oldular. Hacım Sultan, yanında Bırhan Abdal'la bir derviş daha vardı. <Seyyid'in mezarına yakın Bolduk çayırına vardıkları gibi Seyyid'in ruhu, bunları karşıladı, Hacım Sultan hallendi, coştı. Erenler, bu ne hal deyince Seyyid Gazi'nin ruhu, karşı çıktı bize dedi. Ya biz görmedik dediler; Yazıya bakın, bu giden nedir dedi, baktılar, yazıda bir sığın gidiyor. Onu gördükleri anda birdenbire kayboluverdi>

Hacım Sultan, bundan sonra Seyyid Gazi tekkesine bir haberci gönderdi. Kendisi orada, il halkını topladı, bir ziyafet verdi. Semâ-safa oldu. O zamanlar, Seyyid dergâhında İbrahim adlı bir şeyh vardı. Keşkek yendi, bayram geldi, bu zamanda bu ne iş dedi. Şimdi biz gelelim buyana:

Hacım Sultan, halka ziyafet çektikten sonra dua - senâ oldu, sohbet tamama erdi. Baktılar ki bir nice kimseler, iki bacı hatunla geçip giderler. Hacım Sultan, bunlara, nereye gidiyorsunuz diye sordu. Onlar, muradımız var, Seyyid Gazi dergâhına gidiyoruz dediler. Muradınız nedir dedi. Onlar, oğlumuz olmuyor, ziyarete gidiyoruz, belki erenlerin yüzü suyu hürmetine • Ulu Tanrı bize bir oğlan verir dediler. Kolu Açık Hacım Sultan, hacetiniz olunca geri dönecek misiniz dedi. Evet dediler, döneceğiz. <Hacım Sultan, Varın, şu geniş yerde durun dedi. Hatunlar vardılar, geniş bir yerde durdular. Hacım Sultan, ayağa kalktı, aygır gibi kişneyip üstlerine yürüdü. İki kadının birisi durdu, birisi kaçtı. Hacım Sultan, o kaçmayan kadını yatırıp arkasına eliyle bir kere vurdu, senden dedi, bizim oğlumuz gelecek, adı Osman olacak. >Yiğitlik çağında biraz yoldan dışarı yürüyecek ama sonra

yola gelecek. Onun da bir oğlu olacak, sol köprücük kemiği delik olacak, bizim demimizi o, oynatacak. Sonra o kaçan kadına döndü, ondan da bir taş dünyaya gelecek dedi. O kadın, Germiyan ilindendi. Gerçekten de erenlerin dediği gibi bir taş doğdu. O kaçmayan kadından da bir çocuk doğdu, Adını Osman koydular. Büyüdü, erlikler gösterdi, yiğit bir genç oldu. Haramiliğe başladı, haramıbaşı oldu. Nice yıl, yol kesti, bel kesti. Yalnız yolda bir kere ziyafet verir, ili günü doyururdu. Sonucu Kolu Açık Hacım Sultan, âhirete göçtü. Onan sonra Osman, kalktı, geldi, Hacım Sultan tekkesinde devriş oldu. Onun bir oğlu oldu, adını Çalapverdi koydular. Gerçekten de sol köprücük kemiği delikti. büyüyünce onu, erenlerin secadesine geçirdiler, böylece Hacım Sultan'ın sözü, yerine geldi. Biz gene sözüümüze gelelim:

Seyyid Gazi tekkesine gönderdiği adam geri geldi, şeyhin sözlerini söylemeye utandı, safa geldin, kadem getirdin diyorlar dedi. Hacım Sultan, doğru demedin, yüzün ardına dönsün dedi, hemen adamın yüzü, ardına döndü, ertesi gün de öldü gitti. >

Hacım Sultan, bir kudüm çalın, sema' edin, Seyyid'in dergâhına gidelim dedi. Kudümler çalındı, sema' başladı. Böylece Seyyid'in dergâhına vardılar. Vakit, ikindi idi. <Seyyid dergâhında da sema' ediliyordu. Hacım Sultan, hemen çarh urarak semâ'a girdi, etekleri hangi derişe dokunduysa o deriş, düştü, öldü, böylece on yedi kişinin öldüğünü söylediler. >

<Seyyid Gazi tekkesi şeyhi Kara İbrahim, bu hali görünce kızdı. Hacım Sultan'ın topluluğunda ne kadar demir âleti varsa emretti, bir tandıra attılar. Hepsı kızdı, mum gibi eridi. Hacım, Burhan Abdal'a baktı, gir Burhan'ım dedi. o derişlerin çeyizlerini çıkar. Burhan Abdal, besmeleyle o kızgın tandıra girdi, âletleri birer-birer dışarıya çıkardı. Tandırın içinde semâ'a başladı, öylesine semâ' etti ki ateşi söndürdü. >

<Hacım Sultan, Kara İbrahim'e, sen bizi dedi, ateşle sınıadın, biz de seni Tanrı kazasıyla sinayalım. Bu sözü derdemiz gökten bir yıldırım indi, Kara İbrahim'e dokundu, yaktı, kapkara etti. > Kara İbrahim'in Hasan adlı bir oğlu vardı. Anası, bunun eline yapıştı, sürüp Hacım Sultan'ın tapısına getirdi. Hacım Sultan'ın elini öptü, ayağına yüz sürdü; gerçek er dedi, İbrahim körlük etti, inkârının cezasını buldu; yalvarırım, oğlancığınma kıyma, safa-nazar et, bir tanemdir o benim. Hacım Sultan, Burhan Abdal'a, bir nefes söyle dedi. Burhan Abdal söyledi, son mısra'ı,

Nazar eyle Hasan'a

mısraıydı. Buradaki Hasan'dan maksad da Kara İbrahim'in oğluydu, Hacım Sultan, ona safa-nazar etti.

Ertesi günü bayram oldu, bayramı orda geçirdiler, sonra kalkıp Burhan Abdul'la Germiyan iline geldiler, Susuz'a yaklaşınca gördüler ki, Bana suyunun öteyanındaki yokuşta bir ejderha yatmada, yolu kesmiş, bekliyor. Kimse, onun korkusundan o yola uğramamakta. Hacım Sultan, Burhan Abdal'la yola düştü. Kılavuzlar, geri kalmak için hele sen yürü dediler, biz de geliyoruz. Hacım Sultan, merkebine binmişti, Burhan Abdal, önündeydi. Tam ejderhanın önüne geldikleri zaman ejderha kükremiye, solumiya başladı. Burhan Abdal, korkudan merkebin ardına geçip kuyruğuna yapıştı, merkep de kan kaşandı. Hacım Sultan, ejderhaya karşı durup bir nâra attı, mübarek ağzından bir ateş çıktı, ejderhayı, olduğu yerde yaktı, kül etti. Hâlâ kaya üstünde kuyruğu, başı, gövdesi durur. Hacım Sultan, ardına bakıp Burhan Abdal'ı görünce Burhan dedi, gel. Burhan, ileri vardı, baktı ki ejderha kül olmuş, yerde yatmada. Hacım Sultan'ın mübarek ayağına yüz sürdü. Sonra geriye baktı, gördü ki dervişler, korkularından titreşip duruyorlar. Onları çağırdı, onlar da ejderhanın yandığını gördüler, Hacım Sultan'ın ayağına yüzler sürdüler. Hacım Sultan, sonra dönüp Susuz'a geldi, Bekce Sultan'la Habîb Hacı da kendi topluluklarıyla yerlerine gittiler.

Ejderhanın öldürülmesi üzerine Hacım Sultan'ın ünü, heryana yayıldı. Birçok kişi gelip derviş oldu. Birgün Hacım Sultan, Susuz'un civarında gezer, seyran ederken yanındakiler susadılar, Hacım Sultan'a bildirdiler. Hacım, merkebinden indi, bir yeri kazdı, ordan gayet tatlı, lezzetli arıduru bir su çıktı. Şimdi o ilde, o pınara Hacım pınarı derler, meşhurdur.

Hacım Sultan, birgün dervişleriyle Mentеше iline, gezmeye gitti. Vakit akşam olmuştu. Bir köye vardılar. Köydeki bir zengine adam yolladı, konuklanmalarını istedi. Ev sahibi, bunca zamandır bir erkek evlâd isterim, ancak bir kızım var. Bu umutla nice dervîşi doyurdum, nezir verdim, içlerinden bir ağzı dualı çıkmadı. Size münkir oldum ben, git, söyle, nerde konaklarsa konaklasın dedi. Dervîş, gelip bu sözleri bildirdi, Köy dışında kondular. Hacım Sultan, ben o adama giderim dedi. Dervîşler, vakit geç, belki bir müşkül hâl olur dedilerse de Hacım Sultan eslemedi, sürüp gitti, o kişinin kapısına geldi. Besmeleyle kapıya el urdu, kapı, hemen açıldı. İçeri girdi. (Ev sahibinin kızı yataktaydı, doğruca yanına vardı, başını sığadı, dua etti, elini yüzüne sürdü. Erin himmetiyle o kızın dişilik âleti yok oldu, kendisinde erlik âleti peydahlandı.)

Hacım Sultan, bu kerameti gösterdikten sonra döndü, topluluğa geldi. Ne oldu dediler. İş değişti, kaçmak gerek dedi. Hemen yüklerini yüklediler, davarlarını öne sürdüler, kaç-kaça yola düştüler. Biz gelelim buyana. Kız uyandı, başına el urdu, erin duasını aldığını anladı, derken ken-

dışını bir yokladı, gördü ki erkek olmuş. Koşup babasını, anasını uyardı, hali bildirdi. Pek sevindiler, akrabası da sevinç içinde kaldı. Hepsi birden erenlerin ardına düştüler. Yetişip Hacım Sultan'ın elini öptüler, ayağına yüz sürdüler, yalvarıp geriye döndürdüler, eve götürdüler. O erkek olan kızı, huzura getirdiler. Erenler, o yiğidi traş etti, derviş yaptı, tac giydirdi. Hacım Sultan, o ilin halkından bin öküz topladı, adamlarıyla bile sürüp yurduna geldi. Bütün kerametlerini anlatmaya imkân yok, biz, bukadarcıkla iktifa ettik. Sonucu Kolu Açık Hacım Sultan, Tanrı rahmetine kavuştu.

Ş Rasûl Baba.

Hacı Bektaş Hünkâr'ın ulu halifelerinden biri de Rasûl Baba'ydı. Birgün, Hünkâr'ın huzurundayken, acaba Hünkâr bize nereyi yurd olarak verecek fikrine düştü. Erenlere malûm oldu, Rasûl'üm dedi, bir seni bizden kaldırı, bir yere koruz dedi.

Hünkâr, köçtükten sonra bir gece yattı, sabahleyin kalkınca kendisini şimdi ki mezarının yerinde buldu. Orası, Altıntaş'a tâbi Beşkarış denen yerdi. Beşkarış denmesinin sebebi de şuydu:

«O yerde bir kâfir beyi vardı, boyu beş karıştı. O yer, onun hükmü altındaydı. Oraya bir de kilise yaptırmıştı. Birgün, adamlarıyla şehrin üsyanındaki dağa avlanmaya çıktılar. Bir de ne görsünler? Altın bir geyik yürüyüp otlamada. Şaşıp kaldılar. Bey, dört yanını sardır, diri tutalım dedi. Geyik, bunlardan ürktü, o kilisenin dibine kaçtı, gözlerinin önünde silkindi, bir güvercin oldu, uçtu, kilisenin kubbesine kondu. Derken konduğu yerden indi, gene silkindi, bir insan oldu, kilisenin dibine oturdu.

Bu hali gördüler, hemen geldiler, ayağına yüzler sürdüler. Safa geldin, kadem getirdin, gelişin mübarek olsun dediler. Kimsin, nesin diye sordular. Adım Rasûl'dür, Hacı Bektaş Hünkâr'ın halifelerindenim, bu yeri bana yurt verdi, bu yaptırdığın kilise yeri, benim yatağım olsa gerek dedi, onları dine dâvet etti, imana geldiler.»

Rasûl Baba, oraya iki günlük bir mesafede bulunan Hisarcık'a gitti, orada yerleşti. Bazı kere Hisarcık'ta otururdu, bazı kere Beşkarış'ta otururdu. Fakat çok defa oturduğu yer, Hisarcık'tı. Hisarcık, Tökelcik civarındaydı, orda da Seyyid Cemal Sultan oturmadaydı. Seyyid Cemal, yemek pişirir, sofrayı hazırlar, gel, yetiş Baba Rasûl derdi. Baba Rasûl, hemen kalkar, yetişir, yemeği beraber yerlerdi. Sonucu Baba Rasûl, ihtiyarlık çağına girdi. Birgün Cemâl Seyyid, gene yemek pişirdi. Yemeği kotardılar, sofraya yayıldı, Seyyid Cemâl, Rasûl Baba'yı çağırdı. Rasûl Babab geldi, yetişt. Fakat Seyyid Sultan dedi, bundan böyle lûtfet, kerem et, ya aş pişer-

ken, yahut kotarıırken çağır, ihtiyarladım, güç gelmesin bana dedi. Seyyid Sultan, eğer sendeki kuvvet bende olsaydı, seni çağırduğum anda dünyayı baştan başa dolandır, gene erişir, gelirdim dedi. Baba Rasûl, bu, senin yüce himmetindir karşılığında bulundu. Birbirlerini bu çeşit ağırlarlardı.

Baba Rasûl, bunca vilâyet ve keramet gösterdikten sonra Beşkarış makamında âhirete göçtü. Şimdi Altıntaş'da Ayrıklıçalı'nın dibinde, Beşkarış denen yerdedir.

§ Pîr Ebi Sultan.

Hünkâr'ın ulu halifelerinden biri de buydu. Hünkâr'ın çerağcısıydı, erenler safa-nazarını almıştı. Kuvvetli bir erdi. Birgün Sadreddîn-i Konavî, Konya'dan Hünkâr'a bir derviş gönderdi. Hünkâr'a pek mecburuz, sohbetine iştiağımız var. Fakat bulunduğumuz yerde de işimiz var, bu hizmet de onların hizmeti. Sülûk görmüş halifelerinden birini gönderse de burada ona bir mekân göstersek, bizimle beraber bulunsa, kendilerinin mânasını onlardan bulsak, kendilerinin kokusunu onlardan alsak dedi.

Derviş vardı, Sadreddîn'in bu sözlerini Hünkâr'a söyledi. Hünkâr, Pîr Ebi Sultan'a döndü, çerağcı dedi, bizden istedikleri kimse sensin, yürü, Konya'ya var, Şeyh Sadreddin, nereyi gösterirse orayı mekân et, Konya'yı sana yurt verdi. Sinin ziyaret olsun, toprağın kefareti.

Pîr Ebi Sultan'ın üç oğlancığı vardı, Hünkâr'ın emri üzerine kalktı, karısına gitti, Hatununa hali anlattı, oynayan oğlancıklarını aldı, Konya'ya geldi. Doğruca Sadreddîn'e vardı, hali bildirdi Sadreddîn, Pîr Ebi'yi ağırladı; sonra beraberce bir yere vardılar; burası dedi, hem bize yakındır, hem de karşı. Pîr Ebi, oraya bir tekke kurdu. Birçok mürid, muhib yetiş-tirdi.

◀ Bir zaman oldu, Konya'da tâun salgını oldu. Pîr Ebi Sultan'ın iki oğlu da tâundan öldü. Derken üçüncüsü de tutuldu, birkaç gün yattı, sonunda o da can verdi. Teneşire koyup yıkarlarken Pîr Ebi, eve girdi, baktı ki, hatunu pek acıklanmada, çok ağlamada. Hemen dışarıya çıktı, oğlunun yanına gitti, yüzünü göğse çevirdi, İlâhi dedi, ikisini aldın, birini bize bağışla. Besmele çekti, oğlunun eline yapıştı, kalk oğul dedi, Tanrının emriyle, Tanrının izniyle oğlancık dirildi, ayak üstüne kalktı. Pîr Ebi aldı, kadınına götürdü. Biz dedi, sabrettik amma senin sabrın olmadığından Tanrıya yalvarıp niyaz ettik, lûtfetti, kerem etti, niyazımızı kabul etti, oğlancığına hayat verdi, bağışladı bize. ▶

Bu olay üzerine Konya halkı, Pîr Ebi Sultan'a pek ziyade bağlandılar. Sonucu Konya'da öldü. Mezarı, Lârende kapısından dışardadır.

HACI BEKTAŞ'IN ÖLÜMÜ

§ Hacı Bektaş'ın Saru İsmail'e vasiyeti.

Hacı Bektaş Hünkâr, birgün namaz kıldı, evradını okudu, halvete vardı. Saru İsmail'i çağırdı. Dedi ki:

Sen benim has halifemsin. (Bugün perşembe, ben bugün âhirete göçeceğim. Göçünce kapıyı ört, dışarıya çık, Çiledağı tarafını gözle. Ordan bir boz otlı gelecek, yüzüne yeşil nikap urunacak. Bu zat, atını kapıda bırakıp içeriye girecek, bana yâsin okuyacak. Attan inip selâm verince selâmını al, onu ağırla. Hülle donundan kefenimi getirir, beni o yıkar. Beni yıkar-ken su dök, yardım et ona. Ceviz ağacından tabut yapar, beni tabuta kor, ondan sonra beni gömün. Onunla söyleşmeyin sakın. Benden sonra Fâtıma Ana (Kadıncık) oğlu Hızır Lâle Cüvan, yerime geçsin. O, elli yıl hizmet eder, ondan sonra yerine oğlu Mürsel geçer. O, kırk sekiz yıl şeyhlik eder, ölür, yerine oğlu Yûsuf Balı geçer. O da otuz yıl hizmet eder, sonra Hak yakınlığına ulaşır. Dünyanın hali budur, gelen gider.) Sen de hizmet et, sofraya yay. Himmet dilersen cömertlikte bulun. Murtaza'dan halk, erlik, keramet istediler, Kanber'e, sofrayı yay buyurdu. Benden kisvet giyen her mürid, konuk istesin, konuğa hizmet etsin. Şeytan gibi kendisini görmesin, kim-senin yatan itini kaldırmasın. Kimseye karşı ululanmasın, hased etmesin. Sana bir vasiyetim daha var:

Öğüdümü tut, ölümünden sonra bin koyunla yüz sığır kurban et, bütün halkı çağır, hizmet et, onları doyur. Yedinci günü, kırkıncı günü, helva dök, korkma, erin harcı eksilmez. Ne kadar mürid, muhib varsa dâvet et, onları topla. Öğüt ver, ağlasınlar. Bir halifem de (Barak Baba'dır: Ali Emîri), gerçek bir erdir. Ona da söyleyin, Karası'ye varsın, Balikesri'ye gidip orasını yurd edinsin.

Hünkâr, böylece vasiyette bulunduktan sonra Saru İsmail, ağlamıya koyuldu, Tanrı bana o günü göstermesin dedi. Hünkâr, (biz ölmeyiz, sûret değiştiririz diyerek onu teselli etti.) Sonra Tanrıya niyazda bulundu, Peygambere salavat getirdi. Kendisi, kendisine yâsin okudu, Tanrıya can verdi.

Saru İsmail, vasiyetine uyup hırkasiyle yüzünü örttü, halvetin kapı-

sını örttü, dışarı çıktı. Erenler anası Fâtımâ Bacı, Seyyid Mahmûd-ı Hayran, Karaca Ahmed, Kolu Açık Hacım Sultan, Rasûl Baba, Cemâl Seydi, hasılı bütün erenler, atlı-yaya, hep geldiler, yanıp ağlaştılar. Derken bir de baktılar ki Çiledağı tarafından bir tozdur koptu. Bir anda yaklaştı. Hünkâr'ın dediği gibi bu zatın elinde bir mızrak vardı, yüzüne yeşil nikap örtmüştü, altında da boz bir at vardı. Erenlere selâm verdi, selâmını aldılar. Mızrağını yere sançtı, atından indi, doğruca halvete girdi. kendisiyle beraber içeriye yalnız Saru İsmail girdi. Kara Ahmed, kapıda durdu, kimseyi içeriye sokmadı.

Saru İsmail, su döktü, yüzü nikaplı er yıkadı. Yanındaki hulle donlarını kefen etti, kefenledi, tabuta koydular. Alıp musallâya götürdüler. Boz atlı er, öne geçti, imamlık etti. Erenler, yetmiş saf olup uydular. Namazı kılındı, götürüp mezarına gömdüler. Boz atlı, erenlerle vedalaşıp atına atladı, yürüdü.

Saru İsmail, acaba bu kim, eğer Hızır'sa görüşmüştüm, mutlaka tanırım dedi, koştu, ardından yetiştı. Namazını kıldığın, yüzünü gördüğün er hakkı için dedi, kimsin? Bildir bana.

((Boz atlı er, Saru İsmail'in niyazına dayanamadı, nikabını açtı. Saru İsmail, ne gördü? Birden karşısında Hacı Bektaş Hünkâr beliriverdi. Saru İsmail, Atının ayağına düşüp hayranlığını bildirdi, lütfet Erenler şahı dedi, otuzüç yıldır hizmetindeyim, kusurum var, seni bilememişim, suçumu bağışla. Hünkâr, er odur ki dedi, ölmeden ölür, kendi cenazesini kendi yıkar. Sen de var, buna gayret et. Bu sözleri söyleyip birden, gözden kayboldu.))

§ Ölümünden sonraki kerameti ve Türbenin kuruluşu.

Hünkâr'ın zamanında padişah, Gazi Murad'dı. Edirneyi almış, çok savaşlar etmişti. Bursa şehrinde otururdu. Atası Osman, Hünkâr'ın kisvesini giydiği için o da Hünkâr'a pek düşküdü. Gidip ziyaret etmek isterken Bursa'da, Hünkâr'ın ölümünü duydu. Pek ağladı, sonunda türbesini yapmayı kurdu. Mimar istedi. Birçok mimarlar geldi, fakat hiçbirini beğenmedi. Nihayet kaplıca mimarı geldi, bu mimarın adı, Yanko Madyan'dı.

Padişah, mimara emretti, kubbesini sağlam yap, fakat sekizinci İmâm aşkına, kubbeyi sekiz köşe yap dedi. Aynı zamanda Hızır Lâle'yi çağırdı, ona niyaz etti, himmetini aldı, harcını verdi, yolladı.

Mimar, Sulucakaraöyük'e geldi, hazırlık yapıldı, türbe kuruldu. Kubbe yüceldi, tamamlandı. Şimdi gelelim, Hünkâr, ölümünden sonra ne keramet gösterdi, nice gösterdi?

«Mimar, kubbeyi tamamlayınca oraya bir tunç mil dikmek ister, mili alıp kubbeye çıkar, tam dikeceği sırada birdenbire ayağı sürçmez mi? Mimar yere düşerken tut beni ya Hacı Bektaş der, gönlünden de ben, kâfirliğimle sana geldim, gerçek ersen der, kurtar beni, imân edeyim sana. Derken, hemen sağ esen, yere ayak basar.»

«Derler ki o sırada elinde bir bardak su vardı, mimar, baktı ki yerde, elindeki bardakta dolu olan suyun bir katresi bile dökülmemiş.» Bu kerameti gören mimar, derhal imâna geldi, traş ettiler, taç tekbirlediler, adını derviş Sadık koydular. Altı yıl dergâhta hizmet etti, altı yıl sonra vadesi yetti. Öleceği vakit, tekkede şeyh olan Hızır Lâle Cüvan'a vasiyet etti: Tuz ekmek hakkı için dedi, lûtfet, beni Hünkâr'ın eşiğinin altına göm. Onu ziyarete gelenler, benim kabrime basıp içeriye girsinler. Derviş sadık ölünce Hızır Lâle, vasiyetini tuttu, onu eşiğin dibine gömdü. Şimdi türbeye girenler, onun üstüne basıp girerler.

§ Kubbenin kurşunlanması.

Bu tarihten sonra nice dem-devran geçti, Rûm ülkesine Sultan Bâyezîd padişah oldu, Sultan Muhammed'in tahtı, onunla bezendi. Bu padişah nice köprüler, kervansaraylar yaptı. Bu arada Altı tane de büyük tekke yaptırdı. Atası Osman, Hacı Bektaş Hünkâr'ın kisvetini giydiği için onun da Hünkâr'a çok saygısı vardı. Hacı Bektaş türbesini ziyaret etti, vakfını artırdı. Emretti, kubbenin üstünü kurşunladılar. Allah devletle ömrünü ziyade etsin.

§ Bitim.

Tanrıya hamdolsun ki, bu kitap sona erdi. Ümidim var, sevab elde etmişimdir. Bu sözler, erenler sözleridir, bundan dolayı günahım sonsuzsa da âlemlerin rabbi umarım ki, bütün Muhammed ümmetiyle ve kardeşleriyle beraber Ali kuluna da rahmet eder.

Biz, gücümüz yettiği kadar yazdık, bu «Vilâyet-nâme» yi tamamladık. Siz erenlerden reca ederiz ki, Ali Çelebi kulunuzu, Ulu Tanrı, âkibet hayırlığı versin de bütün mümin kardeşleriyle beraber imân müyesser eylesin diye hayır dua ile anasınız. Fâtiha, Muhammed'e salavat. Allahım, ulumuz Muhammed'e, tertemiz soyuna-sopuna rahmetler et. Hamd, âlemlerin rabbi Tanrıya.

1034 yılı Rebiulevvel ayında (1624 - 1625) yazıldı.

Ahî Eyren, menkabesinde:

«Anı istiyen manâkıbında bulur, okuyup bir hisse alır; biz girü Molla Hünkâr Mevlânâ'yı hikâyet edelim.»

Hazret-i Hünkâr'un işâret için Hazret-i Mevlânâ'ya gönderdiği

Öyle rivâyet ederler ki Molla Hünkâr nâme yazıp elçi ile gönder'di; Hazret-i Hünkâr'a vusûl buldukta mahabbet-nâmesin okuyup mefhûmunu bildi. Yazmış ki bizlere bir dede irsâl edüp bizi irşâd ede deyü tahrîr eylemiş. Ol vakt Hazret-i Hünkâr, Çiledağı'nda ibâdete meşgul idi ve otuzaltı bin evliya mevcûd idi. Çünkü Hazret-i Hünkâr'un mübârek nutk-ı saâdetlerinden öyle geldi ki Molla Hünkâr bizden bir dede (s. 168) istemiş, eğer derviş matlûb edeydi biz kendimiz gitmek lâzım gelürdi, ancak mâbeynimizde otuzaltı bin halîfemiz vardır, birini irsâl ederiz deyü buyurdular. Dönüp etrâfına nazar eyleyüp kangınız gidersüz deyü nutuk buyurdular. Cümlesi sükûta vardı. (Şems-i Tebrîzî yerinden durup erenler şahı, ben giderim dedi. Hazret-i Hünkâr'un mübârek nutkından öyle çıkı ki benlik ile meydâna geldün, başıla git, başsuz gel dedi.) Derhâl Şems-i Tebrîzî Hazret-i Hünkâr'un mübârek elin öpüp yola revân oldu. Bir cuma günü Konya'ya dâhil oldu. Bir dânişmendine buluşup suâl eyledi ki Molla Hünkâr'un medresesi ne mahaldedir, bizlere gösterün dedi. Ol dânişmend dahı gel dede sultan, sana göstereyim deyüp önine düşüp olduğı mahalle götürdi. Şems-i Tebrîzî içerü girdi, gördi ki bir kebir havz ve havzun kenârında bir köşk ve derûnunda bir ma'sûm, iki gözleri a'mâ ve iki elleri çolak ve iki ayakları kötürüm ve etrâfında kitaplar yığılmış, durur. Suâl eyledi ki oğlumuz Molla Hünkâr kandadır? Ol ma'sûm dedi ki: Bugün cumuadur, edâ-yı salât için câmie gitti. Şems-i Tebrîz dedi ki: (Var, imdi Molla Hünkâr'ı çağır, gelsün. Ma'sûm cevâb itdi ki: Gözlerüm kör, ellerüm çolak, ayaklarum kötürüm, nice gideyim? Şems-i Tebrîz, belinden çeliğın çeküp ol ma'sûma bir çelik urdı, yetiş yâ Hazret-i Pîr diyüp elinden tutup mübârek eliyle yüzün sığadı, gözlerin meshidüp bi iznillâhi taâlâ gözleri açılıp elleri, ayakları sihhat bulup yürüdi, eli tutdı, gözleri gördi. Ol ma'sûm sürür ile durdı. Dede sultan, varayım, pederimi câmi'den tiz getüreyim diyüp revân oldu.)

Molla Hünkâr dahı salât-ı cumuayı temâm edüp (s. 169) câmi' kapu-

sından çıkup gelüridi, oğlı sihhat bulmuş, sürûr ile yanına geldi. Molla Hünkâr dedi ki: Oğlum, bu hâl ne hâldür? Oğlı vâkıayı beyân eyledi. Molla Hünkâr bildi ki varısa bu kerâmet Hazret-i Hünkârın gönderdiği Dede Sultandır. Şems-i Tebrizî gördi ki Molla Hünkâr'un kitapları çokdur, cümlesini toplayup havzun içine bıraktı. Molla Hünkâr dahı evlâdıyle gelüp kapudan girdi ki bir celâl sûretlü dede sultan oturur, gördüğü gibi kendüye bir heybet gelüp ditredi, kendü kendünden didi ki: Evliyâ-Allâhda heybet olur, hele bir gûşeye çekilüp görüşelüm dedi. Molla Hünkâr içerü girüp selâm verdi, yerine geçüp oturdu, safâ geldün dede sultan dedi ve Hazret-i Hünkâr'un mübârek hâtırların suâl eyledi. Esnâyı sohbet itmekde iken nâgâh Molla Hünkâr'un gözi havza gitdi, gördi ki cümle kitaplar havzde su içinde üzerler, teessüfden bir âh eyledi. Şems-i Tebrizî didi ki: Neyçin âh idersin? Anunîçün âh iderim ki şol kitapların içinde candan sevgili bir kitabum varıdı, anı dahı suya atmışsınız, ıslanup telef oldı, andan mahzûn oldum, zirâ bulunması mümkün degül ve misli dahı yokdur. Şems-i Tebrizî derhâl yerinden durup havz kenârına varup mübârek elini suya koyup cümle kitapları bir bir çıkarup eline sundı. Gördi ki su içinden çıkan kitapdan toz çıkar. Cümlesin çıkarup ol kitap bu mıdır diyü cümlesin bir bir çıkardı. Acup bakdı ki cümlesinin hattı bozulmamış, gûyâ hiç suya girmemiş. Molla Hünkâr böyle gördükde varup Şems-i Tebrizî hazretinün hırkasın eteğın öpdı, erenler şâhı, kem bizden, kerem sizden, bizüm güstahlıgumuza kalmayınız. Şems-i Tebrizî buyurdı ki: Bizim pîrimizde ve yolumuzda kin, küdüret, gadr ve buğ yokdur, biz günahdan, hatâdan (s. 170) geçdük Allâhu azım-al-şân dahı geçmiş olsun dedi, ancak bizüm muradımız sizünile mahabbet idelüm didi. Molla Hünkâr didi ki: Erenler şâhı, ne mahabbet istersenüz baş üzerine olsun. Şems-i Tebrizî buyurdı ki: Hânende ve sâzende, kudüm ve masdar ve nây ola, çalalar, biz dahı Allah'ı zikridelüm. Molla Hünkâr derhâl buyurdı, cümlesi geldiler. Hânende ve sâzende, kudüm ve masdar ve nây bir kere dem urup sadâlanmağa başladı. Şems-i Tebrizî'e ışk-ı ilâhî gelüp yetiş yâ Hazret-i Pir diyüp semâ'a kalkup öyle semâ' ider, gördiler ki bir (Hû ismiyle berhevâ olup yedi gün, yedi gice bu minvâl üzere semâ' eyledi) Molla Hünkâr bu hâli görüp derûn-ı dilden ve cân ü gönülden Hazret-i Hünkâr'un yolına ve erkânına ve Şems-i Tebrizî'e gönül virüp malından ve evlâdından ve ehl ü iyâline ve tâc ü tahtından geçüp bir kere tut beni yâ Şems-i Tebrizî diyüp yerinden kalkup ışk-ı ilâhî ile pertâb idüp Şems-i Tebrizî'in iki eline gelüp tutup çekdi, aşâğa inüp oturdılar. Şems-i Tebrizî didi: Ey Molla Hünkâr, bu dem mahabbet her ne kadar hoş oldıysa da bizüm gönlimüzce dem mahabbet olmadı, bilesiz, bizlere bir iki desti şarab getirsen ve iyâlin çıkarsan, sâzendeler çalup kızlarıyla iyâlin semâ dönseler, bizler oturup şarab içsek, böyle bir dem mahabbet eylesek ne hoş mahabbet ve safâdur didi. Molla Hünkâr didi ki: İyâlimün hazmı kaabildür, ancak erenler şâhı,

bizler yedi kazânun bağlarını dökürüp kütüklerini ateşe yakdirduk ki bundan şarâb olur, içenler de içenler dürlü dürlü fışk u fesâd iderler diyü, şimdi bu etrafta şarâb bulunması mümkün değildir. Şems-i Tebriz buyurdi: Kal'a derûnunda Aleksî nâm keferenün hânesinde bir çenbersüz fuçı vardır, içi şarâb (s. 171) doludur, iki desti al, var, doldur, getir didi. Molla Hünkâr, bir gulâma emritdi gidüp getüre. Şems-i Tebriz buyurdi ki gulâm gitmek lâzım değildir, sen ferâcenî geyüp ve destileri eline alup eteğin altına gizlemiyerek şöyle âşikâr gidüp doldurup getüresin didi. Molla Hünkâr nâcâr kalkup ferâcesin geyüp ve iki eline iki desti alup kapudan daşra çıktı. Gönlerinden didi ki bâri eteğim altına alup kimesne görmesün didi. Andan ferâcesi altına destileri gizleyüp keferenün kapusına vardı. Dakk-ı bâb idüp ol kefereyi çağırıp mezkûr keferi Molla Hünkâr'un sadâsin işidüp acele kapuya geldi. Kapuyu açup emrine mutiüm didi. Molla Hünkâr ayıtdı: Al bu destileri, şarab doldur didi. Kefere, kasem idüp anamdan doğalı şarab görmedüm ve hâlbuki bu etraflarda bağ yokdur, şarab neden olacaktur. Molla Hünkâr didi ki: Senün evünde bir çenbersüz fuçı vardır, şarab doludur, destileri andan doldur. Mezkûr keferi, yine yemîn idüp didi ki: Bendenüz doğdum doğalı ol çenbersüz fuçı pederünden kalma gördüm, ancak çürümüş bir fuçudur. Molla Hünkâr didi ki: Elbetde vardır, sen hilâf söylersün. Kefere didi ki: Hünkârım, buyurun, fuçının yanına berâber varalum, göresin. Hemandem fuçının yanına gidüp tıpasını çeküp gördiler ki kızıl kan gibi şarab akmağa başladı. Molla Hünkâr destileri doldurup gine eteği altına alup revân oldu. Yolda gideriken çarşu içinde iki birden kayup yüzi koyun düşüp destileri dahı kırılıp şarab akdı. Derhâl vilâyet halkı başına üşüp (sen yedi kazânun bağlarını sökdirdün ve ateşe yakdirdün ki bundan şarap hâsıl olup içenler, fışk u fesâd. iderler diyü, şimdi kendin (s. 172) gizlüce şarab alup içersin, buyurun şer'-i şerife senünle varup murâfaa olalum. Elinden tutup şer'a getürmeğe bir azım cem'iyet oldu. Bu hâl Şems-i Tebriz'e ma'lûm olup derhâl çarşuya geldi. Gördi ki halk Molla'nun üzerine üşüp gulüvidüp şer'a götürürler. Şems-i Tebriz didi ki: Ey âdemler, durun bakalum, hâl nicedür. Anlar didiler ki: Hey dede sultan, bu bizüm bağlarımızı söküüp çıkardı, üzüm yemeğe hasret olduk, şimdi kendüsi gizlüce şarabı alup içi, murâfaa için şer'a da'vet iderüz, da'vâmuz faslöluna. Şems-i Tebriz didi ki: Durun, şu şarâba ben dahi bir nazar ideyim, şâyed şarâb olmaya. Eğilüp şarâba nazar idüp didi ki: Hey din karındaşları, bu şarâb değildir, dut pekmezidür. Anlar dahı eğilüp bakdılar ki ağızlarına alup tahkiyk ki şarâb değildir, sahîh dut pekmezidür, cümle görüp bildiler, Molla'nun elüne ayağına düşdiler, bilmedük, hatâ itdük, afv buyurun didiler. Molla Hünkâr dahı ben afvitdüm, Hak taâlâ hazretleri dahı afveyleye diyüp hânesine gelüp oturdu. Ânde Şems-i Tebriz gelüp yanuna oturdu. Tekrârdan, Şems-i Tebriz hazretleri nefes itdi ki: Molla

Hünkâr, tiz var, iki desti şarâb al, götür didi. Gine eteğin altına gizleme, zîrâ tekrâr düşüp destileri kırarsın ve âleme rüsvây olursın, heman âşîkâre götür, kimesne görmez didi. Molla Hünkâr bildi ki mukaddem nutuk kıldı, eteği altına gizlediği için başuna bu hâl geldi. Ne çare, derhâl gine iki desti alup ol keferenün hânesine varup gine ol fuçidan doldurup âşîkâre tutarak getürdi, Şems-i Tebriz hazretlerinin nazarında kodı. Şems-i Tebriz ayıtdı: Var, imdi ehl ü iyâlin ve taâm kebab getür, sâzendeler, nâyler, kudüm (s. 173) gelsün, bir dem mahabbet idelüm. Molla Hünkâr dahı Şems-i Tebriz'ün bu kerâmetlerini görüp sıdkıla her nefesine bend olup bağlandı. Derhâl Molla Hünkâr yerinden Kalkup ehlini ve dürlü taâmlar ve kebablar, sâzendeleri Şems-i Tebriz'ün emri üzerine getürdi. Şems-i Tebriz dahı anlarun cümlesine birer dolu bâde virüp nûşitdiler. Ol sâat ısk-ı ilâhî cuşâ gelüp nâyler, kudümler çahnup Allah diyü semâ' itmeğe başladılar. Bu hâl üzere yedi gün, yedi gice mahabbet sürdiler, mahabbet bâkıy diyüp fârîğ oldılar. Gine bir kaç günden sonra her dâim bu vech üzre dem mahabbet iderleridi. İmdi bunu okuyanlar ve dinleyenler ol şarâb, sahîh dünya şarâbı idi diyü amel ve i'tikad itmeyeler. Hâşâ ki ol şarâb, şarâb degülidi, esrâr-ı Hudâ ve kerâmet-i evliyâ ısk-Allâh şarâbı idi. Bu esrârı âlimler ve kâmiller bilür, câhiller, ümmîler yanlış bilüp günâh-kâr olurlar.

Vel hâsıl Mevlânâ Molla Hünkâr, Şems-i Tebriz'den bunca kerâmetler görüp şol derece âşık oldı ki canunı ve malını ve medresesini, müridlerini ve şâgirdlerini bil cümle ulemâ hâlin terkidüp dervîş-i harâbât, terk-i dünyâ ve terk-i ukbâ hâline girdi, Şems-i Tebriz'den bir ân ayrıl-mazıdı.

Molla Hünkâr'un şâgirdleri ve yâranları ve ahbâbları ve sâir şehrin ulemâ ve sulehâsı Molla Hünkâr'un bu hâlin görüp dile aldılar ki bir zındık dervîş gelüp bizüm ulemâmuza başdan çıkarup bu hâle koyup âleme rüsvây olmak revâ degüldür, bu dervîşin çâresin görmek gerekdür. Dürlü dürlü tertibler ve tezvîrler itdiler. Hattâ yukaruda Ahî Evren ve Sultan Alâeddin ve Şeyh Sadreddin bahislerinde bunlarun tezvîrlerini bir mikdâr beyân eyledük. Bundan mâadâ Molla Hünkâr (s. 174) ile Şems-i Tebriz'ün hâl ve ahvallerin ne günâ olduğunu muhassal bilmek dileyen anlarun menâkıblarını bulup okusun, zîrâ bunda biz muhtasar yazduk, söz anlaşılacak kadar didük.

Vel hâsıl dürlü tezvîrlerinden mâadâ Molla Hünkâr'un oğlu Velid'i çağırup didiler: Senün baban Molla Hünkâr kâfir oldı, bu dervîşe tapdı, vâlideni ve hemşirelerini yanına getürüp şarâb ile kebâb ile nâyler ile safâ idiyorlar, senün haberin yok mı ve yâhud ırz ve nâmûsın yok mı, Allâh'dan korknaz mısın bâri âlemden utanmazsın; elbetde bu dervîşün çâresin bulmak gereksin didiler.

Merkum Molla Velid bunların önünde ahd ve yemin itdi ki vardığımla ol dervişün başını keseyim didi. Andan kılıcın hamâil idüp babası Molla Hünkâr'un hânesine geldi. İçerü girüp anları arayıp bir halvet-hânedeye buldı. Gördi ki pederi, vâlidesi ve hemşireleri ol derviş ile cümlesi ışık-ı ilâhî ile Allâh diyerek ayakları yerden yukarı hevâda semâ' iderler. Anı ışık tutup anlarıyla maan semâa girdi, esrâr Allâh'a girüp Şems-i Tebriz'den bunca kerâmetler görüp ideceği işden berî oldu. Ol dem mahabbete cân ü gönülden âşık oldu. Andan sonra çok def'a anlar ile dem-i mahabbetde ve safâda oldu. Münâfıklar gördiler ki oğlu dahî kâfir olmadadır, bunlar dahî sa'y ü cehdidüp def'a def'a Velid'i çağırıp elbetde didüğün idesin, bu dervişün çâresin bulasın diyü ne itdiler ise itdiler, Velid'ün başını çevirdiler. Şems-i Tebriz'ün başını kesmek Velid'ün elinden gitmek takdîr-i Hudâ olmuş ve nefes-i evliyâ olmuş, ne çare.

Günlerde bir gün Velid gelüp halvet-hâne kapısında durup kılıcın çeküp Şems-i (s. 175) Tebriz'i çağırıp buyurun, sizi dışarı isterler diyü Şems-i Tebriz, vakt sâat geldi, eyvallah diyüp kapudan dışarı çıkarırken Velid kılıcın salup re's-i şeriflerini kesdi, yere düşmezden Şems-i Tebriz, kellesin eline alup tut beni yâ Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî diyüp feryâd eyledi ve mübârek dehânından böyle çıktı ki Hudâ'nun takdîri ve pîrimün nefesi izhâr olmak senün elinden vâki oldu, dilerüm ki sen ile tarîkûn ilâ yevm-il ebed zevâlî olmayup meşhûr olsun, ancak tarîkûnün usûlî san'at gibi ta'lim olup himmet ile olmasun ve bir tarîkde dostın olmasun ve babanun sırrı ve keşfi ve hâli, himmeti sana değmesün, himmetsüz olasun, sende ve fukarânda himmet olmasun diyüp başını iki eline alup Allah diyüp semâ' iderek önlerinden zâyî' oldu, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî âstânesine teveccüh eyledi.

Hazret-i Hünkâr'a hâl ma'lûm oldu, Şems-i Tebriz başsuz geliyor diyüp yerinden kalkup Üçler Kapısı'ndan dışarı çıktı. Ol sâat dahî Şems-i Tebriz irişüp Hazret-i Hünkâr'un ayağına düşüp niyâz idüp özür diletti. Hazret-i Hünkâr'un mübârek nutkından öyle çıktı ki Yâ Şems-i Tebriz, başın al, var, makamın Tebriz memleketinde olsun, seni isteyen anda arayup bulsun, durma, tiz git didi. Şems-i Tebriz dahî erenlerin nutkına eyvallah diyüp azm-i Tebriz eyledi.

Bu cânibden Molla Hünkâr, Şems-i Tebriz, tut beni yâ Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî didüğünden sadâ kulağına gelüp yalın ayak, başı açık, sinesi çâk halvet-hânededen dışarı çıkup hâli görüp kanı Şems-i Tebriz diyüp ardına düşüp revân oldu, tut beni yâ Hacı Bektâş didüğünden Sulucakaraöyük'den yolun alup Mevlânâ Molla Hünkâr, bu perişan (s. 176) hâl ile Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî'nün âstânesine geldi. Buluşup görüşdi, ba'dehu Şems-i Tebriz kandadır diyü suâl eyledi. Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı

Veli cevâb verdi ki buraya Şems-i Tebriz gelüp biz ana nefes itdük ki var, makamın Tebriz'de olsun, seni arayan anda bulsun, hemen var, Tebriz memleketinde Hâmûşan mahallesinde anı bul ve gör didi.

«Molla Hünkâr dahı derhâl azmidüp Tebriz'e geldi, Hâmûşân mahallesinde suâl idüp buldı. Geldi, gördi ki bir yeşil menâre üstinde Şems-i Tebriz semâ'döner. El hamdü lillâh, işte buldum diyü menâre kapusından girdi. Yukaru çıkdı, bakdı, kimesne yok. Aşağa nazar eyledi, gördi ki aşağıda semâ' dönüyor. İndi, kimesneyi görmedi. Yukaru nazar itdi, menârede semâ' döner, gine yukaru çıkıp kimesne yok. Velhâsıl yedi def'a menâreye çıkdı ve aşağı indi, yedinci def'a menâreden aşağı görüp semâ' ideriken Molla Hünkâr, tut beni yâ Şems-i Tebriz diyüp kendini menâreden aşağı atdı. Şems-i Tebriz dahı sağ elin uzadup Molla Hünkâr'ı tutdı, bir kılma hatâ gelmedi. Aşağa indirüp vâfir pend ü nasihat eyledi, vasiyyet idüp dedi ki: Beni bunda yuyup kefenleyüp namâzum kılup bunda defneyle; andan Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî'nün âstânesine gidesin, seni irşâd idüp nasîbün vire.»

Vasiyyet temâm oldıkda Şems-i Tebriz hazretleri başın yere koyup kendüsi uzanup yatdı. Molla Hünkâr dahı vasiyyet üze hareket idüp defneyledi. Andan sonra Hacı Bektâş-ı Velî'nün âstânesine geldi, vâkı' olan hâlî i'lâm eyledi. Aşevinde kırk gün karâr (s. 177) idüp erbaîn çıkardı. Andan kalmışdır ki bir Mevlevî şeyhi posta oturdıkda Hacı Bektâş dergâhında kırk gün çile çıkara, böyle itmez ise ol şeyhün nefesi ve himmeti yürümeye. Kırk gün temâm oldıkda Mevlânâ Molla Hünkâr'ı Hazret-i Hünkâr «Hacı Bektâş-ı Velî, huzûrına okıyup halifelerin birine buyurdu ki erkân-ı tarîyk üzere tıraş idün ve başuna külâhın tekbir idüp geçürdi ve arkasın yaptı, yüzün sığadı. Arısı, Kürs'i görüp murâdı hâsıl oldu. Eline sancak ve çerağ ve çâr alâmet virüp sofra virmedi. Dördüntüz bir yerde lokma itmesün ve tarîkın Mevlevî olsun ve yürüyüşün Bektâşî olsun ve bizüm köçeklerimiz size lokma yidürsün ve sizün ulularınız bize hidmet itsün ve kisvetün tek bu külâh olsun diyü bunca nasihat birle icâzet virdi, var, git makam ü meskenüne varup demin yürüdesin ve bizden gördüğün esrârı ve erkânı müridlerin ba'zı erbâbını irşâd idesin, nâ ehlini, erbâbı olmayanı evvel gösterdiğün yol, erkân üzere kullanasın, senün müridlerün ve fukarâların iki fırka olup ve iki i'tikad üzere olsa gerekdür, cümlesi bir pîrden ve bir tarîykden Mevlevî dinîlsün, ammâ birbirlerinin hâlerinden ve amel ü i'tikadlarından haberdâr olmasun didi. Derhâl Mevlânâ Molla Hünkâr, erenlerin nutkına eyvallah diyüp dahı erenleri selâmlayup Konya şehrine âzîmet eyledi, gelüp makam u meskeninde karâr itdi, erenlerin nutkı üzerine hayli dem ömür sürdiler.» (s. 178)

Bundan sonra, gene Ahî Evren'e geçiliyor ve «Hazret-i Hünkâr'un Ahî Evren Sultan ile mülâkat eylediğidür» bölümü geliyor.

AÇILAMA

Vilâyet - Nâme'nin tahlil ve tenkidi
Sayfa numaraları metne aittir.

2. b. Yaf'alu fi mülkihi mâ yaşâu va yahkümu bi kudratihî mâ yurid. Allah, mülkünde dilediğini yapar ve ne isterse kudretiyle onu hükmeder anlamındadır. Âyet ve hadis değildir. Yalnız III. sûrenin 40. âyeti, «Kezâlik - Allâhu yaf'alu mâ yaşâ», yani işte böylece Allâh, dilediğini yapar sözüyle biter. V. sûrenin ilk âyeti de: «Şüphe yok ki Allâh, neyi dilerse onu hükümeder» mealindeki sözle biter. Bu cümle, bu iki âyetten, bâzi sözler de katılarak, meydana getirilmiştir.

3. b - 8. a. Hacı Bektâş'ın soy şeceresi şöyle tesbit ediliyor:

Hacı Bektâş-ı Velî — Seyyid Muhammed İbrâhîm-al-Sânî — Seyyid Mûsa-l-Sânî — İbrâhîm Mükerrrem-al-Mucâb — İmâm Musa-l-Kâzım — İmâm Ca'fer-al-Sâdık — İmâm Muhammed-al-Bâkır — İmâm Zeyn-al-Âbidîn Ali — İmâm Husayn-al-Şahîd — İmâm Emîr-al-Mu'minin Ali.

Görülüyor ki Ali ile Hacı Bektâş arasında sekiz kişi vardır. Ali, Hicretin 40. yılı razamanının ondokuzuncu günü vurulmuş, yirmibirinci gecesi vefat etmiştir (661). Oğlu 50. yılın saferinin yirmidokuzuncu günü (670), kendisine sunulan zehirin tesiriyle hayata gözlerini yummuştur. Kardeşi Huseyn 61. yılın muharreminin onuncu günü Kerbelâ'da şehid olmuştur (680). Oğlu Ali 94 hicride (712), onun oğlu Muhammed, 114 te (732), onun oğlu Ca'fer-al-Sâdık 148 de (705), onun oğlu Mûsa-l-Kâzım da 183 te (799) vefat etmiştir.

⟨Hacı Bektâş, hem Vilâyet-Nâme'ye, hem Manakıb-al-Ârifin'e göre 1273 te vefat eden Mevlânâ ile çağdaştır. Ön-sözümüzde de söylediğimiz gibi 669 hicride (1270-1271) öldüğüne dair elimizde üç kayıt var. Bu tarihle İmâm Mûsa-l-Kâzım'ın vefatı arasında tam beşyüzaltmışbeş, beşyüzaltmışaltı yıl vardır ki bu kadar yılın içinde, Hacı Bektâş'la Mûsa-l-Kâzım arasında ancak üç kişinin bulunması mümkün değildir.⟩

⟨İmâm Mûsa-l-Kâzım'ın otuzdokuz oğlu olup bunların onaltısının lâkabı bulunduğu, ondokuz kızı olup yedisinin lâkap verildiği de doğru değildir.⟩ Mûsa-l-Kâzım'ın otuzyedî kızı, yirmiüç oğlu vardı. Oğullarından beşinin soyu yürümedi, üç tanesinin erkek evlâdı olmadı. Beşinin soyu olup ol-

madığı ihtilâflıdır. On tanesinin soyunun yürüdüğü muhakkaktır ki bunların adları, Alî, İbrâhîm-al-Asgar, Abbâs, İsmâîl, Muhammed, İshak, Hamza, Abdullah, Ubeydullah ve Ca'fer'dir. Bâzılarına göre onüç oğlunun soyu yürümüştür ki Mûsa adlı bir oğlu bulunan İbrâhîm-al-Murtazâ, bunların arasındadır (Umdat-al-Tâlib fi Ansâbı Âli Ebi-Tâlib, Nacaf - 1918. 1337, s. 185 - 187).

(Meclisi'nin (ölm. 1699 - 1700), çok değerli bir Ansiklopedi olan «Bihâr-al-Anvâr» ında, İmâm Mûsa-l Kâzım'ın oğlu Muhammed-al-Abid'in oğlu olan ve Kerbelâ'da gömülü bulunan bir İbrâhîm-al-Mucâb'dan bahsedilmektedir. Bu zatın, doğrudan doğruya İmâm Mûsa-l-Kâzım'ın oğlu olduğu ve İmâm Husayn'i ziyaret ederken selâm verince kabirden, sana da esenlik ey oğlum sesinin duyulduğu, bu yüzden Mucâb lâkabiyle meşhur bulunduğu da rivayet ediliyor. Ancak bu rivayetlerin kaynağı icazet-nâmeler olduğu için ilmi bir değer taşımayacağı meydandadır (Şeyh Abbâs-al-Kummî: Safinat-al-Bihâr va Madînat-al-Hikâmi va-al-Âsâr, Nacaf — 1355, I, s. 79).

3. b de Aliyy-al-Rızâ, İbrâhîm-al-Mucâb, Abbas, Kâzım ve Hamza'nın adları anılıyor. Bu beş ad anıldıktan sonra altısının bir anadan olduğu söyleniyor.

Mir'at-al-Makaasid fi Daf'al-Mafâsid'de şecere şöyledir:

Hacı Bektâş-ı Velî — İbrâhîm-al-Sânî — Mûsâ — İshak — Muhammed — İbrâhîm — Hasen — İbrâhîm — Mehdi — Muhammed — Hasen — İbrâhîm-al-Mükerrerrem-al-Mucâb — Mûsa-l-Kâzım (s. 181). «Bektâşi Sırrı», Hacı Bektâş'ın şeceresini bu kitaptan almıştır (Birinci cüz, s. 31 - 32).

Bu şecereye, Millet Kütüphanesindeki 1035 te yazılmış «Vilâyet - Nâme» nüshasında rastlıyoruz. 2. b yaprağının kenarına birisi bu şecereyi yazmış. Ancak orda İbrâhîm-al-Mükerrerrem-al-Mucâb'ın oğlunun adı Hasen değil, Husayn'dır, Mehdi'den sonraki İbrâhîm de yoktur. Mir'at-al-Makaasid sahibi, ihtimal bu nüshadan, yahut bir başka yerden bu şecereyi almış. Bu şecereye göre Hacı Bektâş'la İmâm Mûsa-l-Kâzım arasında on, yahut on bir kişi vardır. Bu, işi oldukça düzeltiyor, fakat Vilâyet-Nâme'nin açık ifadesine taban tabana zıt. Çünkü Vilâyet - Nâme, Nişabur halkının İbrâhîm-al-Mucâb'ı kendilerine padişah yaptıklarını, ölümünden sonra Mûsa-al-Sânî'nin padişah olduğunu, onun, İmâm Aliyy-al-Rızâ ile görüştüğini, İmâm'ın kerametiyle İbrâhîm-al-Sânî'nin vücuda geldiğini, babasından sonra padişah olan İbrâhîm'in, avdan gelirken pınar başında toplanmış olan kızlardan birine âşık olduğunu, Şeyh Ahmed'in kızı olan ve Hâtem adını taşıyan bu kızı aldığını, Hacı Bektâş'ın, bu kızdan doğduğunu söyleyerek verdiği şecereyi bir daha tekrarlıyor (4. a - 9. a).

Bütün bu hikâyeler arasında Hacı Bektâş'ın dedesi Mûsa-l-Sânî'nin,

203 saferinin yirmiyedinci günü şehid olan (818) İmâm Aliyy-al-Rızâ ile konuşması da var. Hacı Bektaş'ın babası, bu görüşme sonucunda, karısının, İmâm'ın ağzından bardağa döktüğü şerbeti içmesi üzerine dünyaya geliyor. Aliyy-al-Rızâ'nın şehadetiyle Hacı Bektaş'ın ölümü arasında dörtyüz-altmışiki, dörtyüzaltmışüç yıl var. Bu kadar uzun bir vakti, yalnız Hacı Bektaş, babası ve dedesi dolduruyor.

«Bu bakımlardan Hacı Bektaş'ın soy şeceresinin Ali'ye ulaştırılması, zamanın geleneğine uyularak ona ayrıca bir de seyyitlik verilmek istenmesinden doğmadır. Vilâyet - Nâme'nin kenarına yazılan şecereyse zamanı doldurabilmek için adlar eklenerek uydurulmuş bir şeydir»

4. b. İbrâhîm-al-Mucâb'ın Türkistan'da gömüldüğü şehir, Tokan ve Tufan okunabilir. İhtimal Turfan'dır ve bu şehrin şöhreti, Vilâyet - Nâme'ye girmesine sebep olmuştur. İst. Üniv. nüshalarından 2471 No. da kayıtlı olanın da bu şehir, Tûz, 4820 de kayıtlı olanındaysa Tûs'tur. Ali Emîrî'deki 1035 tarihli nüshada da Tûs'tur.

7. a. Bahr-al-Ansâb. (İsmail Paşa'nın Keşf-el-Zunun Zeylinden, 891 hicride (1486) ölen Muhammed ibni Ca'far-al-Makkiyy-al-Husayniyy-al-Çiştiyy-al-Dahlavî'nin bu adda bir kitabı olduğunu anlıyoruz.) Vilâyet - Nâme'nin 1481 le 1501 arasında yazıldığını kabul ettiğimize göre adı anılan kitabın, bu kitab olması ihtimali vardır. Ancak İsmail Paşa, (bu kitabı duymuş, görmemiş. Biz de ondan duyduk, görmedik.) «Al-Zaria ilâ Tasâni'f-al-Şîa» da Seyyid Muhammed Mehdi'nin kütüphanesinde bulunduğu, fihristine nazaran haber verilen kitap bu mudur? Bilmiyoruz (III, s. 30). Ayrıca 607 hicride (1211) yazılmış bir Bahr-al-Ansâb'la 828 de (1424) (ölen Cemâleddin Nassâbe'nin aynı adda bir kitabı var) (aynı eser, s. 30-32). («Keşf-el-Zunun» da, kimin tarafından ve hangi tarihte yazıldığı kayıtlı olmayan bu adda muhtasar bir kitaptan bahsediyor) (İst. s. 1360 - 1941, s. 224). «Vilâyet - Nâme» yi yazan, bunların hangisini gördü? Kesin olarak birşey söyleyemeyiz. Yalnız kesin olarak şunu söyleyebiliriz: Böyle bir kitapta, Seyyid Mûsâ adlı birisinin Muhammed adlı bir oğlu olduğunu görmüş, bunu İbrâhîm-al-Sanî ile birleştirip Hacı Bektaş'ın babası olarak kabul etmiştir.

9. b. Lokmân-ı Perende. Vilâyet - Nâme'ye göre Hâce Ahmed Yesevî'nin halifesidir. Bir zaman cezbe kapılmış, dağlara düşmüştür. Bu sıralarda İmam Ca'far-al Sâdık, hırkasını, Bâyezid-i Bistâmî'ye vermiş, Lokmân'a göndermiştir. Lokmân, şükrane olarak namaza kalkmış, bir rik'atı ondört yılda bitirmiştir. İkinci rik'ata kalkınca Bâyezid dayanamamış, hırkayı bırakıp yürümüştür. İmâm Ca'fer'e gidip anlatınca İmâm, eğer o rik'atı da bitirmesini bekleseydin nasibini tam alırdın demiştir.

Babası, uşların fikirlerini aldıktan sonra Bektaş'ı, okumak için bu zata verir. Bektaş, bir gün, hocasının bir ibrik su getirmesi emrine karşı, nazar etseniz de der, mektebin içinden bir su çıksa. Lokmân, bizim gücümüz yetmez deyince Bektaş dua eder, Lokmân âmin der, mektebin ortasından bir pınar fışkırır.

Hacım Sultan Vilâyet - Nâmesi'nde Bektaş, tahsil için Ahmed Yesevî'ye verilmiştir; su isteyen Ahmed Yesevî'dir. Bunun üzerine Bektaş, çeşme mektebe aksa der. Ahmed Yesevî, benim gücüm yetmez deyince Bektaş secdeye varır, kalkınca görürler ki çeşme dışarda kaybolmuş, içerde akmada; yanında da bir süsen bitmiş, çiçek de açmış. Dr. Georg Jacob ve Dr. Rudolf Tachudî yayını: Das Vilâjet - Nâme des Hâdschim Sultan, Türkische Bibliothek, Berlin - 1914, s. 9, bizdeki 1048 hicrîde yazılmış nüshadan kopya edilmiş nüsha, s. 10).

Lokmân hacdayken Bektaş, Lokman'ın evinden bişi alıp hacca götürmüş, Lokman gelince, asıl hacı odur diye bunu haber vermiştir. Hacım Sultan Vilâyet - Nâmesi'nde bu olay da Bektaş'la Ahmed Yesevî arasında geçer (aynî nüsha, s. 9 - 10, bizdeki yazma, s. 10). Lokman'ın hacda, Bektaş'ın, daima kendisiyle namaz kıldığını haber vermesi üzerine erenler, bu daha çocuk demişler, ondan Ali'nin nişanesini istemişler, o da alındaki, avucunun içindeki yeşil benleri göstermiştir. Hacım Sultan Vilâyet - Nâmesi'nde bu olay da Ahmed Yesevî'yle Hacı Bektaş arasında geçer. Ahmed Yesevî namazda sağ yanında Bektaş'ı sol yanında Hacım'ı gördüğünü söyler. Bektaş, nişane isteyenlere avucundaki yeşil beni, yağırındaki beni ve alındaki yıldız gibi parlayan kara beni gösterir (aynî, s. 10 - 11, bizdeki nüsha, 10 - 11).

«Bâyezîd-i Bistâmî, hicretin 261. yılında (874 - 875) Bağdad'da ölmüşdür, İmâm Ca'fer-al-Sâdık 148 de (705) Medîne'de vefat etmiştir. Bu bakımdan Bâyezîd'in İmâm Ca'fer'e ulaşmasına imkân yoktur; hattâ bu yüzden, tarikat silsilelerini Bâyezîd'le İmâm Ca'fer'e ulaştıranlar bile icâzet ve hilâfet-nâmelerinde, silsileyi yazarken Bâyezîd'in yanına «an rûhâniyyatî Ca'fer-al-Sâdık» kaydını ekliyerek bunu açıklamış olurlar»

Lokmân-ı Perende kimdir? 1048 yılının son günlerinde vefat eden büyük sûfî Abû - Saîd Abû-l-Hayr'ı Şeyh Abû-l-Fazl-ı Serahsî'ye götüren ve Abû - Saîd tarafından büyük bir saygı gören meczub Şeyh Lokmân-ı Serahsî mi? (Nefahât terc. s. 339 - 340). Bu zâtın uçuğu hakkında bir menkabe var. Kendisine bu yüzden «Perende», yâni uçan lâkabı verilebilir (Bakınız: Nefahât terc. s. 336 - 337). Bundan başka Ravzat-al-Safâ'da, Husayn Baykarâ zamanında Herat'ta yetişen bilginlerden bahsedilirken arûza, şiirin sanayi ve bedayiine ait bilgi sahibi olan ve muammanın temel-

lerine dair bir risalesi bulunan Mevlânâ Yûsuf-ı Bedî'ye dair bilgi veriliyor ve 898 hicride ölen (1492 - 1493) bu zatın, Herat'ta Lokmân-ı Perende mezarlığına gömüldüğü bildiriliyor (Leknû - 1891, VII, s. 87). Bu iki Lokman aynı zat mı? Bunlardan başka Habîb-al-Siyar'de Şeyh Safiyyüddîn İshak-ı Erdebîlî'nin (ölm. 1334) vefatından bahsedilip oğlu Sadreddîn Mûsa tarafından türbenin yapıldığı anlatılırken türbe mezarlığına ait biraz bilgi veriliyor. Buradaki bir şiirde,

**Deran kerd ervâh-ı pâkân makam
Ki murg-ı haremâ kunend ihtirâm
Be on bâm murgî ki erzendeest
Yekî rûh-ı Lokmân-ı Perrendeest**

yani, orda tertemiz erlerin ruhları konaklamışlar, o harem kuşunu ağır-
lamak, ona saygı göstermek için orayı yurd edinmişlerdir. O dama lâyük
olan kuşlardan biri de Lokmân-ı Perende'nin ruhudur deniyor (Bombay,
II, cüz'-i çârum ez cild-i seyum, s. 9). Tarâik-al-Hakaayik sâhibi, Bektâşî
gelenegini kaydettikten ve Hacı Bektaş'ın, «Bektâşîyye» sözünün ebced
hesabınca uyarına denk olan 738 hicride öldüğünü söyledikten sonra sözü
Lokmân-ı Perende'ye getirerek eğer diyor, bu zat, Lokmân-ı Serahsî ise
Hacı Bektaş, bu tarihte ölmüş kabul edince görüşmelerine imkân yoktur.
Çünkü Lokmân-ı Serahsî, Pîr Abû-l-Fazl ve Abû - Saîd Abû-l-Hayr'la çağ-
daştır; Abû - Saîd 440 ta (1048) ve Hacı Bektaş'ın öldüğü bildirilen tarih-
ten aşağı yukarı üçyüz yıl önce ölmüştür. Bir de Bu Lokmân, Nefahât'a
nazaran şeyhliğe lâyük değil. Nefahât da Abû - Saîd'in, biz Abu-l-Fazl'la
oturup bir meseleyi konuşuyorduk, tekkenin kapısı kapalıydı. Lokmân-ı
Serahsî uçarak damdan geldi, yanımıza oturdu, o meseleyi halledip gene
uçarak gitti; Abu-l-Fazl, bana, bu adamı görüyor musun dedi. Evet dedim,
ona uyulamaz dedi, neden diye sorunca ilmi yok diye cevap verdi dediği-
ni de sözlerine ekliyor ve başka bir Horasanlı Lokmân'ın bulunma-
sı ihtimalini de bildiriyor (II, s. 155 - 156). Prof. M. Fuat Köprülü,
Lokmân-ı Perende'nin, Lokmân-ı Serahsî olması ihtimalini, «Tarâik-al
Hakaayik» tan almıştır. (Bektâşîliğin menşeleri, Türk Yurdu,
c. II, No. 8, Mayıs 1341, s. 121 - 140. Lokmân-ı Serahsî'den 139. sahi-
fede bahsedilmektedir). Şimdi görülüyor ki Herat'ta bir tane, Safaviyye
mezarlığında da bir tane Lokmân-ı Perende yatmakta. Bunların kim ol-
duğunu bilmiyorsak da uçtuğu, Abû - Saîd Abu-l-Hayr'a atfen söylenen
bu bakımdan Perende lâkabına hak kazanan bir Lokmân-ı Serahsî'nin
varlığını biliyoruz. Bu meczup şeyhin adına, 1158 le 1202 arasında Nûred-
dîn Muhammed, ibni Abî - Sa'd, ibni Abî - Tâhir Saîd, ibni Abî Saîd Fazl -
Allâh Abî-l-Hayr tarafından telif edilen «Asrâr-al-Tavhid fi Makaamât-al-

Şayh Abî-Saîd» adlı kitapta da rastlıyoruz. Abû-Saîd, Lokmân'ın önce şeriate mutabaatta ileri gittiğini; ihtiyarlayınca bir gün, yarabbi, padişahlar, kullarını ihtiyarlayınca azâd ederler, ben de ihtiyarladım, artık beni de azâd et dediğini, azâd ettim sesini duyduğunu, ondan sonra cezbeye düştüğünü söyleyip kendisini Abu-l-Fazl'a nasıl götürdüğünü hikâye ediyor (Dr. Zabih - Allâh Safâ yayını, Tehran - 1332 şemsî hicrî, s. 24-25). Lokmân'ın uçması da anlatılıyor (s. 28). Gene bir münasebetle cezbesinden bahsediliyor (s. 47). Abû-Saîd'in, Serahs'ın en zarif, en tertemiz erinin Lokmân olduğunu söylediği bildiriliyor (s. 214-215). Bütün bunları Nefahât almıştır; hattâ 239-240. sahifelerde nakledilen ölümü bile Nefahât'ta var. Ancak burda iki sözüne rastlamaktayız ki Nefahât, bunları almamış. Abû-Saîd Serahs'e giderken, bizden diyor, Serahs tanrısına selâm söyle (s. 239). Bir gün de otuz yıldır diyor, padişah bu şehri bize verdi; kimsenin burda oturmya, burayı tasarruf etmiye haddi yok (s. 277).

Acaba Herat'ta ve Safaviye türbesinde bulunan mezarlar, bu çok tanınmış sûfiye ait birer makam mıdır? Bu da hâtıra gelebilir. Burda bir iş daha var: Vilâyet - Nâme, Lokmân'dan bahsederken, «Hâce Ahmed Yesevî hazretlerinin halifesiydi, perendelik nasibin ana Sultan Hâce Ahmed Yesevî ibni Muhammed-i Hanefî virmişidi» diyor (10. b - 11. a). Bu söze göre «perende» lâkabı, bir hizmet bildirmede Meydandaki on iki hizmetten biri, pervaneliktir. (Mir'ât-al-Makaasid, s. 282). Buyruğu yerine getiren ve semâ' eden anlamlarını veren bir terim olan bu söz yüzünden mi uçtuğu hakkındaki menkabe icadedilmiştir?

Hasılı bizce, Ahmed-i Yesevî nasıl şöhreti yüzünden Bektâşî geleneğine sokulmuşsa Lokmân da şöhreti yüzünden bu geleneğe sokulmuş ve bu zata, Hacı Bektâş'a hocalık ettirilmiştir. Gelenekteki Şeyh Lokmân-ı Perende'nin, Şeyh Lokmân-ı Serahsî olması ihtimali de pek kuvvetlidir.

11. b. Ahmed Yesevî. 562 hicride (1166 - 1167). Türkistan'ın Yesi şehrinde ölen Hâce Ahmed Yesevî'nin, 81 hicride (700) ölen ve Hasen'le Husayn'dan sonra Ali'nin erkek evlâdı arasında en üstünü bulunan Muhammed İbn-al-Hanafiyya'nın oğlu olmasına imkân ve ihtimal yoktur (Muhammed İbn-al-Hanafiyya) ve soyu için Umdat-al-Tâlib'e bakınız, s. 345-349). 31. a da Ahmed Yesevî, Muhammed İbn-al-Hanafiyya'nın soyundan gösterilmede. Ahmed Yesevî'nin soy geçeresi tesbit edilirken onsekiz batında İb-al-Hanafiyya'ya ulaştırılıyor (Cevâhir-al-Abrâr min Amvâc-al-Bihâr'dan naklen Türk edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 70-71). Fakat İbn-al-Hanafiyya'nın oğlu olarak gösterilen Abdülfettah, onun oğlu Abdülkahhar, tamamıyla uydurmadır, hattâ o devirlerde böyle adlar bile yoktur (Bakınız: Umdat-al-Tâlib, s. 345-349). 1220 den sonra ölen ve Hayderiyye

tarikati tarafından pîr tanınan Kutbeddin Hayder'in de Hâce Ahmed Yesevî'yle ne yer, ne yol, ne de meşrep bakımından hiçbir ilgisi yoktur ve 16. a da Kutbeddin Hayder'in, onun oğlu olarak gösterilmesi tamamiyle yanlıştır.

14. a - 15. b. Hacı Bektaş'ın susam yaprağı üstünde namaz kılışı, Hacım Sultan Vilâyet - Nâmesi'nde biraz değişiktir. Horasan erenleri, Hacı Bektaş'a meşrebini ve vilâyeti kimden aldığını sorarlar. Hünkâr, meşrebim Muhammed Mustafa'dandır, Vilâyet de Allâh tarafından sunulmuştur der. Erenler, sana mutlaka bir şeyh lâzım deyince, Hünkâr, kim şu yasemin yaprağının üstüne seccade salar da iki rik'at namaz kılsa biz, kendimizi ona teslim ederiz der. Hepsî şaşırınca peki der, bu işi ben yaparsam bana muti olur musunuz? Erenler, belî deyince Hünkâr kalkar, yasemin yaprağının üstüne seccadesini serer, üstüne çıkıp iki rik'at namaz kılar. Yapraklar ne iğilir, ne kırılır, ne kıpırdar. Bunun üzerine Horasan erenleri, Hünkâr'a teslim olurlar (aynı s. 11 - 12, bizdeki yazma, s. 11).

Şeyh Abu-l-Vefâ-yı Kürdî de (ölm. 501 h. 1107) geydiği ridâyı havaya kaldırmış, ridâ, havada yüz arşın yukarda, serili, dümdüz bir halde durmuş, üstüne çıkıp iki rik'at namaz kılmıştır (İst. Üniv. K. Türkçe yaz. No. 1560, v. 27).

15. b - 31. a. Kutbeddin Hayder'in tutsaklığı, Hacı Bektaş'ın gidip onu kurtarması, Bedaşşan ilinde savaşması, o ilin halkını dine getirmesi, hep kahramanlık unsurunun meydana getirdiği bir menkabedir ve bilhassa Battâl - Nâme'nin tesiriyle meydana gelmiştir.

19. b. Tekur. (Bu söz, ilerde de birkaç kere geçer. Şemseddin Sami, «Kamûs-al-A'lâm» de, ermenice kral anlamına gelen «tekfur» kelimesinden alınma olduğunu «Tekfurdağı» maddesinde bildiriyor (c. III, s. 1661 - 1662). Rahmetli Muhammed ibni Abdülvahhab-ı Kazvîni, Cihan - Güşâ'ya yazdığı haşiyelerde, önce metindeki kelimeyi diğer kaynaklarla karşılaştırıp düzelttikten sonra «tekfur» un, ermenicede padişah anlamına gelen «tagavor» kelimesinden geldiğini, tag'ın tac, avor ekinin de sahip demek olduğunu ve bu ermenice kelimenin de farsça «tâc-ver» sözünden alındığını bildiriyor (Cihan - Güşâ, c. I, Leyden - 1937. s. 484 - 488) Muhammed ibni Abdülvahhab-ı Kazvîni'nin dediği gibi aslı ermenice olan bu kelime, Rum beylerine de unvan olmuştur. Hele Anadolu'da ve Osmanogullarının ilk devirlerinde yazılan kitâpların hepsinde Bizans İmparatoruna ve Rûm beylerine tekfur ve tekur denir.

31. a. İmâm-ı heştum kible-i heftum. Sekizinci İmâm, yedinci kible. İmâmîyye (İsnâ-âşerîyye) inancına göre sekizinci İmâm olan Aliyy-al-Rızâ'ya deniyor. Müslümanlıkta Kâ'be, kible olmakla beraber Paygamber'in ve

her imâmın yattığı yerde mânen hâcetler kiblesidir, gönüllerine yöneldiği yerdir. Aliyy-al-Rızâ'nın yattığı Tûs şehri (Meşhed), bu bakımdan şu suretle yedinci kible olmaktadır:

- 1) Kâ'be,
- 2) Medîne (Muhammed Peygamber'in ravzası),
- 3) Nacaf-ı Aşraf (Ali'nin yattığı yer),
- 4) Bakı' (Medîne'de, Hasen Ali Zayn-al-Âbidin, Muhammed-al-Bâkır, Ca'far-al-Sâdık'ın yattıkları mezarlık),
- 5) Kerbelâ-yı Muallâ (Husayn'in meşhed ve merkadi),
- 6) Kâzimiyye (Bağdad'da Mûsa-l-Kâzım ve Muhammed-al-Takî'nin merkatleri),
- 7) Meşhed (Aliyy-al-Rızâ'nın merkadi).

Bunlardan sonra sekizinci olarak Samarâ gelir ki orda da Aliyy-al-Nakî ve Hasen-al-Askerî yatmaktadır, aynı zamanda 12. İmâm Mehdî de oradaki Serdab'da sirrolmuştur.

31. b - 32. a. Öküzün kendisine hizmet edişini Âlî, Vilâyet-Nâme'den aynen almıştır (Mücelled-i Rûkn-i râbi'den Cüz'-i evvel, s. 54). Erenlerin, hayvanlara iş gördürmeleri, menkabelerde sık sık rastlanan müşterek bir nesnedir. Meselâ Şeyh Abu-l-Hasen-ı Harkaani (ölm. 1033) kestiği odunları bir arslana yükleyip evine getirir (Reynold A. Nicholson yayını Tazkirat-al-Avliyâ, Leyden - 1907, II, s. 207, A - Muntahab min Kitâbı Nûr-al-Ulûm, E. Berthels yayını ve tercemesi İran, c. III, Lenin-grad, 1929, s. 155 - 224; s. 190).

33. a. Erenler ve Hâce Ahmed Yesevî, turna donuna giriyorlar. İleri-de göreceğimiz gibi Hacı Bektaş da güvercin donuna girerek Rûm ülkesine gelmiştir. Abdal Mûsâ Sultan da Kaygusuz Abdal'ı irşad için bir geyik donunda görünmüş ve yaralanmıştır (Saadeddin Nüzhet Ergun: Türk Şairleri, Abdal Mûsâ maddesi, s. 166 - 169).

Bu kuş ve hayvan şekillerine girmek, masallarımızda da vardır. Buddha da bir fil (Dr. Walter Ruben: Buddhizm Tarihi, çeviren: Dr. Abidin İtil, Ankara Üniv. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakült. yaym. 58, Ankara - 1947, s. 11); bir maral (aynı, s. 13), bir maymun (s. 15) ve bir tavşan şeklinde doğmuştur (s. 15 - 16). Seyyid Gazi'nin ruhaniyetinin, Hacı Bektaş'ı bir sığın şeklinde karşıladığı da Vilâyet-Nâme'de kayıtlıdır (194. a). Hacı Sultan Vilâyet-Nâmesi'nde de kendisini ziyaret giden Hacı Sultan'ı, Seyyid Gazi bir âhu donunda karşılar (s. 78, yaz s. 38).

33. a - b. Karadayken himmet edip denizdeki gemiyi kurtarmak, hemen her erenin menkabesinde vardır. Burda Ahmed Yesevî gemi kurtarıyor. İleride göreceğimiz gibi Hacı Bektaş da bir gemiyi kurtarmış, ye-

ninden diri balık düşmüştür. Abu-l-Vefâ da birgün tıraş olurken kaybolmuş, gidip bir gemiyi kurtararak gelmiştir (v. 57 - 58).

34. b «Ammâ Hâce hazretlerinin vilâyeti çokdur, tâlib olan kardeşlere manâkıbında ıyan ve beyân olunur.» Bu sözden anlıyoruz ki Ahmed Yesevî'ye ait bir manâkıb kitabı var. Bu kitap, İlk Mutasavvıflar'ın kaynaklarından olan «Cevâhir-al-Abrâr min Amvâc-al-Bihâr» olamaz (Bakınız, s. 406 - 407), ancak ona kaynaklık eden bir kitab olabilir»

34. b + 38. a. Elifi tac, hurka, çerağ, sofrâ, alem, seccade. Bunlar, Vilâyet - Nâme'ye göre Peygamber'e Tanrıdan geliyor. O, bu emanetleri Ali'ye veriyor. Ali, Husayn'a teslim ediyor. Ondandır oğuldan oğula, tâ Aliyy-al-Rızâ'ya kalıyor. O, bunları Ahmed Yesevî'ye veriyor. Bu emanetler, dergâhta durmada. İsteyen olursa Ahmed Yesevî, issı var, gelir diyor.

Ali Emîrî nüshasında Ali Zeyn-al-Âbidîn'e geliyor, o, bunları İbrâhim-al-Mükerrrem-al-Mucâb'a veriyor. Bu nüshada araya (Abû-Müslim (ölm. 754) de girmede. Abû-Müslim, gizlice zindana girip emanetleri alıyor, Emevilere karşı durmak için izin de istiyor. Sonra bunları götürüp Muhammed Bâkır'a teslim ediyor (14. a).

Bizdeki nüshada Abû - Müslim, Emevilere karşı durmak için izin almak üzere İmâm Muhammed Bâkır'a gider. O, Peygamber'in ahid-nâmesini ve emânetleri, İbrâhim Mükerrrem-al-Mucâb'dan al, getir der. Ebû - Müslim gider, zindanın kapısındaki kilidi kırar, içeri girer, kırkiki mü'mini halâs eder, emanetleri de alıp İmâm'a getirir (15. a - 17. b).

Burda şunu da söyleyelim: Alevî ve Bektâşilerin çok saydıkları Abû - Müslim, Şîa indinde hiç de iyi bir adam değildir. Gerçekten de o, Abbasoğullarının halifeliği için canla başla çalışmış, binlerce adamın kanına girmiş, bunun mükâfatını da Abbâsoğulları tarafından öldürölmek suretiyle bulmuştur. Abû - Müslim. bir aralık İmâm Ca'fer-al-Sadık'a baş vurmuş, ben halkı Ehl-i Beyte uymıya dâvet ediyorum, istersen sana biât edeyim demiş, fakat İmâm, ne sen benim adamlarımdansın, ne zaman, benim zamanım deyip onu reddetmişti. Bunun üzerine o, Abbasoğullarına biât etmiş, kendi akıbetini kendisi hazırlamıştı (Seyyid Süleyman: Yâ-nâbî'al-Mavadde, II, s. 381). Abû - Müslim'in ve Aliyy-al-Rızâ'nın Ahmed Yesevî ile çağdaş olmadıklarını söylemeye bile lüzum yok.

Sofra, Yesevî geleneğinde de var. Ahmed Yesevî, kilitli bir sofrayı açarak zühur etme zamanının geldiğini anlar (İlk Mutasavvıflar, s. 34 - 35). Hacım Sultan Vilâyet - Nâmesi'nde elifi tacla hurka, çerağ, alem ve seccadenin Cebrâîl tarafından Muhammed Peygamber'e geldiği, İmâmdan İmâma, Zeyn-al-Âbidîn'e ulaştığı, Abû - Müslim'in, huruc etmek için izin almak üzere zindanda Zeyn-al-Âbidîn'i ziyaret ettiği, İmâm'ın bu emanetleri

onunla İmâm Muhammed-al-Bâkır'a yolladığı, nihayet Aliyy-al-Rızâ'nın bunları Ahmed Yesevî'ye teslim ettiği yazılıdır. (s. 7 - 8, bizdeki nüs. s. 9). Şüphe yok ki (Hacım Sultan Vilâyet - Nâmesi, bunları Hacı Bektaş Vilâyet - Nâmesi'nden almıştır.)

35. b - 37 b. Hacı Bektaş'ın darı çeçi üstünde namaz kılışı. Önceden de söylediğimiz gibi Hacım Sultan Vilâyet - Nâmesi'nde yasemin yaprağı üstünde namaz kılar. Bunun üzerine Ahmed Yesevî, kendisine emanetleri verir, Rum ülkesine yollar. Hacı Bektaş, Rum diyarına yönelmeden kendisine bir yoldaş arar. Gitmek isteyenler, ona hizmet edeceklerini söylerler, hiçbirini kabul etmez. Amcasının oğlu Hacım Sultan, ben yoldaş olayım, yoldan çıkarsan urur, ayağını kırarım der. Hünkâr, bu sözü duyunca onu yoldaşlığa seçer (s. 12 - 14, yaz. 11 - 12).

38. a - b. Erenlerden biri, Rum ülkesine er gönderildiğini Rum erenleri de duysun diye meydanda yanan ateşten bir eksi alıp atıyor. Bunu, Konya'da Emir Cem Sultan halifesi Hak Ahmed (Emîrî nüs. da Haka Ahmed) Sultan tutuyor, Hacı Bektaş sonradan tekkenin yapıldığı yerde türbe bahçesine çağıyor. Eksi, dut ağacındanmış. Yeşeriyor, dut veriyor. Alevî ve Bektaşîlerce türbe bahçesindeki dut, bu eksidir. Vilâyet - Nâme'de «şimdiyedek durur, yukarı ucunda yanığı bugünedek durur, muayyen gö-zükür» diyor (38. b). Hacım Sultan Vilâyet - Nâmesi de «el hâletü hâzihi şimdi yemiş virür» demektedir. Ancak bu kitapta eksiyi atan Ahmed Yesevidir. Fakıyh Ahmed, Konya'da tutmuş, hücresinin önüne dikmiştir (s. 15, yaz. s. 12). Bu rivâyet, Saltuk - Nâme'de de var (v. 255).

Hâce Ahmed Fakıyh, Mevlevî geleneğine de girmiştir. Sultân-al-Ule-mâ'dan fıkıh okuyan bu zat, cezbeye düşmüştür (Eflâkî, Tahsin Yazıcı tercemesi, I, s. 38 - 39). Bu zat, bilgisinden şikâyetçidir (aynî, s. 446). Mevlânâ, ona büyük bir saygı gösterir. Fakıyh Ahmed, 618 hicride ölmüştür. (s. 452 - 453).

Mezartaşı, bu zatın, zamanında büyük bir saygıya mazhar olduğunu, meczupların ulusu sayıldığını, doğunun, batının kutbu olarak kabul edildiğini bildirdiği gibi 618 hicride (1221) öldüğünü de bildirir. (Abdülbâkî Gölpınarlı: Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik, s. 38, not. 102. 88. sahifeye ait foto). Sultan-al-Ulemâ, Sultan Veled'in, İbtidâ - Nâme'de açıkça bildirdiği gibi Konya'ya ölümünden iki yıl önce gelmiştir. Bu açık ifadeye göre geliş 626 hicridir (1228 - 1229). Fakıyh Ahmed, bu tarihten yedi-sekiz yıl önce ölmüş bulunmaktadır (Bakınız, Abdülbâkî Gölpınarlı: Mevlânâ Celâleddin, II. basım, s. 41 - 42).

Birisini bir yere gönderirken birşey atmak geleneği de umumî ve müsterektir. Meselâ Tabduk Baba sopasını atar, Yunus'a, git, bu sopanın düştü-

ğü yerde kal der. Yunus, beş yıl sopayı arar, nihayet kendi köyünde bulur, orda ölüp kalır (Abdülbâkî Gölpınarlı: Yunus Emre - Hayatı, s. 80).

Merdivenköyü'nde Şahkulu Sultan'ın mezar taşının üstünde duran yuvarlak taşı Horasan'dan kendisi atmış ve düştüğü yere gelip tekkesini kurmuştur.

39. a. Vilâyet - Nâme'nin yazıldığı çağlarda doğu illerinde Hünkâri-ler denen ve Hacı Bektaş'ı pîr tanıyan bir zümrenin bulunduğu anlaşıyor.

40. a - b. Çile-i mardan, çile-i zenan. Erlerin çilesi, kadınların çilesi. Hacı Bektaş, kırk gün yemeyip, içmeyip ibâdetle meşgul olma kadınlar çilesi diyor ve kendisi çile-i merdâna, yani erlerin çilesine giriyor; her-gün bir öküz yiyor, abdest bozmuyor.

Bu da yalnız Hacı Bektaş'a ait bir menkabe değil. Meşhûr Sûfî Şeyhu-lislâm Ahmed Nâmıkıyy-i Câmî'ye de (ölm. 1141 - 1142) bu çeşit bir ke-ramet atfedilmektedir:

Nişabur'da İmâm Abdurrahman adlı birisine, çile-i merdâneye mi gi-relim, çile-i zenâneye mi diyor. Abdürrahman sorunca, zenâne çile, kırk gün yememek, içmemek, ibâdetle bulunmaktadır; merdâne çileyse kırk gün yeyip içip abdest bozmamaktır diyor. Abdurrahman, bu adam diyor, dün-yada cennet kuracak, buna imkân yok ki. Sonra, nerde çileye gireceksin diye soruyor. Ahmed-i Câmî, kerem sahibi cömert bir adamın evinde di-yor. Şeyh'i birinin evinde konukluyorlar. (Hergün diyor, dört kuzuyu ke-bap edip getirin. Hergün kuşluk vaktinde birer kuzu kebab edilip getiri-liyor, bundan başka çeşitli yemeklerle bezenmiş iki sofraya daha geliyor. Kuzu kebabiyle bir sofrayı Şeyh'in önüne, öbür kebabla öbür sofrayı Ab-durrahman'ın önüne koyuyorlar. Abdurrahman dayanamıyor. Şeyh kırk gün, bu minval üzere yeyip içiyor, abdest bozmuyor.) (Manâkıb-ı Ahmed-i Câmî, Yenikapı Mevlevihânesine vakfedilmiş nüshanın Tahsin Yazıcı'daki fotoğrafı s. 69 - 70).

Hacı Bektaş'tan aşağı yukarı yüzyirmi dokuz yüzotuz yıl önceki erene atfedilen keramet, Hacı Bektaş'a da, Hacı Bektaş'tan ikiyüz altmışdört yıl sonra ölen ve Gülşeniyye tarikatini kuran İbrâhîm Gülşenî'ye de (ölm. 1534) atfedilmiştir (İst. Üniv. Muhyî: Manâkıb-ı Hazret-i Gülşenî, K. Türk. y. 1360, 20. b).

41. a. Fâtıma Bacı. Bu kadının, sonradan İdris'in aldığı kadın ol-duğunu bütün Alevî ve Bektâşiler söylerler. Sonradan Kutlu Melek ve Kadıncık Ana diye anılan bu bayanın adı, rivayete göre Fatıma Nûriyye'dir. Erenler Meclisinde bulunuşu dikkate değer (Âşık Paşazade de Rûm ülkesindeki erenleri, Gaziyân-ı Rûm, Ahıyân-ı Rûm, Abdâlân-ı Rûm, Bâcî-yân-ı Rûm olarak dörde ayırır) (İst. Üniv s. 205).

41. a - 42. b. Karaca Ahmed. Şakayık-ı Nu'mâniyye, Karaca Ah-med'in, İran padişâhlarından birinin oğlu olduğunu, cezbeye kapılıp Rûm ülkesine geldiğini, Akhisar'a bağlı bir yerde yurd edindiğini, orda, ölüp oraya gömüldüğünü, mezarının ziyaret edildiğini, ziyaret eden hastaların

şifa bulduğunu söyler. Ona göre Karaca Ahmed, Orhan devri (1326 - 1359) Şeyhlerindendir (s. 33). Âşık Paşazade de onu Orhan devri Şeyhlerinden sayar, onunla beraber andığı erlerin bir kısmının, Murad devrine de yetiştiğini bildirir (s. 200). Karaca Ahmed'in, 773 muharreminin ilk günü (1371) tanzim edilen bir vakfiyede «Karaca Ahmed ibni Süleymân-ı Horâsânî» diye imzası vardır (Çağatay Uluçay: Saruhanogulları ve eserlerine dair vesikalar, c. I, s. 19 - 28, ilk fotoğrafı). 800 saferinin onuncu günü (1397) tanzim edilen Mirzâ Bey oğlu Hoş-Kadem Paşa vakfiyesindeyse Karaca Ahmed tekkesinden bahsediliyor. Buna nazaran ihtimal bu tarihte ölmüştür (Aynî eser, s. 29 - 30, ikinci fotoğrafı). İlk vakfiyedeki şahitlerin çoğu «Horasanî» dir. Bize göre bu sözle Horasanlı olduklarını değil, Horasanîler, yani melâmetîler zümresinden bulunduklarını anlamak icabeder. Bu şahitlerden biri de Bekdâş-ı Horasanî oğlu İbrahim Seydi Dede'dir.

Hacı Bektaş'ın 1270 - 1271 de öldüğü düşünülürse 1371 deki vakfiyeye şahitlik eden Karaca Ahmed'in, Hacı Bektaş'la bir ilgisi olmayacağı kendiliğinden meydana çıkar. Bütün bu mülâhazalarla beraber bir başka Karaca Ahmed'in bulunmadığı da söylenemez. İstanbul'da, Üsküdar'daki büyük mezarlığa adı verilen ve orda bir de türbesi ve tekkesi bulunan Karaca Ahmed'in epeyce tanınmış bir eren olduğu muhakkaktır. İkinci vakfiyedeki Bektaş-ı Horasanî'nin Hacı Bektaş olmadığını da söyleyelim. 1270 - 1271 de ölen bir adamın oğlunun 1371 de şahidlik etmesi akla yatmaz. Kaldı ki mücerred olarak öldüğü bildirilen Hacı Bektaş'ın böyle bir oğlu bulunduğunu hiç bir rivayetle sâbit değildir.

42. b. XIII. yüzyıl erlerinden olması icab eden Hacı Doğrul'un 874 - 875 de ölen Bâyezîd-i Bistâmî halifesi olmasına imkân yoktur. Saltuk - Nâme'de, Hacı Bektaş'ın üstüne doğan şeklinde giden, Fakıyh Ahmed'in arkadaşı Doğan Baba'dır. Hacı Bektaş, erenler insana bu vahşî yavuz sûretle görünmezler deyince Doğan Baba, buna Rûm ili derler, erenleri ziyade vahşî olur diyor (v. 258 - 259).

43. b. Alevîlerdeki rivâyete göre Hacı Doğrul'u Hünkâr, boğazından sıkınca gözleri, biraz dışarıya fırlamış ve kızarmıştır. Bu yüzden ona «Gözü Kızıl» denmiştir. «Gözü Kızıl evlâtları, Alevîlerde bir ocaktır, bu ocağın talipleri, yâni müridleri vardır. O ocağa mensub olan dedeler, her yıl gidip taliplerinin tarikate ait işlerini başarırlar» Hacım Sultan vilâyet-nâmesi'nde Doğrul, Karaca Ahmed'in oğludur (s. 18, yaz. s. 54).

45. a - b. Tevellâ. Ehl-i Beyt-i sevmek, seveni sevmek, seveni seven kişileri sevmektir. Zıddı Teberrâ'dır. Teberrâ, Ehl-i Beyt'i sevmiyenleri, onlara zulmedenleri sevmemek, onları sevenleri sevmemek, sevenleri sevenlere dost olanları sevmemektir. Tevellâ ve teberrâ, İmâmiyye'de «fürû'-ı dîn» dendir.

46. a - 47. b. Tapduk Emre. Büyük ve insan şâir Yunus Emre'nin Şeyhidir. Yunus, birçok şiirlerinde Tapduk'u saygıyla andığı gibi bir şiirinde de,

**Yunus'a Tapduk'dan oldu hem Barak'dan Saltuk'a
Bu nasib çün cûş kıldı ben nice pinhân olam**

diyerek tarikat şeceresini kaydetmektedir (Abdûlbakî Gûlpınarlı yayını divan, s. 187). Diğer bir şiirinde,

**Vardüğümüz illere şol safâ gönüllere
Baba Tapduk ma'nîsin saçduk elhamdülillâh**

beytiyle Tapduk'un Babalılardan olduğunu açıklamış olur (s. 98). Yunus, 720 de (1320 - 1321) ölmüştür. Barak Baba 707 de (1307 - 1308), Mogollar tarafından elçilikle gittiği Gıylân'da öldürülmüştür; bir şathiyesinde, mürşidinin Saru Saltuk olduğunu açıklar. Saru Saltuk 662 de (1263 - 1264) Rumeli'ye geçmiştir. Vilâyet - Nâme, ilerde göreceğimiz gibi Saru Saltuk'u da, Barak Baba'yı da Hacı Bektaş halifelerinden sayar. 1270 - 1271 de ölen Hacı Bektaş'ın babalılar isyanını tertipliyen ve 1239 - 1240 da, bu yüzden asılarak öldürülen Baba İshak'ın baş halifesi olduğu bilindiğinden aynı zümreye mensup olan bu erlerle müsbet bir münasebeti olduğu muhakkaktır. Bu bakımdan Tapduk Babanın, Hacı Bektaş'a da tâbi olduğunu belirten bu rivayeti kabul etmekte hiçbir mahzur yoktur (Saltuk ve Barak Babalar için «Yunus Emre - Hayatı» adlı eserimize bakınız, s. 28 - 49, 253 - 274).

48. a. **Öede Garkın.** Kim olduğunu bilmediğimiz bu zatın evlâtları, Alevîler arasında talip sahibi bir ocak sayılırlar.}

54. a. **Mukrî'.** Kur'an'ı yüzünden, yahut ezbere okuyana İran, Azâr-baycan, Türkistan ülkelerinde okuyan, okuyucu anlamına «kaari'» derler. Anadolu'da, Rûmeli'de, Mısır'da, Hicaz'daysa, Kur'an okumayı meslek edinenler ve önce Kur'an'ı ezberleyip sonra okunuş tarzını belleyenler, Kur'an'ı ezber okurlar ve bunlara «hâfız» adı verilir. Daha ziyade «hâfız» sözünü Sünnîler, kaari' sözünü Şîiler kullanırlar. {Burdaki «mukrî'» sözünün de hâfız, Kur'an okuyan anlamlarına geldiğini sanıyorum.} Asrâr-âl-Tavhîd fi Makaamât-âl-Şayh Ebî - Saîd'de de Mukrî, Kur'an okuyan anlamına geliyor (Dr. Zabîh - Allah Safâ basımı, s. 148).

54. b. **Yunt - bende.** Yunt, yabani kısarak anlamına gelir (Tamuklariye Tarama Sözlüğü, s. 851). Bu, bizce, bir addan ziyade bir hizmeti bildiren ve bu yüzden ad olan bir söz. Türkçede yunt ve yunda, serçe kadar, yahut ondan biraz daha büyücek bir kuşun da adıdır ki, arapçası «sa'va» dır. Daima kuyruğunu salladığı için sonradan halk, bu kuşa, kuyruk sallayan ve

dünyatartan adlarını takmıştır. Böyle bir adam, gerçekten de varsa ya ufak-
tefek olduğundan, yahut hizmetinin küçüklüğünden bu lâkapla anılmış
olsa gerektir.

Birçok nüshalarda Aliyyüddin, Ali Emîrî'deki nüshalarda olduğu
gibi bazılarında Alâeddin diye adı geçen Selçük hükümdarı Vilâyet -Nâ-
me'ye göre bütün Selçük hükümdarlarının adıdır. İlerde bundan bahse-
deceğiz.

Gevherveş, inci gibi, inciye benzer anlamına gelir. Bazı nüshalarda
bu ad, Gevherdiş diye geçiyor ki, en eski yazma olan ve bay Fahri Bilge'-
ye ait bulunan manzum nüshada da bu bahis,

Çünkü Çepni boy Oğuz'dan ayrılır
Doğrıluban Rûm mülkine gelür
Çepni boydan meğer kim bir aziz
Ehl-i takviyidi hem ehl-i temiz
Yûnus-î Mukriyidi anun adı
Çepninün şeyhiyidi, her (hem) mürişidi
Kar'öyük kurbında Kayı nam yire
Gelüben anda karâr itdi göre

diye başlar (23. b) ve bu ad, Gevherdiş diye geçer (23. b).

56. a. «Rivâyetdür kim Hünkâr ululğunun başlarında kızıl ze-
mit (?) vardı, eğinlerinde alaca Arabistan gereğisin geyerleridi.» Bilmem
doğru mu okuyoruz, zemit'in sarık, gereğinin de aba anlamlarına geldiği-
ni manzum nüshada, bu ifadenin tam yerindeki şu beyitten anlıyoruz:

Başına kızıl imâmesin sarar
Bir gereği dahi eğnine geyer (Bay F. B. 24. b).

60. b. Nûreddin Hoca. IV. Rükneddin Kılıcarslan ve III. Gıyâseddin
Keyhusrev zamanlarında Kırşehir beyi olan Caca, yahut Ciceoğlu Nû-
reddin'dir. IV. Rükneddin Kılıcarslan, 1248 - 1249 da ilk defa hüküm-
dar olmuş, 1249 dan 1257 ye kadar II. İzzeddin Keykâvus ve II. Alâeddin
Keykubad'la müsterek saltanat sürmüş, 1257 den 1264 e kadar ikinci
defa tek başına hükümdarlıkta bulunmuştur. III. Gıyâseddin Keyhusrev,
bunun oğludur ve 1264 ten 1283 e kadar hükümdarlık etmiştir. Asıl adı
Cibrîl Nûreddin olan Cacaoğlu, rivâyete göre Ceceli aşiretinin beyi Ba-
hâeddin Cece'nin oğluymuş; bu aşiret İskilip civarındaymış (Amasya
Tarihi'nden naklen Tarihte Kırşehri - Gülşehri, s. 43). Kırşehirdeki tesis-
lerinde İskilip'e ait yerlerin bulunması, vakfiyelerden birinin İskilip ka-

dısı tarafından tasdik edilmesi B. Cevat Hakkı Tarım'a göre bu bilgiyi tevsik etmektedir (Aynı eser, s. 43). Bu bakımdan, o devirlerde «a» ve «e» seslerinin, Arap alfabesindeki «elif» le ifade edildiği düşünülürse bu kelimeyi «Cece» diye okumamız lâzımdır; fakat meşhuru «Caca»dır, Kırşehirliyse bu kelimeyi «Câce» tarzında söylerler. Cibril Nûreddin Caca'nın, Kırşehir'de bir medresesi ve medresenin yanında da türbesi vardır. Medresenin kitabesi, bu tesisin, Rûkneddin Kılıcarslan oğlu III. Gıyâseddin Keyhusrev zamanında, 671 hicride (1272-1273) yapıldığını gösterir (Cevat Hakkı Tarım: Tarihte Kırşehir - Gülşehir, s. 44. Sonradan bu kitabeyi B. Halim Baki Kunter, Vakıflar Dergisi'nin II. sayısında yayınlamıştır, Kitabelerimiz, s. 431-455, Cacabey kitabesi, s. 432-433. Aynı derginin aynı sayısında yüksek mimar Ali Saim Ülgen de bu medreseden bahseder; Kırşehirde Türk eserleri, s. 253-261). Bu medreseye bağlı daha birçok tesislerin bulunduğunu vakfiyesinden anlıyoruz ((Tarihte Kırşehir - Gülşehir, s. 47. 1272 tarihli vakfiyesi ve gene bu vakfa ait yeni tarihli bir berat için aynı kitaba bakınız, s. 47-55). Caca Bey'in Eskişehir'de de 1272'de bir minare yaptırdığını biliyoruz (Aynı, s. 43, not. 4). Bu minarenin kitabesinde, kendisine «Abu-l-harb» dendiğine göre bu zat, savaşlarda yararlıklar göstermiş bir erdir de. Tokat ve Eskişehirde de Valilik eden Nureddin Cibril'in adı «Manâkıb-al-Ârifin» de geçer. Bir gün o, Muîneddin Pervâne, Sâhib Fahreddin, Celâleddin Müstevefi, Tâceddin Mu'tez, Hatıroğulları, Emîneddin Mikâil, Melik-al-savâhil Bahâeddin ve Meceddin Atabek gibi ünlü beylerle Mevlânâ'yı ziyaret etmiştir (Tahsin Yazıcı Tercümesi, I, s. 142-143). Birgün de Mevlânâ'nın huzurundayken Hacı Bektaş'tan söz açılmış, Nûreddin Caca demiştir ki: Birgün yanına vardım; şeriâte uygun hareket etmediği için namaz kılmamanın gerekli olduğundan bahsettim. Git su getir de abdest alayım dedi. Tes-tiyi elimle çeşmeden doldurdum. Dök dedi, döktüm. bir de baktım ki su kan olmuş. Bu sözleri duyan Mevlânâ, keşke demişti, kanı su yapsaydı; temiz suyu pis bir hale getirmek, pek de öyle büyük bir hüner değil... (Aynı, s. 539-540). Aynı kitaptan, Nûreddin Caca'nın, Mogollar tarafından sevildiğini de anlıyoruz (II, s. 346). Mevlânâ, Celâleddin Karatay'a gönderdiğini sandığımız bir mektupta Nûreddin Caca'nın da yardım ettiği Nizameddin adlı birisine yardımda bulunmasını rica ediyor ve kendisinin malı mülkü olsa satıp savup ona yardım edeceğini söylüyor (Dr. F. Nafiz Uzluk: Mevlânânın Mektupları, s. 29). Gene bu Nizameddin'e yardım edilmesi için bizzat Nureddin Caca'ya bir mektubu var. O mektupta, Nureddin'i, ulu emir, Tanrıdan korkan, hayırlarda bulunan, temiz düşünceli, zahid, âbid, âhireti dileyen, övünülecek iyi huylara sahip olan, Tanrı buyruklarını ululayan, Tanrı sınırlarını koruyan, işi gücü güzel... gibi sözlerle övüyor. Aynı mektuptan anlıyoruz ki, bu Nizameddin, Çelebi Husa-

meddin'in damadıdır (aynı eser, s. 31-32). Üçüncü bir mektubunda da yaptığı bir işten dolayı Nizameddin'e kızan Nureddin Caca'nın, onu bağışlamasını rica etmede, Nizameddin'e şefaatte bulunmadadır (s. 57-58). Bütün bunlardan anlaşılıyor ki Mevlânâ'ya Muhib olan Nureddin Caca, Hacı Bektaş'ı sevmemektedir. Ancak onun gazebine uğradığı, zındana atıldığı hakkında tarihi bir bilgiye sahip değiliz. Bay Cevad Hakkı Tarım, Beratta «şehid» diye anılmasına bakarak (Tarihte Kırşehir - Gülşehir s. 53) herhangi bir savaşta şehit düştüğü mülâhazasını yürütmektedir (s. 43). İhtimal böyle birşey olmuştur da Bektaşî geleneği, bu hikâyeyi icadetmiştir. Fakat, eskiden, hattâ Osmanlılarının ilk devirlerinde bile savaşta ölmeyene de «şehid» dendiğini unutmamak gerektir.

62. a. Suyun kan oluşu. Bu menkabe, doğrudan doğruya «Manâkıb-al-Ârifin» den alınmadır. Yukarda anlattık.

68. b - 69. a. İdris'in kardeşi Sarı, ağaca çıkmış olan Hünkâr'm edep yerini iki ak gül ve bir kırmızı gül olarak görüyor. Aynı menkabeye Otman Baba Vilâyet-Nâmesi'nde, şu tarzda rastlıyoruz:

«Nagâh ol kişilerin gönlünden şol geçdi ki aceb bu kimse sünnetlü ve tahâretlü midür? Fil hâl bî vâsita bunların bu fikirleri ol kân-ı vilâ-yete rıyân oldı, dahı ol suyun kenârına vardı ve bunlara ayıtdı ki abdest alın ki namâz kılalum didi. Dahı ol kişilerin karşısına eteğin serpüp taharet eyledi. Çün ol kişiler nazar itdiler, gördiler kim ol kân-ı vilâyet sünnetlü, iki tarafında birer kızıl gül zâhir olmuş, eyle olsa çün bu vilâyeti ve kerâmeti gördiler, derhâl ol kân-ı vilâyetün eline ayağına düştüler....» (Ankara, Maârif K. A 5. 3/41, v. 14. a).

70. b. Kara Fakı imamlığa geçiyor, fakat aklına birşey gelmiyor. Bu da birçok azizlere atfedilegelen bir keramettir. Meselâ Halvetiyyeden Mısırye kolunu kuran meşhûr sûfî Muhammed Mısıri Niyâzi de (ölm. 1694) şeyhinden icazet alıp giderken va'za çıkmış, hiçbir şey söyleyememiş, sonunda şeyhi, artık söyle deyince bildiklerini hatırlamış, söylemiye başlamıştır (Lûtfi: Tuhfat-al-Asrî fi manâkıb-al-Mısıri, s. 221.)

74. a - 75. b. Az ekmek ve az yemekle çok kişiyi doyurmak. Bu da birçok erenlere atfedilegelmiştir. Meselâ Ahd-i Cedîd'de İsa, yedi ekmek ve bir küçük balıkla dörtbin kişiyi doyurmuş, yedi zembil dolusu da artmıştır (Mattâ. XV, 32 - 39).

Ahmed-i Câmî de az ekmekle bölük bölük cemâatı doyuruyor (Manâkıb-ı Ahmed-i Câmî, s. 90), gene birgün aynı kerameti gösteriyor, bir hayli de ekmek artıyor (s. 126). (Abul-Hasan-ı Harkanî de yirmi kişi sığabilen odasına otuz kişiyi sığdırmış, azıcık arpa unıyla yetmiş kişiyi doyurmuştur. Şeyh'in sözüne uyup sofranın üstünü örten karısı, örtünün altına

elini sokup boyuna ekmek alırmış. Nihayet merak edip açmış. Bir de görmüş ki ekmekler, öyle duruyor, hiç eksilmiyor. Bunu duyan şeyh, örtüyü açmasaydı demiş, ekmekler kıyametede eksilmezdi. (Al-Muntahab min Kalâm-ı Nûr-al-Ulûm, s. 191, Reynold A. Nicholson basımı Tazkirat-al-Avliyâ, II, s. 205). Bu menkabe, her ere ne atfedilir.

79. b - 81. a. Akça Koca - karısı. Bu da birçok azize atfedilir. Meselâ bir bölük halk, Şeyh Abu-l-Hasen-i Harkanî'yi ziyarete geliyorlar. Kapısını çalınca karısı, yazık emeğinize, eğer onu görmiye geldiyseniz diyor. Sen nesisin onun diye soruyorlar. Karısıym diyor. Gelenler, karısı elbette onun halini daha iyi bilir deyip dönmek istiyorlar. İçlerinde Abû-Alî Sînâ da varmış. Burayadek geldikten sonra görmeden dönmek doğru değil diyor. O sırada Abu-l Hasen, bir arslana odun yüklemiş, geliyor. Onları görünce diyor ki: Esenlik sizlere, ben halkın yükünü çekmeseydim arslan da benim yükümü çekmezdi.

Sarı Abdullah (ölm. 1660), Bayrâmî Melâmîlerinden Ahmed Sârbân'ın (ölm. 1545 - 1546) da böyle bir karısı olduğunu, gelenlere sövüp saydığını, bu bunak ihtiyardan ne umarsınız da yol zammetine katlanır, kal-kar, buraya gelirsiniz dediğini, aziz gelince, o köpecik sizi daladı mı diyerek onları teselli ettiğini, nihayet ölürken, kadın, bunca zamandır bizimle düştün, kalktın, bizden bir nasip alamadın ~~X~~ bari humma için bir kâğıda ne çizersen çiz, ver, o yüzden geçin dediğini, ölümünden sonra birgün kandisine baş vurana, bu sözü hatırlayıp bir kâğıda çizgiler çizerek verdiğini, hummanın geçtiğini, artık muska yazmakla geçindiğini, kocasının ne büyük adam olduğunu anlayıp yanıp yakıldığını anlatır ve bu münasebetle de Şeyh Abu-l-Hasen-i Harkanî'den de bahseder (Samarât-al-Fua'd, s. 253 - 254). Hayrabolu'da yatan Ahmed Sârbân'ın karısı, mahallî rivayetlere göre ölürken, türbe eşığının altına gömülmesini, ziyarete gelenin kendisine basıp geçmesini vasiyet etmiş, vasiyeti yerine getirilmiş, fakat sonradan eşik biraz daha ileriye alınarak bu üstüne basılma işi bertaraf edilmiştir.

Hacım Sultan Vilâyet-nâmesi'nde bu menkabe, Kara Baba adlı celâllî bir erenle Pâkçe Sultan arasında geçer. Kara Baba dua eder, burçaklar bir yere gelir, yığılır. Sonra Pâkçe Sultan, «öyle ise bizim de bir hizmetimiz kabul olup divân-ı Hak'da derdimize bir dermân ola didük idi» der, Kara Baba, bu söz üzerine burçaklara emreder, hepsi yerli yerine gider (s. 92, yaz. s. 43).

Akça Koca, Osman Gazi zamanında (1299 - 1326) yaşayan alplardandır. Osman Gazi onu, Koşur Alp, Köse Mihal ve Gazi Rahman'la Akyazı'ya, İzmit ve Akova'ya gönderiyor (Âşık Paşazade, s. 25-27). Akça Koca, Kandra'dan Samandıra'ya yürüyor, orasını zaptediyor (s. 32-34). Kendisine

Yalova timar olarak veriliyor (s. 39). Orhan padişah olunca (1326) Akça Koca ölüyor (s. 39). İzmit'e ve bu şehre bağlı yerlere verilen Kocaeli adı da bu yüzden verilmiştir. >

Hacı Bektaş'la çağdaş olan ve ondan, aşağı yukarı elli altı yıl sonra ölen bu savaş erinin genç yaşlarında, yahut adından, çok yaşadığı anlaşıldığına göre orta yaşlıyken görüşmüş bulunması ve bu münasebetle Akça Koca'nın Bektâşi geleneğine girmesi ihtimali vardır. 79 b. de Akça Koca'nın, Develi'de bulunduğu söyleniyor. Belki bu er, Kayseri'nin batı kuzeyinde bulunan Develikarahisar'lıdır.

81. b ve devamı. Necmeddin-i Kübrâ, 1221 - 1222 de Mogol aknında şehit düşen büyük Sûfî'dir. Mogollarla hiçbir ilgisi yoktur. Halk rivayetindeki ad yanlışlığı, bu temelinden yanlış ve uydurma olan hikâyeyi bütünü uydurma bir şekle sokmuş, bu büyük Sûfiye mal etmiştir. Uydurma rivayetin yazılı şeklini Muhammed-i Tenkâpunî'nin «Kısas-al-Ulemâ» sında, Hâce Nasîr-al-dîn-i Tûsî'nin (ölm. 1274) hâl tercemesinde, tenkidyle buluyoruz: Hâce Nasîreddin, Bağdad'a gidip halifeye, tasnif ettiği bir kitabı sunuyor. Halife'nin yanında Sünnî bilginlerinden İbnî Hâcib Abû Amr Osman ibnî Ömer-al-Nahviyy-al-Mâlikî (ölm. 1273-1274) var. <Kitapta Ehl-i Beyt'e ait övüşleri görünce tutup Dicle'ye atıyor, suya düşünce çıkan ses hoşuma gidiyor diyor. Hâce'ye de, sen Tûs'un eşeklerinden misin, öküzlerinden mi diye soruyor. Hâce, öküzlerindenim diyor. Boynuzun nerede diyor. Hâce, boynuzum Tûs'ta, gidip getireyim deyip huzurdan çıkıyor. > Bir gece rüyasında Onikinci İmâm Mehdi'yi görüyor. kendisine Tevessül duâsını öğretiyor. Uyamp günlerce dua ettikten sonra Abbasoğullarını ortadan kaldıracak padişahı bulmak için remil atıyor. > Remille Hulâgû'yu buluyor. Hulâgu, o vakit daha çocuktur. Onu anasından alıp büyütüyor. Birgün çocuğa, padişah olursan bana ne yaparsın diye soruyor. Çocuk, seni vezir yaparım diyor. Bir zaman sonra Hulâgû, Horasan padişahı oluyor, Nasîreddin'i de vezirlik makamına getiriyor. Birçok yerleri zapteden Hulâgû, Bağdad'a geliyor, halifeyi öldürtüyor, şehri zaptediyor. İbn-i Hâcib, bir eve gizleniyor, bir kabı kanla doldurtuyor, üstüne birşey kapatıyor, onun üstüne de bir yaygı serip oraya oturuyor. Nasîreddin, remil atıyorsa da her defasında onun, bir kan denizinin üstünde oturmakta olduğunu buluyor. Bulmaya imkân olmadığını anlayınca düzen yoluna sapıyor. Her eve bir koyun yolluyor, diyor ki bu koyunu besliyeceksiniz, muayyen bir günde alacağız, fakat verdiğimiz zaman kaç kilosya o kadar gelecek, eksik, yahut fazla olmayacak. İbn-i Hâcib'in konuk olduğu ev sahibi, bu yüzden sıkılıp dururken İbn-i Hâcib, merak etme diyor; bir kurt yavrusu bul; koyunu doyur, besle, fakat hergün bir kere o kurtu kendisine göster; yediği erir, istedikleri gibi teslim edersin. Adam, onun dediğini yapıyor. Muayyen zaman gelince koyunları toplu-

yorlar, tartıyorlar. Bazısı eksik geliyor, bazısı fazla. Yalnız bir evden alınan koyun aynı tartıda çıkıyor. Hâce, bu olsa olsa İbn-i Hâcib'in aklındır deyip o evi bastırıyor. İbn-i Hâcib bulunup huzura getiriliyor. Hâce, önce kitaplarını birer birer Dicle'ye atıyor, sonra işte diyor, benim boynuzum bu padişah.. Sonra da emrediyor, derisini yüzüp cesedini Dicle'ye atıyorlar. Kısas-al-Ulemâ sahibi, bu hikâyeyi anlattıktan sonra diyor ki: Bu hikâye birkaç tarafından uydurmadır. Birincisi Hâce, Hulâgû'dan önce Bağdad'a gelmemiştir. İkincisi Hulâgû Horasan'da ev bark sahibi değildi, Çingiz'in soyundandı, Türkisan'dan gelmişti. Üçüncü İbn-i Hâcib Bağdad'da değildi, İskenderiye'deydi, orda öldü (s. 160 - 162).

82. a. Sultan Alâeddin Keyhusrev ibni Kılıcarslan ibni Selim Şâh-ı Gazi. Selçük soyunda Selim Şah diye birisi yoktur.

83. b. - 84. b. Ay tutulunca kap kakak çalarak gürültü etmek. Bu da şifahî rivayetlerdendir. Güya Nasîreddin, Mogol hükümdarını, halifeyi öldürtmeye teşvik ediyor. Fakat bilginler, bu, Peygamber soyundandır, kanı yere damlarsa bet bereket biter, belki de kıyamet kopar diyorlar. Hulâgû, tereddüde düşüyor. Hâce, peki diyor, filân gece ay tutulacak; sözüm doğarsa bil ki bu adamı öldürünce de birşey olmaz. Peygamber'in amcası oğlunu, torununu, daha o soydan gelen nice kişileri öldürdüler de birşeycik olmadı. Hulâgû, peki diyor, dediğin çıkarsa öldürtürüm. Hâce'nin dediği gecede ay tutuluyor, Hâce Hulâgû'nun çadırına koşuyor. Fakat muhafızlar, uyuyor, uyandıramayız diyorlar. Hâce, halka, <ay şeytanlar tuttu, elinize ne geçerse çalın da şeytanlar korkup kaçsınlar, ay kurtulsun diyor> Bunun üzerine halk, eline geçen şeyi çalmıya başlıyor. Bir gürültüdür, kopuyor. Hulâgû, gürültüden uyanınca görüyor ki ay tutulmuş; Hâce'ye inanıp halifeyi öldürtüyor. Bütün bu uydurma rivayetler, Şii olduklarından dolayı vezir İbn-i Alkamî ile Nasîreddin'in Mogollar lehine ve Abbasogulları aleyhine faaliyette bulunduklarına dair söylentilerle beslenmiş asılsız şeylerdir.

86. b - 89. b. Kazana girip kaynamak, ölmek de birçok azize atfedilegelen kerametlerdendir. Saru Saltuk Baba da bir keşişle kazana girmiş, keşiş ölmüş, kendisi sağ salım çıkmıştır. Hattâ bu sırada Hacı Bektaş bir pınar dibindedir, pınardan su alıp, tıpkı Vilâyet-Nâme'de olduğu gibi mermere serper. Soranlara da kâfirler der, Saru Saltuk'u kazana koyup kaynatırlar, bayılmasın diye üstüne su serpiyorum (Otman Baba vilâyet-Nâmesi, 47. a - b).

96. a ve devamı. Saru Saltuk.

Adına «Saltuk - Nâme» adlı bir epik kitap yazılan Saru Saltuk, 1263-

1264 te Rûmeli'ye geçen alperenlerdendir ve Barak Baba'nın şeyhidir (Yûnus - Emre - Hayatı, s. 29 - 35, 253 - 256).

98. a - 99. a. Ejderha öldürmek. Bu da birçok erene atfedilegelmiştir. Meselâ Hacım Sultan da bir ejderha öldürür (s. 74 - 76, yaz. s. 37). Hristiyan azizlerinin birçoğu da ejderha öldürür. Masallarımıza bile girmiştir ve ejderha öldüren kahramanlardan biri de Keloğlan'dır.

105. a - 106. a. Hacı Bektaş, Sarı İsmail'i, Mevlânâ'ya gönderiyor. Hacı Bektaş da İshak adlı bir dervişini göndermişti (Manâkıb-al-Ârifin, Tahsin Yazıcı terc. I, s. 411 - 414). Her iki rivayet, tarihî kaynaklara uymakta ve Mevlânâ ile Hacı Bektaş'ın çağdaş olduğunu göstermektedir.

106. a - 107. b. İstanbul'da İslâm Eserleri Müzesinde bulunan sandukasındaki kitabe, Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî'nin 667 hicride (1268 - 1269) öldüğünü, babasının adının Mes'ud olduğunu gösteriyor. Saltuk - Nâme'ye göre bu zat, Saltuk Baba'nın müşdididir (bakınız; Yunus Emre - Hayatı, s. 32, 37 - 39, not: 1, 261 - 264). Akşehir'de büyük ve güzel bir türbesi bulunan, Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî'nin sandukasında Mevlânâ'nın bir gazeli oyuludur. Bu hikâyede de Hacı Bektaş'ı ziyarete, Mevlavî dervişleriyle gider. «Manâkıb-al-Ârifin» deki bir menkabe, onun Mevlânâ tarafından sevilip sayıldığını göstermektedir. Bütün bunlar bize, bu zatın Mevlânâ ile müsbet bir münasebeti bulunduğunu, aynı zamanda ömrünü cezbede geçiren ve Hacı Bektaş'la da çağdaş olan bu erenin, Hacı Bektaş'la da görüşebileceğini gösterir. (Üftâde'nin (ölm. 1850 - 1851) sohbetlerinin, Celvetiyye tarikatının kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî tarafından (ölm. 1628 - 1629). Arapça yazılmasından meydana gelen «Vâkıât» da) bu menkabe, Hacı Bektaş'la Ahmed Bedevî (1276 - 1277) arasında geçer. Üftâde'ye göre Ahmed Bedevî, birgün bir arslana biner, Hacı Bektaş'ı ziyarete gider. Hacı Bektaş da bir kayaya oturur, onu yürütüp konuğunu karşılar ve Ahmed der, üstünlük, canlıyı değil, cansız yürütmektir. Sonra ona, seni kim irşadetti diye sorar. Ahmed, avucunda ben olan bir el uzandı, onu tuttum, fakat sahibini görmedim der. Hacı Bektaş elini açıp uzatınca Ahmed Bedevî beni görüp elini öper, teslim olur (v. 53). Bu menkabe, Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî ve Tapduk Emre'yle Hacı Bektaş arasında geçen iki olaganüstü olayın birleştirilerek Ahmed Bedevî'ye atfından meydana gelmiştir.

Arslana binmek, yılanı kamçı olarak kullanmak da Süfîler arasında meşhurdur. Meselâ (Abu - Said Abu-l-Hayr, Bâyezîd-i Bistâmî'den bahsederken «Tanrı rahmet etsin, Abû - Yezîd arslana biner, yılanı kamçı gibi kullanırdı, fakat namaza dururken, Tanrım, beni kereminle ört, ayıplarımı sakla; üstümüze örttüğün örtüyü kaldırırsan rezil olduk gitti derdi»

diyor (Kelimât-ı Kudsiyye-i Abu-Said Abul-Hayr, İst. Üniv. K. Farsça yaz. Mecmua, 1056, 110. b). Abu-l-Hasan-ı Harkânî'nin de arslana odun yüklediğini 9. b-81. a da Akça Koca münasebetiyle söylemiştik.

107. b ve devamı. **Ahî Evren.** Vilâyet-Nâme'nin dediği gibi «Fütüvvet - dârlarun serveri ve ser-çeşmesi» sayılan Ahî Evren'in şahsiyeti ve zamanı hakkında bilgimiz pek azdır. Muallım Cevdet, «Zaylun alâ fasl-al-Ahiyyat-al-Fityan» ında Ahî Evren'e ait bir vakfiye sûreti yayınlar. Bu vakfiyenin tarihi, hem yazıyla, hem rakamla 706 dır. (1306 - 1307). Aynı vakfiyeyi bay Cevad Hakkı Tarım, «Tarihte Kırşehir - Gülşehir» Adlı eserinde yayınlamıştır; fakat ordaki tarih 676 dır (1277 - 1278); gene tarih hem yazıyla yazılmıştır, hem rakamla tesbit edilmiştir (1938 basımı, s. 174 - 176. 1948 basımında yalnız tercemesi vardır, s. 83 - 85). İhtimal ayrı suretlerden alınan, fakat metni bir olan bu vakfiyede, vakfedenin koştığı şartlar arasında, türbeye bitişik camide şeyh tarafından cuma ve pazarertesi geceleri sabah namazından sonra Yâsîn sûresiyle Şeyh Hâmid-i Velî'nin evradının okunması var (M. Cevdet, s. 281, Tarihte Kırşehir - Gülşehir, s. 175, II. basım, tercemesi, s. 83 - 85). 833 hicrîde (1428 - 1429) vefat eden Hacı Bayram'ın şeyhi olan ve Konya Aksaray'ında tekkesi ve türbesi bulunan Şeyh Hâmid-i Velî'nin 706 da, yahut 676 da ölmüş bulunması şöyle dursun, hattâ doğmuş olması bile mümkün değildir. Hâmid-i Velî, 805 hicrîde (1402) ölmüştür (Mustakıymzade Süleyman Sadeddin: Macallat-al-Nisâb fi-l-Ansâbı va-l-Kunayı va-l-Alkaab, 191. a); halbuki vakfiyede, «kuddisa sırruhu» kaydı da var. Bu defa Kırşehir'e gittiğimiz zaman sayın Cevad Hakkı Tarım'da bulunan bu vakfiyeyi gördük. Esasen vakfiyede arabçaya uymayan, anlamı bulunmayan yanlış ve saçma ibareler, hattâ farsça terkipler, o zaman kullanılmayan terimler, önceden de dikkatimizi çekmişti. Bir vakfiyede, hele o zaman, bu çeşit yanlış, saçma sapan sözlerin bulunmasına, alabildiğine bilgisiz bir adamın elinden çıkmasına imkân verilmezdi. Vakfiyeyi beraber bir kere daha okuyunca gerek kâğıt, gerek yazı, gerek inşa bozukluğu bakımından bu vakfiyenin uydurma olduğu kanaatine vardık. Böylece bu vakfiye elden çıkınca dayanacağımız yazılı kaynak, Şakaayık-ı Nu'maniyye, Âşık Paşazade, bir de gene Cevad Hakkı Tarım'ın yayınladığı Fütüvvet İcazet-Nâmesine münhasır kaldı. Şakaayık-ı Nu'maniyye, Ahî Evren'i Orhan devri (1326 - 1359) şeyhlerinden göstermede, fakat nefesi kesin duası geçkin bir er olup debbağlar tarafından pîr tanınmasından başka hakkında hiçbir bilgi vermemektedir. (s. 33). Âşık Paşazade de onu Orhan devrinde gösterir ve sadece adını anar (s. 212). Fütüvvet icazet-nâmesi (fotoğrafisi birinci basımdadır), önce Ahî Evren'in, Muhammed Peygamberin amcası Abbas'ın oğlu olduğunu, adının Muhammed olup Peygamber'in emriyle otuziki esnaf zümresi pîrlerinin bellerini bağ-

ladığını, sonra Rûm ülkesine göçüp Kırşehir'i yurd edindiğini, ordaki ejderhayı tutup boynuna zincir takarak iş yurdunun kapısına bağladığını, bütün bu yüzyıllara sığan olaylardan sonra da doksanüç yaşında öldüğünü anlatıp hakkındaki geleneği tesbit ettikten sonra imân ve İslâmın şartlarını, Fütüvvet esaslarını yazıyor, sonra da Ahî Sinân'a verilen ahilik payesini bildirirken şecereyi şöylece zincirliyor:

Ahî Sinan — Ahî Muhammed — Hacı İn'am — Ahî Turud — Ahî Şeref-al-dîn — Hâce Osmân — Sinân-al-dîn-i Aksarayî — Ahî Emirci Karahisârî — Ahî Nâsır-al-dîn Evren — Ahî Ahmed Kaysar — Ahî Başara — Ahî Kaplan — Ahî Husâm-a-l-dîn Süzenger — Ahî Abd-Allâh — Ahî Ferec-i Zengânî.....

İcazet - nâme, 876 muharreminin sonunlarında yazılmıştır (1471). Demek ki bu çağlarda Ahî Evren geleneği teessüs etmiş bulunuyor. Şecerede Ahî Evren'in şeyhi olarak gösterilen Ahî Kaysar, Mevlânâ ile çağdaştır, Ahî Çoban adlı bir oğlu vardır (Manâkıb-al-Ârifin, T. Yazıcı tercemesi, I, s. 614). Bu zat, Fütüvvetle, Ahî Başara'yla Ahî-Türk'ün, yâni Çelebi Husâmeddin'in (ölm. 1284) büyük babalarının soyuna mensuptur (aynı, II, s. 205). Sultan Veled'in (ölm. 1312). Ahî Kaysar hakkında bir methiyesi vardır (Divan. Dr. Feridun Nafiz Uzluk basımı, s. 150, beyit 10). Gene şecerede Ahî Evren'den üç halka sonra adı geçen Şerefeddin'in de, 789 Hicrîde (1387) ölen Ahî Şerefeddin olması, tarih bakımından akla pek yakındır (Mübarek Galip: Ankara. Kitabeler, ikinci kısım, s. 19). İcazet-nâme sahibi Sinan da belki gene Ankara'da kabri bulunan Sinan'dır (aynı kitap, birinci kısım, s. 12). 1273 de vefat eden Mevlânâ'nın çağdaşı Ahî Kaysar'dan Fütüvvet yoluna giren Ahî Evren'in, gelenekteki gibi uzun bir ömür sürdüğü kabul edilse bile sonucu, Orhan devrinin ortalarında ölmüş bulunması ve kesin olarak I. Murad zamanına (1359 - 1389) erişememesi gerektir ve böylece bu İcazet - nâme, öbür kaynaklara da uymaktadır.

Burada şunu da söyleyelim: Kanunî devrine ait 732 numaralı Paşaili defterinde 172 No.lu vakıf kaydı, Kızıldeliogullarına bazı köylerin vakfedildiğini, vakfın sonradan timar olduğunu, Yıldırım Bâyezid'in (1389 - 1402) yeniden berat verdiğini, bu vakfın, Kızıldeliogullarından Gülşehrî, İlyas, Celâl, İshak ve Sinan'ın müşterek tasarrufunda bulunduğunu bildiriyor. 173. kayıt, Kızıldeli derbendinin, eski defterde Gülşehrî tasarrufunda bulunduğunu, o ölüncü oğulları Ahî Evren'le Bahşâyîş Baba'ya kaldığını gösteriyor. (Kadastro Umum Müdürlüğünde 562 No.lu Edirne Evkaf defterindeyse Kızıldeli'nin, Rûmeli fethinde bulunduğu, 804 te (1401 - 1402) kendisine bazı yerlerin temlik edildiği, onun da evlâdiye olarak vakfettiği yazılı (Ömer Lûtfî Barkan: Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler:)) Vakıflar Umum Müdürlüğü yayını, Vakıflar Dergisi, II, Ankara 1942, s. 338 - 340).

Hiç şüphe yok ki burdaki Ahî Evren, bizim Ahî Evren'den başkadır ve bu vesikalar, bize ancak onun şöhreti dolayısıyla adıyla adlanan birçok ahîlerin bulunduğunu gösterir. Nitekim Ankara'da da bir Ahî Evren zaviyesi vardır ve bu zaviye, Muallim Cevdet'in sandığı gibi onun adına kurulmuş olamaz, diğer bir Ahî Evren'e aittir (Zaylun Alâ fasl-al-Ahiyyat -al-Fıtyan, s. 230, metin ve not). Bir zümrede, bir tarikatta büyük tanınan kişilerin adları, daima konagelmekte bulunduğunu da hâtırlatalım. 979 tarihli (571 - 1572) ve 558 sayılı Ankara defterinden, Şeyh Bahşâyîş Baba'nın bir zâviyesi bulunduğunu, Alpagon mezraasında iki çiftliği de olduğunu ve bunların, Karamanoğullarından İbrahim Bey tarafından (1315 - 1332) verildiğini, I. Murad zamanında (1359 - 1389) tasarruf ettiğini öğreniyoruz, bu Bahşâyîş de Yıldırım zamanının alperenlerinden olan Kızıldeli'nin oğlu Gülşehri'nin oğlu Ahî Evren'in kardeşi Bahşâyîş Baba'dan başka bir Şeyh Bahşâyîş'tir (Ö. L. Barkan'ın aynı makalesi, s. 319). Vesikalarda adı geçen Gülşehri'nin de Mantık-al-Tayr adlı manzum bir eseri bulunan Gülşehri'den ayrı bir zat olduğunu söylemeye sanırım ki lüzum yoktur, Gülşehri'ye atfedilen Ahî Evren Manâkıbı hakkındaki mü-lâhazamızı öğrenmek için bakınız: İslâm ve Türk illerinde Fütüvvet teşkilâtı ve kaynakları, İst. İktisad Fakültesi Mecmuası, cild: XI, sayı: 1 - 4, s. 96 - 97). XV. Yüzyılda II. Bâyezîd zamanında (1481 - 1512) yazılmış bulunan Vilâyet - Nâme'de Ahî Evren hakkında birçok menkabelerin bulunması da onun hakkındaki geleneğin, bu devirde teessüs etmiş olduğunu ve bu devirden en az bir asır önce yaşamış bulunduğunu ispat eden bir delildir.

Kırşehir'de bulunan Ahî Evren türbesinin kapısı üstündeki kitabe 886 (1481) yılını göstermekte ve Fatih'in son yılında, Süleyman Bey oğlu Aliyy-al-Davla tarafından, herhalde tamir edildiğini tesbit etmektedir. Türbenin içinde, sol tarafta, sandukaların bulunduğu kısmın kemerinde bulunan kitabeyse 854 (1450 - 1451) yılını göstermede ve beylerden Seydî Bey oğlu Hasan Bey'in adını vermektedir (C. Hakkı Tarım: Tarihte Kırşehir - Gülşehri, II. basım, s. 86). Bunların tamir tarihleri olduğu anlaşıyor.

XIII - XIV. Yüzyılda yaşayan Ahî Evren'in, genç yaşında Hacı Bektaş'la görüşmüş olması mümkündür. Belki de böyle bir görüşme, o dallı budaklı menkabeyi meydana çıkarmıştır.

108. a. Sadreddîn-i Konevî. İbni Arabî'nin (ölm. 1240) oğulluğu ve Anadolu'da onun düşüncelerini yayan ve adına kurulan Ekberîyye Tarikatının mümessili olan Şeyh-i Kebîr Sadreddin (ölm. 1274), Hacı Bektaş ve Mevlânâ ile çağdaştır. Ancak kapısında kapıcılar, perdeciler kullanan, hadımalarına hizmet gördüren bu aristokrat şeyhin Vilâyet - Nâme'de

anlatıldığı gibi bir halk adamı olmasına, hele Ahî Evren'le münasebeti bulunmasına bizce imkân yoktur. (Sadreddin için Mevlânâ Celâleddin'e bakınız, s. 230 - 234). Ahî Evren'in, Sadreddin'in ölüm yıllarında pek genç olması icabeder. Hele Sadreddin'in, onun belini bağlaması, Yani bir Fütüvvet Şeyhi, bir ahî gibi gösterilmesi, büsbütün hayal mahsulüdür.

112. a - b. Ahî Evren'in bir manâkırı olduğu açıkça anlaşıyor.

Ancak bu menakıbın, Gülşehri'ye atfedilen kitap olmadığını sanıyoruz. Çünkü bu kitap, Gülşehri'nin «Mantık-al-Tayr» ıdaki Fütüvvet babına bazı beyitlerin eklenmesiyle meydana getirilmiştir.

Altı şartı var Fütüvvet yolunun

mısraıyla başlayan onbir beyit, aynen alınmış, bir beyit biraz değiştirilmiş, aralara da bazı beyitler katılmış, Mantık-al-Tayr'daki Fütüvvet bahsi uzatılmış, meydana gelen kitap, Gülşehri'ye mal edilmiştir.

Vilâyet - Nâme'de, Ahî Evren'i, Sadreddin-i Konevinin izhar ettiği yazılı (108 a). Bizdeki yazmadaysa bu ad, Sadreddin-i Semerkandî'dir (120. a). (Acaba böyle bir zat mı var ve o, Ahî Evren hakkında bir Manâkır mı yazdı?)

119. b. Şeyh Süleyman, Süleyman-ı Türkmânî diye tanınmıştır. Sultan Veled'in halifelerinden olan bu zat, Mevlânâ'ya mensup Şeyh Husayn'in, o da Şemseddin adlı birinin oğludur. Sultan Veled'in hayatında Kırşehir'e gelerek orada bir Mevlevî-hâne kurmuş, bu Mevlevî-hâneye birçok vakıflar sağlamıştır (Cevad Tarım: Tarihte Kırşehri - Gülşehri, Kırşehir - 1938, s. 83, vakfiye, s. 83 - 85). Kendisinden sonra yerine geçen Kırşehir'li ve (Sultan Veled mensubu Musa oğlu Ali'nin yazdığı bir kitaptan, 1310 da, Süleyman-ı Türkmânî'nin ölmüş bulunduğunu anlıyoruz) (Abdülbaki Gölpınarlı: Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik). Yüksek mimar Ali Saim Ülgen, ölüm tarihinin, kitabesine göre 692 (1292 - 1293), vakfiyesindeki tarihin 997 (1298) olduğunu söylüyor (Kırşehirde Türk eserleri, Vakıflar dergisi, II, Ankara - 1942, s. 161). (Kitapçı bay Raif Yelkenci'nin, bu zatın Gülşehri olduğu hakkındaki kanaati, Mantık-al-Tayr'da hüthülle beraber Süleyman adının da anılmasından, yani Divân Edebiyatı estetiğine vukufsuzluğun verdiği bir vehimden doğmadır) (aynı sahifedeki 42. nota bakınız).

İsâ Mücerred'in kim olduğunu kesin olarak bilemiyoruz. (Bay Feridun Nafiz Uzluk, Cevad Hakkı Tarım'a gönderdiği bir mektupta Aksaraylı İsâ adlı bir şairden bahsediyor. Bu zatın Şeyh Süleyman'ı saygıyla anmasına bakılırsa onun mensuplarından olduğuna hükmedilebilir.) İhtimâl İsâ Mücerred bu zattır (Tarihte Kırşehri - Gülşehri, II. basım, s. 32 - 33. Uzluk, mektubunda bu zatın adını İsi diye anıyor. (İsâ, Divân şiirinde, elifle kafiye olmadığı takdirde İsi tarzında söylenir.) Fakat asıl ad, İsâ'dır).

Seyyid Sâlih'in, Kırşehir'de, Kayışeyhi diye anılan zat olduğunu sanıyoruz. Mezarına yakın bir yerdeki tekkeye «Kaya tekkesi» denmesi riwayeti de bu zannı, yakın derecesine getiriyor (Tarihte Kırşehri - Gülşehri, II. basım, s. 39).

Bütün bu zatların, Vilâyet-Nâme'de söylendiği gibi Hacı Bektaş'la görüşmüş oldukları kabul edilse bile Hacı Bektaş'ın son zamanlarında görüşmüşlerdir.

Aynı sahifedeki «Bekâşi-hâne» sözü, Bektâşi tekkelerine XV. Yüzyılda bu adın verildiğini gösteriyor. Bu tâbir, son zamanlarda yoktu ve «hâne» sözüyle terkip yapılarak kullanılan tekkeler, Yalnız Mevlevîlere ait tekkeler, bir de Kaadiri tarikatının İstanbul'da, ikinci Pîri sayılan İsmâil-i Rûmînin (ölm. 1631-1632) yattığı, Tophanedeki tekkeydi, yani buraya da Kaadiri-hâne denirdi.

123. b ve devâmı. Molla Sa'deddin. Şiirleri olduğu ve Hacı Bektaş'ın arapça «Makaalât» ını türkçeye çevirdiği haber verilen (140. a, 143 b.) Molla Sa'deddin'in «Makaalât» ta ve «Vilâyet-Nâme» de birkaç şiiri vardır. Prof. H. Ritter'e ait bir mecmuayla, kütüphanelerde ve ellerde bulunan bazı mecmualarda da şiirlerini görüyoruz. Bu şiirler, Said mahlasını taşımakta, bazılarının başlığında Said Emre'nin olduğu kaydedilmekte. Anlaşıyor ki Said Emre, Vilâyet-Nâme'de adı geçen Molla Sa'deddin'dir.

**Eksiklüven Hak bilür ıskun bana güç kılır
Hünkâr Said'e tımar tup beni benden aldı**

**Erenün yüzi sulu hikmeti arşdan ulu
Kîm dadarısı balı Hünkâr inâyetidür**

beyitlerinden Said Emre'nin Hacı Bektaş'a ulaştığını,

**Zihî hil'at zihî devlet zihî atâ zihî rahmet
Said aydur yüzbin minnet Hacım bana benim didi**

beytinden de Hacı Bektaş'tan sonra onun halifesi, Hacım Sultan'a intisabını anlıyoruz.

**Said Atâ varırsun yoldan haber verirsün
Gel hünerün varısa halka göster didârı**

beytinden de onun irşad mertebesine eriştiğini öğreniyoruz. (Said Emre'nin elde ettiğimiz şiirlerini, «Yunus Emre-Hayatı» adlı eserimizde yayınladık) (s. 233 - 247. Said Emre ve Yunus hakkında da s. 102 - 103 e bakınız).

136. a. İbrikteki suyun kan oluşu. Nûreddin Caca'yla Hacı Bektaş arasında da geçmişti (6. a, Manâkıb-al-Ârifin, T.Y. terc. I, 539 - 540).

139. b. Said'in halvet - hâne kapısına yatması. Yunus Emre de şeyhinden bir feyiz almadığını sanarak kaçmış, fakat yoldaki bir olay, onu kendisine getirmiş, dönüp gelmiş. Bacı Ana'ya, yani Tapduk Emre'nin karısına sığınmış, onun tavsiyesiyle eşige yatmış, sabahleyin şeyhi, abdest almıya çıkarken ayağı Yunus'a dokununca bu kim diye sormuş, Bacı Ana, Yunus deyince bizim Yunus mu demiş, şeyhinin gönlünden çıkmadığını anlıyan Yunus, ayaklarına sarılarak kendisini bağışlatmış (Yunus Emre - Hayatı, s. 76 - 77).

Said Emre hakkında manzum Vilâyet - Nâme'de şu fazla bilgiyi buluyor ve onun, İçel'de yattığını öğreniyoruz.

Otururken bir gün ol Molla Said
Didi Hünkâr ana sözümi işit

Nan - Bahâ virdük sana biz İçil'i
Dem yom oynat var ana dir ol veli

Kalkuban Molla Said oldu revan
İrişinceğez ol il içre heman

Eyledi mesken tutup anda karar
Emr-i Hak irince kıldı intizâr

Âhur-al-emr rihlet itdi ol azîz
Meskeni kaldı nice yıllar ısız

Kılmadı kimse ziyâretgâh anı
Oldı nice didiyise şah anı

Karamanoğullarınun birine
Kendüyi bildirdi girüp seyrine

İtdiler ihyâ mezârın ba'd ezan
Şimdi meşhurdur mezârı bu zaman (73. b.).

145. a. Çelebiler. Vilâyet - Nâme'nin yazıldığı zaman bile Hacı Bektaşoğulları denen Bektâşî Çelebilerinin, İdris Hoca'yla Kadıncık Ana'nın soyundan geldikleri ve Hacı Bektaş'ın nefes evlâdları olarak kabul edildikleri anlaşılıyor ki tabii bu kanaat, daha önceki çağlardan gelmedir. Hacı Bektaş'ın devrinedek ulaşmadadır. Âşık Paşazade de Hacı Bektaş'ın, Hatun Ana'yı, yani Kadıncık Ana'yı kız edindiğini yazarak onun evlenmemiş olduğunu bildiriyor (İst. basımı, s. 205).

159. a - b.) Mevlânâ ile çağdaş olduğunu bu menkabe de görüyoruz. Gemiye, oturduğu yerdeyken kurtarmak da birçok erene atfedilmiş olan kerametlerdendir. Meselâ Abu-l Vafâ da tıraş olurken bir gemiyi kurtarmıştır (Manâkıb-ı Tâc-al-Ârifin Abu-l-Vafâ, v. 57-58). Selçuk taş yonmacılığıyla Osmanlı yonmacılığının istihale devrine ait bir şâh-eser olan Hacı Bektaş türbesinin mermer kapısında, cepheden sağ tarafta, alt yanda kabartma iki balık resmi vardır. Halk, bu iki balığın, gemiyi kurtardıktan sonra yenilerini silkince düşen diri üç balıktan ikisi olduğuna kanidir>

Hacım Sultan Vilâyet - Nâmesi'nde de Hacı Bektaş birgün Hacım Sultan'a, gel başımı tıraş et der. Hacım, su alıp tıraş etmek için Bektaş'ın başını ıslar. Fakat o sırada, medet Sultan Hacım diye bir ses duyar. Bir müddet durur. (Hacı Bektaş, ne yapıyorsun deyince Hacım, Akdeniz'de birinin gemisi battı, kurtarmıya gittim, bir başkasını da çağırınca eli elimde kaldı der ve elindeki eli, Hacı Bektaş'ın önüne kor. Hacı Bektaş, sen nerdesin, Akdeniz nerde deyince Hacım Sultan elini uzatır, Akdeniz'de bir Yunus balığının kulağına parmağını takar, çekip getirir, balığı Hünkâr'ın önüne atar>(s. 23 - 24, yaz. 19 - 20).

162. a. Kara Abdal, Hacı Bektaş türbesinin sol tarafındaki ikinci sandukanın arkasında, duvara gömülü ve celi sülüsle yazılmış kitabede,

Kâ'be-i vashında irmiş mahrem oldu lâ'y'bâ (böyle)

Pîr eşğin eylemişdür meskeni Kara Baba

yazılıdır. Tarih yoktur.

Hicri 933 te (1527) bir isyan sonucunda öldürülen ve Genç Kalender, Şehid Kalender, Cüvan Kalender diye anılan Kalender Çelebi'ye atfolunan bir nefeste, Hacı Bektaş'tan bahsederken,

Yaymış seccâdesin oturmuş kendi

Cemâli nurundan چراğlar yandı

İşaret eyledi Kar' Abdal sundi

Bize Hak'tan gelen doluyu gördüm

denmektedir. Bu dörtlük, Ancak bir geleneğin ifadesi olmakla beraber Kara Abdal'ın, XVI. Yüzyıl başlarında da tanındığını gösterir. Otman Baba Vilâyet - Nâmesi'nde de bir Kara Abdal vardır (31. a. b).

162. a. Seyyid Gazi. Yaşadığı sanılan bir savaş erinin, halk muhayyilesi tarafından destanlaştırılmasından doğan Seyyid Battâl-ı Gazi (İlk Mutasavvıflar'a bakınız, s. 260 - 261 not), XIII. yüzyılda Anadolu'da pek yaygın olarak görülen Zümre-i Abdâlân, Abdâlân-ı Rûm, yahut Rûm Abdalları diye anılan Şîî - Bâtîni topluluk tarafından Pîr tanınmıştı (bakınız;

Yunus Emre - Hayatı, s. 259 ve aynı sahifenin notu). Bunlar (Âşık Paşazade'nin Gaziyân-ı Rûm değı alp erenler ve rûnûd, rind diye de anılan ve Fütüvvet ehlinin seyfi kolunu teşkil eden zümredir (İslâm ve Türk illerinde Fütüvvet teşkilâtı ve kaynakları, s. 42, 74 v.d, 80 - 81).

Hacı Bektaş, Vilâyet - Nâme'ye göre Seyyid Gazi'yi ziyaret etmiş, ona, «Esselâmaleyküm suyum başı» diye selâm vermiş, ondan da «Aley-kümüsselâm ilüm şehrüm» cevabını almıştı (165. a.). Hacım Sultan Vilâ-yet - Nâmesi'nde de Hacım Sultan, Pâkçe Sultan, Habîb-i Acemî ve Hacı Paşa adlı erlerle, hac ayında Seyyid Gazi'yi ziyarete gider. Seyyid Gazi'nin ruhaniyeti, onu bir sığın şeklinde karşılar. Birçok maceralardan sonra Seyyid Gazi tekkesinde şeyh olan ve kendisini saymayan Kara İbrahim'i, bir yıldırımla yakar, yerine iyi birisini şeyh yapar (s. 77 - 84, yaz. 38 - 40). Saltuk - Nâme'ye göre Saru Saltuk da Seyyid Gazi soyundandır (Yunus Emre - Hayatı, s. 257 - 258).

165. b - 174. a. Birçok olayların birbirine karıştırılmasından, birçok kişilerin aynı çağda yaşamış sanılmasından doğan bu uzun kısmın özü, Hacı Bektaş'ın, Osmancuk denen Osman Gazi'ye himmet etmesidir. Âşık Paşazade, Hacı Bektaş'ın, Osmanogullarından hiçbir kimse ile görüşme-diğini bilhassa kaydederek Yeniçerilerin bôrklerini Hacı Baktas'a nisbet etmelerini şöyle anlatıyor:

Abdal Musa, Hacı Bektaş'ın ölümünden sonra türbesine geliyor, bir müddet orda kalıyor. Orhan zamanında savaşa katılıyor; bir savaşta taci düşüyor, Yeniçerinin birinden bôrkünü alıp başına giyiyor. Memleke-tine gidince bu nedir diye soranlara, elif diyor. Sonradan Bektaşiler giymiye başlıyorlar, bu yüzden de Hacı Bektaş'a mensup sayılıyorlar (İst. basımı, s. 205 - 206).

Bu izah tarzı bizi tatmin etmiyor. Çünkü biz, Esasen Yeniçeri üsküfü-nün, Fütüvvet erbabından alındığını biliyoruz (Bakınız: İslâm ve Türk illerinde Fütüvvet teşkilâtı ve kaynakları; III, Fütüvvet erkânı, s. 38 - 40, 87. Bu yolun Bektaşî ve Alevilerle ilgisi için aynı makalede, Fütüvvet ehli - Bektaşî ve Aleviler paragrafına bakın, s. 66 - 69). Bay İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kavânin-i Yeniçeriyân adlı esere dayanarak Yeniçeriliğin ku-ruluşunda ve bôrk kabulünde Vezir Hacı Bektaş Paşa, Hacı Bektaş oğlu Timûrtas Dede ve Mevlânâ soyundan Emirşah'ın duaları alındığını yaz-mada, aynı eserde Yeniçerilerin durmada, oturmada kanun ve kaideleri-nin, Hacı Bektaş fukarasının kanunları olduğunun kaydedildiğini bildir-medek, ocağın Yeniçerilikle ancak XV. yüzyıl sonları ile XVI yüzyıl baş-larında münasebet peyda ettiğini söylemede ve bundan sonra artık Yeni-çeri ocağına, Ocağ-ı Bektâşiyân, Yeniçerilere, Tâife-i Bektâşiiyye, Gürûh-ı

Bektâşîyye, Zümre-i Bektâşîyan, ocak ağlarına Sanâdîd-i Bektâşîyan, Ricâl-i dūdman-ı Bektâşîyye dendiğini yazmadadır (Osmanlı Devleti Teşkilâtında Kapukulu Ocakları, I. Acemi Ocağı ve Yeniçeriler, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, Seri VIII, No. 121. Ankara - 1943, s. 149 - 150). Yeniçerilerin, kendilerini Hacı Bektaş bendesi, Ocaklarını Hacı Bektaş Ocağı saydıkları malûmdur. 94. Cemaat ortasında bir baba bulunur ve bu, Hacı Bektaş vekili sayılırdı. Hacı Bektaş tekkesindeki Dede-baba ölünce yerine geçen Baba, İstanbul'a gelir, Ocaklı, onu Ağakapısına götürür, Yeniçeri ağası, tacını giydirir, alayla Bâbîâlî'ye gider, orda da vezîrîa'zam, ona bir ferace giydirirdi. Dede-baba, Pîrevine gidinceyedek ocağın misafiri sayılırdı. 99. Ortaya Bektaşî dervişleri kaydedilmisti (aynî kitap, s. 150, 253). Gene «Kavânîn-i Yeniçerîyan» da, Yıldırım Bâyezîd'in Karaman savaşından dönerken Hacı Bektaş'ı ziyaret ettiği, birkaç yaya başının, devekuşu tüyünden bir süpürgeyle türbeyi süpürmekte olduğunu gördüğü, teberrüken bu süpürgeyi başlarına takmayı emrettiği, süpürge sorgucun bundan kaldığı yazılıyor (aynî, s. 266 not). XIX yüzyıl başlarında ölen Koca Sekbanbaşı da «Hulâsat-al-Kelâm fi Redd-al-Avâm» ında Kanunî Süleyman'ın, Nemse savaşında, askerin bozgunluğunu görünce nizamlı bir asker ocağı kurduğu, fakat bu askerin kıyafeti halkın hoşuna gitmediği, dedikodunun alıp yürüdüğü, yazılanların da kaçmıya koyulduğu, bunun üzerine Kanunî'nin, Hacı Bektaş evlâtlarından olup Pîrevinde şeyh olan zatı getirtip ocağa dua ettirdiği, Yeniçerilerin de, biz artık Hacı Bektaş köçekleri olduk diye mânevî bir kuvvete nail olduğu yazılır. (Târih-i Osmânî Encümeni Mecmuası ilâvelerinden, İst. Hilâl Mat. s. 17 - 18). Çelebî Cemâleddin Efendi, «Müdafaa» adlı kitabında, Üsküdar'da Himmetzade tekkesi Kütüphanesinde bulunan «Târih-i Salâtîn-i Osmaniyye» adlı bir kitabın 49. sahifesinde, Orhan'ın, askere elbise kabulü hususunda, ocak kurulduğu zaman Hacı Bektaş'ın duası alındığı için Hacı Bektaş'ın oğlu Seyyid Ali Timûrtaş'la görüştüğü ve onun tensibiyle ak bürk kabul edildiği hakkında malûmat vermede (İst. Manzûme-i Efkâr Mat. 1328, s. 5-6) ve Müstakıymzade'nin «Risâlât-al-Tâc» ında da I. Murad zamanında, askere elbise tayini için Bektaş Paşa'nın Bursa'ya çağrıldığı'nın Hacı Bektaş'ın oğlu Seyid Ali Timûrtaş'la Mevlânâ evlâdından Emir Şah Efendi marifetiyle bürk tayin edildiğinin kayıtlı bulunduğunu bildirmededir (aynî, s. 6). yazma bir nüshası da bizde bulunan «Risâlât-al-Tâc» da bu hususta şu satırlar var:

«Bâyezîd asrında Emir Temûrtaş meşveretiyle sefid külâh, tahsis siyâh şal Yeniçeri üsküfi ki bölükbaşılara mahsûsdur, Şâh-zâde-i sadr-ârâ Süleyman Paşa'nın ihtirâdır, Hazret-i Celâleddin-i Mevlevî mahabbetine binâen...» (s. 2 - 3) «Yeniçeri ocağı tarihlerinden ba'zılarında mezkûr-dur ki Sultan-al-ulemâ'nın pâ-burehne, ya'nî yalınayak idîğîn Hacı Bektâş-ı

Veli gördükde kendi yenin kesüp ayağına sarmayup teberrüken başına geydi, bu sebepten ba'de zamânin evlâd-ı Hacı Bektâş-ı Veli'den Temürtaş Dede ve evlâd-ı Mevlânâ'dan Emirşah Efendi ma'rifetiyle ve Baktaş Paşa re'yiyle keçe, Yeniçeriye ta'yin olundu ki bir ismi dahı borkdür ki Hazret-i Mevlevî sikkesindendir ve arkada olan tiftik Hacı Bektaş yenindendir ve nakş-i dâl, Ak Şemseddin cenâbının terkidir ki acemide yokdur; Al-Hâc Bektâş'a ocağın nisbeti bu cihetledir...» (s. 19).

Bütün bunlardan çıkan sonuç şunlar:

Hacı Bektaş, Osmanogullarından hiçbirisiyle görüşmemiştir: Yeni çerilerin, kençülerini Hacı Bektaş'a mensup saymalarının sebebi vezir Hacı Bektaş Paşa'yla Hacı Bektaş evlâdından Timürtaş Dede'nin ve Mevlânâ soyundan Emirşah'ın askere bork tayininde adlarının geçmesindenidir. Süleyman, askere yeni bir nizam verirken Hacı Bektaş'ın, ocağa dua ettiği kanaatine uyarak Hacı Bektaş tekkesindeki şeyhi çağırıp duasını almış, Yeniçeriler de, artık biz Hacı Bektaş köçegi olduk deyip kendilerini Hacı Bektaş'a mensup saymışlardır. Hacı Bektaş'ın ocağa dua edişi, yeninden parça veriş, yahut elini, bir askerin başına koyuşu, yeninin arkaya sarkışı, Yeniçeri borkünün arda yatan kısmının bu yene işaret oluşu geleneği de Vezir Hacı Bektaş Paşa'nın, yahut Hacı Bektaş evlâdından sayılan Timürtaş Dede'nin askere elbise tayinindeki rolünden meydana gelmiştir ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre ocağın, Hacı Bektaş'a mensup sayılışı XV. yüzyıl sonlariyle XVI. yüzyıl başlarından itibaren.

Görünüşe göre doğru olan bu sonuç, tamamiyle yanlıştır. Çünkü 883 Recebinin sekizinci günü ölen (1478) Otman Baba'nın hayatını adım adım takip eden, gezdiği yerleri kronolojik bir tertiple bildiren, olayları tesbit eden Derviş Küçük Abdal'ın, II. Bayezid'in ilk zamanlarında yazdığı «Otman Baba Vilâyet - Nâmesi» nde (Vilâyet - Nâme-i Şâhî), şu satırları okuyoruz :

«Ve ol pâdişah kulunun üzerine tutup ol kân-ı vilâyet ana ayıtdı ki bu kuşandığın kılıç ve başundağı bork kimün nesidür, cevâb vir deyü suâl itdi. Çün ol pâdişah kulu bu sualin işidicek cevâba gelüp ayıtdı ki bu geydügüm bork Hünkâr Hacı Bektaş kisvetidür ve bu kuşandugum kılıç Murtazâ Alî kılıcıdur.» (93. a).

Bu soru, Fatih devrinde, hallerinin şariat bilginleri tarafından teftişi için Otman Baba, dervişleriyle Edirne'den İstanbul'a getirilirken sorulmuş, cevabı da alınmıştır. Demek ki Fatih devrinde de Yeniçeriler, kendilerini Hacı Bektaş'a mensup sayıyorlar, borklerinin, Hacı Bektaş kisvesi olduğuna kani bulunuyorlar, hiç şüphe yok ki bu kanaat, daha öncelerden gelmede.

Bizce tâ Âşık Paşazade'den itibaren Yeniçerilerin ve ocaklarının, Hacı Bektaş'a mensup sayılması olayını, Abdal Musâ'nın bir Yeniçerinin borkünü giymesiyle, yahut Hacı Bektaş Paşanın, Timürtaş Dede'nin kisve tayinindeki reyî ve duasıyla ilgili saymıya, çeşitli tevil yollarına gitmiye, birbirini tutmaz rivayetlere değer vermiye hiç lüzum yoktur. İbnî Batûta, Fütüvvet ehlinin başlarına, tepesinde iki parmak enliliğinde, bir zirâ uzunluğunda, tabîî arkaya yatan, bir taylasan bulunan beyaz yünden bir külâh giydiklerini bildiriyor (Şerif Paşa tercümesi, I, s. 312-314). Osmanogulları devletinin kuruluş devirlerinde Ahîlerin rolleri malûmdur; padişahlar bile Fütüvvet yoluna mensuptur, içlerinde Ahî-baba olanları bile var. Fütüvvetin bu kadar yaygın olduğu bir devirde, her san'at ve mesleğin bir pîri bulunduğu inancı, köklü bir inançtır. Tabîî asker teşkil edilirken de o zümreye bir eren, pîr tanınacaktır. Erenler serveri ve gaziler serdari sayılan Hacı Bektaş, ocağa pîr tanınmış, Bektaşilikle Yeniçeri ocağının manevî ilgisi, kuruluşundan itibaren başlamıştır. Askere kabul edilen bork de doğrudan doğruya Fütüvvet ehlinin borküdür, yalnız arkaya sarkan kısım, biraz enlilemiştir. Zaten bir melâmet yolu olan ve Bâbâilikten ayrılan Bektaşilikte Fütüvvet ehlinin erkânıyla yoğrulmuş, bünyeleşmiştir. (İslâm ve Türk illerinde Fütüvvet teşkilâtı ve kaynakları adlı makalemize bakınız, s. 80-83).

176. a. Emir Cem'in kim olduğunu bilemiyoruz?

178. a ve devamı. **Güvenç Abdal** (Cönklerde Güvenç Abdal Mahlasını taşıyan nefeslere rastlamaktayız.) fakat bunlar dil bakımından yenidir. Yazıla yazıla, değışe değışe mi dil özelliklerini kaybettiler; daha doğrusu bu güzel masalın kahramanı olan Güvenç Abdal, Hacı Bektaş'la çağdaş mıdır? Kesin olarak birşey söyleyemeyiz. Sersem Abdal Mahlasını taşıyan bir nefeste

Genç Abdal'la Hacı Bektaş geldiler

Sarı Saltığı Rûmeli'ne saldılar

Şükrolsun dertlere derman oldılar

Tavafın kabıldür Abdal dediler

dörtlüğüne rastlıyoruz. Genç Abdal, halk tarafından Güvenç Abdal sözünün kısaltılmasıdır. Bu nefes, rivayete göre 1551 de Hacı Bektaş tekkesine Dede-baba olup 1569-1570 e kadar bu hizmette bulunan ve bu tarihte ölen Sersem Ali Baba'nımsa Güvenc Abdal'ın XVI. yüzyıla kadar unutulmadığını anlarız.

184. a. **Barak Baba**. Barrak yazmış, fakat Barak Baba olduğu muhakkaktır. Netekim manzum Vilâyet-Nâme'de de önce,

Hem Burak Baba muhibbün başıdur

Hidmeti erün bularun işidür

diye Barak'ı yanlış harekelediği halde (100 a) sonradan

**Bir, halife bil ki Barak Baba'dur
Erdür ol ad ana hem mertebedür**

beytinde düzeltmededir (118. b). Mensur Vilâyet - Nâme'de, Barak Baba'nın yalnız adı anıldığı halde Firdevsî'nin manzum Vilâyet - Nâmesi'nde, onun menakıbından şöyle bahsediliyor:

**Bâis oldur öyle ad olmasına
Erden ana öyle nutk gelmesine
Hazret-i Hünkâr şâh-ı evliyâ
Tâcdâr-ı etkiyâ vu asfiyâ
Kıldı istifrağ bir gün nâgehan
Er ana dîr yûri derhâl (iy) fülân
Anda istifrağ itdüm ört anı
Bil nasîbe irgürem bu dem seni
İşidiüp anı varup gör neyledi
İşbu resme re'y ü tedbîr eyledi
Er nasib didüğü varısa budur
Nûş itgil kim sana lâzım budur
Anı derhâl nûş itdi cümlesin
Aldı andan ne ki vardur cümlesin
Döndi tiz Hünkâr'a irişdi heman
Bakuban yüzine ol kutb-ı cihan (118. b)
Didüğümi nûş itdün mi didi
Şurba gibi anı yutdun mı didi
Hoş baraksun barakumsın barakum
Sana oldurur nasibüm bil benüm
Andan ana geldî hâlât-ı garîb
Rûtbet-i erlik ana oldı nasîb
Sonra ana çâr alâmet virdiler
Bugaduç yirine anı sürdiler
Hem Barak kullu olurlar kamusı
Saç götürürler dahı hep cümlesi (119. a)**

Bu menkabe, Barak Baba'yla Saru Saltuk arasında geçer, manzum Vilâyet - Nâme, Saru Saltuk'un yerine Hacı Bektaş'ı alıyor. Barak Ba-

ba. Anadolu'yu, Şam ve Haleb'i gezmiş. Mısır'a girmek istemiş, fakat sokmamışlar, Mogollar tarafından elçilikle Giylân'a gönderilmiş, 1307 - 1308 de kazığa oturtulmak suretiyle Giylân'da öldürülmüştür. (Bıyıklarını koyverir, sakalını tıraş ettirir, bazı defa da saçlarını, kaşlarını, bıyıklarını, sakalını usturayla yürütür, davul, dümbelek, nefir çaldırır, oynar, semâ eder, boynuna boyanmış aşık kemikleri takar, boynuzlu tac giyer, kendisinin kılığına bürünmüş olan dervişleriyle beraber gezerdi.) Arap tarihlerinde, hakkında epeyce bilgi bulunan bu şeyh, (Şathiye tarzında bazı sözler söylemiş, sözleri, kendisinden elli altı, elli yedi yıl sonra Kutb-al-Alevî tarafından farsça şerhedilmiştir. Firdevsi-i Rûmî, ön-sözümüzde söylediğimiz gibi bu şerhi türkçeye tercüme edip kendisine mal etmiştir.) Barak Baba, sözleri arasında, Saru Saltuk'un dervişi olduğunu açıklar. Yunus Emre de,

**Yunus'a Tapduk'dan oldu hem Barak'dan Saltuk'a
Bu nasib çün cûş kıldı ben nice pîmhân olam**

beytiyle, mürşidi bulunan Baba Tapduk'un, Baraklılardan olduğunu söyler (Yunus Emre Divanı, hazırlayan: Abdülbâkî Gölpınarlı, s. 187. Barak Baba için Yunus Emre - Hayatı adlı eserimize bakınız, s. 36 - 49. Barak Baba'nın sözleri, aynı eserdedir, s. 202 - 207. İlyâs ibni Hızır'ın, yâni Firdevsi'nin şerhi, daha doğrusu Kutb-al-Alevî'nin şerhinin tercemesi, aynı eser, s. 208 - 232. Kutb-al-Alevî'nin farsça şerhi için Haydar Ali Dirioz'un «Kutb-ül-Alevî'nin Barak Baba risâlesi şerhi» adlı makalesine bakınız: Türkiye Mec. Cilt: IX, İst. 1951, s. 167 - 170). Manzum Vilâyet-Nâme, Barak Baba'nın Bigadiç'te bir makamı, yahut tekkesi olduğunu ve Baraklıların saç koyuverdiklerini de bildiriyor. Barak Baba, öldürüldüğü zaman kırk yaşlarında olduğu, hemen bütün kaynaklar tarafından bildirilmektedir. Bu bakımdan, Hacı Bektaş, onun ölümünden otuzaltı, otuzyediyıl önce ölmüştür; Hacı Bektaş'la görüşmesine imkân yoktur.

184. a. Hızır Sâmit. Otman Baba Vilâyet-Nâme'sinde, Kara Sâmit adlı bir erden, rahmet - Allâhi aleyh diye bahsedilmede ve bir sözü naklo-nmaktadır (17 a). Aynı kitapta, gene, «Kara Sâmit rahmet - Allâhi aleyh, Abdallarına, âşıklarına ayduruşmuş kim önünüzce dosta gider ulu kardaşu-nuzum dirimiş» sözünü görüyoruz (24. a). Anlaşıyor ki XV. yüzyılda, sözleri hatırlanan, hâtrası yaşayan bir Kara Sâmit var ve şüphe yok ki bu yüzyıldan önce yaşamış. Tarâik-al-Hakaayık, Kudüs'te Edhemiyye zâviyesi şeyhi olan ve 307 Recebinin son günü (1405) ölen bir Şeyh Sâmit'den bahsediyor (III, s. 33). Hızır Sâmit, Otman Baba Vilâyet-Nâmesi'nde geçen Kara Sâmit midir ve 1405 te ölen Şeyh Sâmit, bu zat mıdır? Oysa şö-hretinden dolayı Vilâyet-Nâme'ye alındığı, Hacı Bektaş'ın yaşadığı çağa erişmesine imkân bulunmadığı meydandadır. Edhemîlerin de Bâtınî bir

zümre oldukları, XIII - XVII yüzyıllarda Anadolu ve Rumelide bu zümrenin bulunduğu, diğer Şîî - Bâtınî zümreler gibi sonucu, bunların da Bektâşîlik tarafından temsil edildiği düşünülürse) Vilâyet - Nâme'de adı geçen Hızır Sâmî'tin bu zat olduğuna ihtimal verilebilir. (Alevîlerde Hızır Samût diye anılan bu zatın soyundan geldiklerini iddia eden dedeler vardır)

184. b. Habib Emirci. Burada, Hacı Bektaş'ın ölümünden sonra Habib Emirci'nin seccadeye geçirildiği yazılıyor. Halbuki 205. a da, Hacı Bektaş'ın yerine Hızır Lâle Cüvan'ın geçtiği, elli yıl bu makamda kaldığı, yerine onun oğlu Mürsel'in geçip kırk sekiz yıl şeyhlik ettiği, onun yerine de Hızır Lâle'nin torunu ve Mürsel'in oğlu Yûsuf Balı'nın geçip otuz yıl şeyhlikte bulunduğu yazılmakta, Habib'den bahsedilmemektedir. 146. a da, Hacı Bektaş'ın himmetiyle kadıncık Ana'nın bir oğlu olduğu, kendisine haber verilince «Umudum atası Habib'ümdür» dediği, bu söz üzerine çocuğa Habib adını verdikleri, bir müddet sonra Mahmud, biraz sonra da Hızır Lâle adı verilen iki çocuğu daha olduğu bildirilmekte, 147. a - b. de Habib'in evlendirildiği, Umur adlı bir oğlu olduğu, Mahmud'un cezbe tutulduğu, bu yüzden Hünkâr'ın, iki kılıç bir kında sığmaz demesinden sonra öldüğü, yurt oğlu olarak Habib'le Hızır Lâle'nin kaldığı bildiriliyor.

Peçevi (ölm. 1650-1651), Kalender Çelebi'nin soyunu anlatırken babasının İskender, onun babasının Balım Sultan olduğunu, Balım Sultan'ın Rasûl Çelebi'nin, onun da Habib Efendi'nin oğlu bulunduğunu kaydediyor (I. s. 120-123). Âlî de (ölm. 1599-1600) Kalender Çelebi'den bahsederken aynı soy şeceresini verir (basılmamış cildi, İst. Üniv. K. nüshası, 235. a). Mir'ât-al-Makaasid fi Daf'-al-Mafâsid, Habib'den bahsetmez. Ona göre İdris Hoca'nın oğlu Hızır Lâle'nin soyu şöyle yürür:

Hızır Lâle — Rasûl Balı — Yûsuf Balı — Mürsel Baba — Balım Sultan..... (s. 182). Bektâşî Sırrı, soy şeceresini, aynen bu kitaptan alır (c. II, s. 10 - 11). Çelebi Cemaleddin'se «Müdâfaa» sında, Çelebilerin adlarını ve kısa hal tercemelerini verirken (s. 36-47) soyunu, Hacı Bektaş'ın muhayyel oğlu Seyyid Ali Sultan'a, diğer adıyla Temürtaş'a bağlıyor. Ona nazaran Hacı Bektaş'ın yerine Temürtaş, onun yerine oğlu Rasûl Balı, onun yerine kardeşi Mürsel Balı, onun yerine de oğlu Balım Sultan geçmiştir. (Doğrucası, bu soy şeceresini doğrultmaya şimdilik imkân yoktur.)

189. b - 190. a. Koluaçık Hacım Sultan. Hacım Sultan Vilâyet-Nâme-si'nde, Hacım, Akdeniz'deki bir Yunus balığının kulağına parmağını takıp Hacı Bektaş'ın önüne bırakınca Hacı Bektaş, ona bir tahta kılıç kuşatır. Hacım, o sırada önünden geçen sakanın katırını, bir kılıçta iki parça eder. Bir mermere vurur, onu da ikiye böler, Saka Hacı Bektaş'a şikâyet eder. Bektaş, Hacım'ı çağırır; ne yaptın der. Hacım, senin kapında kesmiyen

kılıcı ne yapayım ben der. Hünkâr, bu söz üzerine senin adın, Kolu Açık Hacım olsun der. Hacım da dua eder, Katır dirilir (s. 24 - 25, yaz. 17).

190. b - 197. b. Bütün bu menkabeler, Hacım Sultan Vilâyet - Nâmesi'ne alınmıştır.

202. a. Pîrab diye yazılan ve söylenen bu kelime, Konyada Pîr Ebi diye anılmakta ve söylenmektedir. Merkadi, Pirebi mahallesindedir.

208. a. Sultan Şucâ'. Eskişehir'de Seyyidgazi'de türbesi bulunan bu zatın Orhan devrinde yaşadığı rivayet edilir. Türbesi, 805 de (1402 - 1403). Balioglu Kasım Bey tarafından yaptırılmıştır (Bakınız; Şükrü: Seyyid Batâlî Gazi, İst. 1334, s. 8 - 9).

208. a - 210. a. Ali de ölürken, yüzü nikaplı Arap gelir, tabutumu ona verin, deveye yükleyip gider demiş, ölünce yüzü nikaplı, develi bir Arab gelmiş, tabutu deveye yükleyip gitmiştir. Hasan'la Husayn, ardına düşüp erişmişler ve yüzünü görmek istemişler, Arab yüzünü açınca görmüşler ki Ali (Yemînî: Fazilet - Nâme, s. 277 - 278). Buna ait yapılmış resimler de vardır.

212. b. Yanko Madiyan. Bu ad, Evliya Çelebi'de de geçer. Ona göre İstanbul'u kuran ve surlarını yapan bu zat, «Batâlîse-i Yûnâniyye'nin ibtidâsıdır» (I, İkdâm Mat. 1314, s. 35). Necip Âsım, bu kaydı görüp aynı sahifeye, bu zatın, Milâddan önce 306 - 285 yıllarında Mısır'da hüküm süren Yunanlı hükümdar I. Soter olduğuna dair bir not düşmüştür. E. Bosch'un yazdığı ve Sabahat Altan'ın terceme ettiği «Helenizm Tarihinin Ana Hatları» nda I. Soter, Milâddan önce 304 - 285 te hüküm sürmüştür (İst. Üniv. Edebiyat Fak. Tarih Enst. yayın. İst. - 1948; İndeks'e bakınız, s. 183).

213. a - 216. a. Tâc - al - Ârifin Abu'l-Vafâ da böyle bir keramet gösterir. Kubbe yapılırken mimar düşer ve tut beni ey Tâc-al-Ârifin diye bağırır. Kabirden bir el çıkar, mimarı tutup yere bırakır (Manâkıb-ı Tâc-al-Ârifin, v. 93).

Hacı Bektaş türbesinin dışında, sağ tarafta, parmaklıktan dışarıda bir yazısız taş sanduka vardır. Bu merkad, Müslüman olduktan sonra derviş Sadık adı verilen mimarın merkadi diye ziyaret edilmektedir.

216. a - b. Vilâyet - Nâme'ye göre türbeyi kurşunla örttüren II. Bâyezid'dir. Fakat Âlî, türbenin, Kanunî devri beylerbeylerinden Şeytan Murad tarafından kurşunla örttürüldüğünü bildiriyor (v. s. 58). Kanunî devri beylerinden bahsederken de bu Şeytan Murad'ın Lâhsa ve Basra valiliklerinde bulunduğunu, Şam'da kendisiyle görüştüğünü bildiriyor ve garip huyları ve âdetleri hakkında bilgi veriyor (basılmamış kısım,

353 a - 10). Vilâyet - Nâme, Kanunî'den önce yazıldığı için onun verdiği bilginin doğruluğuna inanıyoruz. Âli, Herhalde ikinci defa kurşunla örtülüşünü yazmaktadır.

§ Tıpkıbasımını sunduğumuz nüshayla daha birçok nüshalarda bu lunmıyan Şems menkabeti.

Bu menkabe, Vilâyet - Nâme'ye sonradan eklenmişti. Vilâyet - Nâme, Konya bilginlerinin, Mevlânâ'nın Şems-i Tebrizî'ye mürid oluşuna ve pa-dışahın, ona birşey dememesine, istediklerini yerine getirmemesine gü-cenerek Arabistan'a gitmek üzere yola çıktıklarını, Sadreddin-i Konevî'nin delâletiyle Ahî Evren'in buna mâni olduğunu anlatırken «Çünkü Molla Celâleddin hazretleri Konya'da Şems-i Tebrizî rahmet-Allâhi aleyhi rah-matan vâsia ihtirdi, derviş kıldı; ammâ Mollâ'yı Şems'i Tebriz ihtirup der-viş itdüğün zikriderseviz maksûdumuzdan kaluruz; anı isteyen, manâkıb-ı şeriflerinde bula» diyor (108. b). Böylesine bir sözden sonra Ahî Evren'e ait iki menkabe arasında gene Şems'in Mevlânâ'yı ne çeşit derviş ettiği, Şems'in nasıl şehid edildiği uzun uzadıya anlatılamaz. Zaten bu menkabe-de de Mevlânâ'ya ait bazı bahislerin, Sadreddin ve Ahî Evren'e ait hikâ-yeler arasında anlatıldığı, bir münasebet düşürülerek söyleniyor. De-mek ki bu bahsi ekleyen, Vilâyet - Nâme'de, yukarda aldığımız sözü gö-rüp tenakuzu gidermek için böyle bir lâf etmede.

Bu en esaslı noktadan sonra dil ve tahkiye bakımından bu kısmı in-celeyebiliriz:

«Hitap etmek, söylemek» yerine Vilâyet-Nâme'de daima «ayıtmak» sözü kullanıldığı halde bu sahifeler dolusu yazıda, hep «dimek» sözü ge-çiyor. Vilâyet - Nâme'de «yapmak, sıvazlamak» şeklinde kullanılan söz, bu menkebede, «sığamak» oluyor. «İderin» yerine «iderim» sözüne rast-lıyoruz. Vilâyet - Nâme'de «böyle, öyle» sözleri, «beyle, eyle» iken burda «böyle, öyle» dir. «Kalman» yerine çok yeni şekli olan «kalmayınız» ı gö-rüyoruz. Menkabedeki «varduğumla» sözü, Vilâyetname'de «varduğumlayın» dır. Menkabede sık sık geçen «dede sultan, Hazret-i Pîr, peder, vâlîde» sözlerini Vilâyet - Nâme'de bulamayız. «Hemşire» de böyle. Menkabede mef'ul «ı-i» leri çok defa kullanılmakta; «bağlarını» gibi. Halbuki Vi-lâyet - Nâme'de bu ek hiç yoktur. Menkabede «hırkasın eteğin öptü» deni-yor. Vilâyet - Nâme'de hırkanın eteğini öpmek gibi birşey yok. Menka-bedeki «bendeniz» tâbiri de Vilâyet - Nâme'de geçmez. Buna karşılık me-selâ Vilâyet - Nâme'de pek sık geçen «Hünkâr ululğı» tâbirini bu men-kabede bir kerelik bile görmüyoruz. Menkabede «hânende, sâzende» söz-leri geçiyor. Vilâyet - Nâme'deyse «hânende» bıç yok, bu kelime yerine, Menâkıb-al-Ârifin'de olduğu gibi «güyende» sözünü görüyoruz (Yunus

menkabesinde). Menkabedeki bir müzik âleti olan «masdar» sözüne de Vilâyet - Nâme'de bir kerecik bile rastlanmaz.

Ayrıca tahkiye tarzı da Vilâyet - Nâme'nin tahkiye tarzına uymaz. Bu tahkiye, biraz halktan ayrılan, yüksek zümrenin tesiri altında kalan, fakat özendiğini beceremiyen birinin tahkiesidir. Meselâ, Menkabedeki «Cümlesin çıkarıp ol kitab bu mıdır deyü cümlesin bir bir çıkardı» tarzındaki cümleye benzer bir cümleye, hele «esnâ-yı sohbet itmekte iken» gibi bir lâfa «Vilâyet - Nâme» de rastlamamıza imkân yoktur.

Bunlardan başka, Vilâyet - Nâme'de şarab içmek, kebab yemek, aşk-ı ilâhî ile Allah deyip yerden havalanarak yedi gün yedi gece semâ' etmek gibi şeyler de yoktur. Hünkâr'ın bıyık ve sakallarının uzunluğu anlatılırken bile her vakit öyle olmadığı, Molla Sâdeddin'i irşad için öyle göründüğü kaydedilmede, cemaati terk ettiği söylenirken bile kendi adamlarıyla namaz kıldığı belirtilmedir. Yani Vilâyet - Nâme, inanç bakımından bazı menkabelerde Şii - Bâtını belirtileri ihtiva etmekle beraber takıyyeye riayet edilerek yazılmış bir kitaptır. Halbuki bu menkabede şarap, neden sonra Tanrı'nın sevgi şarabı olduğu bildirilmekle beraber Aleksi'nin çenbersiz fıçılarından doldurulan şaraptır ve bu şaraptan kadınlara da birer kadeh sunulmuştur.

Görülüyor ki Menkabe, hem dil, hem tahkiye, hem de düşünce bakımından Vilâyet - Nâme'den değildir, sonradan eklemidir. Acaba ne zaman eklenmiştir diye sorabiliriz ve soruya da müsbet bir cevap verebiliriz. Menkabede «üçler kapısı, aşevi» gibi tâbirler var. Ayrıca Mevlevîlerin iki kol olduğundan bahsediliyor. Bu iki karine, Menkabenin, Hacı Bektaş dergâhının, son teşkilâtıyla kuruluşundan, türbenin çatal kapısı, üçler kapısı, altılar kapısı, hazret bahçesi, türbe kapısı... dergâhın aşevi, ekmek evi, meydan evi... gibi muayyen yerleri, muayyen adlarla anılma başlamasından ve Mevlevîlerin, neşe bakımından Şems kolu, Veled kolu diye ikiye ayrılmasından, Mevlevîliğin, semâiyle, mukabelesiyle son devirlerde olduğu gibi kuruluşundan sonra uydurulduğunu kesin olarak ispat eder. Bu incelemeden sonra Şems menkabesinin Vilâyet - Nâme'ye XVI yüzyılda, belki de bu yüz yılın sonlarında, yahut XVII. yüzyılın başlarında eklendiği hükmüne varabiliriz (bakınız, Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik. s. 185 - 243 ve bilhassa s. 380 - 384).

Menkabede adı geçen Velid'in, Sultan Veled'in adından bozma olduğunu ve Şems'in şahadetiyle Sultan Veled'in hiçbir ilgisi bulunmadığını söylemiye, sanırız ki, hacet bile yoktur (aynı kitaba bakınız, s. 50 - 64 Şems'in şahadeti ve bu husustaki rivayetler, Mevlânâ Celâleddin'dedir; s. 81 - 85). Bir de, Mevlevî şeyhlerinin, şeyhlik aldıktan sonra Hacı Bektaş tekkesine kidip kırk gün aşevinde hizmet etmesi usulü, menkabeyi uydura-

nın hayalinden doğma birşeydir. Belki bu, Divâne, Mehmed Çelebi'nin Hacı Bektaş tekkesini ziyaretinden faydalanılarak uydurulmuştur. (Divâne Mehmed Çelebi için Mevlâna'dan sonra Mevlevilik'e bakınız, s. 101-127).

§ Ek. 48. a. (Dede Kargın. Bu zatın hakkında bir bilgimiz yoktu (Bu kitap, s. 112). Konya Müzesi müdürü sayın Mehmet Önder, Vatan gazetesinde bir Baba İlyas Menâkıbında bahsetti) (Tarih ve dil yönünden üç değerli Menâkıbname. 27. VIII. 1957). Bu yıl Konya'ya gidişimizde bu değerli kitabı, müsaadesiyle gördük. Muhlis Paşa'nın torunu ve Âşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi tarafından 733 hicride (1333) yazılan ve Baba İlyas'la oğullarının, bilhassa Muhlis Paşa'nın menkabelerini ihtiva eden türkçe manzum «Manâkıb-al-Kudsiyya fî Manâsıb-al Ünsiyya» da, Dede Kargın'dan, «Dede Kargın» adıyla bahsedilmektedir. Bu kitaba göre Dede Kargın, Baba İlyas'la çağdaştır (6. b - 7. a). Baba İlyas, Dede Kargın'ı ziyaret etmiş, Dede Kargın, dört yüz halifesini Baba İlyas'a tapırmıştır (8. b - 12. a). Gene bu menkabe kitabına göre Seyyid Ahmed-i Kebîr, yâni Ahmed-al Rufâî, bir arslana binip yılanı kamçı edinerek Dede Kargın'ın ziyaretine gitmiş, Dede Kargın da bir duvara binip duvarı yürüterek onu karşılamıştı (7. b - 8. b).

Ahmed - al Rufâî, 1182 de ölmüştür. Baba İlyas'ın idâmı, 1240 tadır. Baba İlyas'la çağdaş bulunan Dede Kargın'ın, Ahmed-al- Rufâî ile görüşmesine ne zaman, ne de mekân bakımından imkân yoktur. Eflâkî, Mevlânâ zamanında, Ahmed-al Rufâî'nin oğlu Seyyid Tâceddin'in Konya'ya geldiğini yazarsa da aradaki zaman düşünülürse buna da imkân verilemez; yâni Tâceddin Ahmed-al Rufâî'nin oğlu olamaz (Bakınız; Tahsin Yazıcı terc II, s. 160 - 161). Aynı kitapta Seyyid Ahmed-i Kûçek-î Rufâî adlı bir zatın, Amasya'da Ulu Ârif Çelebi'yle görüştüğü anlatılmaktadır (II, s. 378 - 379). Menkabedeki Seyyid Ahmed-i Kebîr, bu zat olabilir.

Arslana binip yılanı kamçı edinmek ve duvarı yürütmek, 106. a - 107 b. de yazdığımız gibi Ahmed Bedevî ve Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî ile Hacı Bektaş arasında geçer (s. 119). Burdaysa Seyyid Ahmed-i Kebîr'le Dede Kargın arasında geçmektedir.

Elvan Çelebi'den. Şakayık'ta kısaca bahsedilmekte, Sülûke ait bir kitabıyla divanı bulunduğunu ve Amasya'da yattığı bildirilmekte, fakat bu kitaptan bahsedilmemektedir (İst. Mat. Amire - 1269, s. 22).

VİLÂYET-NÂME'DE GEÇEN TERİMLER

«Sayfa No. ları tıpkıbasımını sunduğumuz nüshaya göredir.»

2. b. Selâsil. Muhammed Peygamber son zamanlarında Kinâneoğullarından olup Reml vâdisinde toplanan ve Medîne'ye akına hazırlanan Hayy kabîlesine bir ordu göndermişti. Bu orduya Ali kumandanlık ediyordu. Savaşta, bunların birçoğu tutsak olarak tutulmuş; birbirlerine, zincirlere vurulmuş gibi iplerle bağlanıp Medine'ye getirilmişti. Bu yüzden bu savaşa «zincirler savaşı» anlamına gelen «Zât-al-Selâsil savaşı» adı verilmiştir.

2. b. Lev küşif. Alf'nin («Lav Küşifa-l- gîtâu mazdadtu yakynâ», yâni «perde kaldırılrsa, gerçekler, olduğu gibi meydana çıkarılrsa gene de bugünkü yakynime, bilgime ve inancıma birşey eklenmiş olmaz, yakynimde bir fazlalık meydana gelmez») dediği meşhurdur. Buna işaret edilmektedir.

12. 6 Vakfeye durmak : Hacılar, Arab yılının son ayı olan ve hac töreni yapılan zilhicce ayının dokuzuncu günü Arafât dağına çıkarlar. O günü ve o geceyi, bu dağda geçirirler, Tanrı'ya ibâdetle, duada bulunurlar. Ordan Meş'ar denen yere inerler, Minâ'da kurbanlarını keserler, sonra Kâ'be'yi tavâf ederler, yani çevresinde yedi kere dönerler. Arafât'daki bu kalışa «vakfeye durmak» denir.

14. a. Pîr: İhtiyar, ulu, büyük anlamlarına gelen bu farsça söz, tarikat ehli tarafından, bir tarikatı kuran, bir tarikat erbabı tarafından en ulu tanınan kişi hakkında kullanılır. Meselâ Bektâşîliğin piri Hacı Bektâş'tır, Balım Sultan da ikinci pîr sayılır.

Meşreb. Arapça su içilen yer anlamına gelen bu söz, huy, ahlâk, tabiat, karakter mânalarını veren bir terimdir. Meselâ, filânın meşrebi celâlidir, yani hiddetlidir, kırar; yahut filânın meşrebi cemâlidir, yani herşeyi hoş görür, bağışlar, yarlıgar gibi.

15. a. Innâ lillâhi ve innâ ilayhi râci'ân: Kur'an'ın II. sûresinin 156. âyetinin son kısmı. Âyetin meâlî şudur: «Ve biz onları korkuya, açlığa, mal, can, meyve azlığına ait birşeyle sınarız, artık sen muştula sabredenleri; öylesine sabredenleri ki onlara bir musibet gelip çattı mı derler ki: Biz Allah'ınız şüphesiz ve gene de şüphesiz dönüp ona varacağız.» Birisi ölünce, yahut bir felâkete düşülünce âyetin bu son kısmı okunur.

21. b. Peymançeye durmak : Aslı «Pây-ı mâcân» olan bu farsça söz, dervişlerin kapı eşiği yanında durup özür dilemeleri hakkında kullanılır. Derviş, sağ ayak parmağını, sol ayak parmağının üstüne kor; ellerini, parmakları açık ve düz olarak, sağ üstte olmak üzere çaprazvarı göğsünün üstüne getirir. Sağ eli sol omuzundadır, sol eli sağ omuzunda. Başını biraz eğerek ve suçunu söyler, yahut dileğini diler. Evvelce

Kalenderilerde bu niyaz durumu, sağ elle sol, sol elle sağ kulak memesi tutularak yapılmış.)

22. b. Abdâl : 1. (Sûfilere göre her zaman, dünyada bir kişi vardır ki kâinata olup bitenler, bunun gönlünden geçen şeylerdir. Bütün dünya bir kalıp mesabesinde olup ruhu insandır. Bu tek insan da bütün insanlara nazaran ruhtur, öbür insanlar kalıp. Buna, değirmen taşının milli anlamına gelen «kutub» derler. Kutub'a, manen en yakın olan iki kişi vardır, kutupla beraber bunlara üçler denir. Üçlerden sonra dünyanın dört bucağını idare eden ve direkler anlamına gelen «evtâd» denen dört eren gelir. Bunlardan sonra yediler, kırklar, üçyüzler vardır. kutup ölünce yerine, sol tarafında bulunduğu ve kutbun ahkâmına vâris olduğu farz ve kabul edilen eren, kutup olur. Sayı, her sınıfa, aşağı dereceden birisi, bir eksik kalan üçyüzlere de bir temiz kişi alınmak suretiyle korunur. Yedi, yahut kırk kişiden ibaret olan erenlere, diledikleri yerlerde bir an içinde, kendilerine bedel olan erler gösterebildiklerinden, yâni bir anda birçok yerlerde görünebildiklerinden «abdâl» denmiştir. Bir anlayışa göreyse biri ölünce yerine, aşağı tabakadan biri alınarak ölene bedel olduğundan bu adla anılırlar.)

2. XIII - XV. yüzyıllarda Anadolu'da «Abdâlân - Rûm Abdalları» denen bir derviş zümresi vardır. Bunlar, yalınayak, başı kabak ve toplu bir halde gezerlerdi. Saçlarını, kaşlarını, bıyıklarını, sakallarını usturayla traş ettirirlerdi. İnançları, Şii-Bâtını inançlarıydı. XVII. yüzyıla kadar süren bu zümre, Bektâşilik tarafından temsil edilmıştır.

3. Abdâl, doğrudan doğruya derviş anlamına gelir. Bektâşi abdalı, Mevlevi abdalı gibi.

31. b. Fahir cihâzı : Sûfiler Muhammed Peygamber'in, «Al-fakru fahri ve bihi aftahuru» yâni yokluk benim övüncümdür, onunla övünürüm dediğini kabul ederler ve yollarının, yokluk yolu olduğunu söylerler. Her tarikatın kendine göre bir giyim özelliği vardır. Taç denilen serpu, hırka, kemer, bele, göğse takılan taşlar v.s., hep bu özelliği belirten şeylerdir. Bunlara «cihâz-ı tarikat» ve «fahir cihâzı» denir.

32. b. Keşkûl (Gecgûl, keşkûl, keşkûl) : Mevlevilerden başka tarikatlerde, dervişin, nefsinin aşağılatması için halktan birşeyler derip devşirmesi âdeti vardır ki buna «Selmâna çıkmak, Selman etmek» denir. Selmâna çıkan derviş, eline bir keşkûl alır. Keşkûl, ortadan kesilmiş, içi oyulmuş, beyzî Hindistancevizidir. İki ucuna iki halka takılmış, bu halkalara da Uzunca bir zincir geçirilmiştir. Derviş, bu zincirden tutarak keşkûlünü halka uzatır. Herkes, gönlünden ne gelirse keşkûle bırakır. Keşkûlün boyuna takıldığı da olur. Derviş akşama kadar ne toplamışsa bunları tekkeye götürür, keşkûlünü boşaltır. Şeyh, keşkûlde toplananı iletirir. (Keşkûlde çeşitli şeyler bulunabileceğinden, darmadağın şeylere «derviş keşkûlü gibi» denmiştir. Bakırdan, pirinçten, hattâ gümüşten, nakışlarla, âyetlerle bezenmiş, bir sanat şah-eseri haline getirilmiş keşküller vardır ki müzelerimizde bunları görmektediriz.)

* 32. b. Muhayyâ ihyâ etmek. Kutlu gecelerde hazırlanan yemekler, tatlılar, şerbetler yenip içildikten sonra o geceyi toplulukla sabaha kadar uyumayıp ibâdetle, semâ' ve zikirle geçirmek. Sonradan bu kelime «mahya» şekline girmiş ve iki minare arasına gerilen iplerle, kandille yazı yazmak, resim yapmak san'atına ad verilmiştir.)

34. b. Âstâne : Büyük tekke. Dervişlerin toplantı yeri. Hânkah da denir. Yolcu dervişlerin konaklamaları için kurulan tekkelere «zâviye» adı verilir.

34. b. Kubbe-i elif tac, Elifi tac : İlk zamanlarda, tepesi sivrice, uzun ve dört parçanın dikilmesinden meydana gelmiş, lengeri, yâni başa geçen kısmı da gene dört parça, ayrıca önde ve arkada, üstten dikilmiş dört, bu suretle on iki parçadan ibaret, üstü dikeyli, kalınca keçeden yapılan taclara bu ad verilmiştir. (Sonradan lengeri dört, kubbesi iki parçadan meydana gelen taca «elifi» denmiş, bu ilk tacaysa «Horasanî elifi» adı verilmiştir.)

34. b. Hırka : Sûfilerde şeyh tarafından dervişe giydirilen yakasız, genişçe kol-lu, ayaklara kadar uzun, geniş ve önü açık üst kostümü. Şeyh, bir törenle dervişe hırka giydirmekle halini ve hakikatini ona vermiş olur. Hırka giydirme hakkında sûfilerin sened saydıkları hadislerin hepsi mevzudur. (Hırka giydirme, Zertüstlikten geçmedir.)

34. b. Çerâğ, çırak : (Işık, mum. Şeyh, halifelik verdiği kişiye çırak, sofrâ, alem, yâni bayrak ve seccade verir. Bu dört şeye dört nişan anlamına «çâr alâmet» denir.)

34. b. Sofra : Bektâşilerde, meşinden, çeşitli yiyecek şeyler konmak için gözleri bulunan ince uzun bir sofrâ vardır ki bunu bellerine sararlar ve Arab alfabesinde «elif», yâni «a» harfine benzetildiğinden «elifi sofrâ» adı verilir. (Şeyh, halifelik verdiği dervişe bir de «elifi sofrâ» sunar.)

34. b. Alem : Bayrak anlamına gelir. Başlığında «Alah, Muhammed, Ali» adları girift olarak, yahut bu üçüyle beraber Fâtıma, Hasen ve Huseyn'e işaret olmak üzere parmakları açık bir pençe bulunan alem, çok defa yeşil, koyu kırmızı, yahut siyah rentedir. Üstünde âyetler,, Zülfekar, yahut «Yâ Ali» gibi yazılar bulunur. Halifeye sofrâ, çırak ve seccâdeyle beraber bir de alem sunulur.

Seccade : Üstünde namaz kılınan bezden, dövme keçeden, saldan, yahut halıdan bir yaygı. Bu da halifeye sunulan alâmetlerdendir.

35. a. Zâviye : 34. b de «Âstâne» nin izahına bakınız.

35. a. Halffe : Birinin yerine geçen, onun salâhiyetine sahip olan. Kur'an'ın II. sûresinin 30. âyetinde, Âdem Peygamberi Tanrı'nın, yeryüzünde halife olarak yaratmak istediği geçer. XXXVIII. sûrenin 26. âyetinde Davud Peygamberi, yeryüzünde halife yaptığı anlatılır. Daha birçok sûre ve âyetlerde yeryüzüne hâkim olanlara «halifeler» denmektedir (VI, 165, X, 14, 73, XXXV, 39, VII, 69, 74, XXVII, 62). Tarikatlerde, derviş yetiştirme, birisine icazet verip şeyh yapma salâhiyetine sahip olan kişiye derler. Mevlevîlerle (Bektâşilerde halifelik, en üst makamdır ve halifeler, sikke ve taclarının üstüne siyah sarık sararlar.)

✕ **35. b. Vâsla :** (Bulma, ulaşma âleti anlamına gelen bu söz, dervişlerin giyinip kuşandıkları şeylerin tümüne denir.) (31. a da «Fahir cihâzı» mad. e bakınız).

36. a. Sabâh-ül-ışk : (Aşk sabahı. Mevlevîlik gibi Melâmetîlikten doğan Bektâşîlikte de aşka büyük bir önem verilir. «Sabahlar hayrola, akşamlar hayrola.» yerine «sabâhlar aşkolsun, akşamlar aşkolsun» denir. ✕ Bu söze muhtap olan, «aşkın cemâl olsun» der ve «Cemalin nûr olsun» cevabını alır. Bazan bu cevap da «nûrın âlâ nûr olsun» sözüyle karşılır. Birşey, yiyene, birşey içene de «aşkolsun» denir. Muhtap da «iy vallâh» karşılığını verir. Hoş geldin yerine de «aşkolsun» sözü kullanılır. Bu söze karşılık yeni gelen, secde vaziyetinde eğilip yeri öper, yahut sağ elini, parmaklar açık olarak kalbinin üstüne kor, «iy vallâh» diyerek baş keser, yâni başını kalbine doğru eğer.)

36. b. **Çâr alâmet ve çâr fahr:** 31. a «Fahir cihâzı» mad. e bakınız.

37. b. **Tıraş, biat:** Bektâşilikte, «Vilâyet-Nâme» nin yazıldığı tarihlerde, tarika-te girene biat verildiği, yani bir çeşit mânevî bağlaşma, bağdaşma, söz alma töreni-nin bulunduğu, aynı zamanda bu törende salikin tıraş edildiği anlaşıyor. Sonradan tıraş, yalnız mücerredlik erkânında kalmıştır.

37. b. **Kutb-al-Aktâb:** Kutupların kutbu. Sûfilere göre (mânevî mertebelerin her-birinin bir kutbu olduğu gibi her şehrin, her kasabanın, hattâ her köyün de bir kut-bu vardır. Fakat bir de kutupların kutbu vardır ki ^{bu} zat, Muhammed Peygamberin hakikatine vârisidir) (b. 22 de «Abdâl» mad. e bakınız).

39. a. **Hünkâriler:** «Vilâyet-Nâme» nin yazıldığı tarihlerde doğu illerinde böyle bir zümrenin bulunduğu anlaşıyor.

39. a. **Şâh-ı Necef:** Muhammed Peygamberin dâmadı, amcasının oğlu ve kardeş-liği Ai, Bağdad'a bağlı Necef şehrinde yattığı için bu adla adlanmıştır.

39. a. **Erbain:** Arapça kırk anlamına gelir, farsçası «çihle, çile» dir. Dervişler, dar bir odada, yahut kutlu bir yerde kırk gün kalırlar. Bu müddet içinde az yerler, az uyurlar, az içerler. Hattâ bazıları ilk günü kırk, ikinci günü otuzdokuz, üçüncü günü otuz sekiz zeytin yemek ve her gün bir zeytin eksilterek kırkıncı günü bir zey-tinle gıdalanmak suretiyle şiddetli bir riyâzata girerler, kendilerini ibâdetle verirler; böylece de nefislerini terbiye ettiklerine inanırlar. Bu riyâzata girişe «erbaine gir-mek», kırk günü tamamlamaya «erbain çıkarmak» denir.

39. b. **Beyt-Allâh:** Allah evi, Kâ'be. Sûfilerce gerçek Kâ'be, gönüldür.

39. b. **Mücâvir, mücâvirlik:** Mukaddes bir yerde, bir müddet oturup ibâdetle meşgul olmak anlamına gelir. Aynı zamanda mukaddes bir türbenin hizmetine ba-kanlara da «mücâvir» denir.

42. b. **Murâkaba:** Arapça görüp gözetme, gözetleşme anlamına gelir. (Dervişin gözünü yumup kendi hakikatine teveccüh etmesine, geçici varlığını gerçek ve tüm varlıkta yok etmiye çalışmasına, ^şpiriyle ve şeyhiyle mânevî birleşmeye uğraşmasına denir.)

43. a. **Dervîş-i dervîşan, kem bizden, eksiklik ettük, siz erenlerden kerem:** Ku-sur dilenir, özür getirilrken söylenen söz. Son zamanlarda, «kem bizden, kerem siz-den» şeklinde kısaltılmıştır.

45. a. **Kisvet mezidlemek:** Sâlikin, başından çıkardığı serpuşu, şeyhin, tekrar salike giydirdi tekbir ederek kutlaması.

45. b. **İhtırmacı:** Deyeyi çöktürmiye «ihtırmak», devenin çökmesine «ıhmak» derler. «Vilâyet-Nâme», Hacı Bektâş'ın, kendisine itiraz edenlere keramet gösterip onları ilzâm etmesini, kendisine dervîş yapmasını bu kelimeyle ifade ediyor. Şu ör-nekleri veriyoruz:

«Her taraftan mürid muhib gelüp ihtırılmağa başladı...» (46. a, son satır)

«Çünkü Molla Celâleddin hazretleri Konya'da Şems-i Tebriz, rahmet - Allahu aleyhi rahmeten vâsia, ihtırdı, dervîş kıldı, ammâ Mollâ'yı Şems-i Tebriz nice ihtırdı dervîş itdüğün zıkr idersevüz maksudumuzdan kaluruz, anı isteyen; manâkıb-ı şerif-lerinde bula.» (108 b)

Kırşehir'inde kadî'nın dervîş olduğu anlatılırken «Hünkâr ululuğunun ayağına düşdi, ihtırıldı.» (115. a).

«Ol zaman bir kimse Koluaçık Hacım Sultan'a gelüp ihtırıldı, dervîş oldu.» (191. b.).

Bütün bunlara nazaran Hacı Bektaş'a verilen adı «İhtırimcı» okuyoruz.

43. b. Huseynî tac: «Kubbesi on iki terkli, yani dilimli, lengeri dört dilimli, kubbesinde bir düğme bulunan tâca Kalenderî, yahut Huseynî tac denir.» Bu tacın Bektâşîler tarafından benimsenmesinde XV. yüzyıl sûfî şairlerinden Kaygusuz Abdal'ın tesiri olduğu söylenir. Bektâşî erkânındaki bir terceman, yâni törende okunan kafiye ve vezinli bir dörtlük de bunu gösterir zannındayız.

43. b. Nazar etmek: Sûfilerin, melâmeti kabul edenlerine göre mürşidin nazarı, yâni bakışı, salikin vehimden doğan varlığını yok eder, onu cezbeyle ulaştırır, gerçek ve tüm varlığa kavuşturur. Erenlerin nazarı kimyadır, toprağı altın eder, yâni toprak halinde ve değersiz olan gönüllü âyarı halis altın haline getirir.

X 50. a. Safâ - nazar: Arı, temiz bakış. Sâlikin, yâni gerçek yolcusunun, herkese ve herşeye temiz bir bakışla bakması, ayıp ve kötü görmemesi gerektir. Herşeyin ve herkesin iyi ve güzel tarafını gören, kendisini de iyi ve güzel bir hâle sokar.

50. a. İcâzet: Şeyhlik ve halîfelik verilen zata, bu rütbesini isbat için verilen yazılı kâğıda verilen addır.

50. a. İnâbet. Birisinin, bir şeyhe dervîş olmasına denir.

51. a. Hakk'a giden Hak uğrum hakkıyçin: Vilâyet-Nâme'ye göre Hacı Bektaş, bu sözle andiçer.

54. a. Çepni boyu: Oğuz boylarındandır. Balıkesir, İzmir, Adana civarlarıyla Orta Karadeniz bölgelerine yayılmışlardır. Bazı yerlerde «tahtacı» adıyla anılırlar. Hemen hepsi «Alevî» dir.

54. 6. Yunt - bende: Yunt, «Dede Korkut» ta yabancı kısrak anlamına gelir. Burada, Yunt - bende, bir insan adıdır.

64. b. Kollukçu: İnzibat memuru. Sonradan «karakollukçu» da denmiştir.

X 74. a. Pervâzi sofrâ: «Son zamanlarda böyle bir tâbir yoktu. Uçan sofrâ anlamına geldiğine göre ihtimal elifi sofraya bu ad da verilmişti» (34. b de «Sofra» mad. e bakınız).

X 76. a. Işık: Bektâşîlerle Bektâşîliğin kuruluşundan önce Bâbâilere ve bu tarikat zümrelerine, sonradan Hurûfîlerle diğer Bâtınî inançlara sahip olanlara verilen ad.

1655 te vefat eden oğlanlar seyhi İbrahim, «Ve dahi ışık ta'birin evvel Hacı Bektaş-ı Veli vaz'eylemiş; hakıykatden haberdâr olmyanlar zulmetde ve özlerinden âgâh olanlar nûr-ı Hak'la aydınlıkda ve ışıklıkda olmak münasebetiyle» dediğini halîfesi Sun'-Allâh Gaybî, «Sohbet-Nâme» sinde kaydediyor.

«Işık» sözüne ilk olarak Yunus Emre'nin şu beytinde rastlıyoruz:

Işık ile danışman savaşurlar her zaman
Danışman aydûr şer'an sözi ma'lûl degül mi

Bundan sonra «ışık» sözünü Vilâyet-Nâme'de görüyoruz. Hacım Sultan Vilâyet-Nâmesi'nde de bu söze pek sık rastlamaktayız. Şu örneklere bakınız:

«Köylü danış idüp didiler ki bu yatduğı evün karısın bu ıshık severdür...» (Jacob ve Tschudi yayını, s. 29).

«Bir gün şehirli tâifesi biriküp yigirmi otuz âdem Sultan Hacım hazretlerine buğz u hased eylediler ki bu bid'at ıshık buradan gitsün.....» (Aynı, s. 41).

«Vurun şol yatan ışığı, doğün, gitsün...» (s. 51).

Anlaşıyor ki «ışık» Bektâşiliğin kuruluşundan önce Şii-Batını zümrelere verilen umumî bir addır, sonradan Bektâşilere, Hürüflilere de bu ad verilmiştir (ışık hakkında fazla bilgi edinmek ve ışıklara dair fetvaları anlamak için Yunus Emre Divanı'nının 2-3 cildlerinde «Açılama» da bu maddeye bakınız; s. 677-679).

77. a. İy vallâh: Sonradan eyvallâh şekline giren bu söz, dervişlerde çeşitli anlamlarda kullanılır.

1. Çağırana karşı buyurun, efendim makamında «eyvallâh» denir.
2. Birşey tenbih edildiği zaman peki, başüstüne yerine kullanılır.
3. Bir sözü tekid için bazı kere yalnız, bazı kere «Allâh eyvallâh» denir.
4. Bir sözü tasdik makamında kullanılır.
5. Birşeye razı olmak anlamını bildirir.

78. a. İce, ece: Nüşhamızda «İpice», Ali Emîri nüshasında «İbice», bizdeki yazmada. «İce» tarzında yazılmış olan bu kelimenin, Oğuz dilince evliyâ demek olduğu açıklanıyor. Ulu, reis, kral, server anlamlarını veren «İce, ece» olduğu muhakkaktır.

88. b. Ser-çeşme: Farsça kaynak başı anlamına gelen bu söz, tarikat ehline bir yolun en ileri geleni, bir zümrenin mensub olduğu şeyh yerinde kullanılır.

102. a. Müfred: Tek, tek bırakmak anlamına gelen bu söz, Rütüvvet ehlinde, bele bağlanan kuşağa denir. Sonradan Bektâşiler, bu kuşağa «tıyg-bend» adını vermişlerdir.

102. b. Semâ': Güzel sesli kişilerin okudukları bestelere, çalgıcıların, çaldıkları parçalara uyup dönmek, oynamak, dîni rakıs. Bu âdet, çok eski zamanlardan ve sihri din devrinden kalmadır, sonradan daha bedii bir şekle girmiş, muayyen tempolara dayanarak esasları tesbit edilmiştir.

104. b. Güyende: Nefes ve besteler okuyan kişi.

106. a-b. Mevlâî derviş: Bu sözü, Mevlevî dervîşi yerine kullanıyor. Bizdeki yazmada da «Mevlevî dervîşi» tarzındadır.

110. a. Gayb-bahş: Gayb âleminde nesne bahışlayan anlamına gelen bu farsça terkiib gaybden, yani ortada birşey yokken yemek verilmesi dolayısıyla kullanılıyor.

111. b. Yevm-al-Kıst: Kıst-al-yevm kullanılıyor. Herhangi bir nesnenin parası taksitle, bilhassa gündelik taksitle ödenirse kıst-al-yevm'le alındı, yahut ödenecek denir. Aynı zamanda, herhangi bir memur, mazeretsiz olarak bir gün işine gelmezse maaşından kesilen gündelik para hakkında da bu terim kullanılır.

119. a. Bektâşî-hâne: Bektâşî evi, yani Bektâşî tekkesi demektir.

121. a. Tıraş, biat, tâc, kisvet geyürmek: 31. a da «Fâhir cihâzı» ve 37. b de «Tıraş, biat» maddelerine bakınız.

137. b. Nefes: Alevî ve Bektâşî şairleri tarafından hece vezniyle yazılan ve bes-teyle okunan ilâhiler.

142. a. İki yeşil yaprak: (Sâlik, şeyhinden birşey soracağı vakit, yahut dergâha gittikten sonra ayrılacağı zaman şeyhine bir nezir, niyaz verir; yâni para bırakır. Pa-rası olmıyan, bir, yahut iki yeşil yaprak sunar.) Farsçada armağana «berk-sebz», yâ-ni yeşil yaprak denir. Bu sözün de, yukarda söylediğimiz gelenekten doğduğu mey-dandadır.

✕ 163. b. Cemceme: Aslı «Cemcem» dir. Halk arasında «cimcime» tarzında da kullanılır. Ayağa giyilen ve ipten örülmüş bulunan pabuca denir. «Mir'ât-al-Makaasid» da bu giyim aracının bir de tercemeni, yâni giyilirken okunacak mürettep ve manzum duası vardır (5.291).

174. a. Alevî saçlu: Alevî, iki anlama gelir:

1. Soy bakımından Ali'ye mensub olan, Ali soyundan gelen. Seyyid.

2. Muhammed Peygamberden sonra Ali'yi halife tanıyan.

Burada birinci anlam kastedilmiştir; çünkü o zamanlar, seyyitler saç bırakırlar-dı. Sa'dî de «Gülîstan» da, bir hikâyede bunu belirtmedir (Külliyat-ı Sa'dî, Bombay-1309, Gülîstan, s. 47).

174. a. Boz at: (Hızır Peygamberin atının donu, halk inanışında daima bozdur.) Dede Korkut'da da geçer.

S Ö Z L Ü K

«Vilâyet-Nâme» de geçen türkçe ve türkçeleşmiş sözlər

— A —

- * Ağdak yeri (?): Sözüñ gelişinden can alır yeri olduğu anlaşılıyorsa da neresidir bulamadım.
- Ağı: Zehir.
- Ağmak: Yücelmek, yukarı çıkmak, göğe çıkmak.
- Ahşam: Akşam.
- Alem: İşaret, nişan anlamına gelen bu söz, bayrak mânasına kullanılır.
- * Aluç (Alıç): Bir çeşit yabancı meyva.
- Akın kılmak: Hücum etmek, saldırmak.
- Akmak: Hücum etmek, saldırmak, istilâ etmek.
- Andan: Sonra, badehu.
- Anuk: Tırnak, pençe.
- Ara: Esna, civar, taraf, yer (Ol aradan doğru mescide geldiler).

- Ard: Arka, akep.
- Arka: Muin, yardımcı.
- Armağan: Hediye.
- Artuk: Fazla, ziyade.
- Asıl: Çeşit (Bu asıl...).
- Assı: Kâr, fayda.
- Aşağa: Aşağı.
- Atlanmak: Ata binmek.
- Avadanlıkı: Mâmur yer (Farsça âbâdan'dan).
- Avan: Hoyrat, kaba, kötü, haydut, zabtiye memuru.
- Aya: Avuçiçi.
- Ayıtmak: Söylemek, hitâb etmek.
- Ayruk: Başka, gayrı.

— B —

- Bağdaşın kurmak: Bağdaş kurmak.
- Bağlanmak: Menedilmek, kendi kendini menetmek.
- Ban: Vali, emir (Farsçadan).
- Başmak: Paşmak, pabuç.
- Bay: Zengin.
- Bayağı: Eskisi.
- Bazdırma: Bazlama, yağla yapılan bir çeşit çörek.
- Bazergân: Tâcir (Farsça bâzârgân'dan).
- Becid: Kesin, sıkı, hatî, mutlak, mühim, dikkat, ihtimam (Arapçadan).

- Berkitmek: Sağlamlaştırmak.
- Belinlemek: Korkup birden uyanmak.
- Bile: Beraber.
- * Bişi: Dinî kutlu gecelerde pişirilip dağıtılan yağlı çörek.
- Bolay ki: Ola ki, keşke.
- Bostan: Kavun, karpuz.
- Bozarmak: Dumanlanmak, ağarmak, göze duman çökmek.
- Buğı: Buğu.
- Buluşmak: Mülâki olmak.
- Bunda: Burda.
- Burçak burçak: Tane tane.

— C - Ç —

- Canavar: Domuz.
- Çelük (Çelük, çeleng): Nüshalarda yazdığımız üç şekilde geçiyor. Hacı

- Bektaş'ın bıyıklarının uzun olmasına itiraz edilince «şahin çelüksüz olmaz» diyor. Şahinin boynuna geçirilen hal-

kaya verilen addır. Çileng olursa şa-
hinin tüyleri anlamına gelir ki bu,
daha doğrudur.

Cıda : Kargı, stıngü, mızrak.

Çalab : Tanrı (Mogolcadan).

Çapmak : İlgar etmek, hücumda bu-
lunmak, saldırmak, çapul etmek, yağ-
malamak.

Çartağ : Çardak (Farsça çâr taak'dan

bozma).

Çatmak : Bağlamak, bitıştirmek.

Çeç : Yiğın.

Çeri : Asker.

Çıgırmak : Bağırarak, haykırmak.

Çıkırık : Yünden, pamuk v.s. den ip
yapımıya yarıyan araç.

Çogaç olmak : Yağmurdan sonra hava-
nın açması, etrafın güzelleşmesi.

— D —

Dânişmend : Âlim, bilgin (Farsça-Türk-
çede «dânişman» olmuştur).

Davar : Küçükbaş hayvan, koyun, keçi.

Delim : Çok, fazla.

Dem urmak : Kükremek, haykırmak.

Dem yom oynatmak : Huzurla geçin-
mek.

Denlü : Kadar.

Depe : Tepe.

Depretmek : Kımıldatmak.

Derlemek : Terlemek.

Destur dilemek : İzin, ruhsat, müsâade
istemek.

Destur almak : İzin, ruhsat almak.

Devrend (Derbend bozması) : Geçit ye-
ri (Farsçadan).

Devşürmek : Toplamak.

Dınmak : Ses çıkarma, söz söylemek,
tınmak.

Dınmamak : Tınmamak, ses çıkarma-
mak, söz söylememek.

Dikmek : Tayin etmek.

Diki (Tike) : Yudum, sokum, ağza gire-
cek miktar yemek, ekmek.

Dilleşmek : Konuşmak.

Dip : Bir nesnenin altı, son.

Dirlik : Geçim, refah.

Divşürmek : Devşirmek, toplamak.

Dolaşmak : Sataşmak.

Dolunmak : Batmak, gurub etmek.

Don : Elbise.

Döşek salmak : Birisinin oturması için,
oturacağı yere döşek yaymak.

Durugelmek : Ayağa kalkmak.

Duşolmak : Rastlamak, tesadüf etmek.

Dutmak : Tutmak.

Düğeli : Hepsî.

Dülbend : Sarık.

Dün : Gece.

Dünyarısı : Geceyarısı.

Dünyâ : Para, mal.

Düş : Ruya.

Dünyalık : Para, mal-mülk.

— E —

Eğlenmek : Bir yerde oturup kalmak,
bir müddet bir yerde yerleşmek.

Eğin : Sırt, üst.

Eksi : Ucu yanmış odun.

Eksiklik : Kusur, suç, günah.

Esenleşmek : Rahatlaşmak, rahatça o-
turmak.

Esemek : Dinlemek, bir sözü kabul et-
mek.

Esirgemek : Acımak, şefakat etmek.

Esirmek : Esirmek, sarhoş olmak, co-
şup köütürmek.

Ev : Çadır (Yüzbin göçmel Tatar evin
aldı, dahı revân oldı).

Ev âdemisi : Kadın.

Evren : Büyük yılan, ejderha.

Eyle : Öyle.

— F —

Fakı : Fakıyh, din hukuku bilgini.

— G —

Geng : Geniş, uzak (Bizden genç yüri).
Gergi : Aba (A. Emiri nüs. da bu sözün yerine «aba» kelimesi var).
Getirmek : Getirmek.
Gevde : Gövde, beden.
Geyürmek : Giydirmek.
Giyesi : Elbise (Ali Emiri nüshasında bu kelime yerine aynı anlamda «don» kelimesi kullanılmıştır, 7. b).
Girinmek : Kendini girdirmek (Suya girindiler).
Girü : Geri, sonra.

Göçmel : Konup göçen, göcebe.
Gön : Deri.
Gönlek : Gömlek.
Göymek : İçin için yanmak, sabretmek.
Gözlemek : Gözetlemek, tecessüs etmek.
Gözcü : Gözetleyici, görüp haber veren, bekliyen.
Gussaya batmak : Elemilenmek, gamlanmak.
Güç : Kuvvet, kudret.
Güz : Sonbahar.

— H —

Hakkına koymak : Yolunca gömmek.
Harâmî : Hırsız, eşkıya (Arapçadan farsça kuralla).
Havâlet taleb kılmak : Gitmek için izin

Hezen : Odun.
Hora geçürmek : Yemek (Farsçadan).
Hoş tutmak : Ağrlamak, izâz, ikrâm etmek.

— İ - I —

İhtirilmek : İlzâm edilmek, itâate sokmak, derviş edilmek.
İhtirımcı : İhtiran, muti kılan, ilzâm eden.
İhtirmek : Deveyi çöktürmek, birisini muti etmek, derviş yapmak.
İl : Yıl, sene.
İlan : Yılan.
İlgar etmek : Hücum etmek, koşup salmak.
İrak : Uzak.
İrmak : Ayırmak, gidermek.

İs : Sâhip, mâlik.
İssız : Sahipsiz, tenha.
İğen : Çok, fazla, ziyade.
İl : Aşiret, halk.
İlerü : Evvel (Andan ilerü anı kimse bilmezdi).
İligüm : İliğim (Sevgi makamında söylenen bir söz).
İl olmak : İtâat etmek.
İmden gerü : İmdiden sonra, bundan sonra.
İrişigelmek : Ermek, erişmek.
İrte, Erte : Yarın, gün.

— K —

Kabar kabar : Bedenin yer yer kabarması, kabarcıklanması.
Kakımak : Kızmak, hiddet etmek, öfke lenmek.
Kangı : Hangi
Kan bulanık : Coşkun, bulanık suya vasıf.
Kara canavarı : Domuz.
Karavaş : Halayık.

Karı : İhtiyar.
Kat : Huzur, ind, nezd.
Katı : Sert, şiddetli, tesirli, çok fazla.
Kavlak : Tutuk, çolak.
Kavşurmak : Kavuşturmak, el bağlamak, divan durmak (el kavşurup).
Kayı : Kaygı, endişe.
Kayırmak : Esirgemek, ürkemek, endişe etmek.

Keçe : Taraf, yan (Suyun öte keçesi).
Kekük : Kekik
Keleci : Söz.
Kend : Köy, kasaba.
Keşkek : Buğdayla gerdan etinin beraber dövülerek yağ ve baharatla pısrılmasından meydana gelen yemek.
Keşik : Sıra.
Kıgıldamak : Süzülme, kuşun süzülmesi.
Kışla : Kışlak, kış mevsiminin geçirileceği yer.
Kışlamak : Kışlakta kışı geçirmek.
Kızlık : Pahalılık, kıtlık, şiddet.

Kiçe : Keçe'ye bakınız.
Kiği : Kılıç, ufak.
Kimesne : Kimse.
Kol : Zabtiye, devriye gezen zabıta memuru.
Konuk : Müsâfir.
Kondurmak : Bir yerde müsâfir etmek, yer vermek.
Konukluk : Müsâfirlik.
Konşu : Komşu.
Kopmak : Haşrolmak, yeniden dirilmek.
Koz : Ceviz.
Kul : Köle.

— M —

Mahal : Yer, değer, lâîk (Hâlâ «me-hel» şeklinde kullanılır).
Mahârâya almak : Alay etmek, eğlenmek.
Mekteb - hâne : Okul (Farsça).
Melefe : Arapça «mihlafa» dan bozma.
 Yatak örtüsü (Orta, doğu ve kuzey Anadolu'da hâlâ kullanılır. Metinde, armağan olarak gönderildiği, biraz kirli olduğu için götürenin, Hünkâr'ın armağanını temiz olarak götü-

reyim deyip yıkadığı, armağanı alının, neden yıkadın? Bizim maksadımız Hünkâr'ın kokusunu almaktır dediği hikâye ediliyor. Bu bakımdan kelimenin «melefe» olduğu ve yatak örtüsü anlamına geldiği şüphesizdir.

Mevceveze (Müceveze bozması) : Başa giyilen ve üstüne sarık sarılan takke cinsinden bir nesne.
Mizer (?) : Söz gelişine göre sarık olsa gerek.

— N —

Nei ki : Ne ki.

Nesne : Şey.

— O —

Oba : Konulan, çadır kurulan yer.
Od : Ateş.
Ohşamak : Okşamak.
Okumak : Çağırarak, davet etmek.
Onat : Doğru uygun, mükemmel.
Onmak : İyilik, refaha ermek, düzene girmek.

Orandalamak : Toplamak, bir araya getirmek.
Orandalamak : Sıraya, düzene koymak (Koyunu orandalayıp çıkardı).
Öte : Öbür.
Ötürü : Dolay.
Öz : İç, kendi.

— P —

Pervaz (Pavraz) : Giyilen bir şey. Belki ayakkabı.

Pür : Çamların ve başka ağaçların ince ince yaprakları.

— R —

Revânolmak - Revâne olmak : Yürümek, gitmek.

Rûşen olmak : Yanmak, aydınlanmak, ışıklanmak.

— S —

Saf bağlamak : Yan-yana, bir hizâya dizilmek.

Sancak : Bayrak (Sançma, vurup batırma âleti).

Semelenmek : Sersemlemek.

Semeleşmek : Sersem bir hale gelmek.

Seyrâna çıkmak : Gezmiye, eğlenmiye gitmek.

Sıbyan (lar) : Sabîler, ergenlik çağına gelmemiş çocuklar.

Seyran etmek : Gezmek, bakmak.

Sınmak : Bozulmak, altılmak, kırılmak.

Silkinmek : Kendi-kendine, vücudunu silmek, âni hareket ettirmek.

Sohbet etmek : Konuşmak, Tasavvuftan bahis açmak.

Suâl etmek : Sormak, istemek.

Sunmak : Vermek.

Sürür bulmak : Sevinmek, neşelenmek.

— S —

Şâdmân olmak : Sevinmek.

Şakımak : Ötmek.

Şâyet : Belki, ola ki.

Şol : şu.

Şükriin demek : Birşeye şükretmek.

— T —

Tabl - han : Davul, dümbelek takımı (Tabl-hâne bozması. Farsçadan)

Tahıl : Ekin, zahire.

Takye : Takke, teri alması için kavuğun altına giyilen ve bezden örülen, yahut dikilen başlık (terlik de denir).

Tanık : Şahit.

Tapañça : Tokat, sille (Farsçadan).

Tapmak : Bulmak.

Tapşurmak : Teslim etmek.

Taşra : Daşra, dışarı, dışarısı.

Taru, daru : Dari.

Tekin : Abes, boş, beyhüde.

Tenhâ : Yalnız (Farsça).

Tennûr : Tandır (Arapçadan).

Tışhk : Refah, huzur, istirahat.

Tryg : Ustura.

Toy : Ziyafet, ziyafet yemeği.

Tuğ : Mızrağın ucuna at kuyruğundan koparılmış bir tutam kil bağlanarak meydana getirilen ve beylik, vezirlik alâmeti sayılan nesne.

Tuşolmak : Tesadüf etmek, rastlamak.

— U - Ü —

Uc : Son, sınır.

Ulak : Haberci.

Ulu : Pek büyük, reis, muktedâ, server.

Ululuk : Hazret (Hünkâr ululuğu).

Uş : İşte, nah.

Uşbu : İşbu.

Uşde : İşte.

Urunmak : Giymek, benimsemek, sâhib olmak (Tac urundu, bir gökçe

güğercin şeklin urundu gibi).

Urudurmak : Ayağa kalkmak.

Us : Akıl.

Uydurmak : Kendine tâbi etmek.

Ûn : Ses, sada, şöhet.

Ûsküf : (İtalyancadan) Uzun ve başa giyilen, döğme, yahut örme keçeden yapılma bôrk, külâh. Yeniçeri brkü.

Ûskürü, üsküre : Ağzı yayvan, topraktan yapılan su kabı.

Varmak : Gitmek.

Yad : Yabancı.

Yoğ : Loğtaşı. Yağmurdan sonra damı düzeltmek için kullanılan ağır, üstüâni yuvarlak taş.

Y Yoğlamak (Loğlamak) : Yağmurdan sonra damı loğ taşıyla düzeltmek.

Yağı : Düşman.

Yağılık : Düşmanlık, eşkıyalık.

Yakınlık : Buluşmak, birleşmek, cimâ, mücâmaa.

Yalunğuz : Yalnız.

Yanıkara : Şarbon hastalığı.

Yan : Taraf.

Yapuk : Açık.

Yapmak : Sıvazlamak (Arkasın yaptı), örtmek, kapamak (Kıyayı yaptı).

Yarak : Yarar, gerekli nesne, silâh.

Yarak görmek : Hazırlanmak, gerekli şeyleri hazır etmek.

Yaradılmış : Mahlûk, yaratık.

Yat u yarak görmek : Hazırlanmak silâhlanmak.

Yatlı : Kötü, fena.

Yarındası : Ertesi gün.

Yaşarı : Yaşındaki (Yetmiş yaşarı...).

Yaşarmak : Yeşermek, dal, budak, yaprak vermek.

Yaşıl : Yeşil.

Yavuz : Kötü, şer, fena.

Yay : Yaz.

Yaylamak : Yaylada yazı geçirmek.

Yazı : Kır, ova.

Yazla : Yaylak, yayla, yaz mevsiminde oturulacak yüksek, esintili yer.

Yetürmek : Getirmek.

Yığ : Dahi iyi.

Yoksul : Yoksul, fakir.

Yörük : Yürük, hızlı gider (Ata sıfat olur. Yöğrük at).

Yögrügelmek : Koşarak gelmek.

Yölmek : Tıraş etmek.

Yöre : Çevre, civar, etraf.

Yumak : Yıkamak.

Yüce : Yüksek, üstün.

Yürek : Kalb.

Yüründürmek : Yürütüp götürmek, ilka etmek, vermek (Kalbine insaf yüründürdi).

Zaval : Ekmek v.s. açmak için alınan hamur miktarı.

Zemir (?) : Söz gelişine göre sarık, külah, agel, bürk, takke gibi bir şey.

Zimmî : Müslüman memleketinde devlete muayyen bir vergi vererek dininde kalan Müsevi, Hristiyan ve Zertüştî.

B İ B L O G R A F Y A

Müellifler, adlarına göre sıralanmıştır.

1. Abbâs-ı Kummi (Şayh) — Sâfînat-al-Bihâr va Madînat-al-Hikami va-l-Âsâr (Mac-
list'nin «Bihâr-al-Anvâr» adlı ve gerçekten de çok önemli
bir İslâm ansiklopedisi mahiyetini taşıyan büyük hadis
kitabını, cilt ve babını göstermek üzere alfabetik ola-
rak iki ciltte hulâsa eder). Nacaf-1355. «Arapça.»
2. Abdal Mûsâ Vilâyet-Nâmesi — (Bu küçük «Vilâyet-Nâme» yi Sadeddin Nûzhet Er-
gun, Türk Şâirleri'nde, Abdal Musa ma. de yayınlamış-
tır; c.I, s. 166-169). «Türkçe.»
3. Abdullah (Sarı) — Samarât-al-Fuâd (İst. Matbaa-ı Amire, 1288.). «Türkçe.»
4. — Yunus Emre - Hayatı, (İst. İktisat Kitabevi yayını,
1936). «Türkçe.»
5. Abdülbâki Gölpınarlı — Mevlânâ Celâleddin (II. baml. İst. İnkılâp Kitabevi
yayını, 1952). «Türkçe.»
6. — Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik (İst. İnkılâp Kitabevi
yayını, 1953). «Türkçe.»
7. — İslâm ve Türk illerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kay-
nakları (İst. Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt:
XI, sayı: 1-4; 1952). «Türkçe; hulâsası fransızca.»
8. — Burgâzî ve «Fütüvvet-Nâme» si (İst. İktisat Fakültesi
Mec; cilt: 15, sayı: 1-4). «Türkçe.»
9. — Yunus Emre Divanı (1-2. İst. Ahmet Halit Kitabevi
yayını. 1943). «Türkçe.»
10. Abu-l-Hayr-i Rûmî — Saltuk-Nâme (Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine kitap-
ları, No. 1612). «Türkçe.»
11. Abû-Saîd Abul-Hayr — Kalimât-ı Kudsiyya-i Abû-Saîd Abu-l-Hayr (İst. Üniv.
K. Farsça yaz. No. 1056, Mecmuası).
12. Ahmed Cemâleddin Çelebi — Müdâfaa (Elif. Rifkî'nin «Bektâşî Sırrı» adlı kitabına
reddiye olan bu eser, o kitabın III. cüzünü teşkil eder ve
Rifkî'nin «Mukabele» siyle 4 cüzden ibaret bir kitab
olur. İst. Manzûme-i Efkâr Mat. 1328). «Türkçe.»
13. Ahmed Refik — Osmanlı devrinde Râfızîlik ve Bektâşîlik (İst. Edebi-
yat Fakültesi Mec. Cilt: 9, Sayı: 2). «Türkçe.»

14. Ahmed Rifat — Mir'ât-al-Makaasid fî Daf-al-Mafâsid (İst. İbrahim Efendi Mat. Taşbaşması, 1293). «Türkçe.»
15. Aka Buzurg-i Tehrani — Al-Zaria ilâ Tasârif-al-Şia (III, Nacaf-1357). «Arapça.»
16. Âli — Kunh-al-Ahbâr (İst. Takvimhâne-i Âmire Mat. 1277. Basılmamış olan ve Kanûnî devrine ait bulunan cilt. İst. Üniv. K. Türk. yaz. No. 5959).
17. Ali (Yazıcızâde. Yazıcıoğlu) — Salçuk-Nâme (Topkapı Sarayı, Revan Köşkü, No. 1391). «Türkçe.»
18. Ali Saim Ülgen — Kırşehir'de Türk Kitabeleri (Vakıflar Dergisi, sayı: II, Ankara - 1942). «Türkçe.»
19. Âşık Paşazade (Ahmad Âşıkî) — Tavârih-i Âli Osman (İst. Matbaa-i Âmire, 1332). «Türkçe.»
20. Attâr (Ferid-al-dîn) — Tazkirat-al-Avliyâ (Reynold A. Nicholson yayını, II, Leyden, 1907). «Farsça.»
21. Azbî (Mustafa. Baba) — Dîvan (İst. Üniv. K. Türk. yaz. 2822). «Türkçe.»
22. ? — Battal Gazî Destanı (Battâl-Nâme) (Kimin topladığını bilmiyoruz. İst. Üniv. K. Türk. y. 6353). «Türkçe.»
23. John Kingsley Birge — The Bektashi order of Dervishes. (London, 1937). «İngilizce.»
24. E. Berthels — Al-Muntahab min Kalâmı Nûr-al-Ulûm (İran Mec. C. III, Berthels terceme ve yayını, Leningrad, s. 1929. Biz Doç. Tahsin Yazıcı'daki mikrofilmden faydalandık). «Farsça - Rusça.»
25. Beyânî — Tazkira-i Şuarâ (İst. Üniv. K. Türk. yaz. 1737).
26. Camâl-al-dîn Ahmad ibni Aliyy ibn-al-Husayn ibni Aliyy ibni Muhammâ — Umdat-al-Tâlib fî Ansâbı Âli Abî-Tâlib (Sayyid Muhammed Sâdık Âlu Bahr-al-Ulûm'un hâşiyeleriyle, Nakaf, 1337-1918). «Arapça.»
27. Cevat Hakkı Tarım — Tarihte Kırşehri - Gülşehri (Kırşehir, Vilâyet Mat. 1938. II. basın, İst. Yeniçağ Mat. 1948). «Türkçe.»
28. Cevdet. M. — Zaylun alâ Fasl -al- Ayyat-al-Fityân-al- Turkiyya fî Kitâb-al-Rahlatı l-İbni Batûta (I. kısım. Öbür kısımları yayınlıyamadı. İst. Kurtuluş Mat. 1351-1932). «Türkçe.»
29. Firdevsî (-i Rûmî. Tavîl, Uzun). — Vilâyet-Nâme (Manâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî) (Bay Fahri Bilge'nin husûsî kütüphanesinde bulunan ve XV.-XVI. yüzyıla ait olan nüsha. Bu nüsha hakkında «Ön-söz» ümüzde yeter derecede bilgi verilmiştir). «Türkçe, manzum.»

30. Feridun Nâfiz Uzluk — Mevlânâ'nın Mektupları, Mektûbât-ı Mevlânâ Celâled-din (Dr. Feridun Nâfiz Uzluk tarafından hazırlanmış, Ahmed Remzi Akyürek tarafından düzeltilmiş, Uzluk tarafından bir önsöz ve indeks eklenmiştir. İst. Sebat Mat. 1937). «Farsça. Önsöz Türkçe.»
31. Fuat Köprülü (Prof Dr.) — Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar (İst. Matbaa-i Âmire 1918). «Türkçe.»
32. » — Bektaşîliğin Menseleri (Türkyurdu, c. II, No. 8, mayıs 1341). «Türkçe.»
33. Gülşehri — Mantık-al-Tayr (Bay Raif Yelkenci, nüshası. Bu kitabın, Attâr'ın Mantık-al-Tayr'ından terceme olmayıp aynı tarzda ve Attâr'ın kitabı esas tutularak yazılmış bir kitap olduğunu Mantık-al-Tayr tercemesinde söylemiştik; Şark-İslâm Klâsikleri: 6, İst.-1944, Maarif V. yayın, s. XII-XIV). «Türkçe.»
34. Halim Bâki Kunter — Kitâbelerimiz. II. Ankara - 1942, s. 431-455.
35. ? — Hamza-Nâme. İst. Üniv. K. Türk. yaz. 1084-1110.
36. Hând Mir (Gıyâs-al-din Mahmud ibni Humâm-al-din) — Habîb-al-Sîzar (II, Bombay, Cüz'-ı çâhûm ez cild-i se-yum). «Farsça.»
37. Haydar Ali Dirîöz — Habîb-al-Sîzar (II, Bombay, Cüz'-i çâhûm ez cild-i se-yat mecmuası, cilt: IX, İst.-1946-1951. Osman Yalçın Mat. 1951, s. 167-170). «Türkçe.»
38. Hüdâyî (Şayh Aziz Mahmud) — Vakûât. Üftâde'nin sözlerinin zaptından meydana gelen bu iki ciltlik eserin, Hüdâyî'nin elyazısı ile olan nüshası, (Üsküdar. Selim Ağa K. nin Tasavvuf kısmında 574 No. da kayıtlıdır). «Arapça.»
39. İsmail Hakkı Uzunçarşılı — Osmanlı Devleti Teşkilâtında Kapukulu Ocakları, I, Acemi Ocağı ve Yenîçeriler (Türk Tarih Kurumu yayını; Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi - 1943). «Türkçe.»
40. ? — Kitâb-ı Dede Korkut
41. ? — Kitâb-ı Abâ-Müslim
42. Küçük Abdal — Vilâyet-Nâme-i Şâhî (Otman Baba Vilâyet-Nâmesi,) (Ankara Maârif Kütüphanesi, 5. A. 3/41 No. da kayıtlı ve 1173 yılı iptidasında yazılmış olan ve Hacı Bektaş tekkesinden gelen nüsha) «Türkçe.»
43. Lâmiî — Nefahât Tercemesi (İst. 1289). «Türkçe.»
44. Lâtîfî — Tazkirat-al-Suarâ (İst. İkdâm Mat. 1314). «Türkçe.»
45. Lâtîfî — Tuhfat-al-Asrî fi Manâkıb-al-Misrî. Bursa-1309.
46. Ma'sûm Alîşah — Tarâik-al-Hakaayık (3 cilt; Tehran-1316-1319. Bildiğimize göre bu değerli kitap, yalnız Ali Emîrî'nin farsça kısmında vardır). «Farsça.»

47. Mecdî — Şakaayık Tercemesi (Mat. Âmire. 1269). «Türkçe.»
48. Mîr Hond (Muhammed ibni Hondşah) — Ravzat-al-Safâ (VII, Lekhnû-1891). «Farsça.»
49. Muhammad ibni Abd-al-Vahhâb-ı Kazvîni — Târih-i Cihan-guşâ-yı Cuveynî (C. II notları. Leyden-1937). «Farsça.»
50. Muhammed ibni Mûsâ-bni Ya'kub-al-Gaznavî — Manâkub-ı Ahmed-i Câmî (Şayh Ahmed Nâmıkuyy-al-Câmî'nin sözlerini, manâkubını, gazellerini muhtevî olup bugün Süleymaniye K. dedir. Vaktiyle Yenikapı Mevlevi-hanesine vakfedilmiştir. Biz Doç. Tahsin Yazıcı'daki fotoğrafyadan faydalandık) «Türkçe.»
51. Muhammad ibni Munavvir ibni Abi-Sa'id-i Miheni — Asrâr-al-Tavhid fî Makaamât-al-Şayh Abi-Sa'id (Dr. Zabih-Allâh Safâ yayın. Tehran-1332 şemsî hicri). «Farsça.»
52. Muhammed ibni Süleymân-ı Tankâ-punî (Aka. Mirzâ) — Kitâbu Kısas-al-Ulemâ (İran. Taşbasması). «Farsça.»
53. Muhyî — Manâkub-ı Hazret-i Gülşenî (İst. Üniv. K. Türkçe yaz. 1360).
54. Mübârek Galib — Anadolu Türk âsâr ve mahkûkâtı tettebbuatına esas: Ankara, İst. Mat. Âmire-1341). «Türkçe.»
55. Müstakıymzâde Süleyman, Sâdeddin. — Macallat-al-Nisâb fî-l- Ansâbı va-l-Kunayı va-l-Alkaab (İst. Süleymâniye K. Halet Ef. K. 628). «Arapça.»
56. — Risâlat-al-Tâc (Bizdeki yazma). «Türkçe.»
57. Navbahî (Abû-Muhammed-al-Hasan ibni Mûsâ) — Fırak-al-Şîa (Sayyid Muhammad Sâdık Âlu Bahr-ul-Ülûm notlariyle. Nacaf — 1355-1936). «Arapça.»
58. Nihânî — Manzum Vilâyet-Nâme (Prof. Ahmed Ateş nüshası). «Türkçe.»
59. Ömer Lûtfi Barkan — Osmanlı İmparatorluğunda iskân ve kolonizasyon metodu olarak Vakıflar ve Temlikler (Vakıflar Dergisi, II, Ankara - 1942, s. 279-386). «Türkçe.»
60. Peçevî (İbrahim) — Tarih, I (Mat. Âmire - 1283). «Türkçe.»
61. Rıfkı (Elif) — Bektâşî Sırrı (Üçüncü cüzünü Çelebi Ahmed Cemaleddin'in «Müdafaâ» sı, dördüncüsünü Rıfkı'nın «Mukabele» sı teşkil eder. İst. Asır K. yayın. 1325-1328). «Türkçe.»
62. Ruben (Water. Dr.) — Buddhizm Tarihi (Dr. Âbidin İtil Tercemesi. Ankara Üniv. Dil - Tarih ve Coğrafya Fak. yayın. Ankara - 1947).
63. Şükrî — Sayyid Battâl-ı Gazi (İst. Necm-i İstikbâl Mat. 1334; İtimad K. yayın). «Türkçe.»

64. Şükrü (Sayyid Muhammad) — Silsile - Nâme (Üsküdar, Selim Ağa K. Hüdâyi, No. 122). «Türkçe.»
65. Tâhir (Bursalı) — Osmanlı Müellifleri (İst. Mat. Âmire, 1333-1342).
66. Tahsin Yazıcı — Manâkıb-al-Ârifin Tercemesi (Âriflerin Menkıbeleri, II cilt; Maarif V. Şark - İslâm Klâsikleri, Ankara - 1953 - 1954). «Türkçe.»
67. Valâd (Sultan) — Divân (Dr. Feridun Nafiz Uzluk basımı).
68. Vilâyet (Sayyid) — Manâkıb-ı Tâc-al-Ârifin (İst. Üniv. K. Türk. yaz. 1560). «Türkçe.»
69. — Vilâyet - Nâme-i Hacım Sultan (Dr. Georg Jacob ve Dr. Rudolf Tschudi yayın, önsöz ve tercemesiyle. Berlin-1914). «Türkçe - Almanca.» Bizdeki 1048 yılında Derviş Murtaza tarafından yazılmış nüshadan istinsah ettiğimiz yazma. «Türkçe.»
70. Yamîni — Fazâilet - Nâme (Ali Haydar ve Ahmed Hızır tarafından basılmış nüş. İst. Cihan Mat. 1925 - 1327). «Türkçe.» Cönkler, lûgatlar v.s.
-

İNDEKS

— Şahıs Adları —

— A —

Abbas : 1.
 Abbasoğulları : 38.
 Âdem (Peygamber) : 10.
 Ahî Evren : 50, 51, 52, 53, 54, 55, 59, 96, 98.
 Ahmed (Şeyh) : 3.
 Ahmed-i Yesevî (Hâce) : 5, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 81.
 Akçakoca : 37, 38.
 Alâeddin, Alâeddin Keyhusrev (Sultan. Aliyyüddîn'e b.).
 Alî : 2.
 Ali Baba : 81.
 Ali Çelebi : 92.
 Aliyy-al Murtazâ : 1, 5, 6, 7, 9, 10, 15, 17, 45, 90.
 Aliyy-ibni Mûsâ-l Rızâ (İmâm) : 1, 2, 3, 14, 15, 84.
 Aliyyüddîn (Sultan. Bâzı kere Alâeddin, Alâeddin Keyhusrev) : 26, 29, 30, 38, 43, 44, 50, 69, 72, 73, 74, 75, 76, 96.
 Aleksi : 95.
 Asıldoğan : 82.
 Atlas - Pûs Sultan : 81.
 Aydın Bey : 73.
 Aydoğmuş Alp : 74.

— B —

Bahâeddin (Sultan) : 81.
 Bahâeddin Bostancı : 22, 23.
 Bali Şeyh : 45.
 Barak Baba : 81, 90.
 Bâyezâd (Sultan II.) : 92.
 Bâyezîd-i Bistâmî : 5, 19.

Bâyezîd Sultan (Bâyezîd-i Bistâmî'ye b.).
 Bayındır Han : 73.
 Bayram Bey : 85.
 Bekce Sultan : 84, 85, 87.
 Bostancı Baba : 55.
 Bostancıbabaogulları : 56.
 Bostancı Çelebi : 68, 69.
 Buğdayoğulları : 35.
 Burhan Abdal : 84, 85, 86, 87.

— C, Ç —

Ca'fer : 2.
 Ca'fer-i Sâdık (İmâm) : 1, 5, 15.
 Can Baba (Karadonlu Can Baba'ya b.).
 Cemal (Seyyid Sultan) : 36, 37, 81, 82, 88, 89, 91.
 Çalabverdi : 86.
 Çengiz Han : 39, 43.
 Çırak : 54.
 Çoban : 66.

— D —

Dâvud : 2.
 Dâvud (Peygamber) : 17.
 Dede Garkın : 22.
 Dûst-ı Hudâ : 81.

— E —

Ecek : 47.
 Emir Cem Sultan : 17, 77, 78.
 Erdoğdu : 74.
 Ertuğrul : 74.

— F —

Fâtımat-al Zehrâ: 1.
Fâtıma Ana (Kadıncık'a b).
Fâtıma Bacı (Kadıncık?): 18.

— G —

Germiyan (Vezir. Sahib -): 43, 73, 84.
Gündüz Alp: 74, 75.
Güvenç Abdal: 78, 79, 80.

— H —

Habîb Hacı (Sultan): 84, 85, 87.
Habîb Emirci: 65, 82.
Hacı Bektaş, Hacı Bektaş-ı Velî: Birçok yerde.
Hacım (Sultan. Koluçak Hacım Sultan'a b).
Hacı Doğrul: 19.
Hak Ahmed Sultan: 17.
Hamza: 1.
Hârûn: 2.
Hürûn-al Reş'd: 1.
Hasan: 2.
Hasan (İmâm): 15.
Hasan (Kara İbrâhîm'in oğlu): 86.
Hasan (Seyyid): 8.
Hâtem: 3, 4.
Hızır (Peygamber): 11, 22, 23, 47, 65, 71, 77, 91.
Hızır Lâle (Cuvan): 65, 90, 91, 92.
Hızır Sâmit: 81.
Huseyn (İmâm): 1, 2, 15, 84.
Huy Ata: 44.
Hünkâr, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî: Birçok yerde.
Hünkâriler: 17.

— İ —

İbrahim: 26.
İbrâhîm-al Rızâ: 2.
İbrâhîm-al Sâni (Seyyid Muhammed): 1, 3, 4, 5, 8, 19.

İbrâhîm Hacı: 21, 22.
İbrâhîm Muharrem-al Mucâb: 1, 2, 19.
İdris: 26, 27, 28, 29, 31, 35.
İsâ (Peygamber): 83.
İsâ-yı Mücerred: 55.
İsfendiyar Bey: 73.
İshak: 2.
İsmâil Padşah (Saru İsmâil'e b).

— K —

Kaasım: 1.
Kadıncık Ana: 21, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 35, 40, 41, 64, 65, 90, 91.
Kal'acuk Kadısı: 53.
Kanber: 90.
Karaca Ahmed: 18, 20, 91.
Karadonlu Can Baba: 38, 40, 41, 42, 43, 45.
Kara Fakı: 33.
Kara İbrahim: 86.
Kara Reis (Kara Abdal): 70, 71.
Karesi Bey: 43, 73.
Kâvus Han: 38, 39, 40, 41, 42, 43, 43, 73, 75.
Kazan Han: 73.
Kılıcarslan: 38, 43, 50, 73.
Kiçi Abdal: 45, 46, 47.
Koluçak Hacım Sultan: 36, 81, 85, 86, 87, 88, 91.
Korkut Ata: 73.
Kutbeddin Hayder: 9, 10, 11.
Kutu Melek (Kadıncık'a b).
Kuzukıran: 72.
Kuzukıranogulları: 72.

— L —

Lokmân-ı Perende: 5, 6, 7.

— M —

Mahmud: 65.
Mahmud-ı Hayrânî (Seyyid): 49, 50, 91.
Mehmed (Sultan. Fâtih): 92.
Me'mun (Halife): 1, 2.

Mevlânâ: 49, 50, 70, 93.
Molla Celâleddin . (Hünkâr. Mevlânâ'ya b).
Muhammed (Mustafâ-Peygamber): 1, 2, 10, 15, 18, 19, 45, 90, 92.
Muhammed-i Bâkır (İmâm): 1, 15, 17.
Muhammed Haneffî (Hanafiyya): 5, 14.
Murad (Sultan, Gazi II): 91.
Mûsa-l Kâzım (İmâm): 1, 15, 19.
Mûsa-l Sâni: 1, 2, 3, 8.
Mürsel (Baba): 90.
Müslüman Keşiş: 56.

— N —

Necef Sâhı (Aliyy-al Murtazâ'ya b).
Necemet-al Neseviyye: 1.
Necmeddin-i Kübrâ (Şeyh): 38, 39, 40.
Nüreddin Hoca (Caca): 28, 29, 30, 32.

— O . Ö —

Oğuz: 73.
Osman: 85, 86.
Osmancık (I. Sultan Osman, Osman Bey): 73, 74, 75, 76, 91, 92.
Osmanoğulları: 76, 77.
Öküz söyleten (Sarı İsmâil'e b).

— P —

Peygamber (Muhammed Mustafâ'ya b.).
Pir Ebi Sultan: 81, 89.

— R —

Rasûl Baba: 36, 81, 88, 89, 91.
Receb Seydi: 81.

— S —

Sadeddin (Molla. Said Emre): 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64.
Sâdık (Derviş. Yanko Madyan'a b.).

Sadreddin-i Konevî: 50, 52, 89, 96.
Sâlih Seyyid: 54, 55.
Sarı Kadr: 81.
Saru: 26, 28, 29, 31, 32, 33.
Saru İsmâil: 21, 36, 37, 41, 49, 58, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 77, 81, 82, 83, 90, 91.
Saru Saltuk: 45, 46, 48.
Selçukoğulları: 38, 73.
Selim Şah (Gazi - Han): 38, 42, 50, 73.
Seyyid Ahmedoğulları: 83.
Seyyid Gazi. (Battal - Sultan): 72, 73, 84, 85, 86.
Seyyid Muhammed (İbrâhîm-al Sâni): 1.
Süleyman: 26.
Süleyman (Şeyh): 55.
Sultan Alâeddin'in anası: 72.
Sultan-ı Horâsan (Aliyy-ibni Mûsa-l Rızâ'ya b.).

— S —

Şah (Aliyy-al Murtazâ'ya b.).
Şems-i Tebrizî Tebriz: 50, 93, 94, 95, 96, 97, 98.

— T —

Tayyâr: 2.
Tapduk Emre: 21, 48, 49.
Tur Dağı: 61.

— U —

Ulu Abdal: 45, 46, 47.
Umur: 65.

— Y —

Yahyâ: 2.
Yahyâ Paşa: 81.
Yanko Madyan: 91, 92.
Yunus Emre: 48, 49.
Yûnus Mukrî: 26.
Yûsuf Bâli: 90.

— V —

Velid (Sultan Veled): 96, 97.

— Z —

Zpaun (Kral?): 82.

Zeyn-al Âbidîn (Aliyy-ibn-al Huseyn -
îmâm): 1.

Zeyneb: 2, 3, 4.

COĞRAFÎ ADLAR

Millet ve boy adlarıyla yer adları dâhil

— A —

Acem ülkesi (İran'a b.).

Açıksaray köyü: 24, 54, 58.

Akdeniz: 43, 81.

Akkapı: 34.

Akkubbe: 48.

Akpınar: 72.

Aksaray: 47.

Akşehir: 49, 50, 56, 59, 62, 73.

Ashâb-ı Kehf (Mağaras): 18.

Alacak köyü: 33.

Aliler Sırtı: 50, 60.

Altıntaş: 82, 88, 89.

Amu Irmağı: 15.

Ankara: 35, 43.

Arabistan: 27, 51.

Arafat Dağı: 38, 45, 80.

Armutlu: 54.

Ayrıklıçalı: 89.

Azerbaycan: 38.

— B —

Bağdad: 1, 2, 38, 39, 40, 43.

Balıkesri: 43, 90.

Balıseyh köyü: 45.

Banaz Suyu: 84, 85, 87.

Bayamlu: 66, 67.

Bedahşan: 9, 10, 11.

Beşkarış: 88, 89.

Beştaş: 31, 32.

Bilecik: 75, 76.

Bolduk Çayırı: 85.

Bozok: 21, 22.

Bursa: 73, 74, 76, 91.

— C - Ç —

Cezayir: 38.

Çarşamba Suyu: 51.

Çepni Boyu: 26.

Çiledağı: 90, 91, 93.

Çile-hâne: 38, 45.

Çorlu Yolu: 47, 48.

Çorum: 43.

— D —

Delli (Delhi): 78.

Denizli: 50, 51, 55, 56, 70.

Deşt-i Kıpçak: 39.

Develi İli: 37.

Dik Dağı: 45.

Dindiken köyü: 78.

Diyâribekir: 38.

— E —

Edirne: 91.

Elbistan: 18.

Erciyes: 41.

Ermeni Derbendi: 74, 76.

Erzincan: 40, 43.

— F —

Foça: 44.

Frengistan: 66, 67.

— G —

Gelibolu: 82.

Germiyan: 55, 84, 86, 87.

Gölpınar: 53, 54.

Gülşehri (Kırşehri): 50.

Gürcistan: 46.

— H —

Haleb: 17.
Hamid İli: 43.
Hamurkaya: 34.
Harmankaya: 45.
Hâmûşan Mahallesi (Tebriz): 98.
Hasandağı: 73.
Hırkadağı: 24-25, 35, 36, 57, 66, 74, 77.
Hisarcık: 88.
Hicaz: 6.
Hindistan: 78, 79.
Horasan: 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15,
16, 19, 22, 23, 41, 54, 64.

— I . I —

Irak: 40.
Iznık: 73, 75, 76.
İnegöl: 73, 75, 76.
İran: 38.

— K —

Kal'acuk: 53, 54.
Kaligra: 46.
Karadeniz: 43, 70, 77.
Karahisâr-ı Kürdî: 43.
Karaöyük (Sulucakaraöyük'e b.).
Karesi İli: 90.
Kayı (denen yer): 26.
Kayı Boyu: 74, 75.
Kayseri: 18, 22, 23, 43, 50, 52, 56, 57,
58, 68, 69, 73.
Kerbelâ: 2.
Kırşehir: 29, 30, 31, 34, 47, 48, 52, 53,
54, 59, 71.
Kızılca Halvet: 35, 36, 44, 46, 50, 62,
77.
Kızılcaöz: 80.
Kızılırmak: 24, 54, 59, 62.
Kızılkaya: 50.
Kızıoğlu Kışlağı: 66, 67.
Konya: 17, 26, 38, 49, 50, 51, 52, 70, 74,
76, 93.
Kudüs: 17.
Kütahya: 43.

Kürdistan: 17, 38.

— L —

Lârende: 89.

— M —

Malya Ovası: 43, 65, 67, 68, 73.
Medine: 17.
Mekke: 1, 62, 63.
Menteşe: 82, 87.
Mikâil (denen yer): 26.
Mucur: 31.
Musul: 38.

— N —

Necef: 17.
Nişabur: 1, 3, 41.

— O —

Oğuz Bayo: 74.

— R —

Rum Ülkesi: 16, 18, 19, 20, 21, 22, 30,
40, 42, 43, 44, 63, 73, 78, 79, 81, 82,
84, 92.

— S . S —

Saklan Kalesi: 22.
Samsun: 67.
Sandıklı: 43.
Sarıköy: 48.
Saruhan: 43.
Semerkand: 15.
Siheson köyü: 23.
Sinop: 43.
Sivas: 43.
Sivrihisar: 18, 48, 83.

Sulucakaraöyük: Birçok yerde.
Sultanönü: 73, 76.
Susadı (denen yer): 62.
Susuz: 84, 87.
Şat Irmağı: 38.

— T —

Tataristan: 39.
Tavaz: 82.
Tavşanlı: 43.
Tebriz: 97, 98.
Tekkekaya: 44, 50, 60, 62, 63, 68.
Tökelcik: 82, 88.
Tukan (Turfan?): 2.
Türkistan: 2, 5, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 19.
Tûs: 1.
Tuzköyü: 57, 58.
Türkmen: 21.

— U - Ü —

Ucasar köyü: 24.
Uşsak: 84.
Üçlerkapısı: 97.
Üçok: 22.
Üçpınar: 29.
Ürgüp: 23.

— Y —

Yarhisar: 76.
Yesu: 14.
Yüceirkadca (denen yer): 30.

— Z —

Zemzem Pınarı: 45.
Zülkadırlı: 21, 22.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Ön - Söz	III — XXXVI
Manâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Veli	1
Hacı Bektâş'ın soyu	1
Lokmân-ı Perende'nin Hacı Bektâş'a «Hacı» demesi	5
H. Bektâş'ın Horasan pirlğine nişan göstermesi	7
Susam yaprağı üstünde namaz kılması	8
Kutbeddin Hayder'in Bedahşan savaşı	9
H. Bektâş'ın Rûm'a gelmesi	14
H. Bektâş — Tapduk Emre	21
» » — İbrahim Hacı	21
» » — Bahâeddin Bostancı	22
» » — Erenlerden biri	23
» » — Sineson köyünde	23
Kavgacı köy	24
H. Bektâş Açıksaray köyünde	24
» » Sulucakaraöyük'te	26
» » — Nureddin Hoca	28
» » — Buzagılar	31
» » — Beştâşın tanıklığı	31
» » — Elmalar	32
» » — Kara Fakı	33
Ayakları kayaya gömülüyor	33
Taşı kesiyor	34
Buğdayı, mercimeği taş yapıyor	34
Bir erkeğin doğurması	35
Bir avuç unla kırk gün ekmek pişirmek	35
Hırkadağı	35
Kızılca Halvet	36
H. Bektâş — Akçakoca	37
Çilehâne pencere açışı	38
Necmeddin-i Kübra — Kâvus Han, Karadonlu Can Baba	38
Tatarlar — Huy Ata	44
Saru Saltuk	45
Hacı Bektâş - Tapduk Emre ve Yunus	48
H. Bektâş — Mevlânâ	49
» » — Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî	49
» » — Ahî Evren	50
» » — Çırak	54
» » — Seyyid Sâlih	54
» » — Bostancı Baba	55
» » — Müslüman keşiş	56
» » — Molla Sadeddin	56

» » — Kadıncık Ana	64
» » — Gaib Erenlerle	66
» » — Çoban	66
» » — Dirilen çocuk	67
» » Gemiye kurtarıyor	69
» » — Kara Reis	70
» » — Seyyid Gazi	72
» » — Osmancık	73
» » — Hızır Peygamber	77
» » — Emir Cem Sultan	77
Çörek getiren	78
Güvenç Abdal destanı	78
Halifeler: Cemal Seyyid	81
Saru İsmâil	82
Kolu açık Hacım Sultan	83
Rasul Baba	88
Pir Ebi Sultan	89
H. Bektaş'ın vasiyeti ve ölümü	90
Ölümünden sonraki kerâmeti, Türbenin kurşunlanması	91
Kubbenin kurşunlanması	92
Bitim	92
Mevlânâ — Şems, H. Bektaş	93
Açılama	99 — 137
Vilâyet - Nâme'de geçen terimler	138
Sözlük	145
Bibliyografya	151
İndeks	157
İçindekiler	163

YANLIŞ - DOĞRU

Basımda bâzı yanlışlar olmuş, okuyucularımızdan özür dileyerek düzeltmelerini rica ederiz :

S. 27, satır	9. amaşır	Doğrusu :	çamaşır
S. 40, »	22 Can Vaba	»	Can Baba
S. 43, »	35 Karsi Beyi	»	Karesi Beyi
S. 44, »	4 gelin	»	gelip
S. 45, »	1 Müslû	»	Müslü
S. 73, »	17 Hamdi	»	Hamid

Daha başka yanlışlar da var; fakat söz gelişyle düzeltilebilir.